

การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

THE BUDDHIST SELF – RELIANCE OF THE YOUTH THROUGH AN
INTEGRATED PROJECT OF GILDED BLACK AND GOLD LACQUER
CRAFTSMAN

นายประจักษ์ ปัญโญ

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

นายประจัน ปัญโญ

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Buddhist Self-Reliance of the Youth Through an Integrated
Project of Gilded Black and Gold Lacquer Craftsman

Mr. Prajin Panyo

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษณินิพนธ์เรื่อง
“การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษณินิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง)

กรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูศรีวรพินิจ, ดร.)

กรรมการ

(พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)

คณะกรรมการควบคุมดุษณินิพนธ์

พระครูศรีวรพินิจ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร.

กรรมการ

ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายประจักษ์ ปัญโญ)

ชื่อคุณิพนธ์ : การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง
ผู้วิจัย : นายประจัน ปญโญ
ปริญญา : พุทธศาสตรคุณิบัณฑิต (พระพุทศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

: พระครูศรีวรพินิจ, ดร., ป.ธ. ๖, พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ), M.A. (Philosophy),
พธ.ด. (พระพุทศาสนา)
: พระวิสิธิ จิตวิสิธิ, ดร., พธ.บ. (จริยศึกษา), พธ.ม. (พระพุทศาสนา),
Ph.D. (Philosophy)
: ผศ.ดร. พูนชัย ปันธิยะ, พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม. (ปรัชญา),
Ph.D. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทศาสนา ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา และ ๓) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ปีการศึกษา ๒๕๖๐ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์และแบบประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทศาสนาต้องปฏิบัติตามนาถรณธรรม ๑๐ คือ ๑) ประพฤติตนดีงาม ๒) ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก ๓) คบคนดี ๔) วานอนสอนง่าย ๕) เอาใจใส่ในกิจน้อยใหญ่ ๖) เป็นผู้ไครธรรม ๗) ขยันหมั่นเพียร ๘) มีจิตสันโดษ ๙) ระลึกสิ่งที่ทำคำที่พูดไว้ได้ ๑๐) มีปัญญายังรู้เหตุผล แนวทาง ๑๐ ประการนี้ นำไปสู่การสร้างความคิดที่พึ่งพาตนเองได้

๒. กิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทศาสนา พระพุทองค์ทรงใช้หลักและวิธีการสอนด้วยพระพุทองค์เอง สอนโดยใช้เทคนิควิธีการ สอนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ และสอนโดยสื่อโสตทัศนูปกรณ์ และยึดหลัก ๔ ประการ คือ ๑) ให้เห็นชัดแจ้ง ๒) จูงใจให้เห็นจริง ๓) เร้าใจให้แกลัวกล้า ๔) ขโลมใจให้เข้มขึ้น ผลสัมฤทธิ์ คือ ทำให้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทองค์หันมาเลื่อมใสในพระพุทศาสนา วัยรุ่นสามารถนำหลักธรรมนี้ ไปใช้กับชีวิตประจำวันได้ด้วยการปฏิบัติตาม

๓. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการ ช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลอง คือ ๑) ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน รายบุคคลมีคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียน เมื่อวิเคราะห์รวมทั้งกลุ่มนักเรียนมีความก้าวหน้าเฉลี่ยเป็นร้อยละ ๓๐.๖๐ ๒) ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ๓) ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ๔) ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียน เมื่อวิเคราะห์ทุกรายการมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๔.๗ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด และค่า S.D. รวมมีค่าเท่ากับ .๕๑ ๕) ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพและด้านปริมาณ พบว่า นักเรียนมีคะแนนในระดับคุณภาพระดับดีขึ้นไปจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

Dissertation Title : The Buddhist Self-Reliance of the Youth through an Integrated Project of Gilded Black and Gold Lacquer Craftsman

Researcher : Mr. Prajin Panyo

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrakrusriworapinij, Dr., Pali VI, B.A. (Administration),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra Wisit Thitavisiddho, Dr., B.Ed. (Ethical Studies),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Philosophy)

: Asst. Prof. Dr. Phoonchai Punthiya, B.A. (Religions),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduate : August 14, 2018

Abstract

The research consists of three objectives: 1) to explore the concept of self-reliance of youths based on the Buddhist Doctrine, 2) to study self-reliance activities of adolescents through the integrated project of gilded black and gold lacquer craftsman of Thumpin School, Phayao province and 3) to analyze the behavior of young Buddhist self-reliance through the integrated project of gilded black and gold lacquer craftsman of Thumpin School, Phayao province. The samples used in the research were the Mathayom Suksa 3 students of Thumpin School in the academic year 2016. The instruments used in the research were: learning management plans, tests, interviews and satisfaction assessment forms. The research found that:

1. The concept of self-reliance of youths based on the Buddhist Doctrines, they need to develop themselves by **Nāthakaraṇa-dhamma** or virtues which make for protection viz. 1) keeping moral habits, 2) great learning, 3) association with good people, 4) amenability to correction, 5) willingness to give a helping hand, 6) love of truth, 7) energetic exertion, 8) contentment, 9) ability to remember what one has done and spoken and 10) wisdom. These ten principles will lead to self-reliance.

2. Self-reliant activity of youths based on the Buddhist doctrines, the Buddha used the principles and teaching methods based on four principles i.e. 1) elucidation and verification, 2) inspiration towards the goal, 3) filling with enthusiasm and 4) filling with delight and joy. Youths can apply this principle to their daily lives.

3. The analysis of Buddhist self-reliant youth's behavior through an integrated project of gilded black and gold lacquer craftsman of Thumpin School, it was found that the learning achievement and student satisfaction as follows: 1) The achievement of individual academic progress increased from the pre-class score when analyzed, including the average student progression to 30.60 percent. 2) The achievement of the standard of learning showed that the students had the achievement score of 60 percent or more, representing 100 percent. 3) Achievement by t-test. It showed that students have higher academic achievement. 4) The achievement of all learning satisfaction was found to be the average of 4.7, which was the highest level and the total S.D. value was .51. 5) The quality and quantity evaluation performance, it was found that the students had a better quality score of 10 person or fully 100 percent.

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎิณิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยความรู้ความกรุณาจาก พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร. ที่กรุณาได้ให้ความรู้ คำแนะนำปรึกษาต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เชี่ยวชาญได้แก่ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และรศ. ดร. ปฐมภ์ บุญศรีตัน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ให้ความเมตตาพร้อมทั้งได้ตรวจทานงานดุष्ฎิณิพนธ์เล่มนี้เสร็จโดยสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณาจารย์และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ให้การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือทุกประการ

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมดุष्ฎิณิพนธ์ได้แก่พระครูศรีวรพินิจ. ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา พระวิสุทธิจิตวิสิทฺโธ, ดร. และ ผศ. ดร. พูนชัย ปันธิยะ เลขาธิการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ให้คำปรึกษาการค้นคว้าข้อมูลอันเป็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องทำให้งานดุष्ฎิณิพนธ์เล่มนี้สำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ดร. พรณนา จาตุรพาณิษฐ์ ที่ช่วยเหลือให้คำปรึกษาในเรื่องข้อมูลข่าวสารในการทำงานวิจัยในครั้งนี้จนทำให้ประสบผลสำเร็จได้โดย พระภริมณ ฐิริปณโณ ตลอดจนถึงกัลยาณมิตรทุกท่านและคณะผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองและนักเรียนโรงเรียนถ้ำ ปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ที่ให้คำปรึกษาเรื่องข้อมูลข่าวสารทางวิชาการแก่ผู้วิจัย และอำนวยความสะดวกทุกด้านทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างราบรื่น

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในด้านเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง สุดท้ายนี้ด้วยคุณความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากงานดุष्ฎิณิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และขอบูชาคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ทุกท่านที่เคยให้การอบรมสั่งสอนมา ขอให้กุศลความดีในการเขียนดุष्ฎิณิพนธ์ครั้งนี้ จงเป็นบุญให้ทุกท่านมีส่วนได้รับทุกประการเทอญ

นายประจัน ปัญโญ

๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญตารางผลสัมฤทธิ์	ฏ
สารบัญภาพ	ฐ
สารบัญแผนภูมิ	ฑ
ผังมโนทัศน์	ฒ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ สมมุติฐานในการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๓๐
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	๓๔
๑.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๓๕
บทที่ ๒ แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๖
๒.๑ แนวคิดที่ว่าด้วยการพึ่งพาตนเอง	๓๖
๒.๑.๑ การพึ่งพาตนเองตามแนวตะวันตก	๓๗
๒.๑.๒ การพึ่งพาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนา	๓๘
๒.๑.๓ การพัฒนาองค์ความรู้	๔๐
๒.๑.๔ ความพึงพอใจ	๔๑

๒.๑.๕ ความหมายความพึงพอใจ	๔๑
๒.๒ แนวคิดว่าด้วยการบูรณาการและการบริการเชิงพุทธ	๔๔
๒.๒.๑ หลักการบูรณาการ	๔๔
๒.๒.๒ กระบวนการ	๔๙
๒.๓ บริบทของการจัดการเรียนการสอน เพื่อจัดกระบวนการในการพึ่งพาตนเอง	๕๑
๒.๓.๑ จิตวิทยาการศึกษา	๕๑
๒.๓.๒ การจัดการเรียนการสอนทางการศึกษา	๕๒
๒.๓.๓ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	๕๔
๒.๓.๔ หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม จังหวัดพะเยา	๕๗
๒.๓.๕ ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนา	๖๒
๒.๓.๖ บริบทสื่อการสอนและการสอนแบบรายบุคคล	๗๕
๒.๓.๗ บริบทสื่อการสอนรายบุคคลในพระพุทธศาสนา	๘๔
๒.๓.๘ หลักธรรมสำคัญในกรอบหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง	๑๒๓
๒.๔ บริบทพัฒนาการประเทศไทยจากยุค ๑.๐-๔.๐	๑๒๙
๒.๔.๑ บริบทพัฒนาการยุค ๑.๐	๑๒๙
๒.๔.๒ บริบทพัฒนาการยุค ๒.๐	๑๓๑
๒.๔.๓ บริบทพัฒนาการยุค ๓.๐	๑๓๑
๒.๔.๔ บริบทพัฒนาการยุค ๔.๐	๑๓๔
๒.๕ วัยรุ่นไทยในยุคต่างๆ	๑๓๗
๒.๕.๑ วัยรุ่นยุค ๑.๐	๑๓๗
๒.๕.๒ วัยรุ่นยุค ๒.๐	๑๓๘
๒.๕.๓ วัยรุ่นยุค ๓.๐	๑๓๙
๒.๖ วัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ และการพึ่งพาตนเอง	๑๔๑
๒.๖.๑ ทฤษฎีและแนวความคิดในการพึ่งพาตนเอง	๑๔๒
๒.๖.๒ ความหมายการพึ่งพาตนเองตามหลักแห่งพุทธธรรม	๑๔๒
๒.๖.๓ การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของนักวิชาการทั่วไป	๑๔๔
๒.๖.๔ การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนา	๑๔๔
๒.๗ แนวคิดในการพึ่งพาตนเอง	๑๔๗
๒.๗.๑ การพึ่งพาตนเองแบบพอเพียงตามทัศนะของนักปราชญ์	๑๔๘
๒.๗.๒ การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง	๑๔๙

๒.๘ แนวทางการเสริมสร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเอง	๑๕๑
๒.๘.๑ การใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเอง	๑๕๓
บทที่ ๓ กิจกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการ ช่างลงรักปิดทอง	๑๕๗
๓.๑ การปฏิบัติการโครงการ	๑๕๗
๓.๑.๑ การปฏิบัติการในการพึ่งพาตนเอง	๑๕๗
๓.๒ การอภิปรายผลของการปฏิบัติการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่น	๑๙๙
๓.๓ สรุป	๒๐๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการ ช่างลงรักปิดทอง	๒๐๔
๔.๑ ผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๐๔
๔.๑.๑ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนธรรม	๒๐๔
๔.๑.๑.๑ การใช้พระพุทธรองค์เองเป็นแบบอย่างสอนพระตีสสเถระ	๒๐๔
๔.๑.๑.๒ ใช้พระพุทธรองค์เองเป็นตัวอย่างสอนองคฺลิมาลให้กลับใจ	๒๐๕
๔.๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมใช้เทคนิควิธีการ	๒๐๖
๔.๑.๒.๑ การใช้กลอุบายทรมานพระนันทะให้ละจากกาม	๒๐๖
๔.๑.๒.๒ การใช้ความรุนแรงในการสอนธรรมพระวัคคิ	๒๐๗
๔.๑.๓ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์	๒๐๘
๔.๑.๓.๑ ใช้ผ้าสอนพระจูฬปันถก	๒๐๘
๔.๑.๓.๒ การใช้ดอกบัวสอนสัทธวิฑาริกของพระสารีบุตรเถระ	๒๐๙
๔.๑.๓.๓ ใช้น้ำในการสอนพระราหุลเรื่อง การพูดเท็จ	๒๑๐
๔.๑.๔ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้สื่อดิจิทัล	๒๑๑
๔.๑.๔.๑ ใช้ “เสียง” เทศนาโปรดปัญจวัคคีย์	๒๑๑
๔.๑.๔.๒ การใช้อิทธิปาฏิหาริย์เปลี่ยนใจอูรุเวลกัสสป	๒๑๒
๔.๒ ผลการศึกษาการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาช่างลงรักปิดทอง	๒๑๓
๔.๒.๑ ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียนของกลุ่มทดลอง	๒๑๔
๔.๒.๒ ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนของกลุ่มทดลอง	๒๑๖
๔.๒.๓ ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test) ของกลุ่มทดลอง	๒๑๖
๔.๒.๔ ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียนของกลุ่มทดลอง	๒๑๗
๔.๒.๕ ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพของกลุ่มทดลอง	๒๑๘
๔.๒.๖ ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณของกลุ่มทดลอง	๒๑๙

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๒๒๐
๔.๓.๑ หลักการและกระบวนการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่น	๒๒๐
๔.๓.๒ การพัฒนาองค์ความรู้	๒๒๐
๔.๓.๓ แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเอง	๒๒๑
๔.๓.๔ การศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่น	๒๒๒
๔.๓.๕ การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน	๒๒๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๒๒๔
๕.๑ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	๒๒๔
๕.๑.๑ แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๒๕
๕.๑.๒ กิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง	๒๒๗
๕.๑.๓ วิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง	๒๒๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๒๙
๕.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย	๒๓๒
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๒๓๓
๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้	๒๓๓
๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๒๓๓
บรรณานุกรม	๒๓๔
ภาคผนวก	๒๕๑
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลประกอบการเขียนดัชนีพันธ	๒๕๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๒๕๔
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการใช้เครื่องมือวิจัยแบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง	๒๕๙
ภาคผนวก ง ดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	๒๖๓
ภาคผนวก จ การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อทดสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง	

		และหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	๒๖๕
ภาคผนวก	ฉ	การหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจ ของแบบทดสอบ	๒๖๙
ภาคผนวก	ซ	ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจ ของแบบทดสอบ จำนวน ๕๐ ข้อ เพื่อคัดเลือกไว้จำนวน ๔๐ ข้อ	๒๗๖
ภาคผนวก	ซ	ความเที่ยงของแบบทดสอบ	๒๗๙
ภาคผนวก	ณ	แบบสอบถามความพึงพอใจ	๒๘๓
ภาคผนวก	ญ	แบบประเมินผลงาน	๒๘๗
ภาคผนวก	ฎ	ข้อทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	๒๙๓
ภาคผนวก	ฏ	รูปภาพอุปกรณ์สร้างชิ้นงาน ขั้นตอนการทำ และผลงานของนักเรียน	๓๐๐
ประวัติผู้วิจัย			๓๑๑

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๑ งบประมาณ	๑๕๘
ตารางที่ ๒ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๖๓
ตารางที่ ๓ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๖๔
ตารางที่ ๔ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๑๖๗
ตารางที่ ๕ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๑๖๘
ตารางที่ ๖ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๑๗๑
ตารางที่ ๗ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๑๗๒
ตารางที่ ๘ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	๑๗๕
ตารางที่ ๙ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	๑๗๖
ตารางที่ ๑๐ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	๑๗๙
ตารางที่ ๑๑ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	๑๘๐
ตารางที่ ๑๒ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	๑๘๓
ตารางที่ ๑๓ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	๑๘๔
ตารางที่ ๑๔ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	๑๘๗
ตารางที่ ๑๕ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	๑๘๘
ตารางที่ ๑๖ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	๑๙๑
ตารางที่ ๑๗ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	๑๙๒
ตารางที่ ๑๘ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	๑๙๕
ตารางที่ ๑๙ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	๑๙๖

สารบัญตารางผลสัมฤทธิ์

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๑ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน ของนักเรียนรายบุคคลในกลุ่มทดลอง	๒๑๔
ตารางที่ ๒ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน ของนักเรียนรายกลุ่มในกลุ่มทดลอง	๒๑๕
ตารางที่ ๓ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ ของโรงเรียนในนักเรียนกลุ่มทดลอง	๒๑๖
ตารางที่ ๔ แสดงผลสัมฤทธิ์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยการทดสอบที (t-test) ของกลุ่มทดลอง	๒๑๖
ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของนักเรียน กลุ่มทดลองที่มีต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพ ลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๒๑๗
ตารางที่ ๖ แสดงค่าเฉลี่ยการประเมินผลงานด้านคุณภาพของนักเรียนกลุ่มทดลอง ที่มีต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๒๑๘
ตารางที่ ๗ แสดงร้อยละของคะแนนการประเมินผลงานด้านปริมาณตามเกณฑ์ มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนในนักเรียนกลุ่มทดลอง	๒๑๙

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๓๕
ภาพที่ ๒ สัญลักษณ์ประจำโรงเรียน	๕๗
ภาพที่ ๓ สีประจำโรงเรียน	๕๘

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง

หน้า

แผนภูมิที่ ๑ แสดงกราฟสถิติเปรียบเทียบผลการสอบก่อนเรียน-หลังเรียน ในกลุ่มทดลอง

๒๑๕

ผังมโนทัศน์

เรื่อง	หน้า
ผังมโนทัศน์ที่ ๑ เป้าหมายการเรียนรู้	๓๔
ผังมโนทัศน์ที่ ๒ เป้าหมายการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพ ลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เวลา ๑๘ ชั่วโมง	๑๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา ภาษาไทยและภาษาบาลี โดยผู้วิจัยได้จัดเรียงตามลำดับของคัมภีร์ ดังนี้

(๒) การระบุหมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ ข้อที่/ หน้า ตัวอย่าง เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๗/๑๙๔. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๓๗ หน้า ๑๙๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

การใช้หมายเลขในการอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ ข้อที่ / หน้า เช่น ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๗๕/๒๓๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรค อรรถกถา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)

ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.สตุตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สัตตกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.วิสติ	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิสตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ม.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------	---------	-----------	------------------------------	-----------

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันทวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปิณาสกัอรรถกถ	(ภาษาไทย)
ส.ข.อ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	ชั้นธวาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรนี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	วิสุทฺธชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	อัฐฐสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------	---------	-------------	------------	-------------------	-----------

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

เนตติ.อ.	(ไทย) =	ขุททกานิกาย	เนตติอรรถกถา	(ภาษาไทย)
----------	---------	-------------	--------------	-----------

ฎีกาพระสูตรตันตปิฎก

สารตถ.ฎีกา	(ไทย) =	สารัตถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
------------	---------	-----------------	-----------

ฎีกาปกรณ์วิเสส

เนตติ.วิ.	(บาลี) =	เนตติวิภาวินี	(ภาษาบาลี)
-----------	----------	---------------	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นบรมครู ทรงมีวิธีการจัดการศึกษาและการสอนที่ล้ำเลิศ ทรงเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคน สามารถประยุกต์หลักธรรมและให้การปรึกษาที่เหมาะสม สามารถสั่งสอนสาวกให้เข้าใจและพัฒนาตนเองได้อย่างยอดเยี่ยม ดังปรากฏให้เห็นในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ซึ่งพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์ได้ขนานถวายและพุทธศาสนิกชนกล่าวเสมอ คือคำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู ซึ่งแปลว่าพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้ได้ตรัสรู้เองโดยชอบในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ณ แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย เมื่อ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราช^๑ หลังจากตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์ทรงเผยแผ่หลักคำสอนสู่ที่ต่างๆ และพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง และทรงสอนให้ตัวบุคคลรู้จักช่วยเหลือในการพึ่งพาตนเองด้วยตัวของตนเองได้ โดยไม่ต้องไปอาศัยผู้อื่นหากไม่จำเป็น ดังสุภาษิตว่า อดตา หิ อดตโน นาโถ^๒ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน^๓ ใจู้จักความพอเพียงตามกำลังของตน ตามหลักสันโดษ อย่างพอดีเดินแบบสายกลาง ให้มีความสุขทางกาย และสุขใจไปด้วยกัน แต่คำสอนพระพุทธองค์แม้จะมีการเผยแผ่ไปทั่วทุกมุมของโลกก็ตาม ปัญหาที่ยังมีอยู่ทั่วทุกแห่ง เช่น ประเทศไทยปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงในด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดปัญหาทั้งตัวบุคคลและประเทศชาติ หากมองย้อนกลับไปดูสภาพสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเอง มีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียง มีความสัมพันธ์เผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติและอาศัยกันในระบบเครือญาติที่เกื้อกูลแบ่งปันผลผลิตที่ได้มาด้วยน้ำใจไมตรีไม่มีการค้าขาย แต่มีการประกอบอาชีพเพื่อการอยู่รอด จึงทำให้ชุมชนในอดีตเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

ในสมัยปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจึงทำให้ สังคมต้องตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยม ไม่ว่าจะเป็นเด็กวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ขาดจิตสำนึกสาธารณะในการรับผิดชอบ จึงทำให้ประเทศต้องประสบปัญหาหลายอย่าง เช่น ความยากจน การเหลื่อมล้ำทางสังคม การเอาเปรียบชิงดีชิงเด่นเห็นพดติกรรมที่แสดงออกในทางทุจริตกันเป็นประจำ เด็กวัยรุ่นมีปัญหาเป็นโรคติดยาเสพติดจนทำให้พึ่งตนเองไม่ได้ และวัตถุนิยมหลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาตามทิศทางของโลกตะวันตก จนส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้มีช่องว่างระหว่างกลุ่มนายทุนที่เป็นคนรวยกับกลุ่มคนจน เกิดการเหลื่อมล้ำแตกต่างทั้งรายได้ไปจนถึงโอกาส และการเข้าถึงทรัพยากรเป็นต้น

การพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันเน้นที่การพึ่งพาตลาดและส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศมาก เป็นการทำลายเศรษฐกิจแบบยังชีพ เกษตรกรจึงตกอยู่ในระบบการพึ่งพาตลาด และ

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑.

^๒ พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๖๐/๔๔.

^๓ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๘๒.

ปัจจัยการผลิตจากต่างชาติ ส่งผลกระทบให้เกิดการกีดกันนี้ยืมสิน มีการสูญเสียทั้งที่ทำกิน แรงงานมีการอพยพเข้าเมืองและเกิดภาวะคนตกงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อมทรัพยากรเสื่อมโทรม เพราะใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนความพอประมาณ เพื่อสนองตัณหาตนผลประโยชน์จึงกระจุกอยู่ที่กลุ่มคนส่วนน้อย ทรัพยากรอันมีค่าต่างๆ ถูกนำไปใช้อย่างฟุ่มเฟือยไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัยรุ่นในชนบทที่เป็นลูกชานาและเกษตรกรจำนวนมากเกิดภาวะการล้มสลาย ปัญหาวัยรุ่นติดยาเสพติด พังพาดตนเองไม่ได้ ไม่มีกิจกรรมการทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ ปัญหาการล่องละเมิดสิทธิเสรีภาพด้านต่างๆ สถาบันครอบครัวเกิดความอ่อนแอ รวมทั้งองค์กรชุมชน สถาบันทางการเมืองทุกระดับชั้นที่ถูกขาดด้วยอำนาจแห่งเงินตรา เชื้อมโยงส่งผลกระทบกันไปในสังคม นี่คือนิยามที่แท้จริงที่เกาะกินสังคมไทยมานาน ทำให้คนไร้ที่พึ่งและพังพาดตนเองไม่ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันคนส่วนใหญ่มักเข้าใจกันว่า เป็นการพัฒนาสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ความเป็นจริงแล้วความเจริญที่เน้นหนักไปทางด้านวัตถุมากเกินไป ทำให้สังคมไร้ที่พึ่งที่ถูกต้อง ปัญหาดังกล่าวมานี้ เหมือนขาดความสมดุลกันระหว่างทางโลกและทางธรรม เช่น คุณธรรมจริยธรรมที่ควรมีและนำไปบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องยกระดับความสมดุล การดำเนินชีวิตในการยังชีพหมุนไปทั้งกระแสโลกและกระแสธรรมอย่างมีความสุข

การพังพาดตนเองนั้น ในพระพุทธศาสนาได้สอนในหลักธรรมไว้ พร้อมกลวิธีและอุบายประกอบการสอน เพื่อเป็นการพังพาดตนเองที่ถูกต้องนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เหมาะสมกับจริตของบุคคลนั้น ๆ ด้วย กลวิธีและอุบายประกอบการสอนได้แก่ การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย การใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว การสาธิตให้ดูหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่างในการพังพาดตนเอง การใช้ภาษาแบบโวหารธรรมหรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบ การเลือกคน การรู้จักจังหวะและโอกาส เพื่อรอความพร้อมของผู้รับฟัง การยืดหยุ่นในการสอน การลงโทษและให้รางวัล และวิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตนเอง^๔

จะเห็นได้ว่าทั้งกลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธองค์ เพื่อให้ตัวบุคคลได้นำไปปฏิบัติในการพังพาดตนเองได้ การใช้สื่อประกอบการสอนธรรมนั้นเป็นไปในลักษณะ การใช้สื่อการสอนธรรมที่เหมาะสมกับจิตความต้องการของบุคคลที่แตกต่างกันแล้วนำกลวิธีที่หลากหลายมาบูรณาการร่วมกันใช้ประกอบการสอน เพื่อนำหลักธรรมไปเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจให้หมู่สัตว์โลกได้ปฏิบัติและพังพาดตนเอง จนทำให้ได้รับการพัฒนาในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้รับการศึกษาโดยคำนึงถึงความแตกต่าง (จริต) ระหว่างบุคคลนั้น ๆ ทำให้การเผยแผ่ศาสนาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพราะพระพุทธองค์ทรงเข้าใจปัญหาในแต่ละตัวบุคคล จึงแก้ปัญหาโดยตรงให้การศึกษาและสอนหลักธรรม ในการทำให้ตัวบุคคลพังพาดตนเองได้อย่างสมดุล ถูกต้อง ถูกจริตและเหมาะสมอย่างชาญฉลาด สามารถพังพาดตนเองได้ด้วยสติปัญญา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ต้องการให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาในด้านกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลนั้น สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เปลี่ยนแปลงไป ครูต้องปรับบทบาทหน้าที่จากผู้สอน ผู้บรรยาย เป็นผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุนนักเรียน

^๔ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒ - ๖๔.

เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด โดยอาศัยการบูรณาการที่หลากหลายมาใช้ร่วมกันเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และสื่อนวัตกรรมประกอบการเรียนการสอนตามในหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๒ ระบุว่าจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ในมาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และหมวด ๙ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในมาตรา ๖๖ ระบุว่าผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ได้เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต^๕ นอกจากนั้นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้ระบุแนวทางในการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเน้นการใช้สื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสม หลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคล^๖

โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีทั้งนักเรียนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาและพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทห่างไกลจากตัวอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฐานะยากจน ทำให้นักเรียนมีความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกัน คือ มีทั้งนักเรียนที่เก่ง ปานกลาง และอ่อน นอกจากนั้นในการจัดระบบชั้นเรียนของโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ใช้ระบบการจัดห้องเรียนแบบคละชั้นเรียนจึงทำให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกัน ดังนั้น หากจะพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพของตนเอง

จากการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และตามที่พระพุทธรเจ้าทรงมีวิธีการจัดการศึกษาและการสอนที่ล้ำเลิศทรงเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนสามารถประยุกต์หลักธรรมและให้การปรึกษาที่เหมาะสม สามารถสั่งสอนสาวกให้เข้าใจและพัฒนา

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๘ - ๙.

^๖ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

ตนเองได้อย่างยอดเยี่ยม และตามที่พุทธวิธีในการสอนที่ พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึง กลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าที่เหมาะสมกับจริตหรือความต้องการของบุคคล นั้นๆ และทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้น ประกอบด้วยกลวิธี และอุบายในการประกอบการสอน ๑๐ ประการ และในการศึกษาของงานวิจัยทางการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ พรรณนา จาตุรพาณิश्य์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลและ สัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล กษิรัตน์ บิลมาศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นต่อ การเรียนและความคงทนในการเรียนรู้คณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนโดยการ ใช้เกมในชั้นนำเข้าสู่บทเรียน คัชรินทร์ พิภูลทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้เพลงเพื่อพัฒนาการอ่าน ออกเสียงคำที่มีพยัญชนะ ร ล ว ควบกล้ำของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดเชียงราย จินตนา จริยานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อ พระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในเขตกรุงเทพมหานคร พระครูธรรมศาสนโฆสิต ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัด สงขลา พระครูสมุห์บุญเลิศ ขยวโสภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนของพระสอน ศิลธรรมในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ เพ็ชรชาย โชคประเสริฐ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ผลของเกมการแข่งขันเป็นทีมที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียนคณิตศาสตร์และความคงทนในการจำ และเจตคติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่เรียนโดยการใช้เกมในชั้นนำเข้าสู่บทเรียน มัลลิกา เกื้อปัญญา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวยุคต่อการจัด สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง จังหวัดเชียงใหม่ รังสิมา แจ่มจันทา ได้ ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการจำความหมายคำศัพท์ ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่เรียนโดยแผนการเรียนรู้ที่มีเกมประกอบและไม่มี เกมประกอบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิชัย สายคำอิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้เกมที่มีผลต่อการเรียนรู้ และความคงทนในการจำความหมายคำศัพท์ภาษาอังกฤษนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และสุรเชษฐ์ ทรัพย์สินเสริม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อองค์การบริหารส่วนตำบลดอน แก้ว อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนให้สูงขึ้นและเพื่อให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในการเรียนการสอนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมี สุข ทำให้ผู้เรียนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้นจะต้องใช้วิธีการเรียนการสอนที่หลากหลายมาบูรณาการ กันให้เหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทต่าง ๆ

ปัจจุบันสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนถ้าบิณฑาคม จังหวัดพะเยา ยังขาด การสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถบูรณาการร่วมกันโดยจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และ อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรู้ความเข้าใจได้จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานด้านผู้เรียนของโรงเรียน จากการศึกษาผล การประเมินคุณภาพผู้เรียนในการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O – NET) ใน ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้หลักได้แก่ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กลุ่มสาระการเรียนรู้ คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ย้อนหลัง ๓ ปีการศึกษา พบว่าในปีการศึกษา ๒๕๕๖ นักเรียน

มีคะแนนค่าเฉลี่ยร้อยละ ๓๘.๒๐ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ นักเรียนมีคะแนนค่าเฉลี่ยร้อยละ ๔๗.๖๘ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ นักเรียนมีคะแนนค่าเฉลี่ยร้อยละ ๔๘.๔๓ ซึ่งถือว่ามีความก้าวหน้าในระดับต่ำไม่เกินไปตามเกณฑ์มาตรฐานด้านผู้เรียนที่กำหนดให้นักเรียนมีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป^๗

จากประสบการณ์ในการสอนและการสอบถาม สัมภาษณ์ ครูและนักเรียนพบว่า ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของนักเรียน คือ ความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนไม่เท่ากัน กล่าวคือนักเรียนที่เรียนเก่งจะเรียนรู้ได้เร็วกว่า ในขณะที่นักเรียนที่มีความสามารถปานกลางและอ่อน จะเรียนรู้ได้ช้ากว่า ทำให้นักเรียนในภาพรวมไม่ประสบผลสำเร็จเพราะการสอนของครูที่สอนนักเรียนที่มีความแตกต่างกันด้วยวิธีการสอน การใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอนและเวลาในการจัดการเรียนการสอนที่เท่ากัน สำหรับวิธีการสอนที่สามารถตอบสนองการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีศักยภาพที่แตกต่างกันนั้นพบว่า ประเทศไทยยังขาดวิธีการสอนโดยการใช้สื่อประกอบการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพ หรือที่เรียกว่าการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนการสอนในเชิงบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับนักเรียน และหลักสูตรของประเทศไทยเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจและได้รับประสบการณ์ในบทเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๘ และอีกประการหนึ่งในปัจจุบันประเทศไทยเป็นยุคไทยแลนด์ ๔.๐ เป็นนโยบายวางรากฐานการพัฒนาประเทศไทยในระยะยาวและเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน^๙ อนาคตของประเทศไทยที่เรียกว่าประเทศไทย ๔.๐ เป็นภาพในอนาคตที่อยากไปซึ่งเราต้องช่วยกันนำพาช่วยกันสร้างเพื่อจะได้ไปสู่จุดมุ่งหมายให้ได้^{๑๐} และตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นอนาคตของชาติให้มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้ง เจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต^{๑๑} อีกประการหนึ่งที่หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ได้นำเสนอข่าวว่าจังหวัดสุรินทร์ได้ตัวเข้มครูแนะแนวโดยการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาครูแนะแนวไปเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีงานทำ

^๗ โรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม, สรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, พะเยา : ๒๕๕๙ (อัดสำเนา)

^๘ นิพนธ์ สุขปรีดี, นวัตกรรมเทคโนโลยีการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๒.

^๙ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา, “บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อไทยแลนด์ ๔.๐” ปาฐกถาพิเศษ, ณ มหิตลสิทธาคารมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http:// www.thaigov.go.th](http://www.thaigov.go.th). [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๑๐} พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. “พระพุทธศาสนากับประเทศไทย ๔.๐” ปาฐกถาเนื่องในพิธีประสาทปริญญาประจำปี ๒๕๖๐, ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : [http:// www.youtube.com](http://www.youtube.com). [๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๑๑} ภาสกร พงษ์สิทธากร. “การจัดกิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ด้วย Active Learning”. เอกสารประกอบการอบรมครูผู้สอนการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้” นำไปสู่กระบวนการ, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ณ ห้องประชุมสุดดี ๑ โรงแรม เอ็ม บูทีค รีสอร์ท เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๐, เชียงราย : หน้า ๔. (อัดสำเนา).

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไปถ่ายทอดสู่เยาวชน นักเรียน การจัดกิจกรรม จัดเครื่องมือ การทบทวน และการรู้จักตัวเองเพื่อความเท่าทันในสังคมยุคไทยแลนด์ ๔.๐^{๑๒} และตามประกาศโรงเรียนถ้าปิน วิทยาคมเรื่องการแต่งตั้งครูผู้รับผิดชอบนักเรียนจำนวน ๘- ๑๐ คนในแต่ละโครงการบูรณาการ ประจำปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๐ เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบการวัดผลประเมินผล เรื่องกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมชุมนุม ๑ ชุมนุม กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ จำนวนชั่วโมงตามกำหนดแต่ละระดับชั้น กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทางโรงเรียน ถ้าปินวิทยาคมจึงได้จัดรูปแบบกิจกรรมโครงการบูรณาการ เพื่อให้นักเรียนได้เลือก กิจกรรมนั้นตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจและได้รับความรู้อย่างเต็มที่จากการเข้าร่วม กิจกรรม^{๑๓}

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจากหนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าและนำแนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และเพื่อพัฒนา คุณภาพการศึกษาโรงเรียนถ้าปินวิทยาคมตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBEC QA) หรือการบริหารจัดการโรงเรียนตามมาตรฐานรางวัลคุณภาพแห่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล และเมื่อศึกษา ค้นคว้างานวิจัยพบว่ามีงานวิจัยที่เน้นเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยใช้สื่อประกอบการสอนที่ทำให้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นรวมทั้งการนำจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้ประกอบการเรียน การสอน วิธีการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญในเชิงบูรณาการร่วมกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปความรู้ด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ/กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดี นำไปสู่การอยู่ ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขและการสอนโดยใช้พระพุทธธรรมประกอบยังมีจำนวนน้อย ทำให้ผู้วิจัย ต้องการศึกษาค้นคว้าว่าการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี อะไรบ้างและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เป็นอย่างไรบ้าง อีกประการหนึ่งการจัดการเรียนรู้ที่ใช้โครงการ บูรณาการมาร่วมกันจัดการเรียนการสอนนักเรียนเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ซึ่งการใช้ โครงการบูรณาการเป็นวิธีการจัดเรียนการสอนที่สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนสนใจและตั้งใจในการเรียนโดยใช้หลักธรรมสำคัญใน พระพุทธศาสนาเข้าร่วมประกอบการเรียนการสอนด้วยเพื่อเป็นการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนให้สูงขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐” ตามนโยบายของ รัฐบาลในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ ด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิด สร้างสรรค์ให้นักเรียนได้เรียนวิชาชีพ เพื่อนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนให้ก้าวทัน ประเทศอื่น ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยได้เห็นสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงได้มีการจัดการเรียนการสอน

^{๑๒} ข่าวในประเทศ, หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, (วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐), หน้า ๑๔.

^{๑๓} ญาณบดินทร์ อินตะชะ, “ประกาศโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม เรื่องการแต่งตั้งครูผู้รับผิดชอบ โครงการบูรณาการ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐,” เอกสารประกอบการประชุมครู บุคลากรโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม วิสามัญ ครั้งที่ ๐๒/๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๐, พะเยา, ๒๕๖๐ หน้า ๒. (อึดสำเนา).

โครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง เพื่อสร้างงานสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบให้นักเรียนได้หันมาสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกัน ดีกว่าหันไปพึ่งยาเสพติด และได้นำหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ ต่อไป โดยมีการตั้งวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ กิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ทำอย่างไร
- ๑.๓.๓ วิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD – ROM) ข้อมูลจากระบบเครือข่ายสารสนเทศ คัมภีร์ บทความ ตำราทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรและการสอนจิตวิทยาการศึกษา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ศึกษาการนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนนักเรียน รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่เป็นชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD – ROM) ข้อมูลจากระบบเครือข่าย สารสนเทศ คัมภีร์ บทความ ตำราทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรและการสอน จิตวิทยาการศึกษา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ สำนักระเบียบการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๙๖ คน

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ กลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน (ได้มาจากจำนวนเฉลี่ยนักเรียน ๘-๑๐ คนต่อครู ๑ คน) ที่สมัครเข้าร่วมโครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยให้นักเรียนสมัครเลือกเรียนด้วยตัวเอง ด้วยความสมัครใจ และให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ใช้ระบบการจัดการเรียนการสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งเป็นนักเรียนที่อาศัยในชนบทคล้ายกัน

๓. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์นักเรียน จำนวน ๑๐ คน

สัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน ๑๐ คน

รวม ๒๐ คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเนื้อหาของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา นั้นผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ ๕ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ ๑ หลักการสอนธรรมและวิธีการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ประเด็นที่ ๒ ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนา ประเด็นที่ ๓ การสอนแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนา ประเด็นที่ ๔ สื่อการสอนในพระพุทธศาสนา และประเด็นที่ ๕ สื่อการสอนแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนา ขอบเขตด้านเนื้อหาของแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนจำนวน ๙ แผน

๑.๔.๕ ตัวแปรในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดตัวแปรในการวิจัยเฉพาะการวิจัยในเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

ตัวแปรต้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนของนักเรียนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม

ตัวแปรตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนจากแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑.๔.๖ ระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ ปีการศึกษา ๒๕๖๐

๑.๕ สมมุติฐานในการวิจัย

สมมุติฐานในการวิจัยเชิงทดลอง ครั้งนี้ คือ

๑.๕.๑ นักเรียนที่เรียนโดยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามีความก้าวหน้าทางการเรียนสูงขึ้น

๑.๕.๒ นักเรียนที่เรียนโดยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง การประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา (นักเรียนร้อยละ ๖๕ ได้คะแนน ๖๐ คะแนน หรือมีผลการเรียน ระดับ ๒ ขึ้นไป)

๑.๕.๓ ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนจากแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑. การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตของตนเอง ด้วยตนเองและเพื่อตนเองอย่างยั่งยืน โดยอาศัยความรู้และทักษะที่จำเป็นที่จะช่วยปรับปรุงตนเองให้บังเกิดผล

๒. เชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การเรียนการสอนที่นำพุทธวิธีการสอนธรรมและพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้ารวมถึงหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาใช้ในการจัดการเรียนการสอนร่วมกับวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่

๓. ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หมายถึง ห้วงเวลาในการพัฒนาประเทศไทยโดยการขับเคลื่อนประเทศไทยผ่านนวัตกรรมและเทคโนโลยีตั้งแต่ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) เป็นต้นไป (ยุค ๑.๐ เป็นยุคของการทำการเกษตรและงานหัตถกรรม ยุค ๒.๐ เป็นยุคที่ขับเคลื่อนด้วยอุตสาหกรรมเบา และยุค ๓.๐ เป็นยุคอุตสาหกรรมหนักที่มีความซับซ้อนเน้นการส่งเสริมการส่งออกและสนับสนุนการลงทุน)

๔. วัยรุ่น หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖

๕. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และผลงานที่นักเรียนปฏิบัติตามแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๖. ความพึงพอใจของนักเรียน หมายถึง ความคิด ความรู้สึกของนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๗. โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง หมายถึง กิจกรรมหนึ่งที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ที่รวมเอากิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ กิจกรรมชุมนุมเลือก กิจกรรมจิตสาธารณะประโยชน์ และกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรมเข้าด้วยกัน

๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ หนังสือ/เอกสาร

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และได้กำหนดเจตนารมณ์ว่าเนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นรากฐานของวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ เป็นแหล่งอารยธรรมของมนุษย์ และเป็นหลักในการพัฒนาชีวิตและสังคม และได้กำหนดหลักการของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับเรียนพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ให้เจริญก้าวหน้าและสงบสุข การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาจะต้องให้ครบทั้ง ๓ องค์ประกอบคือ สาระความรู้ (ปริยัติ) การฝึกอบรมกาย วาจา ใจ (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลการปฏิบัติของตนเอง (ปฏิเวธ) จะต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน ความเหมาะสมของเวลาเรียน การลำดับความยากง่าย การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและป้องกันความเข้าใจผิดต่อหลักของพระพุทธศาสนา การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนมุ่งบูรณาการทั้ง ๔ ด้าน คือ ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สมอง ความต้องการและปัญหาของบุคคลและสังคม มีระบบการฝึกอบรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของไทย^{๑๔}

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหลักสูตรพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเฉพาะตามมาตรา ๒๓ ได้กำหนดแนวทางจัดการศึกษาแต่ละระดับการศึกษาจะต้องให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ จึงได้กำหนดให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีหน้าที่จัดทำสาระการเรียนรู้อาจารย์พระพุทธศาสนาสนองตามความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องกับสถานภาพปัญหาในชุมชนสถานศึกษาจะต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการ ได้กำหนดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรมาตรฐานโดยมีวัตถุประสงค์ มุ่งส่งเสริมผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้และมีผลสัมฤทธิ์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

^{๑๔} กรมวิชาการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕).

ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถคิดสร้างสรรค์และวิเคราะห์วิจารณ์ แก้ปัญหาและทำสิ่งที่แตกต่างอยู่ให้ดีขึ้น มีโอกาสสร้างสรรค์ ใช้นวัตกรรม เข้าร่วมกิจกรรมและแสดงสมรรถภาพในภาวะผู้นำเพื่อสร้างตนเองสู่ชีวิตอนาคตในฐานะแรงงานและพลเมืองของชาติ มีความตระหนักในความสำคัญที่จะดำรงชีวิตที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ดูแลรักษาตนและผู้อื่นให้ปลอดภัยและพัฒนาทักษะด้านร่างกาย พัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนและเตรียมผู้เรียนทุกคนให้มีโอกาสที่ดี มีประสบการณ์ชีวิตและมีความรับผิดชอบ มีความเคารพตนเอง มีความพร้อมทางอารมณ์ มีความเอื้ออาทร ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งในบ้านในสถานศึกษาที่ทำงานและในชุมชน มีการเตรียมพร้อมสำหรับการศึกษาในขั้นต่อไป รับการฝึกอบรม การจ้างงานเพื่อให้พร้อมที่จะตัดสินใจเลือกอย่างมีข้อมูลสารสนเทศที่สถานศึกษาและอื่นๆตลอดชีวิต ทำให้ผู้เรียนได้ซาบซึ้งในผลพวงแห่งความสำเร็จของชีวิตและสังคมนอกสถานศึกษา^{๑๕}

สมพร อ่อนน้อม และประจวบ ตรีภักดิ์ ได้อธิบายว่า คู่มือครูแผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม. ๒ เป็นสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Backward Design ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child - centered) ตามหลักการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม บทบาทของครูมีหน้าที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้นักเรียนประสบผลสำเร็จ โดยสร้างสถานการณ์การเรียนรู้อื่น ๆ ได้ในเชิงบูรณาการด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปความรู้ด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ/กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดี นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข^{๑๖}

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า เป็นการศึกษา วิเคราะห์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นรากฐานของวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติ และมรดกของชาติ การพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม พุทธประวัติ การพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้และดำเนินชีวิตด้วยวิถีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรมและวิถีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ สวดมนต์แปล แผ่เมตตา และหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการคิด กระบวนการสืบค้นข้อมูล กระบวนการทางสังคม กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต นำไปพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^{๑๗}

^{๑๕} กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๕).

^{๑๖} สมพร อ่อนน้อมและคณะ, คู่มือครูแผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม. ๓. (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๕๔).

^{๑๗} วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, คู่มือครู แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม. ๒. (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ, ๒๕๕๖).

กระทรวงศึกษาธิการ ได้รายงานไว้ว่าจากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ที่ผ่านมา ประกอบกับข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนในสังคมไทย และจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนสู่ศตวรรษที่ ๒๑ จึงเกิดการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่มีความเหมาะสม ชัดเจน ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน นอกจากนั้นได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลาง และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น อีกทั้งได้ปรับกระบวนการวัดและประเมินผลผู้เรียน เกณฑ์การจบการศึกษา แต่ละระดับ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด^{๑๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนหากวิเคราะห์ตามวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่หลายวิธีแต่ที่สังเกตได้ว่าทรงใช้อยู่เป็นประจำมี ๔ แบบ คือ แบบสาธกจำหรือสนทนาวิธีนี้ทรงใช้กับบุคคลที่ไม่ศรัทธา ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก่อนโดยพระองค์จะเป็นผู้ถามคำถาม นำผู้สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจในธรรมะและได้เกิดความเลื่อมใสในธรรมะ และยังได้สนับสนุนให้พระสาวกได้สนใจในวิธีนี้คือให้สนทนาธรรมกันตามกาล แบบบรรยายวิธีสอนแบบนี้เป็นแบบกว้าง ๆ ที่พระองค์จะทรงใช้กับคนหมู่มากที่มีพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและความเลื่อมใสเป็นพื้นอยู่แล้ว และเป็นวิธีอัศจรรย์ที่ผู้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าจะรู้สึกเหมือนว่าพระองค์ตรัสกับตนโดยตรง แบบตอบคำถามเป็นวิธีที่ใช้ตอบปัญหาแก่ผู้ที่สนใจในธรรม หรือผู้ที่มาสอบถามเพื่อเทียบเคียงกับคำสอนสองคน หรือถามเพื่อข่มปราบให้จนศรัทธาแบบวางกฎข้อบังคับวิธีการสอนแบบนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้กับพุทธบริษัทฝ่ายนักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร และสามเณรี โดยถือเหตุเมื่อมีการประพฤติไม่ดีงามเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงทราบแล้วตรัสให้ประชุมสงฆ์ แล้วตรัสชี้แจงผลเสียหายผลร้ายที่เกิดขึ้น พรรณนาถึงคุณประโยชน์ของการประพฤติดีงาม แล้วจึงได้แสดงธรรมกถาที่เหมาะสมกับเรื่องนั้น แล้วจึงได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความเห็นของพระสงฆ์และยอมรับว่าดีงาม^{๑๙}

วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอนตามแนวของพระพุทธเจ้าว่ามี ๓ ประการ คือ ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ หมายถึงทรงสอนให้รู้จริงเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ศิษย์ ทรงสอนให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ นั่นคือคำสอน

^{๑๘} ศึกษาธิการ, กระทรวง, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑).

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑).

นั้นต้องไม่ยาก และไม่่ายจนเกินไปเพื่อให้ผู้ฟังสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองได้ ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ตามกำลังการปฏิบัติตน^{๒๐}

ประสาร ทองภักดี ได้กล่าวถึง หลักการสอนของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ ดังนี้ ต้องรู้จักบุคคลที่จะสอนก่อน ต้องเลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมกับบุคคล สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ไม่รู้ สอนด้วยอุปมาอุปไมย หรือเปรียบเทียบ สอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน สอนโดยการสาธิตให้ดูและทำตัวอย่างให้ดู^{๒๑}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงเรื่อง การจัดสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า การจัดกรอบการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง ต้องยึดหลักธรรมชาติของวิชา และชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจะเน้นการวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา คือ นอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ อันพึงประสงค์แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบ ศิล สมาธิ ปัญญา และเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยยึดหลักธรรมชาติของวิชาและชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้งเพื่อครอบคลุมและดูด้านที่ฝึกปฏิบัติ^{๒๒}

พนิดา สินสุวรรณ และคณะ ได้เสนอการวัดผลและประเมินผลของวิชาพระพุทธศาสนาไว้ ๓ อย่าง การวัดผลประเมินผลด้านความรู้สึกรู้สึกของผู้เรียน การวัดผลประเมินผลด้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การวัดผลด้านพุทธิพิสัยของผู้เรียน^{๒๓}

ปฏิพัทธ์ สุวรรณศร ได้กล่าวถึง การวัดผลประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาว่า ลักษณะของวิชานี้จะเน้นทางด้านการปฏิบัติมากกว่าด้านเนื้อหาความรู้ ซึ่งควรปฏิบัติตามหลัก ๓ ประการ การวัดผลนั้นผู้สอนควรจะต้องเตรียมเครื่องมือวัดผลให้สอดคล้องวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนการสอนพร้อมทั้งกำหนดเวลาในการวัดผลและประโยชน์ที่ได้จากการวัดผลแต่ละครั้ง สำหรับวิชาพระพุทธศาสนานั้น การฝึกสมาธิ การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านศาสนา จำเป็นต้องใช้พฤติกรรมทางการปฏิบัติและการปฏิบัตินั้นควรให้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียนด้วย ในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นแนวทางในการวัดผลและประเมินผลนั้นครูผู้สอนควรได้กำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนสามารถผ่านได้ไว้ด้วย^{๒๔}

^{๒๐} วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔).

^{๒๑} ประสาร ทองภักดี, **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒).

^{๒๒} กรมวิชาการ, **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว).

^{๒๓} พนิดา สินสุวรรณ และคณะ, **การสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔**, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓).

^{๒๔} ปฏิพัทธ์ สุวรรณศร, **รายงานสรุปการอบรมบุคลากรเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสังคมศึกษาในส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘).

กรมวิชาการ เสนอแนวทางใช้สื่อการสอนศีลธรรมไว้ คือ โดยใช้วิธีการธรรมชาติและปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่นักเรียนพบเห็นทุกวัน เช่น ใบไม้ผลิอ่อน ใบไม้เขียวช่อ ใบไม้ที่แก่เหลืองจัด ใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมบนพื้นดิน ฯลฯ การใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเร้าเช่นนี้ พระบรมศาสดาได้ทรงใช้เสมอในสมัยพุทธกาลและยังคงเป็นสื่อที่ดีควรนำมาใช้สอนอยู่เสมอ ขาวและเหตุการณ์เป็นสื่อเร้าให้นักเรียนสนใจใคร่รู้ ช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมเสริมศรัทธา กิจกรรมเสนอสาระของบทเรียน และกิจกรรมสรุปได้ทุกขั้นตอน ในการใช้ข่าวสารที่มีสาระสำคัญและเหตุการณ์นำเข้าสู่การสอนหลักธรรมต่าง ๆ หรือนำมาสอนตามเทศกาลวันสำคัญของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้นักเรียนตระหนักว่าชีวิตที่เรียนรู้มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคิดวินิจฉัยสิ่งผิดชอบชั่วดีได้ด้วยตนเอง การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสิ่งต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจ ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี การจัดให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความคิดของตนเอง และได้ทราบผลทันที ช่วยเสริม แรงจูงใจให้นักเรียนปรับปรุงตนเองหรือปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้น ดังนั้น คำวิจารณ์อย่างมีเหตุผล คำชมเชย การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยเสริมแรงและจูงใจนักเรียนต่อการเรียนพระพุทธศาสนา^{๒๕}

จรรยา คุณมี ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า อุปกรณ์การสอนหรือสื่อการเรียนการสอนจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น เร็ว และถูกต้อง ฝ่ายผู้สอนก็จะสอนได้ง่าย พระพุทธเจ้าทรงเห็นหลักในข้อนี้ และได้ทำการสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอนด้วยพระองค์เอง เช่น พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นศิษย์ของพระสารีบุตรไม่สามารถทำจิตใจให้สงบตามวิธีที่พระสารีบุตรสอน เมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่า พระภิกษุรูปนั้นมีอหังการรักสวยรักงาม ก็ทรงพาไปดูดอกบัวในสระซึ่งมีหลายประเภทตั้งแต่ตูม บาน จนถึงกลีบดอกร่วงหล่น เมื่อพระภิกษุรูปนั้นเห็นความไม่แน่นอนของสิ่งสวยงามตา เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกครั้งก็ได้ผลดีในทางปฏิบัติ^{๒๖}

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ ได้ศึกษาเรื่อง การเมืองกับพุทธธรรมว่า พุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธทั้งในด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม และมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างน้อยที่สุด ๓ ประการ คือ ประการแรกพุทธศาสนาเป็นพลังที่สร้างบูรณาการของสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความเป็นชาติ ซึ่งในแง่นี้พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมของชาวพุทธโดยตรง ประการที่สองพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมไทยซึ่งในแง่นี้พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมและประการสุดท้ายพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้นหากยังเกี่ยวข้องกับความเสมอภาคกันในโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองด้วย^{๒๗}

ขอบกิจ กนกหงส์ ได้กล่าวว่า แนวทางการนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ๔๗ ได้เสนอรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” การจัด

^{๒๕} กรมวิชาการ, **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕).

^{๒๖} จรรยา คุณมี, **การสอนสังคมศึกษา**, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๒๐) .

^{๒๗} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **“การเมืองกับพุทธธรรม”**, (กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณาการพิมพ์, ๒๕๒๙).

กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning) และแนวทางการนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ๔ H การจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” นั้นเป็นการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนของครูโดยลดเวลาสอนด้วยการบรรยายที่เน้นความจำให้น้อยลงแต่เพิ่มเวลาและโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์ตรง เรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้นตามความถนัด ความสนใจ และเต็มศักยภาพของผู้เรียน^{๒๘}

ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร สู่แสนสุข ได้อธิบายว่า กิจกรรมสมาธิก่อนการเรียนโดยใช้เพลง มีลักษณะเป็นแนวทางในการให้ผู้เรียนทำสมาธิก่อนเริ่มเรียนแต่ละครั้งโดยใช้เพลงเป็นสื่อเพลงที่ใช้ในการทำสมาธิส่วนใหญ่จะใช้เพลงบรรเลง แต่อาจเป็นเพลงที่มีทั้งเนื้อร้องและทำนองเหมาะสม โดยเน้นเลือกเพลงที่ผู้ผลิตมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังเกิดสมาธิ หรือผ่อนคลายอารมณ์ หรือมีความสงบทางใจ เป็นต้น ขั้นตอนกิจกรรมสมาธิก่อนการเรียนโดยใช้เพลง ได้แก่ ขั้นเตรียมการ ขั้นนี้ผู้สอนวางแผนและเตรียมการก่อนจัดกิจกรรมเฉพาะครั้ง จัดกิจกรรมเป็นขั้นปฏิบัติตามแผนที่เตรียมไว้ เพื่อให้เกิดผลตามที่คาดหวัง ขั้นทบทวนและพัฒนาต่อเนื่องขั้นนี้เป็นบทบาทหลักเป็นของผู้สอน การทบทวนและประเมินผลการจัดกิจกรรมที่ผ่านมา การวางแผนหรือการกำหนดแนวทางการพัฒนาต่อเนื่องต่อไป กิจกรรมสมาธิก่อนการเรียนโดยใช้เพลงนี้สำหรับในบริบทโรงเรียนวิถีพุทธน่าจะมีความสอดคล้องกับหลักการสำคัญคือไตรสิกขาเป็นอย่างยิ่งด้วย ขณะจัดกิจกรรมนี้นักเรียนย่อมมีความสงบทั้งกายและใจที่จะน้อมนำให้เกิดทั้งศีล สมาธิ และปัญญาไปพร้อม ๆ กันได้ กิจกรรมนี้จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งหรือเทคนิควิธีการหนึ่งที่คุณครูโรงเรียนวิถีพุทธจะนำไปประยุกต์ให้เกิดผลดีต่อศิษย์อันเป็นที่รักของเราได้^{๒๙}

สิริมงคลภิกขุ (ทอง ศิริมงคล) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นทั้งภาคความรู้ ความเข้าใจและการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเสริมพิเศษ เพื่อส่งเสริมความประพฤติของนักเรียนในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ มาปฏิบัติจนเกิดความเคยชินเป็นลักษณะนิสัย และความสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย ฉะนั้นโรงเรียนจะต้องจัดหลายรูปแบบทั้งในห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติธรรม และนอกห้องเรียน สอนโดยวิธีแจ้งสิ่งที่ถูก สิ่งผิด สิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ควร อธิบายโดยยกเหตุผลให้นักเรียนเห็นจริง เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเกิดความศรัทธาทั้งทางกาย วาจา ใจ สอนโดยวิธีสาธิตหรือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามด้วยความเลื่อมใสศรัทธาต่อครูอาจารย์ในโรงเรียนและคนในชุมชนหรือในสังคมจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็นอยู่เสมอ^{๓๐}

^{๒๘} ขอบกิจ กนกหงส์, “แนวทางการนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ๔ H”. วารสารวิชาการ. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๙).

^{๒๙} ไพรัช สู่แสนสุข, บรรเจอดพร สู่แสนสุข, “กิจกรรมสมาธิก่อนการเรียนโดยใช้เพลง”, วารสารวิถีพุทธ” ฐิต์ และเบิกบาน”. ปีที่ ๗ เล่มที่ ๑๖ (ธันวาคม ๒๕๕๙).

^{๓๐} สิริมงคลภิกขุ (ทอง ศิริมงคล), อ้างในสารพัฒนาหลักสูตร, “หลักสูตรในพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย”, ปีที่ ๖, (พฤษภาคม ๒๕๒๙).

พระพยอม กลฺยาโณ ได้ให้แนวคิดในการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ สื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนนั้นจะต้องทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกรู้สึกเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว ซึ่งอุปกรณ์นั้นมีหลายอย่างด้วยกัน สามารถที่นำไปใช้ตามความสะดวกและเหมาะสม อาทิ สื่อที่เป็นธรรมชาติ ตัวครูผู้สอน สื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ รูปภาพที่เกิดการเคลื่อนไหว สื่อที่ใช้กรณีการศึกษาหรือจัดกิจกรรมบทบาทสมมุติ และข่าวจากหนังสือพิมพ์ แต่สิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดในการเรียนการสอนคือ สื่อที่เป็นครู ผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่ดี ซึ่งควรเป็นผู้ที่มีความประพฤติที่น่าเลื่อมใส น่าเอาเป็นแบบอย่าง จะเป็นผลที่ทำให้เป็นที่ดึงดูดใจให้ผู้ฟังเกิดการเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตาม^{๓๑}

พรรณนา จาตุรพานิชย์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่” สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยดังนี้

๑) การศึกษาเกี่ยวกับสื่อการสอนธรรมและสัมฤทธิ์ผลของการใช้สื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนา ทำให้ได้รับทราบว่ามีวิธีสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลเป็นสื่อที่มีอยู่ในตัวพระพุทธเจ้า และเป็นสื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติมิได้เป็นสื่อที่สร้างหรือผลิตขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีทันสมัย และสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นคือตัวช่วยให้ผู้เรียนได้รับผลสำเร็จในการเรียนตามศักยภาพของบุคคล

๒) ในการเลือกใช้สื่อการเรียนของครูผู้สอน หากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของนักเรียนเป็นสำคัญ สื่อการสอนนั้นๆ จะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

๓) การนำสื่อการสอนประเภทบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมาใช้สื่อของนักเรียนเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน และเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนของนักเรียนนั้น นอกจากจะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่จะเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร แล้วเชื่อได้ว่าจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีด้วย คุณค่าที่สำคัญของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล (บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) คือความสามารถในการสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคลทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้รายบุคคลได้เป็น อย่างดี ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๓๒}

ดาริกา ลัทธพิพัฒน์ กล่าวว่า เรามองว่าการศึกษเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนที่จะนำองค์ความรู้ไปต่อในการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ดังนั้น การศึกษาไทยควรเน้นกระบวนการสร้างและพัฒนาให้ผู้เรียนได้รู้จักการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ผลงานที่มีนวัตกรรมใหม่ในอนาคต โดยที่ผ่าน

^{๓๑} พระพยอม กลฺยาโณ, “การใช้สื่อการสอนจริยธรรมอย่างไรจึงจะดี”. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. เล่มที่ ๑๑๘ (กุมภาพันธ์ – มีนาคม ๒๕๒๗).

^{๓๒} พรรณนา จาตุรพานิชย์, “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”, การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑, ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

มาเราให้ความสำคัญกับหลักสูตรด้านธุรกิจมาตลอดแต่ในปัจจุบันโลกของความเป็นจริงและโลกของธุรกิจเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น เราจึงกำหนดทิศทางของมหาวิทยาลัยในการปฏิรูปธุรกิจแนวใหม่ของประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของภาครัฐภายใต้แนวคิดไทยแลนด์ ๔.๐ ในการขับเคลื่อนประเทศเศรษฐกิจผ่านอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศทั้ง ๕ อุตสาหกรรม เช่น ด้านธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ด้านอาหารและธุรกิจสุขภาพ ด้านดิจิทัลเทคโนโลยีเพื่อให้เป็นผู้นำในการดำเนินธุรกิจในกลุ่มประเทศอาเซียนและประเทศจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๓}

ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล ได้กล่าวว่า ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเทคโนโลยี การสื่อสาร สภาพเศรษฐกิจ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มีการส่งถ่ายถึงกันและกันเร็วขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้เองจึงเป็นเสมือนพลังผลักดันให้คนแต่ละคนต่างต้องตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงอันทำให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพื่อให้มีความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าในทางเทคโนโลยีอย่างสูงสุด การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทุกมิติ อันเป็นการท้าทายให้บุคคลต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ และมีความสามารถในการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ปรับตัวในหน้าที่การงาน ปรับปรุงการดำเนินชีวิตเพื่อการมีศักยภาพในการเรียนรู้ที่ดีขึ้นได้ การเริ่มต้นที่จะพัฒนาตนเองต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตเป็นของเรา เราเป็นผู้เลือกเส้นทางในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตไปตามช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อคนทุกคน โดยเฉพาะผู้เรียนในการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ในการที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใด การพัฒนาศักยภาพของตนอยู่เสมอในด้านต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนนั้นประสบความสำเร็จในชีวิตไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การทำงาน และการดำเนินชีวิต ^{๓๔}

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดการผลักดันประเทศไทยแลนด์ ๔.๐ ผ่านผู้ประกอบการรุ่นใหม่ (สตาร์ทอัพ) จะเป็นฟันเฟืองสำคัญในอนาคตต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศ สมัยก่อนผู้มีบทบาทสำคัญจะเป็นรายใหญ่จากนักลงทุนต่างชาติ การเริ่มต้นทุกอย่างจึงมาจากบริษัทขนาดใหญ่ มีการจ้างแรงงาน ระบบการศึกษาผลิตเพื่อป้อนองค์กรเหล่านั้น ระบบเศรษฐกิจแท้จริงต้องผลักดันให้เกิดบริษัทใหม่มากที่สุด ถ้าเกิดบริษัทใหม่ในอนาคตและบริษัทต้องเป็นตัวของตัวเอง คิดทำอะไรเป็นธุรกิจขึ้นมาได้ โดยไม่ผูกพันกับรายใหญ่ ยืนด้วยตนเอง ขณะเดียวกันโลกเริ่มเปลี่ยนแปลง ระบบอินเทอร์เน็ตทำให้การทำธุรกิจง่ายขึ้น สามารถค้าขายผ่านเว็บไซต์ได้ ต้นทุนต้องมีนวัตกรรม ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์วิจัยจากเทคโนโลยี มีโรงเรียนวิจัยแล้วจ้างผลิตนวัตกรรม ต้องมี ๓ เสาหลัก ส่วนหนึ่งภาครัฐให้การสนับสนุน ส่วนที่สองเอกชน และส่วนที่สามมหาวิทยาลัยด้านวิจัย นโยบายของประเทศไทยต้องการสร้างสตาร์ทอัพทั่วประเทศไทย รวม

^{๓๓} ดาริกา ลัทธพิพัฒน์, “เน้นการคิด ผลิตนวัตกรรม สร้างธุรกิจขับเคลื่อนประเทศ”, วารสาร DPU MAG. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ฉบับที่ ๒๑ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙).

^{๓๔} ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล, “การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสู่การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗).

เทคโนโลยีกับศิลปวัฒนธรรมและบริการรวมเป็นครีเอทีฟสตาร์ทอัพ การแข่งขันจะช่วยกระตุ้นให้สตาร์ทอัพได้เกิดขึ้นเร็ว จึงจะมีการปฏิรูปหลายเรื่องรวมทั้งการศึกษาด้วย การศึกษาจึงต้องตามตลาดให้ทันก้าวสู่ประเทศไทย ๔.๐^{๓๕}

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กล่าวว่า ไทยแลนด์ ๔.๐ เกิดจากการที่โลกในศตวรรษที่ ๒๑ มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากโลกในศตวรรษที่ ๒๐ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านของสังคมและเป็นโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากทั้งในด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยี การใช้ชีวิตของคนในสังคมยุคใหม่ สำหรับโมเดลไทยแลนด์ ๔.๐ รัฐบาลต้องการให้เกิดการขับเคลื่อนยุค ๑.๐ ซึ่งเป็นยุคของการทำการเกษตรและงานหัตถกรรม ไปยุค ๒.๐ เป็นยุคที่ขับเคลื่อนด้วยอุตสาหกรรมเบา และยุค ๒.๐ ไปยุค ๓.๐ เป็นยุคอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนเน้นการส่งเสริมการส่งออกและสนับสนุนการลงทุน การนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หลอมรวมกันเพื่อก้าวไปสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่มุ่งไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวคิดสำคัญคือหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจที่เคยพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกเป็นหลักไปสู่การพึ่งพาตนเองโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยเริ่มจากการสร้างคนสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นสังคมอุดมปัญญา นำไปสู่การสร้างวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนผ่านนวัตกรรม เปลี่ยนคนที่มีความคิดสร้างสรรค์สู่การเป็นสตาร์ทอัพที่สร้างมูลค่าทางธุรกิจ ผ่านการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วภายใน ๒๐ ปีข้างหน้า^{๓๖}

รศ. ดร.ชัยยศ สันตวงษ์ กล่าวว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในอัตราเร่งด่วนได้เปลี่ยนแปลงโลกไปอย่างรวดเร็วและผันผวนตลอดเวลาตอนนี้รัฐบาลไทยได้พยายามผลักดันเดินทางยุทธศาสตร์ชาติ ไทยแลนด์ ๔.๐ เต็มตัว เร่งเข้าสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม (Innovation Driven) เพื่อให้ก้าวตามทันประเทศอื่นที่เดินทางไปก่อนหน้านี้อย่างเช่น ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลี สิงคโปร์ มาเลเซีย และพยายามออกจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง^{๓๗}

ชุตินา บุนยประภัศร กล่าวว่า การปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ นั้นสิ่งที่จะช่วยในการขับเคลื่อน คือ นวัตกรรมที่มีเป้าหมายในการเติมเต็มการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีด้วยความคิดสร้างสรรค์ มีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนการขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น^{๓๘}

^{๓๕} สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, “‘สมคิด’ จุดพลุ ‘4.0’ มอง ‘เลือดใหม่’ ไทยแลนด์ตอบรับ ‘สตาร์ทอัพ’”, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, (๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐).

^{๓๖} พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา, “บทบาทของมหาวิทยาลัยไทยต่อ ไทยแลนด์ ๔.๐” : ปาฐกถาพิเศษ, ณ มหิดลสิทธาคาร มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www. Thaigov. Go . th.> [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๓๗} รศ. ดร.ชัยยศ สันตวงษ์ “Thailand 4. 0 บริบทไทย”, หนังสือพิมพ์เชิงใหม่นิวส์ ฉบับล้านนาธุรกิจ, (๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐).

^{๓๘} ชุตินา บุนยประภัศร, “Thailand 4.0 ”, หนังสือพิมพ์เชิงใหม่นิวส์ ฉบับล้านนาธุรกิจ (๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐).

ปวิณ ขำนิประศาสน์ กล่าวว่า ทิศทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ของรัฐบาลว่าในปี ๒๕๖๐ จังหวัดเชียงใหม่ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจุดเน้น (Focus) และทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Direction) สำคัญในระยะยาว ผลักดันให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว และธุรกิจบริการสุขภาพ (Tourism and Health Hub) เชื่อมโยงสู่เมืองท่องเที่ยวในอนาคต^{๓๙}

เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว ได้กล่าวว่า จากการวิจัยเรื่องสถานการณ์ตลาดแรงงานในกลุ่มจังหวัด ๑๘ กลุ่ม พบว่า ปัจจุบันตลาดแรงงานไทยมีความต้องการแรงงานในสายวิชาชีพที่จบ ปวช. ปวส. และ ม. ๖ ที่มีทักษะอาชีพพอที่จะทำงานได้ ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้จะเป็นกำลังสำคัญที่จะนำไปสู่การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจยุค ๔.๐ โครงสร้างแรงงานที่จะช่วยให้ไทยก้าวไปสู่ยุค ๔.๐ ได้จะต้องมีแรงงานฝีมือเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๔๐-๕๐ ซึ่งการผลิตคนในสายอาชีพไม่จำเป็นจะต้องผลิตผู้เรียนที่จบอาชีวะอย่างเดียวแต่สามารถขยายสู่โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ให้นักเรียนได้เรียนวิชาชีพที่สอดคล้องกับตลาดแรงงานในพื้นที่ ซึ่งเชื่อว่าภายใน ๕ ปี จะเริ่มเห็นภาพการขับเคลื่อนที่ชัดเจนและคาดว่าไทยจะก้าวเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้เต็มตัวในปี ๒๕๗๕^{๔๐}

อรรถกา สืบญะเรือง กล่าวว่า ไทยแลนด์ ๔.๐ ตัวเลข ๔ ในที่นี้เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายที่เปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ซึ่งกว่าจะมาเป็นไทยแลนด์ ๔.๐ ก็ต้องผ่าน ๑.๐, ๒.๐ และ ๓.๐ กันมาก่อน โดย ๑.๐ ก็คือ ยุคของเกษตรกรรม คนไทยปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ นำผลผลิตไปขายสร้างรายได้และสร้างอาชีพ ไทยแลนด์ ๒.๐ ก็คือ ยุคอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้เรามีเครื่องมือเข้ามาช่วยประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น ไทยแลนด์ ๓.๐ ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน เป็นยุคอุตสาหกรรมหนัก เราผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น คำพูดที่ว่าต้องช่วยกันนำพาประเทศไทยสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ นั้นก็คือไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั่นเอง เครื่องมือหนึ่งที่จะนำพาสู่เป้าหมายสามารถเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในประเทศต่าง ๆ ที่ขึ้นชื่อว่าพัฒนาแล้วก็คือ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (วทน.)^{๔๑}

สุวิทย์ เมษินทรีย์ ได้บรรยายว่า การขับเคลื่อน Thailand ๔.๐ ด้านการพัฒนาคน และได้กล่าวชื่นชมโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ที่กระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย ๑๐๑ โรงเรียน และกำลังจะเพิ่มขึ้นเป็น ๑๑๑ แห่งทั่วประเทศในปี ๒๕๖๒ ซึ่งเป็นระบบการศึกษาของจริงเป็นการสอนที่ให้นักอยู่กับถิ่นฐานเป็นโอกาสที่จะอยู่กับธรรมชาติเข้าใจในถิ่นฐานของตนเองเป็นการกระจายคนไม่กระจุกอยู่เพียงในเมืองเท่านั้น สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ ๔.๐ ที่รัฐบาลพยายามสร้าง

^{๓๙} ปวิณ ขำนิประศาสน์, นโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่, หนังสือพิมพ์เชียงใหม่ นิวส์ ฉบับล้านนาธุรกิจ, (๑๙ มีนาคม ๒๕๖๐).

^{๔๐} เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, ปั่นนักเรียนป้อนไทยแลนด์ ๔.๐, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๐).

^{๔๑} อรรถกา สืบญะเรือง, ที่วิวิทยาศาสตร์ ชีขันธ์ ๒ ยกคุณภาพชีวิตสู่ ‘ไทยแลนด์ ๔.๐’ หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน (๑๓ มีนาคม ๒๕๖๐).

ระบบการศึกษาที่มั่นคง มั่นคง และยั่งยืน โดยโรงเรียนไทยรัฐวิทยาได้สร้างทั้งหมดไว้เรียบร้อยแล้ว เป็นต้นแบบ เหลือเพียงจะปลูกฝังอย่างไรให้เยาวชนมีระบบความคิดเช่นนี้^{๔๒}

การณ สกุลประดิษฐ์ กล่าวว่า โรงเรียนไทยรัฐวิทยาถือว่าเป็นต้นแบบ ๔.๐ และโรงเรียนประชารัฐที่ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐขับเคลื่อนการศึกษา ครูและเด็กมีความหลากหลาย โดยเน้นครูเป็น Nation Builder เป็นต้นแบบ ครูยุคนี้ต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผสมผสานกับการสอนให้เด็กกล้าคิดกล้าแสดงออก รับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน นายกำพล วัชรพล ทำมา เป็นต้นแบบทำมาถูกทาง วันนี้ออกดอกออกผลสุดยอดที่สมบูรณ์ ในการสร้างโรงเรียนต้นแบบที่ล้ำหน้ามาก่อน โดยเฉพาะหลักสูตรสื่อสารมวลชนศึกษาเป็นเรื่องมองการณ์ไกลสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็ก สังคมจะสับสนอย่างไร แต่เด็กได้รู้จักเสาะหาข้อมูลมาวิเคราะห์และคิดเอง^{๔๓}

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. ได้กล่าวว่า อนาคตของประเทศไทยที่เรียกว่าประเทศไทย ๔.๐ เป็นภาพในอนาคตที่อยากไปก็แล้วแต่พาหนะที่จะมาพาเราไป เรานั่งเรือหรือนั่งรถแล้วแต่มันจะพาเราไปที่ไหน ถ้ามันพาไป ๔.๐ ก็โอเค ถ้ามันพาไป ๒.๐ ก็โอเค เขาเรียกว่าแล้วแต่กระแสน้ำจะพาเราไป เรือที่คนไทยทั้งประเทศนั่งอยู่จะพาไปสู่เป้าหมายคือประเทศไทย ๔.๐ และเราต้องมีส่วนช่วยกันพายหรือไม่ นั่นคือประเด็น ถ้าเราไม่มีส่วนช่วยกันพายไม่มีส่วนช่วยการสร้างแล้วเราจะรู้ได้ ยังไงว่าอนาคตข้างหน้ามันใช่ พระพุทธเจ้าไม่ได้ให้เราอนอนมืองอเท้ารอโชคชะตา ประโยชน์ล่วงเลยคนโง่ที่มัวมองแต่รอฤกษ์ยามอยู่ ฉะนั้นถ้าคนไทยนอนรอให้ประเทศไทย ๔.๐ มันเกิดขึ้นมันก็ไม่ต่างจากคนที่ไม่รู้อะไรเลยรอให้ดวงดาวมันจัดการให้ ประเทศไทย ๔.๐ มันคือภาพอนาคตไม่ใช่ภาพปัจจุบัน เราฝันแล้วจงไปให้ถึง^{๔๔}

ชวนพิศ เลียงประไพพันธ์ กล่าวว่า ปัจจุบันทักษะการใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญอย่างมากสำหรับโอกาสในการทำงานและการดำเนินชีวิต โรงเรียนดาราวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ เล็งเห็นถึงความสำคัญในข้อนี้ จึงได้ร่วมกับบริษัท EOS จำกัด ริเริ่มห้องเรียนแห่งอนาคต Pop Arts Studio (ป๊อปอาร์ตสตูดิโอ) หรือ PAS เป็นที่ซึ่งเด็ก ๆ สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้อย่างง่ายดายซึ่งทางโรงเรียนมุ่งพัฒนาทักษะและประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านเทคโนโลยีอย่างเป็นลำดับขั้น มีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อยอดในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะนี้ทุกภาคส่วนกำลังตื่นตัวตามยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ อันเป็นวิสัยทัศน์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่เปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ภาคการศึกษาเองก็ต้องมีการปรับตัวครั้งใหญ่เพื่อตอบรับกับนโยบายนี้ด้วย^{๔๕}

^{๔๒} สุวิทย์ เมษินทรีย์, **ชมไทยรัฐเป็นต้นแบบ ๔.๐, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ** (๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐).

^{๔๓} การณ สกุลประดิษฐ์, **ชมไทยรัฐเป็นต้นแบบ ๔.๐, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ** (๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐).

^{๔๔} พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. “พระพุทธศาสนากับประเทศไทย ๔.๐” ปาฐกถาเนื่องในพิธีประสาทปริญญาประจำปี ๒๕๖๐, ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. youtube. com/](http://www.youtube.com/) [๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๔๕} ชวนพิศ เลียงประไพพันธ์, “ป๊อปอาร์ต สตูดิโอ รับไทยแลนด์ ๔.๐” หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๐).

๑.๗.๒ วิทยานิพนธ์ /งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รังสิมา แจ่มจันทา ได้กล่าวถึง “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการจำความหมายคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่เรียนโดยแผนการเรียนรู้ที่มีเกมประกอบและไม่มีเกมประกอบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลวิจัยพบว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับสิ่งที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายในระดับหนึ่ง และความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้นหากความต้องการหรือจุดหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนองโดยสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึก ความคิดเห็น หรือความพึงพอใจแก่มนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากร (Resource) หรือสิ่งเร้า (Stimuli) และความพึงพอใจจะเกิดขึ้นได้มากที่สุดเมื่อมีการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้องเหมาะสม^{๔๖}

ศัชรินทร์ พิกุลทอง^{๔๗} ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้เพลงเพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงคำที่มีพยัญชนะ ร ล ว ควบกล้ำของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดเชียงราย” พบว่า การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอ่านออกเสียงของนักเรียนก่อนและหลังโดยใช้หลักการของแผนการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยใช้เพลงประกอบการออกเสียงคำที่มีพยัญชนะ ร ล ว ควบกล้ำ ปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนเพื่อให้ได้เรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหลังการใช้แผนการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เพลงประกอบการออกเสียงคำที่มีพยัญชนะควบกล้ำของนักเรียนที่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก^{๔๘}

ชฎานันท์ อัครธรรมานนท์ ได้นำเสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าเชิงพุทธจริยศาสตร์ในการจาริกแสวงบุญในสังเวชนียสถาน ๔ ของชาวพุทธไทย” โดยผลการวิจัยพบว่า หลักการแสวงบุญเป็นการเดินทางด้วยความศรัทธาและเลื่อมใส เพื่อแสดงความเคารพและถวายสิ่งสักการบูชา ณ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นการประกาศเผยแผ่เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงสืบไปให้ยาวนานและมีอันสืบ คือ ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยรูปแบบกิจกรรมในการเดินทางไปถวายสักการะยังสังเวชนียสถาน ส่วนมากจะมากันเป็นกลุ่มคณะ แล้วก็เกิดคุณค่าต่อสังคมคือทำให้ความเชื่อมโยงของชาวพุทธ เป็นสังคมที่มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งของชีวิต เพิ่มสามัคคีธรรมและส่งเสริมคุณธรรมกตัญญูมากขึ้น ทำให้สังคมชาวพุทธเข้มแข็ง อีกทั้งคุณค่าเชิงพุทธจริย

^{๔๖} รังสิมา แจ่มจันทา, “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการจำความหมายคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่เรียนโดยแผนการเรียนรู้ที่มีเกมประกอบและไม่มีเกมประกอบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๔๗} ศัชรินทร์ พิกุลทอง, “การใช้เพลงเพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงคำที่มีพยัญชนะ ร ล ว ควบกล้ำของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๙).

^{๔๘} ปฎิมาศ นิตยาชิต, “กลยุทธ์การจัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน จังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕).

ศาสตร์ คือ เกิดความไม่ประมาท เร่งทำความดี ละเว้นความชั่ว เกิดปีติสุข เป็นการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต^{๔๙}

พท. นิดา ตั้งวินิต ได้ศึกษาเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการแพทย์แบบองค์รวม” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมกับการแพทย์แบบองค์รวมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรม การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ทั้ง ๔ มิตินั้น สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กล่าวคือ มิติทางกายต้องมีความเข้าใจหลักอริยสัจ ๔ หลักไตรลักษณ์ ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนผู้สูงอายุด้านจิตวิญญาณ และต้องรักษาศีลมิให้ต่างพร้อย มิติทางใจและปัญญาต้องเติมเต็มให้สมบูรณ์ให้ได้มากที่สุดด้วยหลัก โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ส่วนมิติทางสังคมต้องเอื้อหนุนสภาวะแวดล้อมด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวนี้หากมองโดยรวมแล้วสามารถย่อเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งก็คือการดูแลสุขภาพทางกายทางใจ โดยผู้วิจัยนำเสนอเป็นภาพย่น ๑๑ ใน “Nida’s model ๘/๗ ประการ” เป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการแพทย์แบบองค์รวมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยสุขภาพใจใช้หลักพุทธธรรมอันได้แก่ หลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ หลักอริยสัจ ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ส่วนสุขภาพกายเน้นการดูแลสุขภาพตามแนวทางการแพทย์แบบองค์รวม อาทิเช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การขับถ่ายและการดูแลสุขภาพอนามัย โดยเสริมเรื่องรักษาศีลอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลถึงสุขภาพทางกายและใจที่สมบูรณ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวมอย่างสมดุล เมื่อกายและใจของผู้สูงอายุดีแล้วย่อมส่งผลให้สภาวะแวดล้อมที่ผู้สูงอายุปฏิสัมพันธ์กัน ดำเนินไปในทิศทางที่ดีด้วย “Nida’s model” สามารถนำไปวางแผนพัฒนานโยบายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม เป็นแนวทางการทำวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอีกหลายด้านต่อไป^{๕๐}

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ในระดับโลกวิสัยนั้น พระพุทธศาสนามองว่า ความขัดแย้งจัดได้ว่าเป็นทุกข์หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของบุคคลและสังคมประการหนึ่ง แต่ในระดับโลกุตระนั้นพระพุทธศาสนายอมรับว่าเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูลและอกุศลมูล รวมถึงตัณหา ทิฐิ มานะ และปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ผลประโยชน์ ค่านิยมและโครงสร้างที่บิดเบี้ยว ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้เสนอชุดสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งซึ่งประกอบไปด้วย การเจรจา การไกล่เกลี่ยคนกลาง การตั้งคณะกรรมการไต่สวน การพิจารณาตัดสินโดยสังฆสภา ซึ่งกลยุทธ์ประกอบด้วย การตัดสินโดยการเจรจา การใช้เสียงข้างมาก การโน้มน้าว การประนีประนอม ดังที่ปรากฏในอภิกรณสมถะ^{๕๑}

^{๔๙} ชญานันันท์ อัครธรรมานนท์, “วิเคราะห์คุณค่าเชิงพุทธจริยศาสตร์ในการจาริกแสวงบุญจุดสังเขก นิสถานของชาวพุทธไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๕๐} พท. นิดา ตั้งวินิต, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการแพทย์แบบองค์รวม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๕๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

พระครูธรรมศาสนโมสิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” จากผลของการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ที่มีประสบการณ์ทั้งโดยรวมและรายด้านพบว่า มีปัญหาไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาได้รับการคัดเลือกมาเหมือนกันทั้งในระดับการศึกษา ความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น ความเข้าใจในการศึกษาหลักสูตร ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ด้านการทำแผนการสอน ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล^{๕๒}

พระครูสมุห์บุญเลิศ ขยวโส ได้ศึกษา “สภาพการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดของเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑” จากผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นต่อสภาพการจัดกิจกรรมการสอนของครูพระที่กำลังสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมถึงด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยรวมแล้วผลอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๗ ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๖ ส่วนด้านของกิจกรรมที่เสริมหลักสูตรเข้ามา โดยรวมแล้วซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘ และด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง โดยรวมก็มีค่าอยู่ในระดับปานกลางเสมอ คิดค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๒^{๕๓}

พระบุญทรง ปุณฺณโร (หมี่ดำ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิปัสสนากัมมัฏฐานกับการบูรณาการเยียวยาโรคทางใจ” จากผลการวิจัยพบว่า โรค คือ สิ่งที่เสียตทางกายและทางใจให้ได้รับความเจ็บป่วยหรือเรียกว่า ทุกข์ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรคไว้ ๒ ประการ แต่ท่านพระพุทธทาสได้แบ่งโรคออกเป็น ๓ ชนิด ตามแนวคิดของแพทย์ในยุคปัจจุบัน คือ โรคทางกาย โรคทางใจและโรคทางวิญญาณ หลักการเยียวยาโรคทางใจ คือ การเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานประกอบด้วยการใช้โยนิโสมนสิการ พิจารณาให้เห็นคุณ เห็นโทษ สาเหตุและปัจจัย การรู้จักปล่อยวาง เป็นต้น ซึ่งใช้ได้กับผู้ป่วยที่ช่วยเหลือตนเองให้รอดพ้นจากความทุกข์ทางใจได้และการใช้สมาธิในการเยียวยา เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ การเจริญเมตตา อันเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้ผู้ป่วยเกิดความสงบและความผ่อนคลายร่างกายและจิตใจ และการเยียวยาตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา ด้วยการฝึกอบรมความประพฤติทางกาย วาจา ให้เรียบร้อยถูกต้องดังงามอันจะเอื้อให้เกิดสุขภาพทั้งตนเอง ผู้อื่นและ

^{๕๒} พระครูธรรมศาสนโมสิต, “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๕๓} พระครูสมุห์บุญเลิศ ขยวโส, “สภาพการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

สิ่งแวดล้อมด้วย อธิจิตตสิกขา ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง สงบ ผ่องใสให้พร้อมแก่การทำงานอย่างอื่นได้ดีด้วย อธิปัญญาสิกขา ด้วยการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งหลายตามความเป็นจริงให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระมีความเห็นถูกต้อง รู้จักปล่อยวาง มีเมตตาจิต ซึ่งจะทำให้ความประพฤติกาย วาจาและใจดีขึ้นไปด้วย และทำให้ชีวิตมีสุขภาพจิตที่ดีแม้มีโรคภัยไข้เจ็บก็ใช้ปัญญาเยียวยารักษากายและจิตให้สงบสุขได้ดีด้วย^{๔๔}

พระมหาอุทัย หล้าเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของคุณภาพชีวิตการทำงานและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีต่อการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานเป็นปัจจัยที่สามารถทำนายการปฏิบัติงานสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนดั่งนั้นกระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา คณะสงฆ์และสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรส่งเสริมให้ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เช่น การจัดโครงการเพื่อเสริมสร้างความตระหนักในบทบาทของการเป็นครูสอนศีลธรรมให้แก่พระสงฆ์ที่เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อครูพระจะได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองอยู่เสมอและจะได้ร่วมมือกันปฏิบัติงานต่าง ๆ^{๔๕}

พรรณนา จาตุรพาณิขย์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่” จากการศึกษาปรากฏผล ดังนี้

๑) สื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลและสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนแบบรายบุคคล ในพระพุทธศาสนาพบว่า สื่อการสอนแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนามี ๔ ประเภท ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อเทคนิคการสอน สื่อสิ่งพิมพ์-วัสดุอุปกรณ์ และสื่อโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งทรงใช้ประกอบการสอนโดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์ สถานที่ และเวลา ส่วนสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนาพบว่า ผู้ที่รับฟังธรรมจากพระพุทธรองค์ได้รับผลสำเร็จแตกต่างกันไปตามแต่จริต ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล โดยผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมีตั้งแต่ผลเบื้องต้น คือ ความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธรองค์ และหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าจนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ การบรรลุพระอรหันต์

๒) สัมฤทธิ์ผล และเจตคติในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ที่เรียนจากสื่อการสอนแบบรายบุคคล (บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) พบว่าในนักเรียนกลุ่มทดลองมีสัมฤทธิ์ผลของความก้าวหน้าทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป สัมฤทธิ์ผลตามเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนพบว่า มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป สัมฤทธิ์ผลโดยการทดสอบที (t-test) พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑ และ

^{๔๔} พระบุญทรง ปุณฺณธโร (หมิ่นดำ), “วิปัสสนากัมมัฏฐานกับการบูรณาการเยียวยาโรคทางใจ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๔๕} พระมหาอุทัย หล้าเลิศ, “ผลของคุณภาพชีวิตการทำงานและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีต่อการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

สัมฤทธิ์ผลด้านเจตคติของนักเรียนพบว่านักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล (บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) ในระดับมากที่สุด (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๕)

๓) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เรียนจากสื่อการสอนแบบรายบุคคล (บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) กับนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบปกติในรายวิชา ส ๒๓๑๐๓ พระพุทธศาสนา ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีสัมฤทธิ์ผลด้านความก้าวหน้าทางการเรียน และสัมฤทธิ์ผลตามเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม มีสัมฤทธิ์ผลโดยการทดสอบที (t – test) และสัมฤทธิ์ผลด้านเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๐๑^{๕๖}

พูนสุข มาศรีงสรรค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ พบว่าสภาพการณ์ด้านความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยในปัจจุบันนี้วันจะยังมีความรุนแรงใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินปัญหาขาดความยั้งคิด และมีพฤติกรรมที่มอมเมาในอบายมุข เช่น ปัญหาทางเพศ การพนัน สิ่งเสพติด ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและทำร้ายร่างกาย จิตใจ เกิดความเศร้าหมองในจิตใจ ทำให้เกิดความมืดมัว มีมิจฉาทิฐิครอบงำ ทำให้การกระทำที่แสดงออกมาก้าวล่วงกลายเป็นอาชญากรรม นี่เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการขาดวัฒนธรรมที่บ่มพร่องทำให้ภูมิด้านทานของครอบครัวไทยอ่อนแอลงอย่างรุนแรง ดังตัวชี้วัดความรุนแรงตามประเภทและลักษณะต่าง ๆ ที่พบเห็นได้ในสังคมปัจจุบัน^{๕๗}

ไพรัช สู่แสนสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่องหลักการและกระบวนการเรียนรู้ และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้และกาสอนตามหลักพุทธศาสตร์ มีใจความสำคัญคือ การเรียนรู้เริ่มต้นจากการสัมผัสสิ่งที่ถูกรู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาวะปรมาตม์และสมบัติบัญญัติ การสัมผัสหรือการเกิดผัสสะคือเป็นกระบวนการธรรมชาติที่เป็นการประจวบกันของสามองค์ประกอบสำคัญ คือ อายตนะภายนอกมี รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ต้องกาย ธรรมารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ และวิญญาณทั้ง ๖ ทางที่เกิดผัสสะนั้น ๆ ขึ้น^{๕๘}

อรวิภา จรุงจรรูวัฒนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์พุทธวิธีการสอนในวิชาศาสนาและหน้าที่พลเมืองของศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลห้วยยา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า พุทธวิธีการสอนในการสอนมี ๔ ประการ คือ ๑) สันติสนา ชี้แจงให้เห็นชัด ๒) สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา เข้าใจให้อาจหาญกล้ากล้าในสิ่งที่จะทำ ๔) สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ทำให้เห็นว่าพุทธวิธีในการสอนนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ให้กล้าคิด กล้าถาม กล้า

^{๕๖} พรรณนา จาตุรพาณิขย์, “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๕๗} พูนสุข มาศรีงสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๕๘} ไพรัช สู่แสนสุข, “หลักการและกระบวนการเรียนรู้ และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

แสดงความคิดเห็น ทั้งสามารถนำไปบูรณาการในการสอนกับผู้เรียนได้ในแต่ละระดับชั้น เป็นการเปิดกว้างแก่ผู้สอนและผู้เรียน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความสุขในการแสวงหาความรู้ร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร ในการวิจัยภาคสนามครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการปรับบทบาทผู้เรียนใช้การแบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยที่แต่ละกลุ่มได้รับมอบหมายงานให้ปฏิบัติและครูจะสอดแทรกกิจกรรม ๓ ลักษณะ คือ กิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติหรือสังเกต และกิจกรรมการสะท้อนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีการติดตามและช่วยเหลือผู้เรียนโดยใช้กระบวนการติดตามช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อน ทั้งจัดให้มีการปรึกษาหารือกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้ช่วยสอน หัวหน้ากลุ่มผู้เรียน การเรียนแบบทีม ทั้งยังใช้แฟ้มสะสมผลงานใช้ e-mail, discussion boards และ internet นำมาร่วมด้วย ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนออกมาเป็นที่น่าพอใจยิ่ง ดังนั้น เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตไปอย่างราบรื่น มีความสุขความสำเร็จ และสมหวังในชีวิตได้เป็นอย่างดี^{๕๙}

พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินันโต (สุชดำ)^{๖๐} ได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของมนุษย์ในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์ พอสรุปผลการวิจัยได้ว่า ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและชิกมันด์ ฟรอยด์ เชื่อว่าพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก ทั้งทางบวกและทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานการณ์ การแสดงออกทางกายและวาจา มีจิตเป็นผู้คอยกำกับบงการอยู่ และยังเชื่อว่า มนุษย์มีองค์ประกอบของชีวิตคือร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีพฤติกรรมเป็นไปตามธรรมชาติ

พระบุญโชค ชยธมโม^{๖๑} ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน สรุปผลการวิจัยได้ว่า วิธีการสอน เทคนิคและกลอุบายวิธีต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะ เพราะช่วยเป็น “สื่อ” หรือ อุปกรณ์ในการเผยแผ่ และเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วและดียิ่งขึ้น ทำให้การนำเสนอเนื้อหาสาระพุทธธรรมต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่าง ๆ ให้เกิดความน่าสนใจ จะช่วยโน้มน้าวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมได้อย่างถูกต้อง

พระมหาสมยศ สุทธิศิริ (คุ่มม่วง)^{๖๒} ได้ศึกษาเรื่องเวไนยบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท พอสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้ การใช้กลวิธีและอุบายประกอบการสอนในพระพุทธศาสนานั้น มีส่วนประกอบถึง ๙ วิธี คือ การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบด้วยการอุปมาอุปมัย การใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน การทำเป็นตัวอย่างให้ดู การฉลาดในการใช้ภาษาและถ้อยคำสำนวน การ

^{๕๙} อรวิภา จรูญจารูวัฒนา, “การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในวิชาศาสนาและหน้าที่พลเมืองของศูนย์การศึกษาอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๖๐} พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินันโต (สุชดำ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของมนุษย์ในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๖๑} พระบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง), “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๖๒} พระมหาสมยศ สุทธิศิริ (คุ่มม่วง), “การศึกษาเรื่องเวไนยบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

รู้จักจังหวะและโอกาส การลงโทษและให้รางวัล กลวิธีในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้เวไนยบุคคลสามารถบรรลุผลได้ตามกำลังสติปัญญาและบารมีที่เคยสั่งสมอบรมด้วยการกระทำของตนมา

กึ่งเพชร แสนคำ^{๖๓} ได้เปรียบเทียบความสามารถการอ่านและการรู้ค่าตัวเลขของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาก่อนและหลังการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนทุ่งหนองขามวิทยาสำนักรงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปาง เขต ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ สรุปผลการวิจัยได้ว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านและการรู้ค่าตัวเลขหลังการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสูงขึ้นโดยภาพรวมมีคะแนนสูงขึ้นร้อยละ ๕๖.๖๗ และมีพฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียนคุณภาพระดับดี

กิตตินันท์ หอมฟุ้ง^{๖๔} ได้ศึกษาผลการเรียนแบบร่วมมือที่มีการจัดกลุ่มต่างกันตามระดับความสามารถทางการเรียนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ในนักเรียน ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มสูง/กลุ่มสูง กลุ่มต่ำ/กลุ่มต่ำ และกลุ่มสูง/กลุ่มต่ำ สรุปผลของการวิจัยได้ดังนี้ ผลการเรียนรู้ของผู้ที่มีความสามารถเท่ากันกับแตกต่างกัน ไม่มีความแตกต่างกันที่นัยสำคัญระดับ .๐๕ แต่ผลการเรียนระหว่างกลุ่มคือ กลุ่มสูง/กลุ่มสูง กลุ่มต่ำ/กลุ่มต่ำ และกลุ่มสูง/กลุ่มต่ำ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑ และกลุ่มต่ำ/กลุ่มต่ำ กลุ่มสูง/กลุ่มต่ำ มีความร่วมมือกันดีกว่ากลุ่มสูง/กลุ่มสูงเกณฑ์รอบรู้ตามจุดประสงค์โดยเฉลี่ยร้อยละ ๘๑

สาธิต ยันตรีสิงห์^{๖๕} ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดนครปฐม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนวัดบางพระ จังหวัดนครปฐม ปีการศึกษา ๒๕๕๐ ผลของการวิจัยพบว่า นักเรียนมีผลการเรียนรู้หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในระดับมากที่สุด

จาริตา ประทีปะเสน^{๖๖} ได้สร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิชาสังคมศึกษา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนหอพระ จังหวัดเชียงใหม่ ผลของการวิจัยพบว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมีประสิทธิภาพในการพัฒนานักเรียน และนักเรียนมีความเห็นว่าเป็นสื่อที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ดี

^{๖๓} กึ่งเพชร แสนคำ, “การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการรู้ค่าตัวเลขด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษาพิเศษ), (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

^{๖๔} กิตตินันท์ หอมฟุ้ง, “ผลการเรียนแบบร่วมมือที่มีการจัดการกลุ่มต่างกันตามระดับความสามารถทางการเรียน โดยใช้ CAI”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^{๖๕} สาธิต ยันตรีสิงห์, “ผลการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดนครปฐมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนวัดบางพระ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐).

^{๖๖} จาริตา ประทีปะเสน, “การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิชาสังคมศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖).

เอกภูมิ ชุนิตย์^{๖๗} ได้เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลังเรียน ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องทวีปเอเชีย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการตอนคลัง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สรุปผลการวิจัยได้ว่า นักเรียนมีผลการเรียนรู้หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในระดับมากที่สุด

วิเศษ แก้วกระจาย^{๖๘} ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๔ โรงเรียนวัดหลักสี่พัฒนาราษฎร์อุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๕๐ ก่อนและ หลังจากการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ภูมิปัญญาไทย เบญจรงค์ จังหวัด สมุทรสาคร สรุปผลการวิจัยพบว่า คะแนนทดสอบของกลุ่มตัวอย่างหลังเรียนด้วยบทเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ภูมิปัญญาไทย เบญจรงค์ จังหวัดสมุทรสาคร สำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดหลักสี่พัฒนาราษฎร์อุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร สูงกว่าคะแนนทดสอบ ก่อนเรียนร้อยละ ๓๒.๑๓ และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในระดับมาก

มยุรี หินคำ^{๖๙} ได้ศึกษาผลการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องอักษรล้านนา สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เรียนกระบวนวิชา ๐๑๔๔๑๑ (อักษรล้านนา) ปีการศึกษา ๒๕๔๔ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และผลทางพฤติกรรมที่แสดงออกในขณะ เรียน ส่วนใหญ่ให้ความสนใจ มีความกระตือรือร้น และความรับผิดชอบอยู่ในเกณฑ์ดี

รัชนิศ นิสสัยเจริญ^{๗๐} ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการ เรียนรู้ของ นักเรียนยูนิท ซี (ประถมศึกษาปีที่ ๓) โรงเรียนสาธิตประถมคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ จำนวน ๔ ห้องเรียน รวม ๑๖๘ คน กลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพโดยใช้ชุดการสอนรายบุคคลกับการสอนปกติ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากชุดการสอนรายบุคคลมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่

^{๖๗} เอกภูมิ ชุนิตย์, “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ทวีปเอเชีย ที่สรุปบทเรียนด้วย แผนที่ความคิด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๓).

^{๖๘} วิเศษ แก้วกระจาย, “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ๕ เรื่องภูมิปัญญาไทย เบญจรงค์ จังหวัดสมุทรสาคร สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียน วัดหลักสี่พัฒนาราษฎร์อุปถัมภ์” *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐).

^{๖๙} มยุรี หินคำ, “การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง อักษรล้านนา สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

^{๗๐} รัชนิศ นิสสัยเจริญ, “การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ กลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพโดยใช้ชุดการสอนรายบุคคลกับการสอน ปกติ”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓).

เรียนจากการสอนปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และมีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ศรธรรม จ๋ามมัตย์^{๗๑} ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่สอนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนกับการสอนปกติในวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ และความสนใจในการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนวชิรวิทย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการวิจัยได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนแบบปกติ สูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และความสนใจของนักเรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน อยู่ในเกณฑ์ดี

อัมภพร จันทรกระจ่าง^{๗๒} ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ โดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ของนักเรียนโรงเรียนเรยีนาเชริวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผลการวิจัยนักเรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน มีพฤติกรรมการเรียนด้านความเอาใจใส่ในการเรียน ความมีวินัยในชั้นเรียน ความรับผิดชอบในการเรียน อยู่ในระดับ ดีมาก ดี ดีมาก ตามลำดับ

สุวรรณา ฝึกปลั่ง^{๗๓} ได้ทำการวิจัย ผลการเรียนรู้ซ่อมเสริมจากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ในวิชาคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก ผลของการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนซ่อมเสริมจากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นรายบุคคล กับนักเรียนที่เรียนจากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ที่มีเพื่อนช่วยสอน มีผลการเรียนที่ไม่แตกต่างกัน แต่ทั้ง ๒ กลุ่มมีผลการสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

พระอธิการธนโชติ เชื้อนเพชร^{๗๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า มีอยู่ด้วยกัน ๑๓ ตัวชี้วัด ตามกรอบการพัฒนาของกระทรวงศึกษาธิการ สามารถนำมาพัฒนาใช้ได้กับคนทุกระดับ แต่ถูกมองข้ามสิ่งที่มีคุณค่า โดยไม่ได้ให้ความสนใจ ไม่มี ความเข้าใจใน การที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังเท่าที่ควร จึงเป็นเหตุปัจจัยแห่งความสับสน ทำให้

^{๗๑} ศรธรรม จ๋ามมัตย์, “การสอนวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน”. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

^{๗๒} อัมภพร จันทรกระจ่าง, “การสอนวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

^{๗๓} สุวรรณา ฝึกปลั่ง. “ผลการเรียนซ่อมเสริม ๒ รูปแบบ จากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

^{๗๔} พระอธิการธนโชติ เชื้อนเพชร, “การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๕-๖”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

มีความประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์ ถือเป็นปัญหาของสังคมที่สำคัญยิ่ง ให้กลับกลายเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพของสังคม

พระมหาสมชาย ฐานวโร^{๗๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และครูประจำการในโรงเรียนเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” ผลวิจัยพอสรุปได้ว่า พระที่ทำหน้าที่เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ส่วนมากมีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี สำเร็จการศึกษาในระดับตั้งแต่ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีวุฒินักธรรมชั้นเอก ประโยคเปรียญธรรม ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓ ประโยค ครูพระส่วนมากมีประสบการณ์ในการสอนวิชาทางพระพุทธศาสนา ระหว่าง ๓-๔ ปี และเคยได้เข้าร่วมโครงการอบรมวิธีการสอนวิชาทางพระพุทธศาสนา มาก่อน โดยคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๒ และยังได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจในวิชาการทางพระพุทธศาสนาจากการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ต และมีการใช้สื่อทางธรรมชาติมาประกอบในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบที่ใช้ในงานวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสม (Mixual Research) คืองานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ก. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD-ROM) ข้อมูลจากระบบเครือข่ายสารสนเทศ (Internet) คัมภีร์ตำราทางพระพุทธศาสนา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

ข. วิเคราะห์ข้อมูล การอ่านวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารหลักฐานที่เป็นชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

ค. การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเขียนงานวิจัย การแปลความหมายข้อมูลและรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยแปลความหมายจากข้อมูลหลักฐาน และเอกสาร ค้นหาคำตอบอย่างมีขั้นตอน พร้อมทั้งเสนอผลที่ได้จากการวิจัยมาบูรณาการเป็นองค์ความรู้ใหม่ และจัดทำรูปเล่มเป็นรายงานผลการวิจัยเชิงพรรณนา

๑.๘.๒ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการประยุกต์ใช้โครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองในการจัดการเรียนการสอนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมชุมนุม กิจกรรมจิตสาธารณะประโยชน์ และกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

^{๗๕} พระมหาสมชาย ฐานวโร, ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และครูประจำการในโรงเรียนเขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่ต้องสุมตัวอย่างจากประชากร โดยใช้นวัตกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีการวัดก่อนและหลังการทดลองด้วยเครื่องมือวัดชุดเดียวกัน

๑.๘.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเอกสาร ในการวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้ศึกษาพุทธวิธีและกลอุบายการสอนธรรมของพระพุทธองค์กับบุคคลต่างๆ ตามที่ปรากฏในพระพุทธานุสาสนา และนำเสนอตัวอย่างของบุคคลและผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการได้รับการเทศนาโปรด โดยยึดการเรียนรู้การสอนธรรมที่หลากหลายวิธีการของพระพุทธองค์ซึ่งนำมาบูรณาการกันในพระพุทธานุสาสนาเป็นกรอบในการนำเสนอ

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การนำโครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ปีการศึกษา ๒๕๖๐ นั้นผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยและรายงานผล ประชากรที่ใช้ในการวิจัยและรายงานในครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๙๖ คน

๔. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๒๗ คน ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือกลุ่มทดลอง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน (ได้มาจากจำนวนเฉลี่ยนักเรียน ๘-๑๐ คนต่อครู ๑ คน) ที่เรียนโครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) โดยการสุ่มเลือกด้วยตัวนักเรียนเอง ด้วยความสุ่มและใช้ห้องเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นหน่วยสุ่ม เนื่องจากโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ใช้ระบบการจัดห้องเรียนแบบคละชั้นเรียน ที่นักเรียนแต่ละห้องมีลักษณะของนักเรียนที่คล้ายกันที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับต่ำ

๑.๘.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงผสม (Mixual Research) คือ การวิจัยเอกสารเป็นรูปแบบวิธีการเขียนวิจัยเชิงพรรณนาและการสร้างเครื่องมือในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับกลุ่มทดลอง

๑) แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ แผน ๆ ละ ๒ ชั่วโมง รวมจำนวน ๑๘ ชั่วโมง ซึ่งสอนโดยการเรียนภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติจริง (หน้า ๑๖๒ - ๑๙๙)

๒) สื่อการสอนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๑ ชุด (ภาคผนวก ก, หน้า ๓๐๐)

๓) แบบทดสอบ ซึ่งประกอบด้วย แบบทดสอบก่อนเรียน จำนวน ๑ ชุด จำนวน ๔๐ ข้อ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน จำนวน ๑ ชุด จำนวน ๔๐ ข้อซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกัน (ภาคผนวก ก, หน้า ๒๙๓)

๔) แบบวัดความพึงพอใจหลังเรียน จำนวน ๑ ชุด จำนวน ๑๕ รายการ แบบวัดความพึงพอใจหลังเรียน จำนวน ๑ ชุด จำนวน ๑๕ รายการ (ภาคผนวก ฉ, หน้า ๒๘๓)

๕) แบบสัมภาษณ์นักเรียนและผู้ปกครอง จำนวน ๑ ชุด จำนวน ๕ รายการ (ภาคผนวก ค, หน้า ๒๕๙)

๒. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย ในการดำเนินงานครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนสร้างเครื่องมือมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานวิจัย ในแต่ละขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ก. ขั้นเตรียมการ

ผู้วิจัยได้ดำเนินงานในขั้นเตรียมการประยุกต์ใช้โครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง ตามขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาหลักสูตร รูปแบบและวิธีการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒) ศึกษาวิธีการสร้างและเทคนิคการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จากตำรา เอกสารต่าง ๆ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต (Internet)

๓) ศึกษาคู่มือครู หนังสือเรียน เอกสารประกอบการเรียนต่างๆ เลือกเนื้อหาบทเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อมาบูรณาการกันที่จะนำมาสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

๔) ศึกษาวิธีสร้างและเทคนิคการเขียน รูปแบบ ข้อดี ข้อเสียของแผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาการ

๕) ศึกษาวิธีสร้างข้อทดสอบที่ดี วิธีการเขียนคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมาตรฐานตัวชี้วัดที่กำหนดไว้

ข. ขั้นตอนดำเนินการและการพัฒนา

การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามขั้นตอน ดังนี้

๑) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๑ หน่วยการเรียนรู้ จำนวน ๙ แผน ๆ ละ ๒ ชั่วโมง รวม เวลา ๑๘

ชั่วโมง สำหรับสื่อประกอบการสอนด้วยการใช้สื่อการสอนประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง จำนวน ๑ ชุด (ภาคผนวก ก หน้า ๓๐๐)

๒) แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน ๑ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย สาร มาตรฐาน การเรียนรู้ ตัวชี้วัด สารสำคัญ สารการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ กิจกรรม การเรียนรู้เป็นรายชั่วโมง การวัดและประเมินผล และเกณฑ์การวัดและประเมินผล จำนวน ๙ แผน

๓) การตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบ ผู้วิจัยได้ขอ หนังสือขออนุญาตให้ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ถึงผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน (ภาคผนวก ข, หน้า ๒๕๔) และนำแผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้ความสามารถด้าน หลักสูตรและการสอน และมีประสบการณ์ในการสอนไม่น้อยกว่า ๑๕ ปีขึ้นไปเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบ นำผลจากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่านมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ตลอดจนความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ได้ค่า IOC เท่ากับ ๑ (ภาคผนวก ง, หน้า ๒๖๓)

ค. ขั้นตอนการสร้างสื่อประกอบการสอนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๑) เลือกรูปแบบของบทเรียน ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกรูปแบบของบทเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกเนื้อหาที่มีคุณภาพ และมีความเหมาะสมต่อการนำมาสร้างบทเรียนให้เหมาะสมกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ในระดับต่ำ

๒) วิเคราะห์ความสอดคล้องของเนื้อหา มาตรฐานและตัวชี้วัด เพื่อนำมากำหนดเนื้อหาในแต่ละกรอบให้กระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย เป็นไปตามตัวชี้วัดในแต่ละข้อ และตามความเหมาะสม

๓) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ แผน จำนวน ๑๘ ชั่วโมง ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ จุด เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เส้น เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ รูปร่างและรูปทรง เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ ขนาด สัดส่วน เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ แสงเงา เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗ สี เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ บริเวณว่าง เวลา ๒ ชั่วโมง

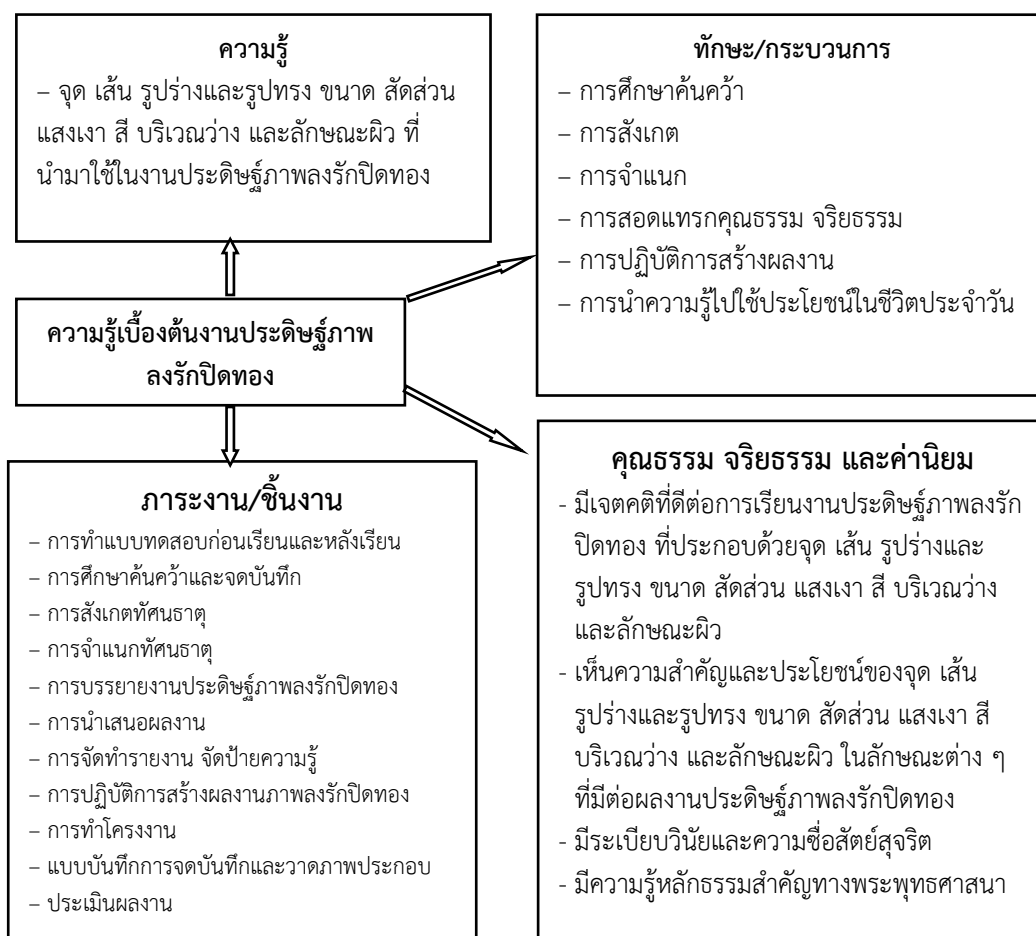
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ บริเวณว่าง เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙ ลักษณะผิว เวลา ๒ ชั่วโมง

ง. ผังมโนทัศน์เป้าหมายการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เวลา ๑๘ ชั่วโมง

ผังมโนทัศน์ที่ ๑ เป้าหมายการเรียนรู้

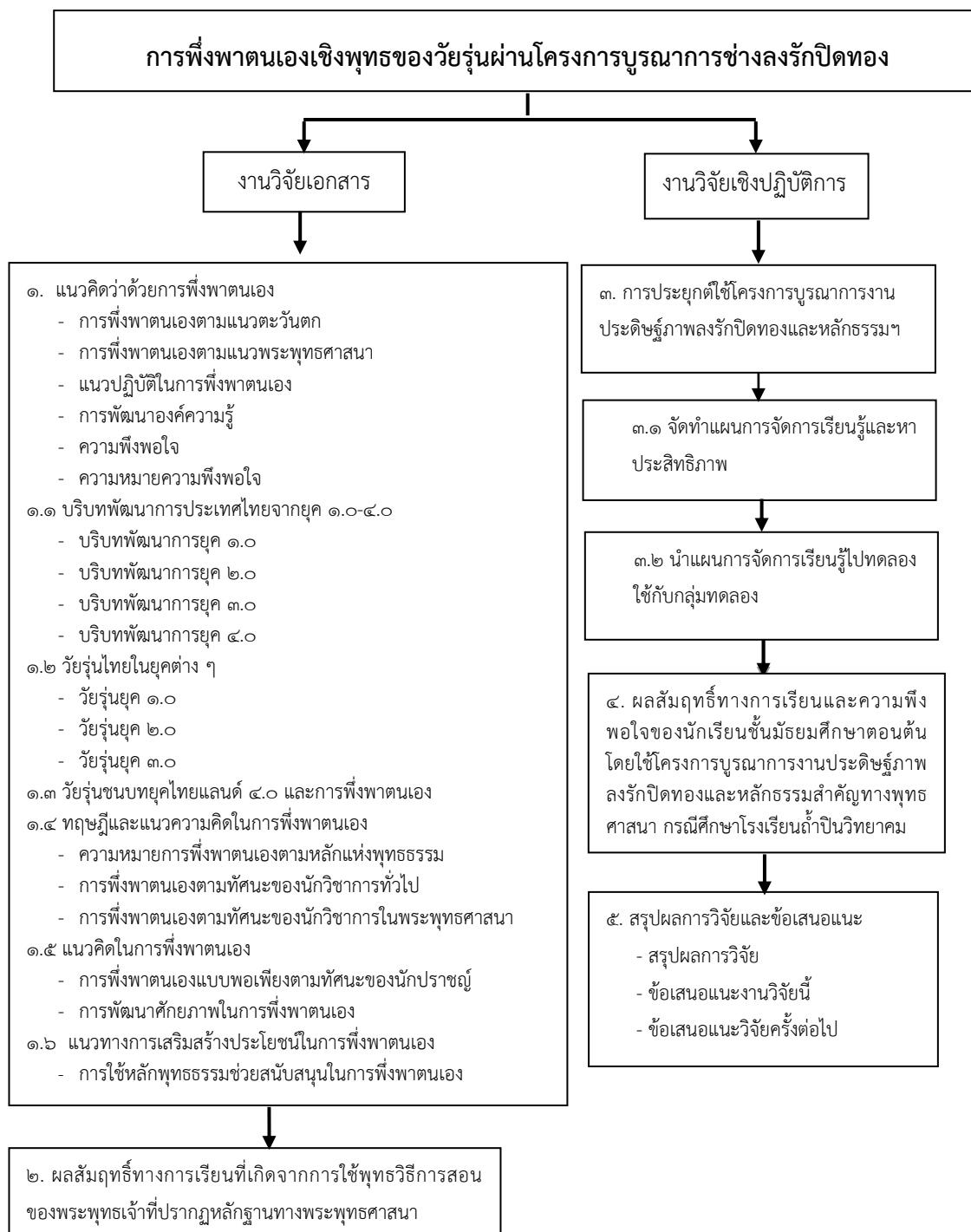

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑. ได้ทราบแนวคิดการศึกษาการพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของวัยรุ่น
๒. ได้ทราบกิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่น คือ โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ใช้ที่สนองตอบความต้องการ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียนตามศักยภาพ
๓. ได้ทราบผลวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาของวัยรุ่น

๑.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ไว้ ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ ๒

แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา

การวิจัยในบทนี้ ได้ศึกษาแนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา ในบทนี้ มีทั้งแนวคิดว่าการพึ่งพาตนเอง ตามบริบทในการพัฒนาประเทศไทยจากยุค ๑.๐-๔.๐ มีการกล่าวถึงวัยรุ่นยุคต่าง ๆ ของประเทศไทย อธิบายถึงแนวคิดในการพึ่งพาตนเอง และรวมทั้งแนวทางในการเสริมสร้างประโยชน์ โดยใช้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพุทธศาสนาผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ซึ่งจะได้อธิบายไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดว่าการพึ่งพาตนเอง

ในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งโลกสมัยใหม่ที่คนสมัยปัจจุบันต้องยอมรับสถานการณ์ที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะวัยรุ่นจำเป็นต้องปรับตัวพัฒนาตนเองไปตามยุคสมัยและพึ่งพาตนเองไปตามโลกยุคใหม่ แต่ต้องสอดคล้องไปตามหลักธรรมมีคุณธรรมความประพฤติที่ดีด้วยจึงจะทำให้การดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและได้ชื่อว่า เป็นการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นที่ทันสมัย เพราะการพึ่งพาตนเองที่ดีของตัวบุคคลนั้น จำต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมในการพัฒนาตนให้ก้าวหน้าได้

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน คุณธรรม เป็นสภาวะที่อยากให้เราทำอะไรที่เป็นคุณ ศีลธรรม เป็นสภาวะที่เราห้ามจิตใจของเราไม่ให้ทำในสิ่งผิด หรือบอกไม่ให้คนอื่นทำ ทั้งคุณธรรม และศีลธรรม จึงเป็นตัวกำหนดความประพฤติของเรา ให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควร คือ เป็นตัวกำหนดจริยธรรม จริยธรรมที่เกิดขึ้น จึงเป็นผลมาจากศาสนา^๑ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาของการพึ่งพาตนเองแบบแนวพุทธ เช่น หลักของนาถกรณธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ศีล ความประพฤติดีงามสุจริตรักษาระเบียบวินัยมีอาชีพสุจริต
๒. พาหุสัจจะความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมากมีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
๓. กัลยาณมิตตตา ความมีกัลยาณมิตรการคบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
๔. โสวัสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่ายรับฟังเหตุผล
๕. กิงกรณียะสุทัชชตา ความเอาใจใส่ชวนช่วยในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่

คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย

^๑ คุรยละเอียดเพิ่มใน nikon jun - Google Sites **คุณธรรมจริยธรรม**, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/nikonjunpo/kickrrm3d-kab-nisit-naksuksa/khunthrrm-crythrrm> [สืบค้น ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

๖. ฉันทกามตา คือ ความเป็นผู้ใคร่ธรรม มีใจรักธรรม แสวงหาความรู้ จริ่งรู้จักพูด รู้จักรับฟัง และทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมวินัยที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๗. วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรพยายามละความชั่วและประกอบแต่คุณความดีมีใจแก่กล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระการงานที่เป็นหนทางสุจริต

๘. สันตุกฺกิ ความสันโดษ คือ ความยินดีมีกน้อยปล่อยวาง มีความพึงพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่ตนหามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรม

๙. สติ ความมีสติรู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำได้ทำไม่ได้ เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท

๑๐. ปัญญา คือ ความมีปัญญายังรู้เหตุผล และรู้จักคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล ควรเข้าใจในภาวะที่เป็นสิ่งของทั้งหลายตามความเป็นจริงเสมอ^๒

๒.๑.๑ การพึ่งพาตนเองตามแนวตะวันตก

พัฒนาการแนวคิดในการพึ่งพาตนเองแบบตะวันตกนั้น แตกต่างจากทางตะวันออก เมื่อกล่าวตามรูปแบบของแนวคิด ๔ อย่างที่เป็นกระแสหลักและกระแสรอง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่ส่วนใหญ่แล้วมีการพึ่งพารัฐบาลมากกว่า การพึ่งพาตนเองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ หรือแหล่งทุนเป็นต้นก็ตาม องค์กรหรือชุมชนแม้ในชนบทก็ต้องพึ่งรัฐบาล เมื่อระบบเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางของประเทศ พวกกลุ่มวัยรุ่นในชนบทต่าง ๆ จึงต้องตกอยู่ภายใต้กรอบของบ้านเมือง ในการพึ่งพารัฐบาลมากกว่าการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อกำหนดทิศทางของประเทศชาติแบบแนวตะวันตกนั้นมี ๔ กระแสหลัก ๑ กระแสรอง

การพัฒนาแบบดั้งเดิม เชื่อว่า ความยากจนมาจากการขาดแคลนปัจจัยด้าน “ทุน” ประเทศยากจนต้องการเงินทุนจากต่างประเทศ (ความช่วยเหลือและการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ) เชื่อว่า ดอกผลที่เกิดจากการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมจะกระจายให้ประโยชน์แก่ภาคเกษตรกรรมในชนบทในภายหลัง

๑. แนวคิดกระแสหลักที่ ๑ Capital (accumulation) – Led Growth แนวคิด “Big Push” และ แนวคิด “Balance Growth”, สร้าง Demand, แหล่งทุนจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ, แนวคิด “Un-balance Growth”, ภาคอุตสาหกรรม และ ภาคเกษตรกรรม, การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เป็นอิสระจากการลงทุนที่มีผลิตภาพ

๒. แนวคิดกระแสหลักที่ ๒ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ปัจจัยทางเศรษฐกิจระดมทรัพยากรและจัดสร้างทรัพยากรให้เพียงพอ, ควรใช้ทรัพยากรของประเทศตนให้เต็มที่, พัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์, เน้นช่วยเหลือคนจนมากกว่าช่วยคนรวย, การปฏิรูปที่ดิน, ปัจจัยทางการเมือง, การกระจายอำนาจเพื่อตอบสนองการเมืองและเน้นสังคมอุปถัมภ์ (รักษาอำนาจผูกขาดทางการเมืองจะได้ใช้ทรัพยากรได้มาก), การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม (ขึ้นอยู่กับความอ่อนแอ/เข้มแข็งของรัฐบาล)

^๒ ดูเพิ่มใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๕/๓๕๕.

๓. แนวคิดกระแสหลักที่ ๓ สืบเนื่องจากแนวคิดกระแสหลักที่เชื่อว่า เศรษฐกิจจะเจริญเติบโตได้ต้องอาศัยการสะสมทุน (capital stock) และการสะสมทุนจะต้องอาศัยการออม (saving)

๔. แนวคิดกระแสหลักที่ ๔ เน้นการออมภายในประเทศ แต่หากการออมไม่เพียงพอ ก็อาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกประเทศ (foreign aids), เจ้าของทุน (K) เป็นเจ้าของเทคโนโลยี, ความสัมพันธ์ระหว่าง “เมืองแม่” กับ “เมืองบริวาร”, การสะสมทุนมนุษย์ (human capital)

๕. แนวคิดกระแสรอง แนวคิดพัฒนากระแสมาร์กซิสต์ (Marxism), การตัดความสัมพันธ์กับ “เมืองแม่”, การพึ่งพิงปัจจัยการผลิตของตน/ภายในประเทศ, การพัฒนาแนวคิดเศรษฐกิจศาสตร์ชีวิตจริง (Real-life Economics), แนวคิดแบบองค์รวม (inter-disciplinary), แกนกลางคืออินเวส/สิ่งแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจจริยธรรม สมดุล, ทุนกายภาพ ทุนมนุษย์ทุนทางสังคม และทุนสิ่งแวดล้อม, อรรถประโยชน์เกิดจาก Being หรือ Doing (ไม่ใช่ Having)^๓

จะเห็นได้ว่า แนวคิดในการพัฒนาประเทศในการใช้อำนาจผูกขาด โดยให้การช่วยเหลือคนจนแบบระบบอุปถัมภ์ วยรุ่นต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบทก็ตาม ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจและระบบดังกล่าว รัฐบาลไม่มีนโยบายหรือแนวทางในการสนับสนุน เพื่อช่วยเหลือให้วัยรุ่นหรือประชาชนรู้จักพึ่งพาตนเองด้วยตัวของตัวเองได้ การผูกขาดด้วยอำนาจทางบ้านเมือง ทั้งในกรอบของกระแสหลักและกระแสรอง จึงเป็นการตัดช่องทางปิดโอกาส ไม่ให้ประชาชนหรือวัยรุ่นได้ศึกษาเรียนรู้หาทางพึ่งพาตนเองด้วยตนเองได้ แต่กลับให้ความสำคัญในด้านการพึ่งพาด้วยเงินตราและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งต่างจากการพึ่งพาตนเองแบบตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด แต่ถ้าหากมองอีกแง่มุมหนึ่ง ลูกหลานวัยรุ่นของชาวตะวันตกนั้น เด็กอายุประมาณ ๑๐ ปี พ่อแม่ผู้ปกครองเปิดโอกาสให้ลูกเต็มที่เพื่อไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง แม้กระทั่งจนลูกโตเป็นวัยรุ่น ซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองในด้านการรู้จักรับผิดชอบตนและการออกไปสู่โลกภายนอก จึงเป็นสิ่งที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นการไม่จำกัดสิทธิเสรีภาพลูกในด้านความคิดและหาประสบการณ์ด้วยการพึ่งพาตนเองจากประสบการณ์นั้นๆ ดังที่หมอจริง เข้าใจวัยรุ่น ได้ให้แนวคิดกล่าวใน facebook เรื่องเกี่ยวกับวิถีเลี้ยงลูกแบบฝรั่งไว้ ๕ วิธีเอาพอสรุปใจความได้ ดังนี้ว่า

๑. พ่อแม่ไม่เคยบอกว่าลูกต้องเป็นอะไร และยังมีการสนับสนุนในสิ่งที่ลูกของตนชอบ เพราะชาวตะวันตกเขาเชื่อว่า ในเด็กทุกคนย่อมมีศักยภาพในตัวเองซ่อนอยู่

๒. ไม่ห้ามลูกมีแฟน ประเด็นนี้อาจขัดกับสังคมไทยบ้าง แต่ชาวตะวันตกไม่ห้ามลูกมีแฟน เพราะเขามองว่า ถึงห้ามเด็กก็มีแฟนอยู่ดี สู้ให้ลูกมีแบบผู้ปกครองรู้ และคอยดูแลข้าง ๆ จะดีกว่า และยังช่วยลูกเลือกแฟนอาจเป็นสิ่งที่ดีด้วยซ้ำไปที่มีผู้ใหญ่คอยช่วยตัดสินใจ เพราะเด็กวัยรุ่นมักจะทำอะไรด้วยอารมณ์ร้อน หากพ่อแม่ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น เด็กอาจทำอะไรลงไปโดยไม่ทันคิด

^๓ ดูรายละเอียดเพิ่มและอ้างอิงใน แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.econ.tu.ac.th/oldweb/doc/course/EC/EC460/slides/3_DevConcept_58_%281%29.pdf [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

๓. **ให้ลูกรับผิดชอบชีวิตตัวเอง** ชาวตะวันตกรู้ว่าในฐานะพ่อกับแม่ไม่สามารถอยู่ปกป้องลูกได้ตลอดไป เมื่อลูกเติบโตขึ้นต้องช่วยเหลือตัวเองได้ เลยมีการฝึกให้ลูกรู้จักรับผิดชอบตัวเอง ตั้งแต่เด็ก ๆ เมื่ออายุประมาณ ๑๐ กว่าปี

๔. **มีเวลาพิเศษของครอบครัว** ในวันหยุดสุดสัปดาห์จะต้องมี Family Time คือทำกิจกรรมเป็นครอบครัว ให้ทุกคนมาอยู่ร่วมกัน มีการสอนเรื่องการวางตัวกับเพศตรงข้ามให้ลูกด้วย

๕. **มีเวลาระหว่างพ่อกับแม่ในหนึ่งปี** โดยการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยหนึ่งอย่าง^๔

ดังนั้น การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชาวตะวันตก สำหรับในระบบบ้านเมืองไม่มีการสนับสนุนเอื้อให้วัยรุ่นหรือประชนในชุมชนต่าง ๆ พึ่งพาตนเองได้ แต่ให้พึ่งพุนและระบบอุปถัมภ์เป็นหลัก ส่วนในด้านสถาบันครอบครัวนั้น การเลี้ยงลูกชาวตะวันตกจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษ โดยการเปิดโอกาสให้ลูกมีเสรีภาพในด้านความคิด และเรียนรู้ในสิ่งที่ตนชอบ ด้วยการฝึกให้ลูกรับผิดชอบชีวิตตัวเอง มาตั้งแต่ยังน้อย จึงเป็นการฝึกลูกและเด็กวัยรุ่น เพื่อให้พึ่งพาตนเองได้อีกรูปแบบหนึ่ง โดยคอยสนับสนุนดูแลข้างหลัง ไม่ว่าเด็กวัยรุ่นในเมืองหรือวัยรุ่นในชนบทก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมว่าเป็นบุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว^๕ และพระไพศาลกล่าวว่า “อิตฺตํ อิตฺตํ นานํ” ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่ความจริงพุทธภาษิตไม่ได้มีเท่านั้น พระพุทธเจ้ายังตรัสต่อว่า “ผู้ที่ฝึกตนไว้ดีแล้ว ย่อมได้สิ่งที่ตนหาได้ยาก” ประโยคหลังนี้ชาวพุทธไทยไม่ค่อยได้ยิน...ตนจะเป็นที่พึ่งได้แท้จริงต้องมีการฝึกฝน ถ้าไม่ฝึกฝนแล้ว ตนนอกจากจะเป็นที่พึ่งให้ตนเองไม่ได้แล้ว ยังจะกลายเป็นศัตรูของตนเองเสียอีก^๖

๒.๑.๒ การพึ่งพาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนา

การสร้างคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเฉพาะตัวคือผู้ใดทำผู้นั้นได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลยาณการํ กลยาณํ ปาปการํ จ ปาปํ แปลว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดีผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว” เป็นประเด็นสำคัญลงในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อก้าวโดยหลักใหญ่ ๆ แล้วมี ดังนี้

๑. แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ เพื่อตนเอง คือต้องสร้างที่พึ่งให้กับตนเองด้วยการปฏิบัติตามแนวทางของศีล ซึ่งศีลย่อมช่วยให้พึ่งตนเองในด้านความประพฤติทางกายและวาจาที่งดงามได้ เป็นมิตรต่อสาธารณะชนด้วยการไม่ไปเบียดเบียนกันทุกชนชั้น พหุสัจจะการศึกษาทรงจำไว้มากเป็นที่พึ่งแก่ตนเองในด้านความคิดทำให้มีปัญหาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

^๔ ดูรายละเอียดและอ้างอิงใน เรื่องจริง ๕ วิธีเลี้ยงลูกแบบฝรั่ง มันทิแบบนี้นี่เอง!-วัยรุ่น-Mthai, หมอจริง เข้าใจวัยรุ่น facebook Dr Jing, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://teen.mthai.com/variety/106673.html> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๑๙/๖๕/๔๓๓.

^๖ อ้างใน พระไพศาล วิสาโล, ข้อธรรม คำสอน Facebook, [ข้อมูลออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://th-th.facebook.com/visalo/posts/158553574194287> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๙๒/๑๑๕.

การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคนไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องมี โสวจิตสตา ซึ่งจะช่วยให้เป็นคนอ่อนโยน มีมารยาทที่ดีได้ วิริยารัมภะ ช่วยทำให้เป็นคนมีความขยันต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดแก่ตนเอง และการทำงานที่มุ่งมั่นด้วยใจเด็ดเดี่ยวอย่างกล้าหาญ สันตภูมิจួយทำให้มีสภาพจิตที่ปกติไม่ยินดีในร้าย ต่อทรัพย์สินสมบัติและ หน้าที่การงานของคนอื่น แต่เป็นกำลังใจให้ตนเองมีพลังต่อสู้โดยสันติวิธีในการได้มาซึ่งหน้าที่การงานนั้น ๆ ด้วยความไม่ประมาท

๒. แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคนไทยแลนด์ ๔.๐ เพื่อตนเองและสังคม ต้องสร้างที่พึ่งที่เกี่ยวกับตนและคนอื่นด้วย คือ การพึ่งพาตนเองอย่างเดียวยังไม่เพียงพอจำต้องมีการพึ่งพาซึ่งกันและกับทางสังคม เนื่องจากต้องคอยช่วยเหลือส่งเสริมให้การอุดหนุนในด้านมนุษยธรรม เช่น ลูกศิษย์จะได้วิชาความรู้จากครูจำต้องพึ่งอาศัยทั้งตนเองและครูผู้สอนด้วยเช่นกัน

แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคนไทยแลนด์ ๔.๐ หรือการเป็นที่พึ่งให้ตนเองและผู้อื่นที่ดีได้นั้น จำต้องนำหลักกลายณมิตตตามาใช้ในการปฏิบัติกับตนเองและรวมทั้งการคบหาสมาคมกับเพื่อนที่ดีมีกลายณธรรมทั้งดงาม ย่อมเป็นแนวทางในการนำประโยชน์สุขมาให้เป็นที่พึ่งให้กับตนได้เป็นอย่างดี กล่าวโดยสรุปว่า การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคนไทยแลนด์ ๔.๐ คือตนพึ่งตนได้และทำตนให้เป็นที่พึ่งให้กับผู้อื่นได้ด้วย เป็นต้น พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)^๔ ให้พรคนเกี่ยวกับแนวความคิดพึ่งตนเองไว้ว่า ผู้ที่พึ่งตนเองได้ จะเป็นลักษณะหนึ่งที่บ่งชี้ว่า ผู้นั้นเป็นคนที่มีส่วนร่วมที่ดีในหมู่ชน หรือเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนซึ่งคนประเภทนี้จะประกอบด้วย ลักษณะดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดก็ตามมีลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น มักจะเป็นผู้ประพฤติธรรมได้ ซึ่งมีผลทำให้การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างมีความสุข

๒.๑.๓ การพัฒนาองค์ความรู้

การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคนไทยแลนด์ ๔.๐ เป็นเป้าหมายหนึ่งที่วัยรุ่นจำต้องพัฒนาตนและเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์โดยทั่วไป เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สูงสุดสู่การพัฒนาสังคมด้วยและสังคมที่มีการเกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้นต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงในการอยู่ร่วมกันได้ คือ ความเอื้อเฟื้อพึ่งตนและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ ดังที่ พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความคิดเห็นภาพรวมการพัฒนาของประเทศในเชิงบริหารบุคคลไว้ว่า

มนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้น จำต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น มีโอกาสทรัพยากร ปราศจากความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์การทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจึงต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้เกิดมีขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลก และชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกัน การพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคล จึงแยกไม่ออกจากการพัฒนาสังคม^๕

^๔ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมญูชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๐, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑ - ๒.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องมี การพัฒนาองค์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นสังคมในเมืองหรือสังคมในชนบทก็ตาม ล้วนจะต้องดิ้นรนแสวงหาเพื่อความอยู่รอด และในทางตรงกันข้าม สิ่งที่คุณคนแสวงหามาทั้งชีวิต ทำให้เราได้พบกับความสะดักสะบายนั่นในปัจจุบัน ส่วนสิ่งที่มนุษย์จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด คือ การพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจที่ดี อันได้จากการฝึกอบรมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาตนให้มีความรู้ที่พึ่งพาตนเองได้และเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐด้วยจิตใจที่มีธรรมภายใน จึงจะเรียกได้ว่า การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับตนเอง เพื่อให้สมบูรณ์ด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา และนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้สอดคล้องกับโลกยุคสมัยที่เหมาะสมได้ จึงจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่แท้จริงและพึ่งพาตนเองได้

๒.๑.๔ ความพึงพอใจ

ความพึงพอใจตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ นั้น เป็นการแสดงออกทางอารมณ์กับความรู้สึในด้านดี ของแต่ละคนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการได้รับสนองตอบต่อความต้องการของตน เช่น ความพึงพอใจในการได้รับบริการที่ดีมีคุณภาพ มีความพึงพอใจในความสำเร็จต่อหน้าที่การงาน หรือมีความพึงพอใจอันเกิดจากการประเมินความแตกต่างในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้กับสิ่งที่ได้รับจริงในขณะใช้บริการนั้น ๆ ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้รับความพึงพอใจตนเองต่อผลงาน เช่น ผลงานของการประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองจากที่ไม่เคยได้ลงมือทำด้วยตนเอง พอมีการพึ่งตนเองด้วยความมั่นใจเอาใจใส่ในงานอย่างต่อเนื่องเอาจริง จึงทำให้เห็นผลงานสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นรางวัลที่สนองตอบต่อความพึงพอใจได้ เป็นต้น

๒.๑.๕ ความหมายความพึงพอใจ

๑. ความหมายของความพึงพอใจ ในราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายความพึงพอใจว่าเป็นความรู้ที่มีความสุขหรือความพอใจเมื่อได้รับความสำเร็จ หรือได้รับสิ่งที่ต้องการ^{๑๐}

๒. Schermerhorn^{๑๑} ได้ให้ความเห็นว่า ความพึงพอใจ เป็นระดับหรือขั้นของความรู้สึในด้านบวกหรือลบของคนที่มีต่อลักษณะต่าง ๆ ของงาน รวมทั้งงานที่ได้รับมอบหมายการจัดระบบงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

๓. สุภาลักษณ์ ชัยอนันต์ ได้ให้ความหมายความพึงพอใจว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกส่วนตัวที่รู้สึกเป็นสุขหรือยินดีที่ได้รับการตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ขาดหายไปหรือสิ่งที่ทำให้

^{๑๐} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, “ความพึงพอใจ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๕.

^{๑๑} Schermehorn,J, (1984), *Management For Productivity*, New York : John Wiley & Sons.

เกิดความไม่สมดุล ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่จะแสดงออกของบุคคล ซึ่งมีผลต่อการเลือกที่จะปฏิบัติในกิจกรรมใด ๆ นั้น^{๑๒}

๔. Morse ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า หมายถึง การลดความเครียดของผู้ทำงานให้น้อยลง ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความต้องการถ้าความต้องการนั้นได้รับการตอบสนองทั้งหมดหรือบางส่วน ความเครียดจะน้อยลงความพอใจจะเกิดขึ้นและในทางกลับการถ้าความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง ความเครียดและความไม่พอใจจะเกิดขึ้น^{๑๓}

ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง สภาวะจิตที่ปราศจากความเครียด เป็นความรู้สึกของบุคคลในทางบวก ความชอบ ความสบายใจ ความสุขใจต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ หรือเป็นความรู้สึกที่พอใจต่อสิ่งทำให้เกิดความชอบ ความสบายใจ และเป็นความรู้สึกที่บรรลุถึงความต้องการ^{๑๔}

๕. อุทัยพรรณ สุดใจ ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า หมายถึงความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาจจะเป็นไปในเชิงประเมินค่าว่า ความรู้สึกหรือทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเป็นไปในทางบวกหรือทางลบ^{๑๕}

๖. Hornby กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึงความรู้สึกที่ดีเมื่อประสบความสำเร็จ หรือได้รับสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นเป็นความรู้สึกที่พอใจ^{๑๖}

๗. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า หมายถึงพอใจ ชอบใจความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นเรื่องของบุคคลที่มีต่องานที่ปฏิบัติอยู่และความพึงพอใจจะส่งผลกระทบต่อขวัญในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามความพึงพอใจของแต่ละบุคคลไม่มีวันสิ้นสุดเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมบุคคลจึงมีโอกาสที่จะไม่พึงพอใจในสิ่งที่เคยพึงพอใจมา^{๑๗}

๘. ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง สภาวะจิตที่ปราศจากความเครียด เป็นความรู้สึกของบุคคลในทางบวก ความชอบ ความสบายใจ ความสุขใจต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ

^{๑๒} สุภาลักษณ์ ชัยอนันต์, “ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศแบบมีสัญญาผูกพันในจังหวัด ลำปาง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิตเกษตรศาสตร์, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๓} Morse, N.C., “Satisfaction in white collar job”, (University of Michigan Press, 1953), p. 27.

^{๑๔} ความพึงพอใจ 17 พ.ย. 2558. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.im2market.com/2015/11/17/2049> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๑๕} อุทัยพรรณ สุดใจ, “ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาสังคมวิทยาประยุกต์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๑๖} Hornby, A. F. (2000), “Advance learner's dictionary”, (6 th ed.), London, England : OxfordUniversity.

^{๑๗} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, “ความพึงพอใจ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ ๒๕๔๖), หน้า ๗๙๓.

หรือเป็นความรู้สึกที่พอใจต่อสิ่งที่ทำให้เกิดความชอบ ความสบายใจ และเป็นความรู้สึกที่บรรลุถึงความต้องการ^{๑๘}

ความพึงพอใจมีทั้งในลักษณะที่เป็นไปในเชิงบวกและด้านลบ เช่น บางครั้งมีความพึงพอใจในรูป เสียง กลิ่น และรส สำหรับผู้ยังข้องอยู่ในเกม แต่ในขณะเดียวกันสำหรับผู้ที่เป็นภัยพิบัติเพื่อความปลอดภัยมีความพึงพอใจในการบำเพ็ญตบะเพื่อออกจากกามคุณ ๕ มีรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่าง ๆ เป็นต้น

๙. Strauss and Sayless ได้กล่าวสรุปถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง มีความรู้สึกพอใจในงานที่ทำและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ของงานที่ได้ดำเนินการไปตามที่องค์กรได้กำหนด^{๑๙}

๑๐. อรรถพร ผดุงศักดิ์ชุก ได้กล่าวสรุปถึงความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึงทัศนคติหรือระดับความพึงพอใจของบุคคลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของกิจกรรมนั้น ๆ โดยสาเหตุที่มาจากพื้นฐานของการรับรู้ค่านิยมและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่ได้รับ ระดับของความพึงพอใจที่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้น ๆ สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลนั้นได้^{๒๐}

๑๑. ชงชัย สันติวงษ์^{๒๑} ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานว่า หมายถึงความรู้สึกที่เกิดจากการได้ตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างดีหรือสมบรณ์ที่สุด

๑๒. กิตติมา ปรีดีติลล^{๒๒} ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่ชอบหรือพอใจที่มีต่อองค์ประกอบและสิ่งจูงใจด้านต่าง ๆ ของงานและผลปฏิบัติงานนั้น ได้รับการตอบสนองความต้องการ

ความพึงพอใจตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หรือคนทั่ว ๆ ไป คือ ได้สนองตอบต่อสิ่งที่ตนต้องการ แต่สิ่งหนึ่งที่คนสมัยนี้ควรระวังและให้ความสำคัญด้วย คือ จิตเกิดในโลกในความต้องการสิ่งนั้น ๆ จนกลายเป็นปัญหาหนึ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตที่แฝงมากับรางวัลแห่งความสำเร็จหรือสิ่งที่ได้สนองตอบต่อความต้องการนั้น ๆ ด้วยการพึงพอใจและยึดติด หากไม่ระวังป้องกันและรู้ในการประเมินผลความเหมาะสมของความพึงพอใจของตนเอง การระวังป้องกันด้วยตนเองอย่างมีสติด้วยการพึ่งพาตนเองในขณะเสพหรือพึงพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ในยุคปัจจุบันของวัยรุ่นสิ่งที่ต้องมีการพัฒนาทั้งแนวความคิดทางจิตใจและวัตถุไปด้วยพร้อม ๆ กัน เพื่อความพึงพอใจของตนเองที่เหมาะสมกับยุคสมัยตามความเป็นจริงที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นความพึงพอใจและพึ่งพา

^{๑๘} อ้างใน Starting a Business by im2market.com ความพึงพอใจ หมายถึง ?, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.im2market.com/2015/11/17/2049> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๑๙} Strauss,G, & Sayless,R.L, (1960), Personal : The humanproblem of management, NewYork : Prentice-hall

^{๒๐} อรรถพร ผดุงศักดิ์ชุก, การมีส่วนร่วมและแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา, งานนิพนธ์ปริญญา ก.ศ.ม., (บริหารการศึกษา) ชลบุรี, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓), หน้า ๑

^{๒๑} ชงชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘๘.

^{๒๒} กิตติมา ปรีดีติลล, ทฤษฎีบริหารองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหาร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๒ – ๓๒๔.

ตนเองได้ของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่ทันโลกทันธรรม หรือโลกไม่ให้ชั่วธรรมไม่ควรทิ้งในการพัฒนาพึ่งพิงตนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๒.๒ แนวคิดว่าด้วยการบูรณาการและการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธ

แนวคิดว่าด้วยการบูรณาการและการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธเป็นวิธีการศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพราะการบูรณาการ คือ การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม เช่น นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลัก หรือเป็นฐานและนำมาอธิบายเชิงบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ และการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธ คือ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตที่ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่นำหลักธรรมไปบูรณาสู่การพึ่งพาตนเองที่อิงและเอื้อกันแบบองค์รวม คือ พึ่งพาตนเองได้และเอื้อให้ผู้อื่นได้ด้วย

๒.๒.๑ หลักการบูรณาการ

แนวความคิดในการบูรณาการพึ่งพาตนเองนั้น มีความสอดคล้องกับหลักการพึ่งพาตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง^{๒๓} การพึ่งตนเองตามแนวความคิดนี้ ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีสิ่งอื่นมาเกี่ยวข้อง แต่จะเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่เอื้ออาศัยซึ่งกันและกันแบบพอประมาณ เมื่อกล่าวสรุปตามหลักในการพึ่งตนเองแล้วได้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. การพอดีทางจิตใจ คือ จิตใจต้องมีความเข้มแข็งสำนึกในสิ่งที่ดี พึ่งพาตนเองได้ มีความเอื้ออาทร นึกถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมเสมอ

๒. การพอดีทางสังคม คือ มีความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันในกลุ่มชนให้มีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี และศึกษาเรียนรู้กระบวนการที่เกิดจากความสามัคคีอันมั่นคงแข็งแรงในกลุ่มชนนั้น

๓. การพอดีทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม โดยได้นำทรัพยากรของประเทศมาพัฒนาใช้ประโยชน์อย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อความมั่นคงที่ยั่งยืนเป็นลำดับไป

๔. การพอดีทางเทคโนโลยี คือ การรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการ และควรพึ่งพาตนเองด้วยการพัฒนาเทคโนโลยี โดยอาศัยภูมิปัญญาจากชาวบ้านในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ให้เป็นประโยชน์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและสร้างนวัตกรรมใหม่เพื่อสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐

๕. การพอดีทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้ลดรายจ่าย ในการดำรงชีวิตอย่างพอดี ในหลวงทรงสอนหลักการในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนี้นี้ไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักการ และวิธีการสอนธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา^{๒๔} โดยเฉพาะการสอนให้พึ่งพาตนเอง ในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยธรรม

^{๒๓} ดูรายละเอียดเพิ่มใน หลักการพึ่งตนเอง - เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient economy) - Google Sites, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/malaneemay/.../prathesthiy-kab-sersthkic-phx-pheiyng> [๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๒๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘๐.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นครูที่ประเสริฐทั้งมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ทรงใช้หลักและวิธีการที่สามารถสอนให้คนเกิดความรู้ด้วยวิชา และจรณะอันยอดเยี่ยม ถึงขั้นหลุดพ้นได้ ถึงขั้นจากปุถุชนคนธรรมดาไปเป็นพระอริยบุคคลได้ และสามารถเผยแผ่คำสอนสู่บุคคลต่าง ๆ ทำให้คนเกิดความรู้เข้าถึงขั้นโพธิญาณจนเป็นพระอริยบุคคลได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงมีหลักและวิธีในการสอนธรรมที่เหมาะสมตรงต่อจริตของบุคคลนั้น ๆ ได้อย่างยอดเยี่ยม ดังในพระสูตรตันตปิฎกพระพุทธองค์ทรงใช้หลักในการสอนโดยกล่าวกับพระอานนท์ด้วยวิธีในการสอนไว้ ๕ ประการ คือ

อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือภิกษุพึงตั้งใจว่า

๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ
๒. เราจักแสดงอรรถ
๓. เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู
๔. เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิส แสดงธรรม
๕. เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๒๕}

พระพุทธเจ้าทรงมีแนวคิดว่า มนุษย์มีศักยภาพสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองได้ จึงทรงฝึกด้วยวิธีการสอนของพระองค์ ดังพุทธพจน์ว่า “ในหมู่มนุษย์ ที่ฝึกแล้วประเสริฐที่สุด”^{๒๖} และ “ท่านผู้เปรียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะนี้ จัตุว่าประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”^{๒๗}

๒.๒.๑.๑ หลักเกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

หลักการในการสอนของพระพุทธองค์มีหลายรูปแบบ ดัง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักของพุทธวิธีในการสอนไว้มีทั้งหลักการสอนใหญ่ และหลักการสอนโดยทั่ว ๆ ไป ดังนี้

๑. สอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจแล้วไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม

๒. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ หรือสอนเนื้อหาที่ค่อนข้างจะลุ่มลึกยากลงไปทำให้เกิดความเข้าใจยากมากขึ้น จนทำให้เกิดความสับสนแก่นักเรียน และความเข้าใจไม่เกิดต่อเนื่องกัน

๓. สอนด้วยของจริง ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่เห็นจริงก็สามารถแสดงได้ ก็สอนด้วยของจริงได้ โดยให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง ได้สัมผัสเอง ที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง ก็เป็นผลลัพธ์ของผู้เรียน

๔. สอนตรงตามเนื้อหา ตรงเรื่อง ตรงประเด็น คมอยู่ในเรื่อง ไม่ออกนอกเรื่อง มีจุด ไม่วอกวน ไม่ไขว่ไขว่ ทำให้ผู้เรียนรู้อยากเรียนและมีความสนใจเข้าใจมากขึ้นและไม่ทำให้เกิดความท้อในการเรียนรู้

๕. สอนมีเหตุผล ตรองแล้วเห็นจริงตาม คือ สมเหตุสมผล และสามารถพิสูจน์ได้ เรียกว่า สนิทาน

^{๒๕} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๒๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓; พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๘๒; พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๗.

^{๒๗} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๐๒; ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๐/๓๔; ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๒/๒๕๓; (ไทย) ๑๖/๒๔๕/๓๓๘; อัง.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐/๔๐๙.

๖. สอนเท่าที่จำเป็นจะต้องรู้ คือ พอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ผล ไม่สอนเท่าที่ตนรู้ ผู้สอนควรจะต้องทำการบ้านมาก่อนการสอน ถ้ามีการเตรียมการสอนมาก่อนก็จะเกิดความมั่นใจต่อผู้เรียนรู้

๗. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์ ควรที่เขาค่อยเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน^{๒๘}

๒.๒.๑.๒ หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. รู้คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่นสอนตามจริตของบุคคล หรือสอนตามระดับสติปัญญา เป็นต้น

๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

๓. คำนึงถึงความพร้อม ความสูงอาย ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป

๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำ ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดทักษะของการเรียนรู้และความเข้าใจชัดเจนได้อย่างแม่นยำ และได้ผลจริง

๕. การสอนที่ดำเนินไปในรูปแบบที่ให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในทางปฏิบัติ เป็นการแสวงหาความจริงร่วมกัน และให้มีการแสดงความคิดเห็น และได้ตอบโต้เสรี

๖. เอาใจใส่บุคคลที่มีความสนใจ และควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายบุคคลไปตามสมควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์นั้น ๆ

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย คนที่มีปัญหา^{๒๙} เพื่อให้สอดคล้องต่อวัยรุ่นยุคไทยแลนด์ ๔.๐ รู้จักรับผิดชอบและพัฒนาตนเองได้

๒.๒.๑.๓ หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

๑. สร้างความสนใจ ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่นเนื้อหาได้

๒. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน

๓. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ

๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ด้วยความรู้สึกว่า เป็นเรื่องจริงจัง มีคุณค่ามองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและของงานสั่งสอนนั้น ดังที่ พระพุทธองค์กล่าวไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกายกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ตถาคตจะแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่เคารพ ถ้าแม้จะแสดงแก่ภิกษุณี แก่อุบาสกอุบาสิกา แก่

^{๒๘} ดูเพิ่มใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๓๓-๔๕.

^{๒๙} ดูเพิ่มใน เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๐-๕๔.

ปฏุชนทั้งหลาย โดยที่ผู้ใดแม้แก่คนขอทานและพรานนก ก็ย่อมแสดงโดยเคารพ หาแสดงโดยขาดความเคารพไม่”^{๓๐}

๕. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวลไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจสละสลวย เข้าใจง่าย อย่างที่ว่า “พระสมณโคดมมีพระดำรัสไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำ ได้ดังงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจน”^{๓๑}

การสร้างความสนใจ สร้างบรรยากาศในการสอนให้เพลิดเพลินไม่ให้ตั้งเครียดมุ่งที่เนื้อหา ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ และรู้จักใช้ถ้อยคำในการพูดที่สุภาพได้ดังงาม ประเด็นดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องตระหนักและเอาใจใส่ เพราะหลักเกี่ยวกับการสอนนี้จะช่วยทำให้วัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด

๒.๒.๑.๔ หลักการสอนทั่วไป

๑. สันติสนทนา การให้เห็นชัดแจ้ง หรือชี้ให้ชัด คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเรื่องราวและเหตุผลต่าง ๆ แจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นประจักษ์กับตา เป็นลักษณะอย่างแรกของการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยา^{๓๒}

๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วอก้าว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ

พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธองค์มีหลายแบบหลายวิธี เพื่อให้สาวกได้รับการศึกษาธรรม ซึ่งถือว่าเป็นงานที่สำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับตนเอง ทรงสอนแก่บุคคลในสังคมสงฆ์ และพุทธบริษัทด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงอนุญาตให้พระสาวกทั้งหลายบ้าง โดยมีรูปแบบวิธีการในการสอนที่ใช้ประสบความสำเร็จมาแล้ว เช่น วิธี ดังนี้

๑) วิธีการสอนแบบให้มีการสนทนาธรรมกัน

๒) วิธีการสอนแบบการบรรยายธรรม

๓) วิธีการแบบให้มีการพิจารณาวิสัชนา

๔) วิธีการสอนแบบวางข้อฝึกหัดคือพระวินัย ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสในวันก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๓๓}

หลักและวิธีการสอนทั้ง ๔ อย่างนี้ เพื่อให้หมู่ภิกษุได้รับการศึกษาในการพัฒนาตนเองที่หลากหลายทั้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ระหว่างหมู่คณะ และสอนโดยมีการวางกฎเกณฑ์ให้ฝึกหัดพัฒนาขัดเกลาที่เหมาะสมต่อบุคคลด้วย การสอนของพระพุทธองค์นั้นมีหลากหลายวิธีในรูปแบบ

^{๓๐} คูใน งบ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๘.

^{๓๑} คูใน ม.ม. (ไทย). ๑๓ /๓๘๗/ ๔๗๘.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๓.

^{๓๓} ดูรายละเอียดเพิ่มใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ต่าง ๆ และในข้อความข้างต้นดังกล่าวนี้มีอยู่ ๒ ประเด็นที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อหลักการ คือ ต่อพระองค์เอง และต่อผู้อื่นด้วย

วิธีการสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพุทธองค์ โดยแสดงรายละเอียดว่า เป็นวิธีการสอนที่พระองค์ทรงนำเอาสิ่งต่าง ๆ มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการสอนโดยทรงใช้วิธีการเปรียบเทียบ เป็นวิธีการสอนเพื่อให้สรรพสัตว์เข้าถึงธรรมได้ง่ายขึ้น เป็นการทำให้เรื่องที่เข้าใจยากให้เป็นเรื่องเข้าใจง่าย เปรียบเทียบนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนเปรียบเสมือนหางของทีที่คว่ำ เหมือนเปิดของที่ปิด เหมือนชี้ทางกับผู้เดินทางไม่ให้หลงทาง เหมือนจุดประทีปเอาไว้ในที่มืด^{๓๔} เป็นผู้ฉลาดในการทำสิ่งที่ยากให้ง่าย และได้ประโยชน์ที่สูงสุดสมตามจุดประสงค์ และพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีสอนคนอื่นอีก ๓ วิธีที่เรียกว่า ปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์อัศจรรย์^{๓๕} ซึ่งนำมาปรับใช้กับวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้ ดังนี้

๑) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษ เพื่อปราบคนร้าย ๆ ที่ไม่ยอมรับคำสอนง่าย ๆ ให้สิ้นพยศ พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีสอนนี้กับบุคคลประเภทปทปรมะที่มีลักษณะร้าย เป็นนักเลง หรือเป็นคนหัวแข็ง ไม่เชื่อใครง่าย ๆ หรืออยากลองดีกับพระพุทธองค์

๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ เป็นการสอนโดยวิธีดักใจ วิธีนี้พระองค์ทรงใช้กับบุคคลประเภท อุคฆัตติยญ และวิปจิตติยญ คือคนที่มีปัญญา บารมีสูง สามารถเกิดความรู้อย่างต่ำถึงขั้นทิฐิได้ เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงเท่านั้น เช่น การสอนด้วยคำพูดสั้น ๆ แต่ประทับใจหรือกินใจ หรือการสอนด้วยการไม่พูด แต่ให้ลงมือกระทำจนเกิดความรู้ด้วยตนเอง แต่การสอนวิธีนี้พระพุทธเจ้าไม่โปรดใช้ เพราะเป็นวิธีที่ก่อให้เกิดความรู้ได้แค่ระดับทิฐิเป็นส่วนมาก และใช้ได้ผลกับคนบางคนเท่านั้น^{๓๖} เช่น ในเกวัญสูตร ทรงกล่าวแก่บุตรคหบดีชื่อเกวัญญะ ว่าการแสดงการทลายใจคนนั้นมีทั้งแฉ่งดีแฉ่งเสีย ผู้มีศรัทธาก็อาจจะว่าดี ส่วนผู้ไม่มีศรัทธาก็อาจจะเย้ยถากถางว่าไม่ใช่ของแปลกอะไร เพราะภิกษุรูปนั้นทลายจิต ทลายเจตสิก ทลายความวิตกวิจารณ์ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นได้^{๓๗} เป็นการรู้ถึงจิตหรือความคิดผู้อื่นได้ และพระพุทธองค์ทรงตรัสกับเกวัญญะว่า “เราเล็งเห็นโทษในอาเทศนาปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงเหนื่อยหน่าย ระอา รังเกียจเรื่องอาเทศนาปาฏิหาริย์”^{๓๘}

๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ อนุสาสนี คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์^{๓๙} เป็นการสอนด้วยการบรรยายองค์เดียว หรือแบบโต้ตอบสนทนา ธรรมแบบธรรมดา ไม่ต้องใช้ฤทธิ์เดชดักใจคนแต่อย่างใด วิธีนี้ทรงใช้กับประเภทเนยยะบุคคล ซึ่งเป็นวิธีในการสอนที่พระพุทธองค์ใช้มาแล้วและได้ผลดีมากที่สุด

^{๓๔} ดูรายละเอียดเพิ่มใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๑-๒๐๖/๒๓๙-๒๔๔.

^{๓๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙๙.

^{๓๖} แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕.

^{๓๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๕๘/๒๑๕

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๕๘/๒๑๕-๒๑๖

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙.

หลักและวิธีการสอนดังกล่าวที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้นั้น ทรงใช้หลายวิธี เช่น ทรงอุปมาอุปไมยในสิ่งที่ย่าย พระองค์ใช้วิธีการยกนิทานมาเล่าประกอบ ทรงใช้มีอุปการณนำมาสอนเป็นสื่ออย่างเหมาะสม ทรงปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง ทรงใช้พระวาจาเป็นแนวทางเพื่อกระตุ้นใจ โดยการนำคำพูดเดิมมาเปลี่ยนความหมายใหม่ด้วยการใช้เหตุผลที่ง่ายแต่ได้ผลมาก และก่อนที่จะเสด็จไปสอนใคร พระพุทธองค์ทรงตรวจด้วยพระญาณว่า บุคคลใดควรที่จะสอนก่อน สอนด้วยเรื่องอะไร สอนอย่างไร และสถานที่ใด เพื่อให้เป็นไปตามจริตอุปนิสัยของแต่ละคน และกำลังสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ จึงทำให้ประสบผลสำเร็จได้มาก และทำให้บุคคลได้เป็นเอตทัคคะความเป็นเลิศจำเพาะตัวตามกำลังของระดับสติปัญญาที่สูงต่ำของแต่ละคน พระพุทธองค์ทรงใช้หลักและวิธีการสอนพระสาวกทั้งหลายให้ได้เรียนรู้ขัดเกลาพัฒนาตน ก็เพื่อวัตถุประสงค์ คือ การหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิงจากทุกสิ่งทั้งรูปธรรมนามธรรม สอนเพื่อให้มี “ความสิ้น ราคะ โทสะ โมหะ”^{๔๐} “ความสิ้นตัณหา”^{๔๑} คือ จุดจบแห่งทุกข์ เป็นอเสขบุคคลไม่ต้องศึกษาอีก การสอนพระพุทธองค์เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายเดียวกันนี้เอง

๒.๒.๒ กระบวนการ

กระบวนการในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นในสมัยปัจจุบัน คือ การฝึกอบรมตน หมายถึง การฝึกตนเองให้กระทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งถือว่าเป็นผู้พัฒนาตนเอง ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวม โดยอาศัยหลักของไตรสิกขา ดังนี้

๑. ศีล เป็นการฝึกการควบคุมพฤติกรรมทางกาย และวาจา เครื่องมือที่ใช้ฝึกศีลคือ วินัย เพราะวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยการจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม

๒. สมาธิ เป็นการฝึกในด้านจิต ได้แก่การพัฒนาจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น มีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม มีความรับผิดชอบ มีความอดทนอดกลั้น มีความข่มใจ เป็นต้น และมีสุขภาพจิตที่ดีมีความสุข เช่น มีความอึดเอนใจ มีความร่าเริงเบิกบานใจ มีความสดชื่นผ่องใส มีความรู้สึกพึงพอใจ เป็นต้น

๓. ปัญญา เป็นการฝึกพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจ ความรู้ที่มีเหตุผล รู้จักการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ ตลอดจนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก^{๔๒} เป็นต้น

การพึ่งตนเอง หมายถึง การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระให้กับบุคคลอื่น การพึ่งตนเองโดยไม่คอยแต่พึ่งบุคคลอื่น หรือการคอยอ่อนน้อมจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้ช่วยเหลือตนเอง เวลาที่เกิดความลำบาก หรือความทุกข์ใจ เป็นต้น การประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง มี ๑๐ ประการ คือ

๑) ประพฤติดีมีวินัย ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า เพราะบุคคลบางพวกในโลกนี้ ได้ศึกษาดีแล้วในสำนักของอาจารย์ ฉะนั้น จึงเป็นผู้มีวินัย^{๔๓} คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบอาชีพสุจริต (สัมมาชีพ)

^{๔๐} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๑.

^{๔๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๔/๔๕.

^{๔๒} ไปศึกษาเพิ่มเรื่อง “ไตรสิกขา” ใน อ.จ.ทก. (ไทย) ๑๒/๘๙/๓๑๗.

^{๔๓} พ.ช. (ไทย) ๑๙/๘๒/๒๗๐.

๒) ได้ศึกษาดัษตบรับฟังมาก พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ในพระธรรมวินัยนี้ มีภิกษุบางพวกเป็นบัณฑิต เป็นคนฉลาด เป็นนักปราชญ์ เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก พวกเธอไม่มีหุคต หวังได้แต่สุดตเท่านั้น”^{๔๔} คือศึกษาเล่าเรียนสตัษตบรับฟังมาก โดยศึกษาวิชาการให้มีความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง มีความรู้แจ้งชัดเจน และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในดำเนินชีวิตได้

๓) รู้จักคบคนดี คือ มีกัลยาณมิตร^{๔๕} รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับคนที่ดี เป็นที่ปรึกษาหรือเป็นผู้แนะนำสั่งสอนเราไปในทางที่ดี เลือกสร้างความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องในสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้มีชีวิตที่เจริญองงาม

๔) เป็นคนที่พูดกันง่าย คือไม่ดื้อรั้น^{๔๖} เป็นคนกระต้างกระเตื่อง รู้จักรับฟังเหตุผล ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และยอมรับข้อเสนอแนะพร้อมที่จะปรับปรุงตนเอง

๕) ขวนขวายกิจของหมู่^{๔๗} คือเอาใจใส่ช่วยเหลือธุระหรือกิจการงานของหมู่คณะ ญาติเพื่อนฝูง และภายในชุมชนของตนเอง รู้ใจใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินงานที่เหมาะสม สามารถดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๖) เป็นผู้ใฝ่ในธรรม^{๔๘} คือ ศึกษาธรรม หรือชอบศึกษาหาความรู้ รู้จักพูด รู้จักฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนม ทำตัวเป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น และชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนาด้วย

๗) มีความขยันหมั่นเพียร^{๔๙} คือ มีความมานะบากบั่น ขยันเรียนขยันทำกิจการงาน ไม่ย่อท้อ รักความก้าวหน้า พยายามหลีกเลี่ยงจากความชั่ว ประกอบแต่ความดีงาม เป็นต้น

๘) มีความพอดี^{๕๐} คือ มีความยินดี มีความพึงพอใจในสิ่งที่ควรได้และไม่ควรได้ รู้จักความพอดีไม่ละโมภโลภมาก

๙) มีสติมั่นคง^{๕๑} คือ รู้สึกตนเองอยู่ตลอดเวลา ระลึกรู้เสมอในสิ่งที่กระทำ สิ่งที่คิด มีความสุขุมรอบคอบ ไม่ประมาทเลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย เป็นต้น

๑๐) มีปัญญา^{๕๒} อยู่เหนืออารมณ์ คือ มีปัญญายังรู้เหตุผล รู้ดีชั่ว รู้คุณรู้โทษ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และมีความคิดวิจารณ์ญาณ

การพึ่งตนเองตามหลักพุทธศาสนาสุภาสิต คือ “อตตาทิ อตตโน นาโถ” แปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน หมายความว่า คนเราในระยะแรก ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น เช่น บุตรต้องอาศัยบิดามารดาเป็นผู้เลี้ยงดูตั้งแต่เล็กจนโต ต้องอาศัยครูบาอาจารย์ศึกษาหาความรู้ แต่เมื่อเราเติบโตมีวิชาหาเลี้ยงชีพได้แล้ว เราจะต้องพึ่งตนเองในการทำมาหากิน ในการสร้างฐานะ และในการ

^{๔๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๓๔/๒๒๑.

^{๔๕} ไปดูเพิ่มใน วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๕๑/๒๑๒.

^{๔๖} ดูเพิ่มใน ม.อุ. (ไทย) ๖/๓๙/๔๗.

^{๔๗} ไปดูใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๗๘/๓๗๓.

^{๔๘} ไปดูใน ส.นิ. (ไทย) ๘/๔๕/๙๒.

^{๔๙} ไปดูเพิ่มใน ส.ส. (ไทย) ๗/๓๓/๔๑.

^{๕๐} ดูเพิ่มใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๕๑} ไปดูเพิ่มใน ส.นิ. (ไทย) ๘/๑๐๑/๑๙๑-๑๙๒.

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๔/๒๐๕/๒๑๗.

เก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้เพื่อจ่ายใช้สอยในยามแก่เฒ่า นอกจากจะต้องทำตนให้เป็นที่ยกย่องแล้ว เราก็จะต้องให้ผู้มีพระคุณมีบิดามารดาเป็นต้น เหล่านี้ที่พึงเราได้ในสิ่งที่ท่านต้องการจะฟัง^{๕๓}

๒.๓ บริบทของการจัดการเรียนการสอนเพื่อจัดกระบวนการในการพึ่งพาตนเอง

บริบทของการจัดการเรียนการสอน เพื่อจัดกระบวนการในการพึ่งพาตนเองนั้น การศึกษาเป็นวิชาที่เกี่ยวกับปัญหาทางจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการศึกษา ตลอดจนศึกษาศาสตร์และกระบวนการศึกษาเรียนรู้ เพื่อนำหลักเกณฑ์ทางจิตวิทยาที่ได้รับจากการศึกษามาใช้ในการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนในสภาพของการจัดการเรียนการสอน โดยมีเนื้อหาและระเบียบวิธีการ ส่วนของเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้และพัฒนาการสภาวะของเด็กและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและประมวลนำเนื้อหา มาหาวิธีการจัดรูปแบบที่ทำให้ครูและผู้เกี่ยวข้องกับผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้^{๕๔} เพื่อให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๓.๑ จิตวิทยาการศึกษา

ครูที่ดีต้องมีจิตวิทยาในการสอนที่ดีด้วย เพราะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ครูจะต้องแสดงสมรรถภาพความสามารถของตนที่เป็นครูที่ดี จิตวิทยาการศึกษาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคุณสมบัติของครูที่ดี เพราะนักเรียนจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนหรือการศึกษาได้ ครูต้องมีจิตวิทยาในการสื่อ เพื่อให้นักเรียนหรือนักศึกษาได้รับประโยชน์สูงสุด และจิตวิทยาการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ครูจะต้องนำมาใช้

ครูที่ดีต้องมีสมรรถภาพในการใช้จิตวิทยาการศึกษาต่อการเรียนการสอนนั้น เพื่อให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลกันได้ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายครูผู้ใช้จิตวิทยาสอนและนักเรียนนักศึกษาผู้รับหรือแสวงหาการสอนนั้น ดังที่ สาโรช บัวศรี ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเป็นครูที่ดีในด้านสมรรถภาพว่า ต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ โดยสรุปได้ ดังนี้

ก. ครูที่ดี ต้องมีจิตวิทยาสามารถทำการสอนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

๑. ใช้หลักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้
๒. ใช้หลักการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็ก
๓. ทำบรรยากาศที่เหมาะสมที่จะเกิดการเรียนรู้
๔. วางแผนสำหรับการสอนอย่างถี่ถ้วน
๕. ใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
๖. ใช้แบบทดสอบชนิดต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมเพื่อวัดผลการเรียนวิเคราะห์แก้ไข และรู้จักวัดผลโดยทั่วไป

๗. ปกครองชั้นและบริหารงานต่างๆ ของชั้นได้อย่างเรียบร้อยและราบรื่นทำงานธุรการของโรงเรียนได้

^{๕๓} อ้างใน พระพุทธศาสนานับการฝึกหัดอบรมตนการพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ ..., [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://kasmonblog.wordpress.com/2013/06/18/10-> [๖ เมษายน ๒๕๖๑].

^{๕๔} ดุรายละเอียดเพิ่มใน Nuttapong : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษา, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://nuttapong.wikispaces.com/> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ข. ครูที่ดี ต้องมีจิตวิทยามีความสามารถในการอบรมแนะแนวต่าง ๆ และปกครองได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

๑. หลักการที่ว่า ถ้าทุกคนสร้างคุณธรรมและหลักธรรมต่าง ๆ ไว้ประจำตัวได้แล้ว
๒. ใช้หลักการและวิธีการของการแนะแนว
๓. สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับบิดามารดาและผู้ปกครอง
๔. ใช้ผลของการวิจัยและผลของการทดสอบต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการอบรม

ค. ครูที่ดี ต้องมีจิตวิทยามีความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

๑. ร่วมในการวางแผนจัดการในหลักสูตรหรือกิจกรรมร่วมหลักสูตรชนิดต่าง ๆ
๒. รับหน้าที่และภาวะในการปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นตามแผน
๓. รักษาสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ร่วมงานทั้งปวงของโรงเรียน

ง. ครูที่ดี ต้องมีจิตวิทยามีความสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีและมีการร่วมมือกับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

๑. ช่วยเหลือชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน
๒. ทำให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียน และสนับสนุนในทางที่เหมาะสม
๓. ให้ความร่วมมือโดยตรงจากมารดาบิดาและผู้ปกครองของนักเรียน
๔. จัดทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่น ในชุมชนที่เป็นประโยชน์ในการสอน
๕. ร่วมมือกับทางราชการปรับปรุงชุมชน

จ. ครูที่ดี ต้องมีจิตวิทยาความสามารถเป็นครูชั้นอาชีพ โดยรู้จัก

๑. เพิ่มพูนทักษะให้ความรู้แก่อาชีพแก่ผู้เรียนรู้ โดยเสริมการเขียน การพูด การอ่าน การค้นคว้า การวิจัยและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หรือสถาบันการศึกษาของผู้เรียนรู้
๒. ยึดถือขนบธรรมเนียมของผู้เป็นครู และช่วยเหลือส่งเสริมเพื่อนครู
๓. ส่งเสริมตัวเองให้งอกงามในทางวิชาการ ศึกษาอยู่เสมอ
๔. ช่วยเหลือแนะนำผู้ที่เข้ามาเป็นครูใหม่ในโรงเรียนของตน^{๔๕}

ดังนั้น จิตวิทยาการศึกษานี้ สามารถนำมาปรับให้เหมาะสมและสอดคล้อง เพื่อสอนวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ครูจะต้องมีในการนำไปใช้ถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ศิษย์ โดยใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งครูผู้สอนและนักเรียนหรือนักศึกษาที่รับการถ่ายทอดและได้ประโยชน์สูงสุด

๒.๓.๒ การจัดการเรียนการสอนทางการศึกษา

การจัดการเรียนการสอนเป็นเรื่องสำคัญที่ครูหรือคณาจารย์ผู้มีความรู้ทั้งหลายจะต้องรับผิดชอบในการค้นคว้าหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการของผู้เรียนและยุคสมัย ยิ่งยุคปัจจุบันนี้ด้วยแล้ว เป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมาก การจัดการเรียนการสอนทางการศึกษา จึงจำต้องปรับหรือบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยที่มีการ

^{๔๕} สาโรช บัวศรี, “จริยธรรมศึกษา”, (กรุงเทพมหานคร : cursa, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕.

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสมัยปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงเป็นสิ่งที่ต้องหนึ่งในการนำมาเป็นเครื่องมือช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังที่ นธิ เหมมันต์ และ อภินันท์ สิริรัตนจิตต์ ได้เขียนบทความ โดยมีข้อเสนอแนะต่อผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาด้วยบทสรุป ๓ ประเด็น คือ

๑. จากการศึกษาวិเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในระดับอุดมศึกษาทั้ง ๖ เรื่อง พบว่า การเรียนการสอนเป็นไปเพื่อพัฒนาความรู้ แต่การพัฒนาด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร ทักษะทางปัญญา และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ยังมีน้อยมาก ดังนั้น ควรพัฒนาและออกแบบการเรียนการสอนหรือการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง ๕ ด้านอย่างสมดุล

๒. การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ มีความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้สอนควรศึกษาองค์ความรู้และพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอน ให้เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้และพฤติกรรมการใช้เวลาว่างของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

๓. การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเกิดประสิทธิภาพต่อผู้เรียน เมื่อผู้สอนคำนึงถึงเป้าหมายแห่งการเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลที่มีความหมายต่อผู้เรียน โดยให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาที่ได้กำหนดไว้ มากกว่าการกรอกข้อมูลลงในแบบฟอร์มเอกสารทางวิชาการที่กำหนดให้ หรือจัดทำประมวลการสอนและแผนการสอนให้ดูดี แต่ควรทุ่มเทพัฒนาไปที่ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้จริง^{๕๖}

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในกระแสโลกาภิวัตน์ ย่อมส่งผลกระทบต่อสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม มองย้อนหลังไป ๖๐ ปี โครงสร้างของประชากรทั่วโลก มีการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่เกิดมาด้วยความเพียบพร้อมและความสับสน ตลอดจนความสงสัย^{๕๗} เด็กไทยรุ่นใหม่ที่เรียกกันว่า “why generation” หรือ เด็ก generation Y เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมาก มีอายุในช่วง ๑๖-๓๐ ปี เด็กกลุ่มนี้มีความเป็นตัวของตัวเอง คิดเร็ว ทำเร็ว ปรับปรุงเร็ว มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ชอบความท้าทาย มีวิถีชีวิตที่ทันสมัย นิยมสื่อสารผ่านเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำยุค^{๕๘}

^{๕๖} ดูเพิ่มใน นธิ เหมมันต์ และ อภินันท์ สิริรัตนจิตต์ : บทสรุปของบทความข้อเสนอแนะต่อผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://mgronline.com/daily/detail/9580000022950> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๕๗} ดูเพิ่มใน ยาวลักษณ์ โพธิดารา คบ.ม. (การบริหารการพยาบาล) อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครพนม : วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ บทความวิจัย ปีที่ 34 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2554 [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/761-Article%20Text-1341-1-10-20120308.pdf> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๕๘} เรื่องเดียวกันอ้างใน วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ บทความวิจัย ปีที่ 34 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2554, หน้าบทความย่อ.

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนทางการศึกษาในยุคใหม่หรือสมัยปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยจึงต้องปรับหรือบูรณาการให้เหมาะสม เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีทั้งนักเรียนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาและพื้นที่ใกล้เคียงในชนบทที่ห่างไกลจากตัวอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ผู้ปกครองของนักเรียนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรและมีฐานะยากจน ทำให้นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน คือ มีทั้งนักเรียนที่เก่งปานกลาง และอ่อน นอกจากนั้นในการจัดระบบชั้นเรียนของโรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม จังหวัดพะเยา ใช้ระบบการจัดห้องเรียนแบบคละชั้นเรียน จึงทำให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกันไป

การจะพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนที่ดีนั้น จำต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ซึ่งถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องมีการบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ นอกจากนั้นผู้เรียนก็สามารถพึ่งตนเองได้ตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพของตนเอง พร้อมกันนั้น ปัจจุบันนี้เป็นยุคสมัยแห่งการสื่อสาร เด็กมีการเรียนรู้ที่รวดเร็ว มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ชอบท้าทาย ตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ เมื่อจะพัฒนาการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษาที่ดี ต้องสอดคล้องเหมาะสมและต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน ๓ ด้านด้วย คือ

๑. ด้านครูผู้สอน
๒. ด้านนักเรียนผู้เรียน
๓. ด้านเครื่องมือสมัยใหม่

ดังนั้น การตั้งใจในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษาที่ดี ทั้งครู ผู้เรียนและเทคโนโลยีที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำต้องบูรณาการเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้ทันสมัย โดยให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและพึ่งตนเองได้ เช่น การประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองซึ่งมีการนำวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่ทันสมัยมาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ โดยถือโอกาสนำประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือสิ่งใหม่ ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือส่วนประกอบในการทำการประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองเป็นต้น ทั้งครูผู้สอน เด็กนักเรียน และเครื่องมือสมัยใหม่ ครูจำต้องคำนึงถึงความเหมาะสม โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในโรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน มีทั้งที่เก่ง ปานกลาง และอ่อน การคำนึงถึงความแตกต่างของเด็กนักเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมีการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษาที่สอดคล้องและเหมาะสม เพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและได้ประโยชน์สูงสุด

๒.๓.๓ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๐๓ ฉบับนี้ แบ่งการศึกษาเป็น ๔ ระดับ ได้แก่ ๑) อนุบาลศึกษา ๒) ประโยคประถมศึกษา ๓) ประโยคมัธยมศึกษา ๔) อุดมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๐๓ แบ่งหลักสูตรที่ต่อเนื่องกันเป็นตอน ๒ ตอน คือ ประโยคประถมศึกษา และ ประโยคมัธยมศึกษา แต่ละตอนจำแนก ดังนี้

ตอนที่ ๑ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น ๔ ปี ได้แก่ ชั้น ป.๑-ป.๔ และหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ปี ได้แก่ ป.๕-ป.๗

ตอนที่ ๒ หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ๓ ปี ได้แก่ ม.ศ. ๑-ม.ศ. ๓ และหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็นสายสามัญ ๒ ปี (ม.ศ.๔-ม.ศ. ๕) และ สายอาชีพ ๓ ปี (เทียบเท่า ม.ศ. ๔-ม.ศ. ๖) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๐๓ ไม่ได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับที่ระดับชั้นใดแต่กำหนดอายุเป็นเกณฑ์การเข้าเรียน และบังคับเรียนจนอายุครบ ๑๕ ปีเป็นอย่างน้อย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๒๑ อาศัยอำนาจแห่งประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๖ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศกำหนดการเปลี่ยนระบบชั้นเรียนและการใช้หลักสูตรใหม่ ทั้งระดับ ประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา โดยใช้เวลาเรียนตอนละประมาณ ๓ ปี ตามแผนการศึกษาชาติ ๒๕๒๐ เรียก หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๒๑ เป็นการเปลี่ยนใหม่ทั้งระบบ ให้มีระดับประถมศึกษา ๖ ปี ยกเลิกชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ระดับมัธยมศึกษา ๖ ปี ระดับมัธยมศึกษาใช้อักษรย่อว่า “ม.” ทั้งมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเปลี่ยนระดับชั้นและหลักสูตรเป็นระยะเวลา ๖ ปี หลักสูตรการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) มีอยู่ ๓ ฉบับ คือ ๑) หลักสูตรประถมศึกษา ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ๒) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ๓) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

หลักสูตรการศึกษาของประเทศที่ใช้อยู่ คือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการได้ติดตามผลและดำเนินการวิจัยเพื่อการ พัฒนาหลักสูตรตลอดมา ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนานกว่า ๑๐ ปี มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ไม่สามารถส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมความรู้ได้ทันการณ์ ในเรื่องที่สำคัญ นางแสงดาว สกุลปรามิทย และคณะ ได้กล่าวไว้ในข้อมูลต่อไปนี้ดีกว่า

๑. การกำหนดหลักสูตรจากส่วนกลางไม่สามารถสะท้อนสภาพความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษาและท้องถิ่น

๒. การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนของการเรียนทางรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ยังไม่สามารถผลักดันให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีในภูมิภาคนี้ได้ ควรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้คนไทยมีทักษะให้ดีกว่านี้ และกระบวนการต่าง ๆ ของเจตคติที่ดีทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็จะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ตามมาเป็นอันดับต่อไปในอนาคต

๓. การนำหลักสูตรไปใช้กับคนไทยก็ยังไม่สามารถสร้างพื้นฐานในการคิด ควรสร้างวิธีการเรียนรู้ให้คนไทยมีทักษะในการจัดการและทักษะในการดำเนินชีวิต ก็สามารถเผชิญกับปัญหาสังคมและเศรษฐกิจของบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเป็นอย่างดี

๔. การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศของคนไทย ที่ยังไม่สามารถจะทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาต่างประเทศได้ดีมากนัก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารหรือการค้นคว้าหาความรู้

จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในยุคสารสนเทศที่มีอยู่ในปัจจุบัน ถือว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังขาดทักษะของการเรียนรู้ เพราะคนไทยส่วนมากมักจะค่อนข้างอายไม่กล้าแสดงออก คือไม่มีความมั่นใจของตนเองไม่เหมือนชาวต่างชาติที่เขากล้าแสดงออก

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ มีจุดมุ่งหมายมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพแบ่งระดับการศึกษาเป็น ๔ ช่วงชั้น มี ๘ กลุ่มสาระ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หลักสูตรกำหนดสาระการเรียนรู้และจำนวนเวลาเรียนไว้กว้าง ๆ กลุ่มวิชาต่าง ๆ เป็นผู้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และเนื้อหา สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะผู้เรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ๑) เป็นหลักสูตรแกนกลางสำหรับจัดการศึกษาในระบบอย่างต่อเนื่อง ๑๒ ปีแบ่งเป็น ๔ ช่วงชั้น ได้แก่ช่วงชั้นที่ ๑ ป.๑-ป.๓, ช่วงชั้นที่ ๒ ป.๔-ป.๖, ช่วงชั้นที่ ๓ ม.๑-๓, และช่วงชั้นที่ ๔ ม.๔-๖ ๒) ไม่มีความเป็นเอกภาพ เพราะสถานศึกษาต่างกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเอง ๓) มีมาตรฐานเป็นตัวกำหนดคุณภาพผู้เรียน ๔) มีความยืดหยุ่น ทั้งด้านเนื้อหา เวลา และการจัดการเรียนรู้ ๕) วัดผลประเมินผลตามสภาพจริง^{๕๔}

จากการค้นพบในงานวิจัยและได้ศึกษาติดตามผลงานการใช้หลักสูตรของการศึกษาขั้นพื้นฐานในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่ผ่านมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ที่เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนของสังคมไทย และกระทรวงศึกษาธิการเน้นในการพัฒนาไปสู่เยาวชนจนถึงศตวรรษที่ ๒๑ จึงมีการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ใหม่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไปในอนาคต หวังมีความเหมาะสมอย่างชัดเจน และให้เป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พร้อมทั้งได้นำเอาหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับของเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดเอาวิสัยทัศน์ของผู้เรียนเป็นจุดหมายสำคัญ คือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยนำเอามาตรฐานของการเรียนรู้เป็นตัวชี้วัด เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอนต่อไปในอนาคต นอกจากนี้จึงได้กำหนดแผนโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้แต่ละชั้นปีบรรจุเป็นหลักสูตรหลักสูตรแกนกลาง โดยเปิดให้โอกาสสถานศึกษาได้เพิ่มเวลาเรียนให้มีความพร้อม อีกทั้งได้ปรับกระบวนการประเมินผลของผู้เรียนรู้ เกณฑ์การจบการศึกษาแต่ละระดับ จะมีเอกสารแสดงหลักฐานของทางการศึกษาเพื่อให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนการสอน และให้ความชัดเจนเพื่อเป็นผลต่อการนำไปปฏิบัติต่อไปในอนาคต

เอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี พุทธศักราช ๒๕๕๑ นี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสถานศึกษาสำหรับท้องถิ่นนำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ที่มี

^{๕๔} ไปดูรายละเอียดเพิ่มใน นางแสงดาว สกลปรามิไทย และคณะผู้รวบรวม, เอกสารประกอบการพิจารณาเรื่อง การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/edu/download/article/article_20141126091853.pdf [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐]. หน้า ๑-๑๐.

จัดการเรียนการสอนของเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ความเข้าใจทักษะในการดำรงชีวิต และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในเอกสารนี้ ช่วยทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับเห็นผลคาดหวังที่ต้องการในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ชัดเจนตลอดแนว ซึ่งจะสามารถช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นและสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาหลักสูตรได้อย่างมั่นใจ ทำให้การจัดทำหลักสูตรในระดับสถานศึกษามีคุณภาพและมีความเป็นเอกภาพยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้เกิดความชัดเจนเรื่องการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และช่วยแก้ปัญหาการเทียบโอนระหว่างสถานศึกษา ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตรในทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติจนกระทั่งถึงสถานศึกษาจะต้องสะท้อนคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเป็นกรอบทิศทางในการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ และครอบคลุมผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้^{๖๐}

๒.๓.๔ หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา^{๖๑}

ก. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเรียน

๑. ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๓๖ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศจัดตั้งโรงเรียน อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๘๙ หมู่ที่ ๖ ต.บ้านถ้ำ อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา โรงเรียนมีพื้นที่ ๕๘ ไร่ ๓ งาน ๖๙ ตารางวา

๒. สัญลักษณ์ อักษรย่อที่ใช้ คือ ถปค. โดยมีภาพสองมือ ชูดอกคำใต้ เป็นตราสัญลักษณ์ประจำโรงเรียน หมายถึง การร่วมแรง ร่วมใจกัน ทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อสร้างสรรค์ และพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่บริการทั้ง ๔ ตำบล ให้เจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียง มีความก้าวหน้า

ภาพที่ ๒ สัญลักษณ์ประจำโรงเรียน

^{๖๐} กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://math.ipst.ac.th/wp-content/uploads/2015/PDF/Curriculum%202551.pdf> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐]. หน้า ๑.

^{๖๑} โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม, หลักสูตรสถานศึกษา. พะเยา : ๒๕๕๓, หน้า ๑ – ๔ (อัดสำเนา).

๓. **สีประจำโรงเรียน** สีประจำโรงเรียนคือ สีชมพู – ขาว สีชมพู หมายถึงสีประจำวันอังคาร ซึ่งเป็นวันสถาปนาของโรงเรียน ส่วนสีขาว หมายถึง ความมีคุณธรรมและจริยธรรมที่งดงาม ซึ่งสอดคล้องกัน

ภาพที่ ๓ สีประจำโรงเรียน

๔. **วิสัยทัศน์** ของโรงเรียนคือ “โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ใฝ่เรียนรู้ ควบคู่คุณธรรม ก้าวนำเทคโนโลยี ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เทียบเคียงมาตรฐานสากล”

๕. **พันธกิจ** (๑) จัดการเรียนรู้การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง ได้เต็มตามศักยภาพ (๒) พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้ตามมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (๓) พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ (๔) จัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและสร้างเสริมระเบียบวินัย (๕) จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๖. **เป้าประสงค์** (๑) ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะในการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การแก้ปัญหาและสามารถแสวงหาความรู้ ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (๒) ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยีสารสนเทศและสามารถใช้ได้อย่างเหมาะสม (๓) ผู้เรียนมีสุขภาพ บุคลิกภาพที่ดี มีสุนทรียภาพทางด้านดนตรี กีฬาและศิลปะ (๔) ผู้เรียนมีระเบียบวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตสาธารณะ (๕) ผู้เรียนมีทักษะการดำรงชีวิตตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๗. **คติพจน์ของโรงเรียน** ปัญญา โลกสมิง ปชโซโต ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก

๘. **อัตลักษณ์ของโรงเรียน** สุขภาพดี มีความใฝ่รู้ ควบคู่คุณธรรม

๙. **เอกลักษณ์** โรงเรียนดี มีคุณธรรม โดยมีปรัชญา ที่ผู้เรียนทุกคนยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ คือ เรียนดี กีฬาเด่น เห็นประโยชน์ผู้อื่น ไม่ฝ่าฝืนคุณธรรม และใช้ดอกเฟื่องฟ้า เป็นดอกไม้ประจำโรงเรียน แนวปฏิบัติดังกล่าวเป็นการพัฒนานักเรียนวัยรุ่นชนบทสู่โลกอนาคตแห่งยุคไทยแลนด์ ๔.๐

ข. หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม

๑. **ความเป็นมา** กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในโรงเรียนต้นแบบและโรงเรียนที่มีความพร้อมในการใช้หลักสูตร ในปีการศึกษา ๒๕๕๒ และใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศ ในปีการศึกษา ๒๕๕๓ ซึ่งหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม เป็นหลักสูตรที่อิงมาตรฐานหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จากการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหา จุดเน้น ความต้องการของชุมชน ตลอดจนความต้องการของผู้เรียน โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี เป็นเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน โดยระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ และนำมาปฏิบัติได้เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียน (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖) เพื่อให้ครูผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้บรรลุคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตลอดจนการดำเนินการวัดและประเมินผลที่สะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติ

อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เพื่อคุณภาพของผู้เรียนที่เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถและมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สร้างคุณประโยชน์แก่ส่วนรวม สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^{๒๒} เพื่อการพึ่งพาตนเองและสังคมในยุคแห่งการพัฒนาสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ ได้

๒. วิสัยทัศน์^{๒๓} หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการเรียนต่อ รวมทั้งการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานของความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

๓. หลักการ^{๒๔} หลักสูตรในสถานศึกษาของโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

๑) เป็นหลักสูตรที่มีการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติโดยเฉพาะ มีจุดหมายและมาตรฐานของการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติที่ดี และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

๒) เป็นหลักสูตรเพื่อการศึกษาของปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพที่ดีที่จะทำให้นักเรียนนำไปพัฒนาต่อยอดของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไปในอนาคต

๓) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการศึกษาของท้องถิ่น

๔) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

๕) เป็นหลักสูตรของการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญมากเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการเรียนรู้

๖) เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์^{๒๕} และต่อยอดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์แบบ^{๒๖}

๔. จุดหมาย หลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีทักษะที่ดี มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

^{๒๒} โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม, หลักสูตรสถานศึกษา, พะเยา : ๒๕๕๓, หน้า ๑ – ๔ (อรรถาธิบาย).

^{๒๓} คำว่า “วิสัยทัศน์” คือ สิ่งที่มีหวังที่จะให้มีหรือเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งผู้บริหารของหน่วยงานนั้นๆ จะต้องเป็นผู้กำหนดขึ้น.

^{๒๔} คำว่า “หลักการ” คือ สาระสำคัญที่ยึดถือเป็นแนวในการปฏิบัติ.

^{๒๕} โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม, หลักสูตรสถานศึกษา, พะเยา : ๒๕๕๓, หน้า ๔ (อรรถาธิบาย).

^{๒๖} คำว่า “จุดมุ่งหมาย” คือ เป้าต้องพยายามไปให้ถึงซึ่งเป็นสิ่งที่ได้หวังไว้ในอนาคต เป็นเครื่องบอกทิศทางอย่างหนึ่งให้ผู้ทำงานพยายามไปให้ถึงจุดนั้น.

๑) ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่อันพึงประสงค์ และเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้มีชีวิตที่ดีขึ้น

๒) ให้ผู้เรียนรู้มีความสามารถในการสื่อสาร คิดการแก้ปัญหา และใช้เทคโนโลยี ให้มีทักษะในการใช้เครื่องมือสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพที่ดี

๓) ให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกายอยู่เสมอ

๔) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองของโลก โดยยึดมั่นในวิถีชีวิตในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๕) ให้มีจิตสำนึกในการสืบทอดอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ซึ่งการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั้น ควรมีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๖๗} จุดหมายทั้ง ๕ นี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาทั้งกายและใจเพื่อไปสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ด้วย

๕. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ให้มีสมรรถนะ ดังนี้

ก. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม นั้น ได้มีการมุ่งทำให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่สำคัญ ๕ ประการด้วยกัน ดังนี้

๑) ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสารแก่ผู้รับ มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ และความรู้สึก ในทัศนคติของตน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่กระจ่างชัด และควรมีประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาต่อตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดปัญหาและลดของความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับของข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลคือความถูกต้องเท่านั้นอย่างอื่นไม่มีผล ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม เพื่อที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

๒) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิด อย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์

^{๖๗} โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม, หลักสูตรสถานศึกษา, พะเยา : ๒๕๕๓, หน้า ๔ (อรรถาธิบาย).

ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญห และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยที่การเรียนรู้ด้วยตนเองนี้เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดจนถึงนำไปใช้ในการทำงาน ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างบุคคลกับบุคคลและร่วมกันจัดช่วยกันแก้ปัญหและความขัดแย้งต่าง ๆ ให้อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคม

๕) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้ เทคโนโลยี ด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม^{๖๘}

ข. การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน

หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคมสร้างผู้เรียนให้มีศักยภาพในการอ่านจากหนังสือ ตำราเรียน เอกสาร และสิ่งต่าง ๆ เพื่อหาและ/หรือเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความสุนทรีย์ และประยุกต์ใช้ และนำสาระที่อ่านมาคิดวิเคราะห์ นำไปสู่การแสดงความคิดเห็น การสังเคราะห์ สร้างสรรค์ การแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ และถ่ายทอดความคิดนั้นด้วยการเขียนที่มีสำนวนภาษาถูกต้อง มีเหตุผลและลำดับขั้นตอนในการนำเสนอ สามารถสร้างความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนตามระดับความสามารถในแต่ละระดับชั้น จากการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน^{๖๙}

ค. คุณลักษณะอันพึงประสงค์^{๗๐}

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

- ๑) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- ๒) ซื่อสัตย์ สุจริต
- ๓) มีวินัย
- ๔) ใฝ่เรียนรู้
- ๕) อยู่อย่างพอเพียง
- ๖) มุ่งมั่นในการทำงาน

^{๖๘} ไปดูรายละเอียดใน สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ตอนที่ ๑ ความสามารถในการสื่อสาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.nicetofit.com/> [๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๖๙} การได้ศึกษาด้วย “การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน” เป็นการทำให้นักเรียนได้ประสบการณ์ในแง่การพึ่งตนเองจาก การอ่านตำรา นำมาวิเคราะห์และบันทึกความรู้ไว้ ในการพัฒนาตนเองต่อไป.

^{๗๐} กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, (๒๕๔๖), หน้า ๕๙-๖๐.

- ๗) รักความเป็นไทย
- ๘) มีจิตสาธารณะ

๖. สารธรรมในการเรียนรู้ ข้อธรรมในกรอบหลักธรรมอริยสัจ ๔^{๗๑} ไว้ ดังนี้

- ๑) ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) ประกอบด้วยหลักธรรม ชั้น ๕
- ๒) สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) ประกอบด้วยหลักธรรม วัฏฏะ ๓
- ๓) นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) ประกอบด้วยหลักธรรม อตถะ ๓
- ๔) มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ประกอบด้วยหลักธรรม มรรคมมีงค์ ๘ สัมปยุตธรรม ๗

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุปาสมกธรรม ๗ และ มงคล ๓๘

ดังนั้น จากมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการจัดทำเนื้อหาประกอบสื่อการสอนหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา กลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน ที่สมัครเข้าร่วมโครงการบูรณาการประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง โดยเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ใช้ระบบการจัดการเรียนการสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นนักเรียนที่อาศัยในชนบทคล้ายกัน เพื่อพัฒนาสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในการศึกษาและเรียนรู้ต่อไป

๒.๓.๕ ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนา

ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนา มีลักษณะแตกต่างกันทั้งรูปร่างภายนอก และจิตใจภายใน ซึ่งเป็นความรู้สึก นึกคิด ตลอดจนการแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มาจากภายใน ที่ตัวบุคคลได้สะสมมา

๒.๓.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่าง

ศิริโสภาคย์ บุรพาเดชะ กล่าวว่า “บุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน”^{๗๒} ทั้งสติปัญญา ความสามารถของแต่ละคนก็ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมด้วย และเกิดจากการสะสมหรือฝึกปรือตนเองบ่อย ๆ พฤติกรรมที่เป็นของเก่า คือ อนุสัยที่สะสมก็เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแรงขับเคลื่อนมาจากภายในทำให้คนมีการแสดงพฤติกรรมออกมาภายนอกได้ และอนุสัยของคนในแต่ละคนก็มีความแตกต่างมากน้อยก็ต่างกันเช่นกัน ความแตกต่างระหว่างบุคคลจากอนุสัยเก่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนได้สร้างอนุสัยใหม่อีก แล้วแต่ละคนก็แสดงออกมาทางพฤติกรรม คือ การกระทำทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ดังนี้

ความแตกต่างระหว่างบุคคล อารี พันธมณี ได้กล่าวว่า คือ ลักษณะของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน แตกต่างกัน มีลักษณะหรือแบบที่ไม่ซ้ำใครและไม่เหมือนใคร ความแตกต่างระหว่างบุคคล อาจมีทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งความแตกต่างระหว่างบุคคล ทำให้

^{๗๑} ไปดูเพิ่มใน ที.ม. (ไทย) ๒/๑๕๕/๙๙-๑๐๐.

^{๗๒} ศิริโสภาคย์ บุรพาเดชะ, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒),

บุคคลมีเอกลักษณ์ของตนเอง^{๗๓} ความแตกต่างนี้ พวงจันทร์ ดุละลัมพะ ได้กล่าวว่า ความแตกต่างระหว่างบุคคล คือ ความไม่เหมือนกันของบุคคลซึ่งจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน มีพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลแตกต่างกันได้ เช่น ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม เพศ ความถนัด ความสนใจ เจตคติ แรงจูงใจในสังคม ค่านิยม รสนิยม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา การได้รับการเลี้ยงดูหรืออบรม และอายุ^{๗๔}

๒.๓.๕.๒ ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนา

ความแตกต่างระหว่างบุคคลในพระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเป็นสำคัญ เพราะเป็นเครื่องจำแนกลักษณะให้เป็นไปตามกรรมนั้น ๆ เป็นแรงผลักดันให้สัตว์เลวหรือประณีตได้ แม้กระทั่งผลส่งให้ไปสู่สิ่งสิ่งแวดล้อมที่ดีและไม่ดีในภพภูมิต่าง ๆ ก็ด้วยความแตกต่างของกรรมที่ประกอบหรือแสดงออกด้านภายในและภายนอกนั้น แม้ในยุคปัจจุบันการพัฒนาเด็กวัยรุ่นชนบทสุญญไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องประกอบกรรมดีที่เป็นสุจริตด้วย จึงจะนำไปสู่ความเจริญได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้ เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๗๕}

ความแตกต่างของบุคคลมีหลายอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ด้วย มธุส สว่างบำรุง กล่าวว่า ความแตกต่างของบุคคลในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลิกภาพ ความรู้สึนึกคิด อุปนิสัย ฐานะทางสังคม ระดับการศึกษา ภูมิหลังของครอบครัว ซึ่งไม่มีบุคคลใดที่จะเหมือนกันทุกอย่าง แม้แต่ฝาแฝดที่เกิดจากไข่ใบเดียวกัน^{๗๖} และกันยา สุวรรณแสง กล่าวว่า ความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่ละคนในโลกนี้ ย่อมมีความแตกต่างกันบ้างไม่มากก็น้อย ทั้งภายนอก คือ ทางกาย และภายใน คือ นิสัย จิตใจ สติปัญญา ความถนัด ความสามารถ เจตคติ ความสนใจและความต้องการ^{๗๗}

ความแตกต่างระหว่างบุคคล อยู่ที่การสะสมของแต่ละคนว่าจะเน้นหนักในเรื่อง นิสัยการทำของตนเองบ่อย ๆ จนเกิดความเคยชินด้านใดด้านหนึ่งจนเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สันดาน ซึ่งเป็นอุปนิสัยหรืออหยาศัยที่สั่งสมหรือมีติดต่อมา จึงทำให้แสดงออกทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สู้สังคม และสู่โลก แล้วพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นก็ถูกเก็บไว้ในอีกเรียกว่า “คลังแห่งสันดานจิต” ที่สามารถมีอิทธิพลส่งไปถึงชาติต่อไปอีก โดยแต่ละคนก็แตกต่างกันไป ซึ่งประมวลแล้วได้เป็น ๒ ประการ คือ

^{๗๓} อารี พันธมณี, *จิตวิทยาการเรียนการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทตันอ้อแกรมมี จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๓.

^{๗๔} พวงจันทร์ ดุละลัมพะ, *จิตวิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๓๐.

^{๗๕} วิมพา. (ไทย) ๑/๑๔/๗.

^{๗๖} มธุส บำรุงสว่าง, *จิตวิทยาทั่วไป*, (เชียงใหม่ : กิตติการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

^{๗๗} กันยา สุวรรณแสง, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๖๙.

๑. กรรมพันธุ์ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเรียกว่า กัมมพันธุ์ เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ จึงทำให้คนแตกต่างกัน ทั้งลักษณะต่างๆ เช่น เชื้อชาติ สายเลือด เพศ ความเจริญเติบโต อายุ บุคลิกภาพ สติปัญญา ร่างกาย รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บ ลักษณะของความสามารถที่มีมาแต่กำเนิด เป็นต้น สิ่งดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ถูกเก็บสะสมมาแล้วที่อยู่ในสันดานจิต อันเป็นสมบัติเฉพาะตัวที่เรียกว่า พรสวรรค์ กันยา สุวรรณแสง กล่าวว่า กรรมที่สืบเนื่องมาจากพันธุ์ จากเชื้อสายของตนเอง พันธุกรรมจึงหมายถึง การถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ จากบิดา มารดา ที่มีลักษณะเด่นอย่างไรก็จะถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน เป็นการถ่ายทอดโดยทางยีน (Gene) ซึ่งอยู่ในโครโมโซม (Chromosome) และโครโมโซมที่อยู่ในเซลล์ (Cells) ชีวิตอีกทีหนึ่ง^{๗๘}

๒. ปัจจัยกระทบ หมายถึง สิ่งเร้าต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบเกี่ยวข้องกับบุคคลได้แก่ สิ่งแวดล้อมขณะที่อยู่ภายในครรภ์ และสิ่งแวดล้อมภายหลังจากเกิดมาแล้ว ซึ่งเป็นปัจจัยกระทบที่แตกต่าง ดังนี้

๑) สิ่งแวดล้อมขณะที่อยู่ภายในครรภ์ คือ สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในขณะที่อยู่ในครรภ์ของมารดา มีผลต่อบุคลิกภาพมาก สิ่งแวดล้อมภายในครรภ์ เช่น อาหาร สุขภาพของมารดาการใช้ยาต่าง ๆ การได้รับอุบัติเหตุ อารมณ์ของมารดา รวมทั้งเจตคติของบิดามารดา^{๗๙} เรียกว่า ปัจจัยกระทบภายในขณะที่สัตรีอยู่ในครรภ์มารดา

๒) สิ่งแวดล้อมภายหลังจากที่เกิดมาแล้ว คือ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลหลังจากคลอดออกมาแล้ว เช่น สภาวะทางภูมิศาสตร์ อาหารการกิน การศึกษาอบรม ประสบการณ์ และการเรียนรู้ระบบของสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละชาติ การเลี้ยงดูของบิดามารดา อุบัติเหตุลำดับที่ในการเกิด สื่อมวลชนและเพื่อน^{๘๐}

ดังนั้น ปัจจัยเหล่านี้จะหลั่งไหลมากระทบทางอายตนะภายในที่เรียกว่า ทวาร ๖ คือ จักขุทวาร โสทรทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร และมนทวาร ซึ่งเป็นเครื่องเชื่อมต่อกับ สิ่งร้าวภายนอกอันเป็นปัจจัยที่จะมากระทบอีก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ที่เกิดกับใจที่เรียกว่า ัมมารมณ์ เป็นสิ่งแวดล้อมภายในและสิ่งแวดล้อมภายนอกเชื่อมต่อการทำให้เกิดผัสสะคือการกระทบกันระหว่างอายตนะภายในและภายนอกเรียกให้สั้นว่า อายตนะ ๑๒ สัตว์ที่อยู่ในครรภ์ถูกกระทบด้วยผัสสะ เช่น รับรสอาหารที่มารดาทานเข้าไปเพื่อหล่อเลี้ยงกายสังขารที่ให้มีชีวิตอยู่ได้ ขณะอยู่ในครรภ์ หลังออกจากครรภ์ก็มีปัจจัยกระทบที่มากกว่าเดิมอีก เช่น กระทบกับลมฟ้าอากาศ รส รูป เสียง กลิ่น ซึ่งอยู่กระแสนรรมแห่งการกระทบด้วยกามคุณ ๕ เป็นต้น ทั้งกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เป็นส่วนกระทบ ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันออกไป เพราะกรรมพันธุ์หรือพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมนี้ ต่างก็ร่วมกันแสดงบทบาทต่อบุคคลช่วยส่งเสริมและการยับยั้งพัฒนาการรวมถึงพฤติกรรมทั้งร่างกาย และจิตใจ เป็นการช่วยกำหนดขอบเขตพัฒนาการบ่งชี้คุณลักษณะของบุคคลด้วย ฉะนั้น การพัฒนาเด็กวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องคำนึงถึงทั้งปัจจัยภายในและภายนอกด้วย เพื่อความเหมาะสมให้นักเรียนพึงพาตนเองในการพัฒนาต่อไปได้

^{๗๘} กันยา สุวรรณแสง, **จิตวิทยาทั่วไป**, หน้า ๗๖.

^{๗๙} ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙-๕๐.

^{๘๐} ภาควิชาจิตวิทยา, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มปป.), หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

สุธีรา เฝ้าโศกสถิตย์ ได้กล่าวถึงเรื่องบุคคลว่า บุคคลมีความแตกต่างกันหลายประการ เช่น บุคลิกภาพ ทัศนคติ สติปัญญา และความสนใจ เป็นต้น ในความแตกต่างทั้งหมดนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับสภาพทาง สังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย ที่ทำให้มีพฤติกรรม การสื่อสารและการเลือกเปิดรับสารที่แตกต่างกันไปตามหลักการของพื้นฐานที่เกี่ยวกับทฤษฎีนี้ ที่สำคัญ คือ

๑. บุคคลมีซึ่งความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพและสภาพจิตทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพจิตแต่ละบุคคล

๒. ความแตกต่างกันดังกล่าวนี้เป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้

๓. บุคคลที่อยู่สภาพต่างกันและสิ่งแวดล้อมกันจะได้รับการเรียนรู้ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

๔. บุคคลที่อยู่สภาพต่างกันการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมก็แตกต่างกันทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อถือและบุคลิกภาพก็แตกต่างกัน^{๔๑}

ความแตกต่างระหว่างบุคคล คือคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของบุคคลที่ทรงจัดสรรมาให้ เช่น ทั้งการประสบพบเจอกับสิ่งภายนอกและภายใน มีสติปัญญามากน้อยต่างกัน การรับรู้อารมณ์เร็วช้าต่างกัน การรู้จักวางตัวใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมอย่างเหมาะสมมากน้อยก็ต่างกัน เพราะเป็นไปตามคุณสมบัติเฉพาะตัว ที่ทำให้แต่ละบุคคลแตกต่างกันนั่นเอง

ความต่างต่างนั้นมีเหตุปัจจัยหลายอย่างเป็นองค์ประกอบ เช่น ความแตกต่างจากพันธุกรรม สภาพแวดล้อม เชื้อชาติ เพศ อายุ เป็นต้น ทำให้มีการส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตัวบุคคล ให้มีความแตกต่างกันระหว่างบุคคลที่ต่าง ๆ กันไป

พระพุทธองค์ก่อนที่จะรับบุคคลมาเป็นสาวกบวชในพระพุทธศาสนาพระองค์ก็ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเช่นกัน เพราะทรงพิจารณาถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ของตัวบุคคลทั้งภายในและภายนอกด้วย ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระกัสสปะผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยว่า “กัสสปะ ผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส^{๔๒} ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุพอใจจะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ อนึ่ง ในเรื่องนี้เราก็นึกถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”^{๔๓}

ความแตกต่างระหว่างบุคคลไม่ว่าจะเป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อมหรือนักบวชต่างสำนักก็ตามดังกรณีตัวอย่าง วัจจนโคตรปริพาชก มาเลื่อมใสต่อพระพุทธองค์แล้วขอบรรพชาในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงรับแต่ทรงคำนึงถึงความแตกต่างในการรับ วัจจนโคตรปริพาชก เพื่อการสลายทิฐิอย่างหนึ่งในการให้อยู่ปริวาสกรรมก่อน เพราะทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง วัจจนโคตรปริพาชก กับการรับเข้าหมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนา และการได้รับการอบรมสั่งสอนสิ่งแวดล้อมในการบ่มเพาะก็ต่างกัน ดังปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก วัจจนโคตรปริพาชก พุทธพจน์ว่า

^{๔๑} สุธีรา เฝ้าโศกสถิตย์, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๒} ปริวาสในพระสูตรนี้เรียกว่า ดิตถิปริวาส ได้แก่ ข้อบังคับนักบวชนอกพระพุทธศาสนาที่หันมาเลื่อมใสพระธรรมวินัยแล้วประสงค์จะบวชเป็นภิกษุ ให้อยู่ปริวาสต่อสงฆ์ แล้วดำรงตนอย่างสามเณรครบ ๔ เดือนจนสงฆ์พอใจจึงจะขออุปสมบทเป็นภิกษุได้ (ที.สี.อ. ๔๐๕/๒๙๙).

^{๔๓} ที. สี. (ไทย) ๑/๔๐๔/๑๗๓.

ข้าแต่ท่านพระโคตม แม่น้ำคงคามีแต่จะไหลหลังล้นไปสู่มหาสมุทรรวมกันอยู่ในมหาสมุทร แม้นใด บริษัทของท่านพระโคตมซึ่งมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีแต่มุ่งไป ก้าวไป และดำเนินไปสู่นิพพาน บรรลุนิพพานอยู่ ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ ชัดเจนไพบรุษยิ่งนัก กล่าวอย่างนี้ ๓ ครั้ง และท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมอย่างชัดแจ้งอยู่อย่างนี้ โดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหยายของที่คว่ำ และทรงเปิดของที่ปิดอยู่แล้วบอกทางให้แก่ผู้หลงทาง หรือจุดประทีปในที่มืดให้มีแสงสว่างด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพเจ้านี้ขอถึงซึ่งท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอข้าพเจ้าพึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วิจจะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรธีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้วเมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจจึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุได้ อนึ่ง ในเรื่องนี้ เราคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”^{๘๔}

ความแตกต่างกันระหว่างบุคคล เมื่ออยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันได้รับการศึกษาเรียนรู้บ่มเพาะสติปัญญาที่ต่างกัน การที่จะรับเข้ามาอยู่ร่วมหมู่คณะใหม่ผู้เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองของหมู่คณะจำต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างตัวบุคคลด้วย เพราะการได้รับการเรียนรู้ที่ต่างกันทำให้นิสัยพฤติกรรมที่ถูกขัดเกลามาบอกถึงลักษณะประเภทตัวบุคคลที่ต่างกันไปด้วย ซึ่งสังเกตดูได้จากลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคล ๗ ประเภท คือ

๑. ความแตกต่างทางด้านร่างกาย หมายถึงความแตกต่างของลักษณะทางร่างกายซึ่งสามารถมองเห็นได้เด่นชัด ได้แก่ ลักษณะความสูงเตี้ย รูปร่างบอบบาง หนา เส้นผมหยักศก เหยียดตรง ตลอดจนถึงลักษณะของปาก จมูก หู ตา และอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งแต่ละบุคคลมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล^{๘๕} ลักษณะบุคคลนั้นในพระพุทธศาสนากล่าวไว้มีมาก เช่น ในพระวินัยกล่าวถึงเรื่องลักษณะบุคคลที่ห้ามให้ถึงบรรพชาถึง ๓๒ จำพวก ดังที่ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรับสั่งต่อพระภิกษุทั้งหลายไว้ในพระวินัยว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

- ๑) ไม่พึงให้คนมือด้วนบรรพชา
- ๒) ไม่พึงให้คนเท้าด้วนบรรพชา
- ๓) ไม่พึงให้คนทั้งมือทั้งเท้าด้วนบรรพชา
- ๔) ไม่พึงให้คนจมูกแหว่งบรรพชา
- ๕) ไม่พึงให้คนทั้งหูทั้งจมูกแหว่งบรรพชา
- ๖) ไม่พึงให้คนนิ้วมือนิ้วเท้าขาดบรรพชา
- ๗) ไม่พึงให้คนง่ามมือง่ามเท้าขาดบรรพชา
- ๘) ไม่พึงให้คนเอ็นขาดบรรพชา
- ๙) ไม่พึงให้คนมือเป็นแผ่นบรรพชา

^{๘๔} ม.ม. (ไทย) ๕/๑๙๗/๒๓๔.

^{๘๕} อารี พันธมณี, จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน, หน้า ๓๔.

- ๑๐) ไม่พึงให้คนค่อมบรรพชา
- ๑๑) ไม่พึงให้คนเตี้ยบรรพชา
- ๑๒) ไม่พึงให้คนคอปอกบรรพชา
- ๑๓) ไม่พึงให้คนถูกสักหมายโทษบรรพชา
- ๑๔) ไม่พึงให้คนมีรอยเขี้ยวด้วยหวายบรรพชา
- ๑๕) ไม่พึงให้คนมีหมายจับบรรพชา
- ๑๖) ไม่พึงให้คนเท้าปุกบรรพชา
- ๑๗) ไม่พึงให้คนมีโรคเรื้อรังบรรพชา
- ๑๘) ไม่พึงให้คนตาบอดข้างเดียวบรรพชา
- ๑๙) ไม่พึงให้คนง่อยบรรพชา
- ๒๐) ไม่พึงให้คนกระจอกบรรพชา
- ๒๑) ไม่พึงให้คนเป็นโรคอัมพาตบรรพชา
- ๒๒) ไม่พึงให้คนเคลื่อนไหวเองไม่ได้บรรพชา
- ๒๓) ไม่พึงให้คนชราทุพพลภาพบรรพชา
- ๒๔) ไม่พึงให้คนตาบอดสองข้างบรรพชา
- ๒๕) ไม่พึงให้คนใบ้บรรพชา
- ๒๖) ไม่พึงให้คนหูหนวกบรรพชา
- ๒๗) ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งใบ้บรรพชา
- ๒๘) ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งหูหนวกบรรพชา
- ๒๙) ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งใบ้บรรพชา
- ๓๐) ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งหูหนวกบรรพชา
- ๓๑) ไม่พึงให้คนทั้งใบ้ทั้งหูหนวกบรรพชา
- ๓๒) ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหูหนวกบรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติ

ทุกกฎ”^{๘๖} และคนมีรูปร่างไม่สมประกอบบรรพชา^{๘๗} ก็ทรงไม่อนุญาตซึ่งเป็นลักษณะความบกพร่องทางร่างกายที่เป็นส่วนที่ต้องคำนึงถึง เพราะจะเป็นปัญหาต่อการกระทำกิจของตนเอง และกิจสงฆ์ไม่สมบูรณ์

๒. ความแตกต่างทางด้านอารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกของคนเราที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้านั้น ๆ รวมทั้งภายในและภายนอก ตามหลักคำสอน พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า การเพลิดเพลिनในอารมณ์เป็น ตัณหา ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนหนึ่งว่า ตัณหาอันทำให้เกิดอีกประกอบด้วยความเพลิดเพลिनและความกำหนด มีปกติให้เพลิดเพลिनในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา^{๘๘} การพัฒนาวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในการพึ่งพาตนเองต้องคำนึงถึงความแตกต่างด้วยเช่นกัน ความแตกต่างหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้ มีผลต่อการแสดง

^{๘๖} วิมหา. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๖-๑๘๗.

^{๘๗} คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ เรียกว่า “คนประทุษร้ายบริษัท” คือ คนมีรูปร่างผิดปกติ เช่น สูงเกินไป เตี้ยเกินไป ดำเกินไป ขาวเกินไป จมูกใหญ่เกินไป จมูกเล็กเกินไป (วิ.อ. ๓/๑๑๙/๙๖-๙๙).

^{๘๘} วิมหา. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

พฤติกรรมของบุคคล มีนักจิตวิทยาเชื่อว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ เพราะสาเหตุที่ทำให้คนเราเกิดอารมณ์ต่าง ๆ นั้น เป็นผลจากการที่บุคคลเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด เช่น วิธีการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อลักษณะอารมณ์ของบุคคล นอกจากนี้ยังมีสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีอารมณ์แตกต่างกัน ได้แก่ การศึกษาจากครอบครัว โรงเรียน สภาพของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม^{๘๘} ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ

๓. ความแตกต่างทางด้านสังคม บุคคลแต่ละบุคคลมีพฤติกรรมด้านสังคมแตกต่างกัน นับตั้งแต่ลักษณะการพูดจาสื่อสาร การแต่งกาย การคบเพื่อน และบุคลิกภาพทางสังคมอื่น ๆ และความแตกต่างทางด้านสังคมดังกล่าวจะส่งผลให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะมีลักษณะของความสนใจ ความต้องการ ค่านิยมและแรงจูงใจในการทำพฤติกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย

๔. ความแตกต่างทางด้านสติปัญญา ได้แก่ ความสามารถของบุคคลในการจำ การคิด การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การเรียนรู้ และการกระทำสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการปรับตัว ถ้าบุคคลใดทำสิ่งเหล่านี้ได้ดี แสดงว่าบุคคลนั้นมีสติปัญญาสูง นักจิตวิทยาและนักศึกษาค้นพบว่า คนเรามีระดับสติปัญญาแตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับสูงต่ำ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความแตกต่างในด้านประสิทธิภาพของบุคคล ทั้งในแง่ของการทำงาน และการทำพฤติกรรมอื่น ๆ ในชีวิต โดยปกติความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ (๑) พันธุกรรม หมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งจากการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า บุคคลมีแนวโน้มที่จะมีระดับสติปัญญาใกล้เคียงกับบิดามารดา และบรรพบุรุษ (๒) สภาพแวดล้อม หมายถึง สภาพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ทั้งทางกายภาพ และทางจิตวิทยา ล้วนส่งผลต่อพัฒนาการและความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลทั้งสิ้น เช่น อาหาร การดูแลสุขภาพ วิถีอบรมเลี้ยงดู การศึกษา และการส่งเสริมพัฒนาด้านอื่น ๆ

๕. ความแตกต่างทางด้านเพศ ธรรมชาติของมนุษย์โดยทางสรีระถูกกำหนดให้มี ๒ เพศ คือ เพศชาย และเพศหญิง ซึ่งมีความแตกต่างกันในหลายด้าน เช่น ความแตกต่างทางร่างกาย ความรู้สึก การแสดงออกความสามารถ หรือแม้แต่โรคภัยไข้เจ็บ เช่น เพศหญิงมีความสูงโดยเฉลี่ยต่ำกว่าเพศชาย เพศหญิงมีกล้ามเนื้อที่มีความอ่อนนุ่มกว่าเพศชายซึ่งมีระบบกล้ามเนื้อตามแขน ขา สะโพก ไหล่ที่แข็งแรงกว่า มีพลังกำลังมากกว่าเพศหญิง เพศหญิงมีความอ่อนโยน รับรู้รายละเอียดต่าง ๆ ได้ดีกว่าเพศชาย เพศหญิงน้ำเสียงมีความอ่อนนุ่มนวล และเสียงแหลมกว่าเพศชายซึ่งมีน้ำเสียงห้าวไม่ค่อยนุ่มนวล เป็นต้น

๖. ความแตกต่างทางด้านอายุ ทำให้บุคคลมีลักษณะของพฤติกรรม ความคิด ภูมิภาวะรวมไปถึงการดำรงชีวิตในสังคมในสภาพที่แตกต่างกัน พฤติกรรมหรือการกระทำนั้นเป็นส่วนของจริต ๖ ที่มีอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนนั่นเอง และอายุก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันทางด้านพฤติกรรมไปด้วย

^{๘๘} คำศัพท์ทางศาสนาใช้ได้หลายอย่าง เช่น “**วัชฌิ, วัชฌิธรรม**” หลักความเจริญ เป็นการใช้ศัพท์ที่หมายถึงความเจริญของวัฒนธรรม หรือสังคมนั้น ๆ เป็นต้น.

๗. ความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างทางด้านการศึกษาความแตกต่างทางด้านอุปนิสัย ความแตกต่างทางด้านฐานะ ความแตกต่างทางด้านความถนัดความแตกต่างทางด้านอาชีพ ความแตกต่างทางด้านศาสนา และความแตกต่างทางด้านภูมิหลังของครอบครัว^{๙๐} และบุคลิกภาพความแตกต่างกันระหว่างบุคคลหากแยกเป็นส่วนใหญ่ ๆ ในพระพุทธศาสนากล่าวไว้มี ๒ ส่วน คือ ด้านรูปธรรม และนามธรรม หรือด้านร่างกายกับจิตใจ โดยต่างก็มีการปรุงประกอบกันขึ้นมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่หลากหลายอันวิจิตรประณีตต่างกันไปจากธาตุและนามธาตุมารวมประกอบกันเข้าเรียกว่าเป็นขั้น ๕ ดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสโดยย่อว่าอุปาทานขั้น ๕ ก็เป็นทุกข์^{๙๑} และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กล่าวในหนังสือพุทธธรรมว่าบุคคลประกอบด้วยส่วนประกอบ ๕ ประเภท เรียกทางธรรมว่า เบญจขั้น ๕ ได้แก่^{๙๒}

๑) รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่างๆ ของสสาร พลังงานเหล่านั้น

๒) เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ

๓) สัญญา (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้ หรือ หมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้อารมณ์ (สิ่งที่จิตรับรู้) นั้นๆ ได้

๔) สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดี หรือ ชั่ว หรือ เป็นกลาง ๆ ปรุงแปรการตรัสรู้ นึกคิดในใจ และการแสดงออกทางวาจา ให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นที่มาของกรรม เรียกรวม ๆ ว่าเครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม (ในอภิธรรม เรียกว่า เจตสิก)^{๙๓} พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ภิกษุรูปนั้นทายจิต ทายเจตสิก ทายความวิตกวิจารณ์ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นได้ว่า จิตของท่านเป็นอย่างนี้ เป็นไปโดยอาการอย่างนี้ เป็นดังนี้ เพราะมีวิชานี้^{๙๔} เป็นวิชาประเภทหนึ่งเรียกว่ามณิกา^{๙๕}

๕) วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย (ตา หู จมูก ลิ้น และ กาย) และการรับรู้ทางใจ คือการรู้อารมณ์ทางใจ (ตามแนวอภิธรรมเรียก วิญญาณ หรือ วิญญาณขั้น ๕ ว่า “จิต” และ

^{๙๐} มุรธส บำรุงสว่าง, **จิตวิทยาทั่วไป**, (เชียงใหม่ : กิตติการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒-๑๕๖.

^{๙๑} วิมหา. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

^{๙๓} เจตสิก หมายถึง สภาวะธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิต ดูเพิ่มใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๘-๒๘๐.

^{๙๔} ที.สี (ไทย) ๑/๔๘๕/๒๑๕.

^{๙๕} วิชามณิกา ได้แก่ วิชาจินตามณิ ผู้รู้วิชาจินตามณิ สามารถรู้ใจคนอื่นได้.

จำแนกจิตออกเป็น ๘๙ หรือแยกโดยละเอียดเป็น ๑๒๑ ดวง) ชั้นธ ขัอแรก ถือเป็นรูปชั้นธ ชั้นธ ๔ ขัอหลัง ถือเป็น นามชั้นธ

ดังนั้น บุคคลในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยรูปชั้นธ และนามชั้นธ ที่ต่างก็ทำหน้าที่ในการปรุงแต่งเรียกว่า สังขาร การปรุงฝ่ายที่เป็นรูปธรรมเรียกว่า รูปสังขาร คือ ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม และไฟ ส่วนการปรุงแต่งฝ่ายนามธรรมเรียกว่า นามสังขาร มีการปรุงบุญและบาปต่างเรียกอีกอย่างว่า ธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศลซึ่งมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่สภาวะของธรรมนั้น ๆ ตามเหตุปัจจัย และเหตุที่ทำให้มีความแตกต่าง ในพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า มีมานพผู้หนึ่งชื่อ พระสุกมาณโตนทศยบุตร ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเป็นคนเลวและคนดี ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “มานพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๙๖} และพระพุทธองค์ทรงตรัสพระคาถาว่า ที่จิตตบัณทิตแสดงต่อพระพักตร์ ของพระเจ้า สัมภูตะ ผู้ที่เคยเป็นพี่น้องกันเมื่อชาติปางก่อนว่า “ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ชาติกำเนิดของนรชนไม่สมำเสมอในหมู่มนุษย์ กำเนิดแห่งคนจัญทาลันว่าต่ำต้อยที่สุด ในชาติก่อน พวกเราได้อาศัยอยู่ในครรภ์ของหญิงจัญทาล เพราะกรรมชั่วช้าของตน”^{๙๗}

ความแตกต่างของมนุษย์ว่าเกิดจาก “กรรม” หรือการกระทำของแต่ละบุคคล หรือกล่าวได้ว่า บุคคลสั่งสมกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลแห่งกรรมอย่างนั้น ประกอบกรรมอันนำไปสู่ความเป็นอย่างใด ย่อมได้รับความเป็นอย่างนั้น กล่าวสั้น ๆ คือ ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว มนุษย์และมวลสัตว์ ย่อมมีความเป็นไปต่าง ๆ กันตามกฎหมายแห่งกรรม และกรรมที่มนุษย์และมวลสัตว์ก่อขึ้นนี้แหละจะเป็นตัวกำหนดสถานะในปัจจุบันและคติเบื้องหน้าของมนุษย์และมวลสัตว์^{๙๘}

พระพุทธศาสนาสอนเน้นเรื่องกรรมเป็นสำคัญ และกรรมเป็นสิ่งที่จำแนกสัตว์ให้ดีและเลวเป็นประเภทต่าง ๆ แล้วแต่กรรมที่สะสมหรือกระทำเมื่อยังมีชีวิตอยู่ สัตว์ในโลกนี้มีหลายจำพวกพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ และทรงรู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยการทรงตรวดูสัตว์โลกที่มีความแตกต่างกันมากมาย ดังในพระไตรปิฎกกล่าวว่า

เมื่อพระองค์ทรงตรวดูโลกด้วยพุทธจักขุแล้ว ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีธูลีนัยตาน้อย มีธูลีนัยตามากที่มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี และมีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย โดยสอนให้รู้ได้ยากเป็นบางพวก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี อุปมาเหมือนในกออุบล ในกอปทุมหรือในกอบุญทริก ดอกอุบล ดอกปทุมดอกบุญทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุญทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุญทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉนใดพระผู้มีพระภาคทรงตรวดูโลก ด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีธูลีนัยตาน้อย มีธูลีนัยตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์

^{๙๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๙๗} ขุ.ชา. วิสติ. (ไทย) ๒๗/๓๘/๔๗๖.

^{๙๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๖๐.

อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี ฉะนั้น”^{๙๙}

การที่พระพุทธองค์ทรงตรววจดูสัตว์โลกนั้น ก็เพื่อที่จะจำแนกประเภทบุคคลต่าง ๆ ตามระดับสติปัญญาที่ทรงเปรียบเทียบกันดอกบัว ๓ เหล่า ในการแยกประเภทบุคคล และทำให้เห็นถึงความแตกต่างที่ได้รับอิทธิพลมาแต่กรรม ประเภทของบุคคลต่าง ๆ ถูกกรรมเป็นเครื่องจำแนกจัดสรรคให้ จึงทำให้สัตว์มีความแตกต่างกันไป ๓ ประเภท คือ จมอยู่ในน้ำ เสมือน้ำ และพ้นน้ำแล้ว ความแตกต่างของบุคคลที่ปรากฏใน อุดมกัฏฐสูตรเรื่อง บุคคลผู้เข้าใจได้ฉับพลันมีอยู่ ๔ จำพวก ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. อุดมกัฏฐัญญู (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน)

๒. วิปจิตัญญู (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ)

๓. เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้)

๔. ปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก^{๑๐๐} ในอรรถกถาอธิบายเพิ่มอีก ๑ ข้อ เป็น ๕ ข้อ เรียกว่า บัว ๕ เหล่า ส่วนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้เปรียบประเภทบุคคลด้วยบัว ๓ เหล่า และประเภทของบุคคลในแต่ละคนนั้นแตกต่างตามสติปัญญาเป็นเครื่องชี้วัดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๓.๕.๓ จำแนกตามศักยภาพในการเรียนรู้

พระพุทธองค์ทรงแบ่งบุคคลตามศักยภาพในการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ระดับ โดยทรงได้เปรียบเทียบระดับศักยภาพบุคคลด้านสติปัญญากับบัว ๓ เหล่า คือ

๑) อยู่ใต้น้ำ [เป็นคนพัฒนายาก ซึ่งสอดคล้องกับบุคคลที่พัฒนาสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้ยาก]

๒) อยู่เสมอน้ำ [พอที่จะพัฒนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาคนสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้]

๓) โผล่พ้นน้ำ [พัฒนาได้เร็วเป็นคนหัวดีจะเป็นอัจฉริยะบุคคลในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้แน่นอน] แสดงถึงทรงเห็นอุปนิสัยและความสามารถในการรับธรรมะได้ ๓ ระดับ คือ รับรู้ธรรมะได้ยาก ปานกลางและง่ายตามลำดับซึ่งการจำแนกคนแบบนี้มีส่วนทำให้พระพุทธองค์ทรงเกิดมหากรุณาจิต ตัดสินพระทัยในการประกาศพระศาสนาด้วยเห็นว่า มีคนจำนวนหนึ่งสามารถรู้ธรรม เห็นธรรมตามพระองค์ได้ มีคนบางส่วนรู้ธรรมยาก และอีกบางส่วนยากมากที่จะรู้ธรรมตามพระองค์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ทรงเลือกประกาศธรรมแก่ผู้ที่สมควรได้รับพระธรรมโดยลำดับ และทรงไม่ได้คาดหวังให้ทุกคนต้องมานับถือแนวทางของพระองค์ที่ทรงประกาศ^{๑๐๑}

^{๙๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔, ที.ม. ๑๐/๖๙/๓๙-๔๐, ม.ม. ๑๒/๒๘๓/๓๐๗-๓๐๘, อภิ.ก. ๓๗/๘๕๖/๘๙๑.

^{๑๐๐} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

^{๑๐๑} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๓/๓๐๗-๓๐๘.

๒.๓.๕.๔ จำแนกตามการบรรลุอรหัตต์

การแบ่งประเภทบุคคลโดย “ประเภทของการบรรลุอรหัตผล” เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ผู้หลุดพ้นด้วยกำลังสมาธิ (ผู้ได้วิชา ๓ อภิญญา ๖ และอุกโตภาควิมุตติ)

๒) ผู้หลุดพ้นด้วยกำลังปัญญา^{๑๐๒}

คุณธรรมเหล่านี้เป็นระดับขั้นของการพัฒนาที่ขัดเกลามาดี แม้จะมีประเภทที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ทั้ง ๒ ประเภทนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้เป็นพระอรหัตต์ที่ถึงแล้วซึ่งพระนิพพาน

๒.๓.๕.๕ จำแนกตามความรวดเร็วในการรู้วิญญูสงสาร

พระพุทธเจ้าทรงแบ่งบุรุษอาชาไนย^{๑๐๓} ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า จำแนกตามจริต หรือ ความประพฤติ, พื้นนิสัย หรือพื้นเพแห่งจิตของคนทั้งหลายที่หนักไปด้านใดด้านหนึ่ง แตกต่างกันไป^{๑๐๔} พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า “บุคคลนี้มีราคจริต บุคคลนี้มีโทสจริต บุคคลนี้มีโมหจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีสัทธาจริต บุคคลนี้มีญาณจริต”^{๑๐๕}

๑) จำแนกตาม ลักษณะจริตมีบุคคล ๖

(๑) รากจริต ผู้มีรากะเป็นความประพฤติปกติ หมายถึง มีความประพฤติหนักไปทางรักสวयरักงาม มักติดใจ

(๒) โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ หมายถึงมีความประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิดง่ายอารมณ์เสียบ่อยครั้ง

(๓) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ หมายถึงมีความประพฤติหนักไปทางหลงใหลในสิ่งผิดๆ เชื่องซึม งมงาย เชื่อง่าย

(๔) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ ... หนักไปทางคิดจับจดฟุ้งซ่าน

(๕) สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ หมายถึงมีความประพฤติหนักไปทางมีจิตใจซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย

(๖) พุทธิจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ ... หนักไปทางคิดพิจารณา^{๑๐๖}

๒) จำแนกตามการใช้ปัญญาในการกำจัดกิเลส ๔ พวก ได้แก่

(๑) พระอรหัตต์ คือผู้ที่ละสังโยชน์ (โอรัมภาคิยสังโยชน์ และอุทัมภาคิยสังโยชน์) ได้หมดแล้ว หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว

(๒) พระอนาคามี คือ ผู้ที่ละสังโยชน์ ๕ (โอรัมภาคิยสังโยชน์) ได้แล้ว

^{๑๐๒} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

^{๑๐๓} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๓/๑๗๒.

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : ธนธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

^{๑๐๕} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐. และ ชุ.จุ (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.

^{๑๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖-๕๗.

(๓) พระสกทาคามี คือ ผู้ที่ละสังโยชน์ ๓ (โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓ ข้อแรก คือ สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส) และกำลังทำโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๒ ข้อหลัง (ราคะ กับ ปฏิฆะ) ให้เบาบางลง

(๔) พระโสดาบัน คือ ผู้ที่ละสังโยชน์ ๓ (โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓ ข้อแรก คือ สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส)

๓) การจำแนกตามความสัมพันธ์ของปัญญาและการพัฒนาจิตได้เป็น ๔ พวก ได้แก่

- (๑) บุคคลที่มีความสงบแห่งจิตภายใน แต่ไม่เห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญา
- (๒) บุคคลที่แจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง แต่ไม่ได้ความสงบแห่งจิตภายใน
- (๓) บุคคลที่ไม่มีความสงบแห่งจิตภายในและไม่เห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญา
- (๔) บุคคลที่มีความสงบแห่งจิตภายในและเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญา^{๑๐๗}

๒.๓.๕.๖ จำแนกบุคคลตามลักษณะต่าง ๆ

๑) การจำแนกบุคคลโดย “ธาตุ” พระพุทธเจ้าพึงให้ข้อสังเกตว่าบุคคลทั้งหลายในโลกนี้ควรคบหาบุคคลที่มีธาตุที่ตรงกัน คือ ผู้ที่มีอุปนิสัย หรือจริตที่คล้ายคลึงกันจึงจะคบหาสมาคมด้วยกันได้ เช่น ควรคบหาผู้ที่มีปัญญามากด้วยกัน เป็นของธรรมดาที่มีในโลก ดังมีรายละเอียดใน จงกรรมสูตร พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้พระภิกษุเห็นว่าพระภิกษุมักอยู่รวมกันโดยธาตุ เช่น ผู้มีปัญญามากจะอยู่รวมกลุ่มกับพระสารีบุตร ผู้มีฤทธิ์มากจะอยู่รวมกลุ่มกับพระโมคคัลลานะ ผู้ที่มีจิตฝึกฝนต่อสุดตะจะอยู่รวมกลุ่มกับพระอานนท์ ส่วนผู้มีความปรารถนาค่อนข้างต่ำและลามกจะไปอยู่รวมกลุ่มกับเทวทัต เป็นต้น และได้ทรงสรุปท้ายพระสูตรว่า “แม้ในอดีตที่ผ่านมา ในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง และในปัจจุบัน สัตว์ทั้งหลายก็ยังได้ คบหาสมาคมกันโดยธาตุอย่างที่เหมาะสมกัน สัตว์ทั้งหลายผู้มีอริยาศยแล้ว ที่ได้คบหาสมาคมกับสัตว์ผู้มีอริยาศยแล้วเช่นกัน สัตว์ทั้งหลายผู้มีอริยาศยดั่งงาม ย่อมคบหาสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอริยาศยดั่งงามเช่นกัน”^{๑๐๘}

๒) จำแนกตามอุปนิสัยที่ควรได้รับการฝึกสอน พระพุทธเจ้าแบ่งบุคคล ๔ ประเภท คือ

- (๑) บุคคลประเภทฝึกง่าย สมควรฝึกแบบสุภาพ
- (๒) บุคคลประเภทฝึกยากสมควรฝึกแบบรุนแรง
- (๓) บุคคลประเภทที่สมควรฝึกทั้ง ๒ แบบ
- (๔) บุคคลประเภทที่ไม่สมควรแก่การฝึกก็ทรงงดการสอนเสีย มีรายละเอียด

ดังที่ปรากฏในเกสิสูตร^{๑๐๙}

๓) จำแนกตามการถือรูป ได้บุคคล ๔ จำพวก คือ

- (๑) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป คือ ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจของ

ฉันทราคะ

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙๒/๑๔๐.

^{๑๐๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๙๙/๑๘๗.

^{๑๐๙} ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙.

- (๒) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง
- (๓) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง
- (๔) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๑๑๐}

๔) จำแนกตามความเป็นคนพาลและบัณฑิต ดังใน วินัยปิฎก กล่าวเรื่องราวด้วย บุคคลพาลและบัณฑิต ไว้ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่อง การรับและไม่รับภาระ สิ่งที่ควรและไม่ควร ความอาบัติและไม่อาบัติ ธรรมและอธรรม วินัยและสภาพที่มีใช้วินัย^{๑๑๑}

๕) จำแนกตามการคบคน ได้บุคคล ๔ จำพวก คือ

(๑) บุคคลเหมือนนอสุร มีบริวารเหมือนนอสุร คือ บุคคลที่เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม และมีพวกพ้องเป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม

(๒) บุคคลเหมือนนอสุร มีบริวารเหมือนเทวดา คือ บุคคลที่เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แต่มีพวกพ้องเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

(๓) บุคคลเหมือนเทวดา มีบริวารเหมือนนอสุร คือ บุคคลที่เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่มีพวกพ้อง เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม

(๔) บุคคลเหมือนเทวดา มีบริวารเหมือนเทวดา คือ บุคคลที่เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม และมีพวกพ้องเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม^{๑๑๒}

๖) จำแนกไปตามการเป็นผู้เกื้อกูลต่อตนเอง มีกล่าวไว้ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตได้ เป็นการจำแนกบุคคลมี ๔ จำพวก คือ

- (๑) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
- (๒) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง
- (๓) บุคคลผู้ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
- (๔) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นทุก

ทั้งหลาย^{๑๑๓}

๗) จำแนกตามการปฏิบัติต่อตนเอง ได้บุคคล ๔ จำพวก คือ

- (๑) บุคคลที่ทำตนเองให้เดือดร้อน
- (๒) บุคคลที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
- (๓) บุคคลที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน
- (๔) บุคคลที่ไม่ทำให้ตนเองและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังปรากฏในกัณฑ์

สูตร^{๑๑๔}

๘) จำแนกตามอารมณ์หรือความรู้สึก จำแนก ได้ ๔ จำพวก คือ

- (๑) บุคคลผู้มีราคะ
- (๒) บุคคลผู้มีโทสะ (ความโกรธ)

^{๑๑๐} อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๙.

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๙๙/๑๘๗.

^{๑๑๒} ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙๑/๑๓๙-๑๔๐.

^{๑๑๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙๘/๑๔๘.

^{๑๑๔} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔/๕.

(๓) บุคคลผู้มีโสมพะ (ความหลง)

(๔) บุคคลผู้มีมานะ^{๑๑๕}

การจำแนกบุคคล พระพุทธองค์ทรงแนะนำสั่งสอนด้วยวิธีที่แตกต่างกันไปตามแต่จริตนิสัย พื้นเพ การมีอินทรีย์แก่กล้าของบุคคลแต่ละจำพวกนั้น ๆ เป็นการสอนโดยทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในแต่ละประเภท จากการศึกษาความแตกต่างระหว่างบุคคลนี้สามารถนำไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้ ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งทางด้านกาย อารมณ์ สังคม และโดยเฉพาะความแตกต่างทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นในชนบท ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดนี้ไปบูรณาการใช้เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐

๒.๓.๖ บริบทสื่อการสอนและการสอนแบบรายบุคคล

บริบทสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคล เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนในแต่ละคนได้ตรวจสอบความสามารถของตนเอง แล้วจึงเลือกวิธีการตามความเหมาะสมกับตนเอง เพื่อจะได้สอดคล้องกับความถนัดและความสามารถ ความสนใจ สื่อการสอนและการสอนแบบรายบุคคลนั้น มีนักวิชาการได้ให้หลักการและความหมายของสื่อการเรียนการสอนเป็นรายบุคคล ไว้หลายท่าน ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนรายบุคคลไว้ว่า หมายถึงการที่ครูกำหนดวัตถุประสงค์ จัดเปลี่ยนบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ขายให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เลือกซื้อ เลือกบริโภค ตามความสามารถความสนใจและความพร้อมของแต่ละคน และการจัดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคลจะยึดหลักที่จะมุ่งสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคลดังกล่าว โดยมุ่งจัดสภาพการเรียนการสอนที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสามารถ ความสนใจและความพร้อมของแต่ละบุคคล^{๑๑๖}

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม ได้ให้ความหมายของการศึกษารายบุคคล ไว้ว่า หมายถึงการประสมประสานระหว่างวิธีสอนกับสื่อการเรียนการสอนเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคลจำแนกสื่อการเรียนรายบุคคล โดยสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรสถานศึกษา^{๑๑๗}

ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน กล่าวถึงการจัดการเรียนเป็นรายบุคคลไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความแตกต่างและความสามารถของแต่ละบุคคล การจัดวิธีการสอนและสื่อการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงความแตกต่างในด้านความสามารถของแต่ละคน ซึ่งผู้เรียนจะ

^{๑๑๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๖/๑๑๐.

^{๑๑๖} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, มิติที่ ๓ ทางการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑, หน้า ๓๕๖.

^{๑๑๗} ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓, หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

สามารถเรียนได้อย่างเหมาะสมตามความสามารถ และความสนใจของตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรับผิดชอบเพียงพอ สำหรับการศึกษาเอกสาร การวางแผนการเรียนด้วยตนเอง^{๑๑๘}

บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวถึง การเรียนการสอนเป็นรายบุคคลว่าเป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสนใจของตนเอง เรียนไปตามความสามารถของตนเอง และผู้เรียนจะทราบความก้าวหน้าในการเรียนของตนเสมอ^{๑๑๙}

จันทร์ฉาย เตมียาการ ให้ความหมายของสื่อการสอนเป็นรายบุคคลไว้ว่า หมายถึงการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่วางไว้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองตามเอกภาพส่วนบุคคล และ ได้รับถึงจุดประสงค์ของสื่อการเรียนการสอนรายบุคคลไว้ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. สนองความแตกต่างที่มีผลต่อการเรียนรู้ของคนเราที่สำคัญ ๔ ประการได้แก่ อัตราความเร็ว และช้า ในความสัมฤทธิ์ วิธีการเรียน ความสามารถ และความสนใจ

๒. ส่งเสริมหลักสูตรมุ่งไปที่ผู้เรียน (The Student-Centered Curriculum) หรือเน้นผู้เรียนเป็นหลัก ให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองโดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะ

๓. สนับสนุนให้ผู้เรียนอยู่ในบรรยากาศของการเรียนรู้ เป็นการพยายามสร้างบรรยากาศ ส่งเสริมความรู้สึกในการใฝ่หาความรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยยึดหลักจิตวิทยาเข้าช่วย เช่นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทราบว่า การตัดสินใจของตนนั้นถูกหรือผิด และยังสนับสนุนผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง

๔. การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีระบบ จะทำให้ผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับมีความน่าเชื่อถือ ซึ่งครูผู้สอนควรวางแผนในควบคุมคุณภาพของกระบวนการเรียนการสอน^{๑๒๐}

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคล หมายถึงกระบวนการที่กำหนดให้ผู้เรียนแต่ละคน ได้ใช้ความสามารถการตรวจสอบตนเอง แล้วเลือกวิธีการที่เหมาะสมให้กับตน เพื่อจะได้เรียนรู้และใช้ความสามารถตามความถนัดของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลนี้ เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อสื่อและมุ่งสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคล ในการศึกษาหาความรู้จากสื่อการสอน นวัตกรรม ที่มีมุ่งหมายในการบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ตามความถนัดความสามารถ และความสะดวกเหมาะสมของผู้เรียนด้วย โดยมีการกำหนดขั้นตอนการจัดสื่อการสอนเป็นรายบุคคล ๔ เป็นขั้นตอน คือ

- ๑) กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้ชัดเจน
- ๒) ทดสอบความรู้ ความสามารถพื้นฐานของผู้เรียน
- ๓) ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้สื่ออุปกรณ์ที่ผู้สอนจัดเตรียมไว้ โดยไม่กำหนดเวลาในการเรียน

^{๑๑๘} ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน, **เทคนิคการสอน**, กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

^{๑๑๙} บุญชม ศรีสะอาด, **การพัฒนาการสอน**, กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๒๐} จันทร์ฉาย เตมียาการ, **การสอนรายบุคคล**, เชียงใหม่: ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑-๑๓.

๔) ประเมินผลการเรียนรู้ โดยครู หรือผู้เรียน และเพื่อให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ด้วย

๒.๓.๖.๑ วิธีการสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคล

การสื่อในการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลในพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ใน และปรากฏชัดเจนในพุทธกิจ ๕ ประการ^{๑๒๑} ได้แก่ พุทธกิจเวลาย่ำรุ่ง หรือเวลาจวนสว่าง (ปัจฉิมยามกิจ) ที่ทรงตรวจดูสัตว์โลก ผู้ควรบรรลุนิพพาน เพราะทรงมีศพลญาณ^{๑๒๒} โดยเฉพาะอินทริยปิโร ปริยัตตญาณปริชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลายรู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มี แนวความคิดความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อยมีอินทริย์อ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่อย่างไร

ดังนั้น ก่อนที่จะเสด็จไปสอนใคร จะทรงตรวจด้วยพระญาณ ว่าบุคคลใดควรจะ สอนก่อน สอนด้วยเรื่องอะไร และสอนอย่างไร สื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลในพุทธกิจ ๕ ประการนั้น เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ทรงโปรดเวไนยสัตว์ ทรงอนุเคราะห์เกื้อกูลสัตว์โลกทั้งหลายให้ อยู่เป็นสุข พ้นจากทุกข์ และให้บรรลุอมตธรรมได้ ดังนี้

๑) พุทธกิจเวลาเช้า หรือภาคก่อนอาหาร (ปุเรภัตตกิจ) เสด็จออกบิณฑบาต และ แสดงธรรมโปรดประชาชนในที่นั้น ๆ

๒) พุทธกิจเวลาบ่าย หรือหลังอาหาร (ปัจฉาภัตตกิจ) ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุ สงฆ์ และมหาชน (มีผู้ไปฟังธรรมเป็นประจำ)

๓) พุทธกิจเวลาค่ำ หรือพุทธกิจยามที่ ๑ ของราตรี (ปุริมยามกิจ)^{๑๒๓} ประทาน โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย

๔) พุทธกิจเวลาเที่ยงคืน (มัชฌิมยามกิจ) ทรงตอบปัญหาเทวดา

๕) พุทธกิจเวลาย่ำรุ่ง หรือเวลาจวนที่จะสว่าง (เป็นปัจฉิมยามกิจ) ทรงตรวจดู สัตว์โลกผู้ควรในการบรรลุนิพพาน

วิธีการสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลของพระพุทธองค์นั้น เป็นสื่อการ สอนให้บุคคลเรียนอย่างหนึ่ง โดยพระองค์จะทรงจำแนกตามความเหมาะสมของบารมีธรรมในแต่ละ บุคคล ตามความถนัดและความสนใจในเวลาที่เหมาะสม ด้วยความเข้าใจในการสอนผู้เรียนหรือผู้รับสื่อกว่า ต้องมีความรับได้มากน้อยแค่ไหน และมีความผิชอบมีวินัยต่อตนเองในการรับรู้ต่อสื่อการสอนเพื่อ เป็นการเติมเต็มความเข้าใจที่ลึกซึ้งให้กับตนเอง เพราะพระองค์รู้ว่า บุคคลนั้น ๆ เขาเรียนรู้และ สะสมสติปัญญาได้ด้วยตนเองมากน้อยตามลำดับขั้นมาพร้อมแล้ว แม้มีเพียงคนเดียวพระพุทธองค์ก็ ทรงไปโปรด หรือสาวกบางรูปเพียงใช้สื่อการสอนเป็นรายบุคคลโดยจำเพาะเจาะจงไปที่ตัวบุคคล

^{๑๒๑} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๒๒} ทศพลญาณ ประกอบด้วย ๑. ฐานาฐานญาณ ๒. กรรมวิปากญาณ ๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ๔. นานาธาตุญาณ ๕. นานาธมุตติกญาณ ๖. อินทริยปิโรปริยัตตญาณ ๗. ฌานาภิสังกเลสาทิญาณ ๘. ปุพเพนิวา สานุสสติญาณ ๙. จุตูปปาตญาณ ๑๐. อาสวักขยญาณ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธ วิธีในการสอน**, หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๒๓} ในเวลาค่ำคืน หรือกิจในปฐมยาม อันเป็นยามที่ ๑ เรียกอีกอย่างว่า ปุริมยามกิจ ทรงประทาน โอวาทแก่หมู่ภิกษุ.

ด้วยการเนรมิตสิ่งต่าง ๆ บ้าง ใช้สื่อเพียงให้เห็นเป็นแสงสว่างบ้าง เพื่อเติมเต็มไม่บุคคลนั้นต้องเสียประโยชน์อันพึงมีพึงได้ใน การบรรลุธรรม การเรียนรู้ในลักษณะนี้ จะทำให้ผู้สื่อและผู้รับสื่อได้ประสบผลสำเร็จกันทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นอย่างดี ดังที่ จันทรฉาย เติมียการ กล่าวว่า

การจัดการสอนรายบุคคล ต้องนำหลักการของระบบ (System Approach) มาใช้ ระบบการสอนรายบุคคลประกอบด้วย การออกแบบรูปแบบการสอนรายบุคคล (วิเคราะห์) การดำเนินการสอนรายบุคคล (สังเคราะห์) และ การประเมินการสอนรายบุคคล (ประเมินผล)^{๑๒๔}

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการสอนและการสอนเป็นรายบุคคล โดยได้แบ่งวิธีการเรียนการสอนออกเป็น ๒ วิธี คือ

๑. เป็นการเรียนที่ผู้เรียนต้องมาอยู่ร่วมกับผู้เรียนคนอื่นในห้องเรียนหรือโรงเรียน ที่ครูได้เตรียมสื่อการเรียนไว้ล่วงหน้าแล้ว ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ตรวจสอบผลการเรียนได้เอง เรียนรู้ทีละน้อยตามลำดับขั้น ซึ่งครูจะต้องวางแผนในการดำเนินการ แบ่งหน่วยที่จะสอนเป็นหัวเรื่อง ที่มีโน้ตทัศน์เดียว เตรียมโมดูล (Module) หรือชุดการสอนซึ่งมีสื่อประสมจัดไว้เป็นระบบ ให้นักเรียน ได้ศึกษาตามความสนใจ และการประเมินความก้าวหน้าระหว่างประกอบกิจกรรม และหลังประกอบกิจกรรม

๒. เป็นการเรียนที่เกิดขึ้นต่างถิ่นต่างที่กัน โดยผู้เรียนจะแจ้งหน่วยและโมดูลที่อยากจะเรียน แล้วทำข้อสอบก่อนเรียน และนำโมดูลไปศึกษาเองที่บ้าน หรือที่ทำงาน หรือโรงเรียน ตามกิจกรรมที่กำหนด และใช้เวลาตามที่ต้องการ แล้วจึงแจ้งความจำนงค์ขอสอบหลังเรียน หากผ่าน จะได้รับ “ใบผ่าน” แล้วจึงศึกษาโมดูลต่อไป^{๑๒๕}

การใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลนี้ มีขั้นตอนการเรียนการสอนที่มีลักษณะเด่นที่การศึกษาด้วยตนเอง ตามความสนใจ ในเวลาที่มีความพร้อม มีความรับผิดชอบมีวินัยในการเรียน โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนคนอื่น แนวคิดเกี่ยวกับการสอนและการสอนเป็นรายบุคคลนี้ เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่นำไปสู่การประสบผลสำเร็จ เพราะพัฒนาพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียนที่เน้นความรู้ ความคิด ทักษะกระบวนการ และรวมทั้งคุณธรรม จริยธรรมด้วย ผู้วิจัยจึงนำไปเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสอนเป็นรายบุคคลในการพัฒนาสื่อการสอนและการสอนเป็นรายบุคคล เพื่อใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และนำหลักการสอนในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการในการพัฒนาวิทยุชุมชนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคมให้ได้ผลดี และประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้

การสอนธรรมแบบรายบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นสื่อการสอนอย่างหนึ่ง และเป็นการสอนตามความแตกต่างของจริตนิสัยแต่ละบุคคล เพื่อให้เหมาะสมกับตัวบุคคลที่มีระดับสติปัญญาบุญบารมีที่รับได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงจำแนกสติปัญญาบุคคลเปรียบเทียบกับบัว ๓ เหล่า เป็นต้น ทำให้เห็นได้ว่า การสอนธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อสื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้บรรลุธรรม หรือประสบผลสำเร็จนั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นไปที่การสอนเป็นรายบุคคล ดังปรากฏในหลักเกี่ยวกับ

^{๑๒๔} จันทรฉาย เติมียการ, การสอนรายบุคคล, หน้า ๑-๑๐.

^{๑๒๕} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, มิติที่ ๓ ทางการศึกษา, หน้า ๓๖๒-๓๖๘.

ตัวผู้เรียน ในการสอนแต่ละครั้งว่า เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายนั้น พระพุทธองค์ทรงมีหลักการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นรายบุคคล เมื่อประมวลแล้วได้ ๗ ประการ ดังนี้

๒.๓.๖.๒ สอนตามอุปนิสัยหรือจริต^{๑๒๖}

เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของจิตใจที่แสดงออกมาในรูปของท่าทีและพฤติกรรมที่มีต่อสรรพสิ่งหรือบุคคลอื่น^{๑๒๗} มี ๖ ประการ คือ

- ๑) รากจริต มีรากเป็นปกติ
- ๒) โทสจริต มีโทสะเป็นปกติ
- ๓) โมหจริต มีโมหะเป็นปกติ
- ๔) วิตกจริต มีวิตกเป็นปกติ
- ๕) ศรัทธาจริต มีศรัทธาเป็นปกติ
- ๖) พุทธิจริต มีความรู้เป็นปกติ^{๑๒๘} พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีในการสอน หรือสื่อ

การสอนไปตามจริตที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลตามอุปนิสัย และความเหมาะสมของบารมีที่เห็นควรรับได้

๒.๓.๖.๓ สอนตามความสามารถของตัวบุคคลและระดับความรู้

เป็นการสอนโดยทรงจำแนกบุคคลออกเป็น ๔ ประเภท คือ

- ๑) อุคฆฏิตัญญู เป็นบุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พวยกหัวขึ้นแสดงเท่านั้น
- ๒) วิปจิตัญญู บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อกำหนดอธิบายความพิสดารออกไป
- ๓) เนยยะ บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำ ใช้วิธีการยกเยื้องให้เข้าใจได้

ต่อ ๆ ไป

๔) ปทปรมะ เป็นประเภทบุคคลผู้ไม่มีแสงสว่าง อับปัญญา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษ หรือไม่สามารถบรรลุธรรมในชาตินี้ได้

๒.๓.๖.๔ ทรงปรับวิธีสอนผ่อนลงให้เหมาะกับบุคคล

การสอนให้เหมาะกับบุคคลบางครั้งแม้พระพุทธองค์จะทรงสอนในเรื่องเดียวกันก็ตาม หากแต่ต่างบุคคล ก็ทรงใช้วิธีสอนและสื่อให้ที่แตกต่างกันไป แล้วแต่ความเหมาะสมในบริบทนั้น ๆ ภาษาบาลี เรียกว่า อุปนิสฺสย^{๑๒๙} เป็นการปรับวิธีการสอนแบบผ่อนลงตามความแก่กล้า และอ่อนของอุปนิสัยบุคคลที่สั่งสมหรือระดับสติปัญญาที่เป็นสมบัติเก่าที่ติดตัวมา และรวมกับการกระทำบ่อย ๆ ในปัจจุบันด้วยจนติดเป็นนิสัย และเมื่อทำบ่อย ๆ จนเคยชินจนเป็นอุปนิสัยมานาน้อยต่างกันอยู่

^{๑๒๖} คำว่า “จริต” คือ ความประพฤติ, พินิสัย หรือพื้นเพแห่งจิตของคนทั้งหลายที่หนักไปในด้านใดด้านหนึ่งตามที่สั่งสมมา.

^{๑๒๗} เอียนชัย เอี่ยมวรเมธ, พจนานุกรมไทย ฉบับนักเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยาล ๒๕๔๔), หน้า ๕๐๒.

^{๑๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๖.

^{๑๒๙} บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๙.

ที่ตัวบุคคล พระพุทธองค์จึงทรงปรับวิธีในการสื่อ และสอนผ่อนตามความเหมาะสมของพื้นเพบุคคลนั้น ๆ

๒.๓.๖.๕ สอนตามความแก่กล้าของอินทรีย์

อินทรีย์ คือ ความเป็นใหญ่ หมายถึงสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ในธรรมนั้น เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทั้ง ๖ ประการนี้ เรียกอีกนัยหนึ่งก็คืออายตนะทั้ง ๖ นั่นเอง ตา เป็นใหญ่ในการมองเห็น หู เป็นใหญ่ในการได้ยิน จมูก เป็นใหญ่ในการรับกลิ่น ลิ้น เป็นใหญ่ในการรับรส กาย เป็นใหญ่ในการได้รับการสัมผัส และใจ เป็นใหญ่ในการรับรู้ธรรมารมณ์โดยตรง พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเวไนยสัตว์ทั้งเปรียบด้วยดอกบัว^{๑๓๐} ๔ เหล่า ในพระสูตรต้นตปิฎกกล่าวว่า ครั้งนั้น พระองค์ทรงรับคำพูลอาราธนาของพรหม เทวดา ก็เพราะอาศัยพระกรุณาของพระองค์ ทรงตรวจดูหมู่สัตว์ในโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูแล้ว^{๑๓๑} ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีอุสัยตาน้อย มีอุสัยตามาก^{๑๓๒}

บุคคลที่มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อนละมุน มีอาการดี ไม่ทราวม สอนให้รู้ได้ง่าย บางจำพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางจำพวกมักไม่เห็นปรโลก และโทษว่าไม่น่ากลัวก็มี อุปมาเหมือนในกออูบล ในกอปทุม หรือในกอบุณฑริก ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉันท^{๑๓๓}

พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีอุสัยตาน้อย มีอุสัยตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อนละมุน มีอาการดี ไม่มีอาการทราวม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี ฉันท^{๑๓๔} โดยคำนึงถึงความพร้อมที่จะสุกงอมของแต่ละบุคคล เป็นความแก่รอบแห่ง อินทรีย์^{๑๓๕} หรือญาณของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปด้วยว่า ในแต่ละคราวหรือเมื่อถึงเวลานั้น เขาควรจะได้ศึกษาอะไร และศึกษาเรียนรู้ได้แค่ไหนเพียงไร หรือว่าผู้ที่กำลังต้องการให้เขารู้ นั้น เข้าใจ มีความเห็นควรพร้อมที่จะให้เขาได้เรียนรู้ มีความพร้อมทั้งผู้ให้สื่อในการสอนและผู้รับสื่อในการเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ด้วยเป็นต้น

^{๑๓๐} ที.ม. ๑๐/๖๙/๓๓, ม.ม. ๑๒/๒๘๓/๒๔๔.

^{๑๓๑} พุทธจักขุ หมายถึง (๑) อินทรีย์ปโรปริยัตติญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่า สัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใดมีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีความพร้อม ที่จะตรัสรู้หรือไม่ (๒) อาสยานุสยญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้อรรถาัยความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนอยู่.

^{๑๓๒} ดวงตา ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (วิ.อ. ๓/๙/๑๕, ดู ขุ.ป. ๓๑/๑๑๑-๑๑๕/๑๒๔-๑๒๘)

^{๑๓๓} ตามมติในอรรถกถากล่าวว่า บัวมี ๔ เหล่า, ดูเพิ่มใน อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๑๐/๑๔๒, ๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗/ที.ม.อ. ๖๖/๖๔-๖๕, สารตถ.ฎีกา ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓)

^{๑๓๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๑๓๕} คำว่า อินทรีย์ ศัพท์วิเคราะห์ว่า สมมาสมพุทโธ ปรมิสสรียภาวโต อินโท, เตน สิกฺขณินฺติ อินทริยานิ ชื่อว่าอินทรีย์เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอินทระ เพราะความเป็นผู้ใหญ่ยิ่งที่สุดทรงสั่งสอนไว้แล้ว. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๘๗.

๒.๓.๖.๖ สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

การสอนโดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนแม่นยำ และได้ผลจริงตามวัตถุประสงค์ เช่น ดังที่ พระพุทธองค์ทรงสอนพระจุฬป็นถกได้นำผ้าขาวไปลูบคลำจนบรรลุธรรม^{๑๓๖} เป็นต้น

๒.๓.๖.๗ การสอนในรูปแบบที่ให้ผู้สอนและผู้เรียนรู้สึกว่ามีบทบาทร่วมกัน

คำสอนในพระพุทธศาสนาเรียกว่า การถามตอบ คือ ปุจฉากับวิสัชนา อาจเป็นการถามตอบระหว่างบุคคลตัวต่อตัวหรือกับคนหมู่มาก ดังนี้

๑) ปุจฉา^{๑๓๗} การถาม^{๑๓๘} เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สึกใกล้ชิดมีส่วนร่วมกับผู้สอนหรือครูในขณะที่มีการเรียนการสอน ครูหรือผู้สอนได้ให้โอกาสผู้เรียนในการแสวงหาความจริง โดยให้มีการแสดงความคิดเห็นได้ หรือเปิดใจให้ถามปัญหาได้อย่างเป็นกันเองไม่ปิดบังอำพราง และเป็นสิ่งที่ทำให้เพื่อนร่วมห้องหรือผู้เรียนรูปอื่นที่ไม่ค่อยกล้าถามได้รู้สึกมีความกล้า และรู้สึกอยากรู้ อยากเรียน มีความมั่นใจในการถามมากขึ้นด้วย เป็นต้น

๒) วิสัชนา คำตอบ คำแก้ไข หรือคำชี้แจง^{๑๓๙} ให้ผู้เรียนได้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบอย่างเสรี ซึ่งเป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา เป็นการทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณมีอิสรภาพในทางความคิด และการโต้ตอบ วิธีนี้ เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าคุณได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจได้ดี การใช้หลักการถามและตอบนี้มาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความรู้สึกว่าเป็นกันเองร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนนั้น หลักการนี้พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปของการถามและตอบ ภาษาบาลีเรียกว่า ปุจฉาวิสัชนา การถามและการแก้^{๑๔๐} เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา ส่งเสริมให้เขาคิด ชี้ข้อคิดให้แก่เขา และให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญาเป็นผู้วินิจฉัยความรู้นั้นด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้เบิกทางให้ หรือชี้แนะช่องทางเข้าสู่ความรู้ในการนี้ โดยผู้สอนสามารถเปลี่ยนตนเองจากผู้สอนกลับมาเป็นผู้ถามปัญหาเองแทนที่ผู้สอนจะเป็นผู้ตอบนี้เป็น วิธีที่มักมาในรูปแบบของปุจฉาวิสัชนา ที่ถามตอบแบบลักษณะให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการถามตอบปัญหา เป็นการสร้างความกล้ากระตุ้นให้ผู้เรียนได้รู้สึกกล้าหาญในการให้ตนเองได้แสดงออก การสอนในรูปแบบที่ให้ผู้สอนและผู้เรียนรู้สึกว่ามีบทบาทร่วมกันนี้ ทำให้เห็นจุดเด่นหนึ่งในการแสดงออกร่วมกัน คือ การสร้างปัญญาอย่างเสรีโดยอาศัยวิธีปุจฉาวิสัชนา เป็นความฉลาดที่พระพุทธองค์ทรงทำไว้ให้ดู และเป็นแนวทางสื่อการสอน ได้เป็นอย่างดี

^{๑๓๖} ดูรายละเอียดใน พุ. เกร. (ไทย) ๒๖/๕๖๐/๔๓๗.

^{๑๓๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๖.

^{๑๓๘} บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๒๕๕๕), หน้า ๕๓๗.

^{๑๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๗.

^{๑๔๐} บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔, หน้า ๕๓๗.

๒.๓.๖.๘ ความรับผิดชอบใส่ใจเป็นพิเศษต่อรายบุคคล

โดยคำนึงถึงเหตุการณ์เวลาและสถานที่ เรียกว่า กาล^{๑๔๑} เทส^{๑๔๒} กาลเทศะ คือ เวลาและประเทศ^{๑๔๓} มีหลายอย่างที่พึงระวัง และพึงรู้ในเรื่องเกี่ยวกับกาลเทศะ เช่น การรู้สิ่งใดควรพูดไม่ควรพูด รู้จักสำรวมพฤติกรรมให้เหมาะสมด้วย กาย วาจา และใจ ในสถานที่ต่าง ๆ โดยการตระหนักรู้ถึงกาลเทศะ ดังนี้

๑) กาล คือ กาลเวลา เป็นพุทธประเพณีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกพระองค์ทรงปฏิบัติ ในเรื่องของการทรงรู้ว่า เวลานั้นควรกล่าวสอนใครหรือไม่ควรอย่างไร เพราะทรงรู้ถึงประโยชน์ที่ควรได้และไม่ได้ ดังในพระสูตรตันตปิฎกได้กล่าวถึงเรื่อง พุทธประเพณีไว้ว่า พระตถาคตเจ้าทั้งหลายทรงทราบเรื่อง ตรัสถามก็มี ไม่ตรัสถามก็มี ทรงทราบกาลอันควรตรัสถามก็มี ไม่ตรัสถามก็มี ตรัสถามเรื่องที่ เป็นประโยชน์ ไม่ตรัสถามเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะพระตถาคตเจ้าทั้งหลายทรงจัดเรื่องที่ไม่เป็น ประโยชน์เสียด้วยอริยมรรคแล้ว^{๑๔๔} และใน พระสูตรตันตปิฎก สุตตันตปิฎก กล่าวไว้ว่า ชาวนาคคนหนึ่งตั้งใจไว้แต่กลางคืนว่า จะไปฟังพุทธเทศนาบังเอิญวัวหาย ไปตามได้แล้วรีบมา แต่กว่าจะได้ก็ช้ามาก คิดว่าทันฟังท้ายหนอยกยดี ไปถึงวัดปรากฏว่าพระพุทธเจ้ายังทรงประทับรอนอยู่หนึ่ง ๆ ไม่เริ่มแสดง ยิ่งกว่านั้นยังให้จัดอาหารให้เขารับประทานจนอิ่มสบาย แล้วจึงทรงเริ่มแสดงธรรม^{๑๔๕}

๒) เทศะ คือ สถานที่ต่าง ๆ ที่เหมาะสมก่อนที่จะสอนหรือตอบปัญหาธรรม ดังในพระสูตรตันตปิฎกกล่าวถึงเรื่องของพระโมคคัลลานะกับลักษณะไว้ว่า ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะกำลังลงจากภูเขาชิลมกุฏ ถึงสถานที่แห่งหนึ่งได้แสดงอาการแยม พระลักษณะถามว่า “ท่านโมคคัลลานะ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ท่านแสดงอาการแยม”

พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า “ท่านลักษณะ ยังไม่ถึงเวลาตอบปัญหานี้ เมื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ค่อยถามปัญหานี้เถิด” ครั้นท่านทั้ง ๒ เทียบินชบาตในกรุงราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหาร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งลง ณ ที่สมควรครั้นแล้วพระลักษณะได้กล่าวขึ้นว่า “ท่านมหาโมคคัลลานะ เมื่อท่านลงจากภูเขาชิลมกุฏ ในกรุงราชคฤห์นี้ ถึงสถานที่แห่งหนึ่งได้แสดงอาการแยม อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ท่านแสดงอาการแยม”

พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า “ท่าน เมื่อกระผมลงจากภูเขาชิลมกุฏได้เห็นอัฐิสังขลิกเปรต ลอยขึ้นสู่กลางอากาศ ผุ่งแรง นกกา นกเหยี่ยวพากันโฉบไปมาอยู่ชวักไขว้จิกทั้งย้อยแย่งเนื้อที่ติดอยู่ตามระหว่างซี่โครงสับไปมาจนมันร้องครวญครางกระผมมีความรู้สึกลัวว่า น่าอัศจรรย์จริงไม่เคยปรากฏ ที่มีสัตว์เช่นนี้ มียักษ์เช่นนี้ มีเปรตเช่นนี้ มีการได้อัตภาพเช่นนี้”

^{๑๔๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๔.

^{๑๔๒} คำว่า เทส หมายถึง ประเทศ, สถานที่ หรือท้องถิ่นนั้น ๆ

^{๑๔๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๔.

^{๑๔๔} วิ.มหา. (ไทย), ๑/๑๙๔/๑๗๙.

^{๑๔๕} ดุราลัยเถิดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๘/๕๖๒.

ภิกษุทั้งหลายพากันดำหนิ ประณาม โพนทนาว่า “พระมหาโมคคัลลานะ กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า

“ภิกษุทั้งหลายสาวกทั้งหลายที่มีจักขุญาณก็ยังมีอยู่ เพราะสาวกที่รู้ที่เห็นนี้เป็นพยานได้ เมื่อก่อนเราก็ก็นิสังขลิกเปรตนั้นแต่ไม่พยากรณ์^{๑๔๖} เพราะการพยากรณ์นั้นจะไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูลข้าจะเป็นทุกข์ยาวนาน แก่ผู้ที่ไม่เชื่อเรา ภิกษุทั้งหลาย เปรตนั้นเคยเป็นคนฆ่าโคในกรุงราชคฤห์ เพราะผลกรรมนั้น จึงตกนรกหมกไหม้อยู่หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปีแล้วได้มีอัตภาพเช่นนี้ เพราะเศษกรรมที่ยังเหลือโมคคัลลานะกล่าวจริงจึงไม่ต้องอาบัติ”^{๑๔๗} และมีเรื่องเด็กหญิงชาวบ้านลูกช่างหูกคนหนึ่ง อยากฟังธรรม แต่มีงานม้วนกรอด้ายแรงอยู่ เมื่อทำ เสร็จจึงเดินจากบ้านเอาม้วนด้ายไปส่งบิดา และได้แวะโรงธรรมโดยนั่งอยู่แถวหลังสุดของที่ประชุม พระพุทธองค์ก็ยังทรงเอาพระหัตถ์ใส่ หันไปรับสั่งให้เข้าไปนั่งใกล้ ๆ ทักทายปราศรัย และสนทนาให้เกียรติให้เด็กนั้นพูดแสดงความเห็นในที่ประชุม และทรงเทศนาให้เด็กนั้นได้รับประโยชน์จากการมาฟังธรรม^{๑๔๘}

ดังนั้น กาลเทศะ หรือกาลเวลา และสถานที่นั้น เป็นเรื่องที่สำคัญ หากกล่าวหรือแสดงธรรมแก่ใครคนใดคนหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์และโทษนั้นอาจทำให้เสียหายได้ เหมือนพระมหาโมคคัลลานะยังไม่แสดงธรรมให้กับพระลักษณะที่ถามเรื่องการแยมหลังจากลงจากภูเขาชิลมกุฏ เพราะกาลเทศะยังไม่อำนวย หรือเหมาะสม แต่พอไปถึงสถานที่พระเวฬุวัน อันสถานที่ให้เหยื่อกระแตเขตกรุงราชคฤห์จึงเปิดเผย เพราะเป็นสถานที่ที่มีพระพุทธองค์ด้วย พร้อมกับรับรองสิ่งที่แสดงนั้นได้ และไม่ผิดพระธรรมวินัยด้วย หมู่ภิกษุจะกล่าวโทษพระโมคคัลลานะก็ไม่ได้ ส่วนเรื่องของเด็กหญิงชาวบ้านลูกช่างหูกก็ไปฟังธรรมที่สถานที่โรงธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อบุคคล โดยทรงคำนึงถึงกาลเวลาที่เหมาะสมที่เด็กน้อยนั้นจะได้ฟังธรรม และยังทรงเรียกมาให้นั่งฟังแถวหน้าสุดของที่ประชุมด้วย นี่คือการรับผิดชอบต่อใจเป็นพิเศษต่อบุคคล โดยคำนึงถึงเหตุการณ์เวลาสถานที่ และประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ฉันใด การพึงพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ คำนึงถึงเหตุการณ์ กาลเทศะ และประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ ก็ฉันนั้น

๒.๓.๖.๙ ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อคนที่มีปัญหา

การช่วยเหลือโดยอาศัยเครื่องมือเป็นสื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดปัญญาเห็นธรรม ซึ่งเป็นธรรมาคคนที่ด้อยปัญญาต้องอาศัยวัตถุบางอย่างเพื่อเป็นสื่อสอนธรรม และช่วยกระตุ้นจิตให้เกิดปัญญา ดังที่พระจูฬปันถกเถระได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า เมื่อก่อน เราได้มีญาณคติเกิดข้า เราจึงถูกดูหมิ่นทั้งพี่ชาย ก็ได้ขับไล่เราว่า เจ้าจงกลับไปบ้านเดี๋ยวนี้^{๑๔๙} เรานั้นถูกขับไล่แล้ว ยังมีความเยื่อใยในพระศาสนาอยู่^{๑๕๐} แม้พระจูฬปันถกเคยถูกพี่ชายขับไล่ให้กลับบ้านก็ตาม แต่เนื่องจากท่านเป็นคนมีบุญ หรือมีเยื่อใยในพระพุทธศาสนาอยู่ เมื่อพระพุทธองค์ทราบความจึงทรงประทานผ้าเช็ดพระบาทสีขาวบริสุทธิ์ให้ไปลูบ ในที่สุดพระจูฬปันถกก็พิจารณาเห็นว่าผ้าขาวถูกลูบมีสีคล้ำลง จึงนำมาเปรียบกับชีวิตของคนเราที่ไม่มีความยั่งยืน และได้เจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้ปฏิสัมภิทาญาณ

^{๑๔๖} คำว่า “พยากรณ์” หมายถึง เปิดเผยสู่สาธารณชน.

^{๑๔๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๒๙/๒๒๑-๒๒๒.

^{๑๔๘} ดุรายละเอียดยใน พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗๔/๘๗.

^{๑๔๙} พุ.วิ. (ไทย) ๑๘/๕๕๗/๔๓๖.

^{๑๕๐} พุ.วิ. (ไทย) ๑๘/๕๕๘/๔๓๖.

ชำนาญในมนโณยิต พระพุทธองค์ทรงรู้ขณะที่ทรงเป็นประธานรับนิมนต์ในหมู่บ้านพร้อมกับพระสงฆ์ใหญ่ และพระพุทธองค์ก็ทรงถามพระสงฆ์ท่านองว่ายังมีพระรูปใดอยู่ที่วัดอีกหรือไม่ พระสงฆ์ตอบว่าไม่มี แต่พระพุทธองค์ก็ยังบอกว่ายังมีพระจุฬบัณเฑียรรูปหนึ่ง จึงให้คนไปนิมนต์มาในงานนั้นด้วย ดังในพระสุตตันตปิฎกกล่าวไว้ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิก เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระจุฬบัณเฑียรผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าในที่ ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระจุฬบัณเฑียรผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าอยู่ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมีกายที่ตั้งมั่น มีจิตที่ตั้งมั่นกำลังยืน เดิน นั่ง หรือนอนก็ตาม ก็ดำรงสติไว้มั่น เธอพึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ครั้นได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแล้วพึงถึงสถานที่ที่มัจจุราชมองไม่เห็น^{๑๕๑}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ให้ผ้าขาวแก่จุฬบัณเฑียรเป็นเครื่องมือในการพิจารณาธรรม แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือต่อบุคคลที่ด้อยด้านการศึกษาธรรม แต่เป็นใช้วิธีการสอนแบบรายบุคคล ใน เป็นการที่คำนึงถึงศักยภาพความสามารถของผู้เรียน คือ พระจุฬบัณเฑียรทรงช่วยให้ศึกษาธรรมจากผ้าขาวจนได้บรรลุธรรม ซึ่งเป็นใช้วิธีการสอนแต่ละคนที่มีความแตกต่างกันไป เป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ความจริงพระพุทธองค์ทรงรู้ก่อนแล้วจึงทรงประทานเครื่องมือที่เหมาะสมให้ สามารถนำมาบูรณาการได้เป็นอย่างดีโดยเอาแนวทางนี้มาเป็นแบบอย่าง ในสมัยปัจจุบันเรียกว่า เป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือเป็นศูนย์กลาง ดังที่พระพุทธองค์ทรงมองเห็นจุดศูนย์กลาง คือ ประโยชน์ที่พึงได้เป็นสิ่งสำคัญในตัวบุคคลต่อการบรรลุธรรม

๒.๓.๗ บริบทและสื่อการสอนรายบุคคลในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนรายบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ในหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ ความหมายของสื่อไว้ว่า สื่อ (กริยา) หมายถึง ติดต่อให้ถึงกัน เช่น สื่อความหมาย ชักนำให้รู้จักกัน สื่อ (นาม) หมายถึง ผู้หรือสิ่งที่ติดต่อให้ถึงกันหรือชักนำให้รู้จักกัน^{๑๕๒} และ เียนชัย เอี่ยมวรเมธ กล่าวว่า สื่อ คือ “ตัวกลาง”^{๑๕๓} และเมื่อมีการนำ “สื่อ” มาใช้ในการเรียนการสอนจึงเรียกว่า “สื่อการสอน”

^{๑๕๑} จุ.ช. (ไทย) ๑๗/๕๐/๒๗๗-๒๒๘.

^{๑๕๒} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๒๙.

^{๑๕๓} เียนชัย เอี่ยมวรเมธ, พจนานุกรมไทย ฉบับนักเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา ๒๕๔๔), หน้า ๔๓๗.

๒.๓.๗.๑ ความหมายสื่อการสอนโดยทั่วไป

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อ (media) เป็นคำมาจากภาษาละตินว่า “ระหว่าง” (between) หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลสารสนเทศหรือเป็นตัวกลางข้อมูลส่งผ่านจากผู้ส่งหรือแหล่งส่งไปยังผู้รับเพื่อให้ผู้ส่ง และผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์^{๑๕๔}

สื่อ (Media) หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดหรือนำข้อมูลข่าวสารหรือความรู้ในลักษณะต่าง ๆ จากผู้ส่งไปยังผู้รับ ให้เข้าใจความหมายได้ตรงกัน ในการเรียนการสอน สื่อที่ใช้เป็นตัวกลางนำความรู้ในกระบวนการสื่อความหมายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เรียกว่าสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media) สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางหรือช่องทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทักษะประสบการณ์จากแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียน และทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางการศึกษา มีคำที่มีความหมายแนวเดียวกันกับสื่อการเรียนการสอน เช่น สื่อการสอน (Instructional Media or Teaching Media), สื่อการศึกษา (Educational Media), อุปกรณ์ช่วยสอน (Teaching Aids) เป็นต้น

สื่อการสอน (Instructional Media) หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือ หรือช่องทางสำหรับทำให้การสอนของครูไปถึงผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามจุดประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้เป็นอย่างดี สื่อที่ใช้ในการสอนนี้ อาจจะเป็นวัตถุสิ่งของที่มีตัวตน หรือไม่มีตัวตนก็ได้ เช่น วัตถุสิ่งของตามธรรมชาติ ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ วัตถุสิ่งของที่คิดประดิษฐ์หรือสร้างขึ้นสำหรับการสอน คำพูดท่าทาง วัสดุ และเครื่องมือสื่อสาร กิจกรรมหรือกระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ^{๑๕๕}

จรรยา เหนียนเฉลย ได้ให้ความหมายของคำว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง การนำวัสดุ เครื่องมือและวิธีการต่างๆ มาเป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้เนื้อหาไปยังผู้เรียน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกัน และให้ได้ผลตรงตามเป้าหมายของวัตถุประสงค์^{๑๕๖}

กิดานันท์ มลิทอง ได้ให้ความหมายของคำว่า “สื่อต่างๆ” สื่อใดก็ตามไม่ว่าจะเป็น เทปบันทึกเสียง สไลด์ วิดีโอ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ แผนภูมิ และแผนภาพ ซึ่งเป็นวัสดุบรรจุเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน หรือเป็นวัสดุอุปกรณ์เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาจากวัสดุสิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้เป็นอย่างดี^{๑๕๗}

^{๑๕๔} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๐.

^{๑๕๕} รัตนาภรณ์, โครงการพัฒนาบทเรียนเว็บรายวิชาการออกแบบการเรียนการสอนสำหรับนิสิตปริญญาตรี ความหมายและความสำคัญของสื่อการสอน [ออนไลน์] ที่มา : <https://sites.google.com/.../2-2-khwam-hmay-laea-khwam-saakhay-khxng-sux-kar-sxn> [๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๕๖} จรรยา เหนียนเฉลย, เทคโนโลยีการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๑๕๗} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๑๐๐.

ในปัจจุบัน นักศึกษามักจะเรียกการนำสื่อการเรียนการสอนชนิดต่างๆ มารวมกันว่าเทคโนโลยีทางการศึกษา (Educational Technology) ซึ่งหมายถึงการนำเอาวัสดุอุปกรณ์ และวิธีการมาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน^{๑๕๘}

ไชยยศ เรืองสุวรรณ ได้สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในระบบการเรียนการสอนร่วมกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายตามหลักสูตรของการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕๙}

เปรี๊ญ กุมุท ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางทำให้การสื่อสารของครูถึงผู้เรียน และทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ครูวางไว้เป็นอย่างดี^{๑๖๐}

จิราภรณ์ ศิริทวี ได้กล่าวถึง สื่อการเรียนการสอน คือ ได้แก่สิ่งที่นักเรียนสามารถจับต้อง สัมผัส ลูบคลำ และนำเคลื่อนที่ไปได้อย่างอิสระ หรือสิ่งที่สื่อดังกล่าวนี้อาจอยู่ในรูปแบบของจริงซึ่งนักเรียนเห็นได้ว่าควรนำไปใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ยังมีหมายรวมถึงวัตถุที่ใช้กระตุ้นเพื่อให้เกิดความคิด หรือเป็นเครื่องมือช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยอย่างสมบูรณ์^{๑๖๑}

อติพร ศรียมก ได้ให้ทัศนะว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึงอะไร ก็ได้ที่ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจ สนุก ตื่นเต้น และทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน^{๑๖๒} สื่อการเรียนหากมีเรียนได้รับสื่อแล้ว รู้สึกสนุกตื่นเต้นและน่าสนใจในขณะที่เรียน ทำให้ผู้เรียนนั้นรู้สึกมีความสุขไปด้วยในขณะที่เรียน เพราะผู้สอนฉลาดในการใช้สื่อที่เหมาะสมด้วย

ลัดดา สุขปรีดี ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึงตัวกลางที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ครูและนักเรียนเข้าใจสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกันได้ผลดีตรงตามจุดมุ่งหมายตามหลักสูตรของการเรียนการสอนอย่างแท้จริง^{๑๖๓}

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึงวัสดุ (สิ่งสิ้นเปลือง) อุปกรณ์ (เครื่องมือที่ไม่ผู้ฟังได้ง่าย) และวิธีการ (กิจกรรม ละคร เกม การทดลอง ฯลฯ) ที่ใช้เป็นสื่อกลางให้

^{๑๕๘} ความหมายและประเภทของสื่อการเรียนการสอน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://elearning.psru.ac.th/courses/163/> [๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๕๙} ไชยยศ เรืองสุวรรณ, เทคโนโลยีการศึกษา : ทฤษฎีและการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๐.

^{๑๖๐} เปรี๊ญ กุมุท, การวิจัยสื่อและนวัตกรรมการสอน. เอกสารอัดสำเนา ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๑๙, หน้า ๑.

^{๑๖๑} จิราภรณ์ ศิริทวี, ข้อคำนึงในการใช้สื่อการเรียนการสอน, วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๓.

^{๑๖๒} อติพร ศรียมก, เอกสารการสอนวิชาสื่อการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาหน่วยที่ ๑-๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕, หน้า ๑๓.

^{๑๖๓} ลัดดา สุขปรีดี, เทคโนโลยีการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๖๑.

ผู้สอนสามารถส่งหรือถ่ายทอดความรู้เจตคติ (อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ทักษะและค่านิยม) และทักษะ ไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖๔}

วาสนา ขาวหา ได้สรุปความหมายของสื่อการสอนไว้ว่า สื่อการสอน หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่เป็นตัวกลางหรือพาหะนำความรู้ไปสู่ผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี^{๑๖๕}

ดังนั้น การใช้สื่อการสอน คือ การใช้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่น่ามาเป็นสื่อที่ผู้สอนใช้เป็นสื่อกลาง เพื่ออำนวยความสะดวกถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน และช่วยให้สะดวกต่อผู้ส่งสื่อและผู้รับสื่อได้เป็นอย่างดี ทั้งในทางตรงทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ตามในการจัดการเรียนการสอน เป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายอีกทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้สำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และพัฒนาสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต่อไป

๒.๓.๗.๒ ประเภทของสื่อการสอน

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางในการจำแนกประเภทสื่อการสอน มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้จำแนกไว้หลายประเภทด้วยกัน สื่อการสอนมีหลายประเภท และมีการจำแนกประเภทโดยใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกัน สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ จำแนกประเภทของสื่อได้เป็น ๖ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. **สื่อสิ่งพิมพ์** ทั้งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อสนองการเรียนรู้ตามหลักสูตรโดยตรง เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการเรียนรู้ หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบฝึกหัดกิจกรรม ใบงาน ใบความรู้ ฯลฯ และสิ่งพิมพ์ทั่วไปที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เช่น วารสาร นิตยสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ จดหมายข่าว โปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นภาพ เป็นต้น

๒. **สื่อบุคคล** หมายถึง ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และวิธีปฏิบัติตนไปสู่บุคคลอื่น นับเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการโน้มน้าวจิตใจของนักเรียน สื่อบุคคลอาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในสถานศึกษา เช่น ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา คนทำอาหาร หรือตัวนักเรียนเอง หรืออาจเป็นบุคลากรภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ

๓. **สื่อวัสดุ** เป็นสื่อที่เก็บสาระความรู้ไว้ในตัวเอง จำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์ช่วย เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง เป็นต้น

๒) วัสดุประเภทที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยตนเองจำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง ซีดีรอม แผ่นดิสก์ เป็นต้น

๔. **สื่ออุปกรณ์** หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่าน ทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็นหรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายแผ่นโปร่งใส เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น

๕. **สื่อบริบท** เป็นสื่อที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยาการหรือแหล่ง

^{๑๖๔} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา, หน่วยที่ ๑-๕. (กรุงเทพมหานคร : สำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

^{๑๖๕} วาสนา ขาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๘.

เรียนรู้อื่น ๆ เช่น ห้องสมุด หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของสิ่งมีชีวิต เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ หรืออยู่ในรูปของปรากฏการณ์เหตุการณ์ที่มีอยู่เกิดขึ้นรอบตัว ตลอดจนข่าวสารด้านต่าง ๆ เป็นต้น

๖. สื่อกิจกรรม การมีสื่อที่เป็นกิจกรรมหรือมีกระบวนการที่จัดขึ้นมา เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้กับนักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออก โดยอาศัยการจัดกิจกรรมเป็นสื่อด้วยได้แก่ การแสดงละคร การให้นักเรียนได้มีบทบาทสมมติ มีการสาธิต มีการจัดสถานการณ์จำลอง การร่วมกันจัดนิทรรศการ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับเด็กนักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ การทำโครงการ^{๑๖๖} และสื่อการสอนนี้มีอีกหลายท่านได้กล่าวถึงสื่อของการสอนไว้ เช่น กิดานันท์ มลิทอง^{๑๖๗} วัฒนาพร ระงับทุกข์^{๑๖๘} กิตติมา ปรีดีติติก^{๑๖๙} ชัยยงค์ พรหมวงศ์^{๑๗๐} วาสนา ชาวหา^{๑๗๑} เป็นต้น

การใช้สื่อการสอนมาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนนั้นมีมาก และนักการศึกษาได้กล่าวไว้มากหลายประเภท สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้น เพื่อสนองการเรียนรู้ตามหลักสูตร หรือสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วไป ได้แก่ หนังสือพิมพ์ หนังสือแบบเรียน คู่มือครู ชุดวิชา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือประกอบการสอน หนังสืออ้างอิง แผนการสอน ใบงาน แบบฝึกหัด กิจกรรม วารสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ เป็นต้น สื่อบุคคล คือ บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ และทักษะต่าง ๆ ให้กับผู้อื่น เช่น ครู ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประชาชนชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เฉพาะเรื่อง เป็นต้น สื่อวัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง เป็นต้น และอีกอย่างหนึ่ง สื่อวัสดุประเภทที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยตนเอง จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น ภาพยนตร์ เทป บันทึกเสียง ซีดีรอม เป็นต้น สื่ออุปกรณ์ คือ สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่าน เป็นสิ่งที่สามารถช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพได้ วิธีการดังกล่าว เช่น การสาธิต การแสดงบทบาท การแสดงละคร และหุ่น การศึกษานอกสถานที่ การจัดแสดงนิทรรศการ ตลอดจนวิธีการเสนอบทเรียนด้วยสื่อประเภทวัสดุและอุปกรณ์ที่นำมาเป็นเครื่องมือ และรวมทั้งสื่อที่เป็นบริบทสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด เป็นต้น ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งและเป็นบริบทที่เป็นสื่อในการช่วยเอื้อต่อการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรม เป็นการพัฒนาสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียน โดยมีการจัดนิทรรศการ เป็นต้น

^{๑๖๖} สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, ประเภทของสื่อการสอน และการเลือกใช้, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://blog.eduzones.com/lovekru/178417> [๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๖๗} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการศึกษา, หน้า ๑๐๑-๑๐๘.

^{๑๖๘} วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๑๖๙} กิตติมา ปรีดีติติก, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๐.

^{๑๗๐} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา หน่วยที่ ๑-๕, หน้า ๑๑๒.

^{๑๗๑} วาสนา ชาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓.

ดังนั้น การใช้สื่อดังกล่าวมาข้างต้นนี้ เมื่อนำมาสรุปลงในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว เป็นสื่อที่สนองผัสสะที่เรียกว่า สัมผัส ๖ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ การสร้างสื่อให้ผู้เรียนเสพ จำเป็นต้องมีความระมัดระวังเพื่อให้มีประโยชน์มากกว่าโทษ และครูผู้สอนควรสร้างสื่อหรืออาศัยสื่อที่เป็นวัตถุรูปต่าง ๆ ในด้านดีนำมาใช้อย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่ได้ปัญญา จึงจำต้องสร้างรูปารมณโดยอาศัยสิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือช่วยในการสื่อสู่ผู้เสพ โดยผ่านผัสสะ ๖ อย่างสร้างสรรค์ จึงจะทำให้สำเร็จวัตถุประสงค์ได้ดี ผู้รับหรือนักเรียนที่เสพสื่อทางผัสสะอาจได้ทั้งด้านดี และด้านเสียด้วยตัวอย่าง ดังนี้

๑) การเสพสื่อทางตาโดยไม่ใช้เครื่องฉาย (nonprojected materials) เป็นสื่อที่ใช้การสื่อสารทางทัศนะ โดยไม่ต้องใช้เครื่องฉายร่วมด้วย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ สื่อภาพ (illustrative materials) เป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ในตัวเอง เช่น ภาพกราฟิก กราฟ แผนภาพ แผนที่ ของจริง ของจำลอง ฯลฯ กระดานสาธิต (demonstration boards) ใช้ในการเสนอแนะเนื้อหา เช่น กระดานชอล์ก กระดานนิเทศ กระดานแม่เหล็ก กระดานผ้าสาหลี ฯลฯ และกิจกรรม (activities) เป็นวิธีการเพื่อการเรียนรู้การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

๒) การเสพสื่อทางตาโดยใช้เครื่องฉาย (projected materials and equipment) เป็นวัสดุอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้มีการสื่อสารด้วยภาพหรือทั้งภาพและเสียง อุปกรณ์เครื่องฉายที่มีทั้งระบบฉายตรงและฉายอ้อมเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาจากวัสดุแต่ละประเภทที่ใช้กับอุปกรณ์นั้นๆ เพื่อให้เป็นภาพปรากฏขึ้นบนจอภาพ มีทั้งเครื่องฉายสไลด์ใช้กับแผ่นฟิล์มสไลด์ ได้ เช่น เครื่องเล่นดีวีดีที่ใช้กับแผ่นวีซีดีและดีวีดี เป็นต้น

๓) การเสพสื่อทางหูโดยสื่อเสียง (audio materials and equipment) เป็นวัสดุและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อการสื่อสารด้วยเสียง อุปกรณ์เครื่องเสียงจะใช้ถ่ายทอดเนื้อหาจากวัสดุแต่ละประเภทที่ใช้เฉพาะกับอุปกรณ์นั้นเพื่อเป็นเสียงให้ได้ยิน เช่น เครื่องเล่นซีดีใช้กับแผ่นซีดี เครื่องเล่นบันทึกเทปใช้กับเทปเสียง หรืออาจเป็นอุปกรณ์ในการถ่ายทอดสัญญาณเสียง^{๑๗๒} เสียงเป็นรูปอย่างหนึ่งเรียกว่า อุปาทายรูป^{๑๗๓} เป็นต้น

๔) การเสพสื่อทางจมูก (ผัสสะ)^{๑๗๔} โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เช่น บริบทสิ่งแวดล้อมภายในห้องเรียนสะอาดสะอ้านดีเป็นที่เจริญอารมณ์ ทั้งห้องเรียน แอร์ ห้องน้ำ หรือห้องเรียนอยู่ติดกับห้องน้ำไม่มีกลิ่นเหม็น กลิ่นหอมมีการดูแลเป็นอย่างดี แต่ถ้าหากห้องเรียนมีกลิ่นเหม็นและครูก็ไม่ได้ตั้งใจสร้างสื่อสิ่งดังกล่าวนี้ แต่มีผลต่ออารมณ์ แม้จะเป็นเพียงสิ่งที่สัมผัสได้ทางจมูกก็ตาม แต่กลิ่นเป็นสื่อหนึ่งที่จมูกได้รับที่บอกถึงความไม่น่าปรารถนาทางอารมณ์ เมื่อจมูกเสพสื่อด้วยผัสสะนั้น

^{๑๗๒} ดูรายละเอียดใน ประเภทของสื่อการเรียนการสอน-นวัตกรรมทางการศึกษา-Google Sites, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/.../home/prapheth-khxng-sux-kar-reiyn-kar-sxn> [๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๑๗๓} ไปศึกษาเพิ่มใน ที.สี. (ไทย) ๑/๔๔๘-๔๔๙/๒๒๐.

^{๑๗๔} ไปศึกษา “เรื่องผัสสะ” ใน ที.สี. (ไทย) ๑/๑๔๖/๔๕) สัมผัส หรือการกระทบกันระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก เช่น ตากระทบรูป เป็นต้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า ญาณ ๖๒ เริ่มต้นจากผัสสะนำไปสู่เวทนา สุดท้ายก็คือความทุกข์ ดังนั้นจึงไม่อาจนำไปสู่ความดับทุกข์ได้แต่อย่างใด.

จึงทำให้อารมณ์ภายในหงุดหงิดมีผลกระทบถึงสื่อที่สร้างสรรค์อีกด้วย นักเรียนมีอาการเครียดขาดสมาธิ เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อกระตุ้นอารมณ์เอง ทำให้การเรียนบกพร่องได้

๕) การเสพสื่อด้วยรส^{๑๗๕} แม้ลิ้นอาจไม่ได้สัมผัสโดยตรง แต่ผู้ส่งสื่อ (ครู) เข้าใจวิธีการในการสร้างสรรค์สื่อที่เหมาะสมให้กับผู้เสพ (นักเรียน) เปิดใจกว้างในการสอนอย่างเป็นกันเอง มีเครื่องในการสื่อที่ดีพร้อม และสิ่งแวดล้อมเจริญอารมณ์ ครูผู้สอนไม่ปิดบังอำพรางวิชาความรู้ต่อศิษย์ ประสทธิประสาทให้อย่างเต็มกำลัง มีทักษะในการพูดจาเพื่อส่งสื่อให้ผู้เสพอย่างสร้างสรรค์ จึงทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส รส แห่งวิชาความรู้ที่ครูให้ เปรียบเสมือนได้รับสัมผัสรสทางลิ้น ครูที่สื่อฉลาดในการใช้สื่อสู่ผู้เสพแบบนี้ จึงสมควรเรียกว่า น้ำคำครูผู้มีรส รู้จักสร้างสรรค์สื่อให้ศิษย์เสพได้ด้วยดี

๖) การใช้กายเป็นสื่อสู่ผู้เสพ^{๑๗๖} ครูควรใช้กิริยาท่าทางประกอบที่สร้างสรรค์ รวมทั้งทักษะต่าง ๆ หากศิษย์รับสื่อไม่ตรงตามที่ครูสอนหรือรับรู้ช้ากว่าเพื่อนในห้องเรียน ครูไม่ควรใช้มือหรือไม่ไปตักนักเรียน เพราะอาจเป็นการส่งสื่อที่ไม่สร้างสรรค์ทางกายได้ การใช้สื่อด้านคำพูด บางครั้งอาจไม่เพียงพอสำหรับผู้รับสื่อหรือนักเรียนบางคน จึงควรใช้สิ่งอื่นประกอบด้วย เช่น มีกิริยาท่าทาง การให้นั่งสมาธิก่อนเรียนหรือก่อนสอนทฤษฎี เพื่อใช้กายเป็นสื่อครูอาจจะทำสาธิตให้ศิษย์ดูเป็นตัวอย่างก่อน และร่างกายนี้เป็นสื่อที่เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสอนศิษย์

๗) การใช้จิตวิญญาณในการสื่อวิชาความรู้สู่ผู้รับ^{๑๗๗} ข้อนี้สำคัญมากเพราะจิตของผู้รับสื่อมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ส่งสื่อจึงควรใช้ทั้งสิ่งที่ป็นวัตรธรรมและนามธรรมควบคู่กันไป ด้วย วัตรรูปที่เป็นสื่อ คือ สิ่งต่าง ๆ ที่นำมาเป็นเครื่องมือนั้นก็ป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง แต่หากครูใช้จิตวิญญาณในการสอนหรือสื่อวิชาจากใจภายในได้ดีแล้ว ย่อมทำให้ผู้เสพสื่อได้รับการกระตุ้นจิตปลุกให้ตื่นรู้ได้ และสื่อที่ดีก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถเข้าไปประทับในอัมมารมณ์ภายในได้ แม้หลังการเรียนการสอนไปแล้วก็ตาม เป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นตัวเองได้ด้วย เพราะได้รับสื่อที่ดีจากผู้ส่งสื่อช่วยสร้างสัญญาอารมณ์ไว้ก่อน หมายความว่า ใช้สื่อที่ดีสอนบ่อย ๆ ย้ำบ่อย ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนจำได้ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงควรสร้างสรรค์สื่อให้ผู้เสพได้ใช้สัญญาอารมณ์จำในด้านบวกไว้

ดังนั้น การใช้สื่อมีการจำแนกไว้หลายประเภท ส่วนใหญ่แล้วก็มีลักษณะที่คล้ายกัน เช่น ประเภทของสื่อที่เน้นการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องได้จำแนกไว้มีทั้งสื่อที่เป็นบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เทคนิควิธีการ กิจกรรม ภาพ เสียง สิ่งพิมพ์ และแหล่งเรียนรู้ ก็ถูกจัดเป็นประเภทของสื่อ สรุปแล้วผู้ส่งสื่อและผู้รับสื่อควรเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะเพื่อนำมาบูรณาการและพัฒนาวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่วางไว้

๒.๓.๗.๓ คุณค่าและประโยชน์ของสื่อการสอน

คุณค่าและประโยชน์ของสื่อการสอนนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากต่อบทบาทในการเรียนการสอนอาจกล่าวได้ว่า มีมาตั้งแต่อดีตสมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นตัวกลางใน

^{๑๗๕} ไปศึกษาเพิ่มใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๔/๑๑.

^{๑๗๖} ไปศึกษาใน ม.อ. (ไทย) ๖/๑๑๐/๑๓๗.

^{๑๗๗} พระพุทธเจ้าสื่อเรื่องวิญญานเพื่อสอนพระสาวกว่า วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมันนั่นไม่ใช่อดีตของเรา, ไปดูใน (วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๒-๒๓/๒๙-๓๐).

การช่วยทำให้การสื่อสารระหว่างผู้ให้สื่อและผู้รับสื่อหรือครูสอนและผู้เรียนได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้รับสื่อหรือผู้เรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้ตรงกับที่ผู้ส่งสื่อต้องการ สื่อการสอนเป็นตัวกลางที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการในด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี สื่อการสอนเป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่าและประโยชน์มาก จึงมีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

จันทร์ฉาย เตมียการ ได้กล่าวว่าสื่อการสอนประโยชน์ในการช่วยแบ่งเบาภาระผู้สอน ทั้งด้านแรงงานและเวลา ช่วยสร้างบรรยากาศในการเรียน กระตุ้นและสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน สร้างความตื่นตัวในสิ่งแปลกใหม่ใน ชั้นเรียน ทำทนายให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็นมากขึ้น และช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนในเนื้อหาวิชาได้ง่ายยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยให้เกิดมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว^{๑๗๘}

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า สื่อการสอน มีความจำเป็นต่อการเรียนการสอนในฐานะที่เป็นตัวกลาง ที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอนมีความสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน ช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานหรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน ช่วยให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมาย และ สื่อการสอนสำเร็จรูปช่วยให้นักเรียนที่อยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้สามารถเรียนได้ทัดเทียมผู้ที่มีฐานะดีกว่า^{๑๗๙}

เปรี๊ญ กุมุท ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ โดยมีจำกัดชนิดใดชนิดหนึ่งว่ามีคุณค่าต่อการเรียนการสอน คือช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้เรียนช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ช่วยให้นักเรียนเรียนสำเร็จง่ายขึ้น และสอบได้มากขึ้น^{๑๘๐}

จริยา เหนียนเฉลย ได้กล่าวถึงประโยชน์ของสื่อการสอนไว้ว่า สื่อการสอนช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะผู้เรียนเกิดความเข้าใจเป็นรูปธรรมชัดเจน ทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ได้ในปริมาณที่มากขึ้นในเวลาที่กำหนด ทำให้การเรียนรู้มีความคงทน และช่วยให้สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบาก ได้สะดวกและง่ายขึ้น^{๑๘๑}

ดังนั้น สื่อการสอนมีทั้งคุณค่าและมีทั้งประโยชน์ต่อครูที่เป็นผู้ส่งสื่อและนักเรียนผู้รับสื่อ เพราะเป็นตัวกลางที่สามารถช่วยให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนที่ช่วยให้บรรลุไปตามวัตถุประสงค์ได้ เมื่อมีสื่อมาเป็นตัวช่วยจึงทำให้นักเรียนสามารถได้รับสื่อที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ คือ ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดนี้ไปพัฒนาสื่อการสอนการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต่อไป

๒.๓.๗.๔ หลักของการใช้สื่อการสอน

สื่อการสอน คือ ตัวกลางเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ได้ง่าย ประหยัดเวลาได้มากขึ้น สามารถช่วยถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ระหว่างครูและ

^{๑๗๘} จันทร์ฉาย เตมียการ, การเลือกใช้สื่อทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๗๙} ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ. เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อทางการศึกษาหน่วยที่ ๑-๕. หน้า ๑๑๓.

^{๑๘๐} เปรี๊ญ กุมุท, การวิจัยสื่อและนวัตกรรมการสอน, หน้า ๔.

^{๑๘๑} จริยา เหนียนเฉลย, เทคโนโลยีการศึกษา, หน้า ๗.

นักเรียน ช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจสิ่งที่ครูสอนได้เร็วและช่วยสร้างสัญญาณอารมณ์ให้นักเรียนจำได้ดี การนำสื่อการสอนมาใช้จำเป็นต้องเลือกประเภทให้สอดคล้องเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรับรู้เนื้อหาจากการถ่ายทอดของสื่อได้อย่างเต็มกำลังความสามารถของแต่ละคนได้ดีที่สุด ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องรู้จักเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนด้วย

การเลือกสื่อใช้ในการเรียนการสอนนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสเป็นแนวทางไว้เรียกว่า สัปปุริสธรรม ดังพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ^{๑๘๒} ส่วนในพระสูตรต้นตปิฎก พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ ๗ ประการ ซึ่งรวมทั้งหลักของพระธรรมและพระวินัยด้วย อยู่ในหลักของสัปปุริสธรรมเดียวกัน ดังนี้

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

- ๑) เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ)
- ๒) เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล)
- ๓) เป็นอัตตัญญ (ผู้รู้จักตน)
- ๔) เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ)
- ๕) เป็นกาลัญญ (ผู้รู้จักกาลเวลา)
- ๖) เป็นปริสสัญญ (ผู้รู้จักชุมชน)
- ๗) เป็นบุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล)^{๑๘๓}

การเลือกสื่อที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญแม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็เป็นสื่อที่ทำให้ช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ และช่วยให้ได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ การเลือกสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นสื่อช่วยเอื้อต่อการเรียนรู้ให้บุคคลผู้เรียนได้รับประโยชน์มากที่สุด แม้แต่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ยังให้ความสำคัญมากต่อการเลือกสื่อสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น การเลือกสื่อที่เป็นสถานที่และตัวบุคคลผู้ให้หรือผู้ส่งสื่อด้วย ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวถึงการเลือกหาวัดและอาจารย์อันสมควรแก่การภาวนาว่า

พึงออกจากวัดอันไม่สมควรแก่การภาวนาสมาธิ ไปอยู่ ณ ที่วัดอันสมควร ... โยคีบุคคลพึงอยู่เจริญกัมมัฏฐานให้บริสุทธิ์ ณ ที่วัดเดียวกันกับอาจารย์นั้นแหละ トラบเท่าที่ตนมีความผาสุก แต่ถ้าไม่มีความผาสุก ณ ที่วัดนั้น ก็พึงไปอยู่ ณ ที่วัดอื่นอันเป็นที่สบาย^{๑๘๔} วัดเป็นสถานที่หนึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมหรือผู้เรียนจำต้องเลือกและรวมทั้งอาจารย์ผู้สอนหรือผู้รู้จักเลือกใช้สื่อให้กับศิษย์ที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ด้วย และแม้กระทั่งตัวบุคคลคืออาจารย์ก็เช่นกันที่ศิษย์จำต้องเลือกคบหา เพราะสิ่งสำคัญที่เป็นสื่อในตัวบุคคลที่เป็นอาจารย์นั้นมีทั้งที่เป็นกัลยาณมิตรได้และไม่ได้ด้วย การเลือกสถานที่วัดและอาจารย์ที่เหมาะสมถือว่า เป็นสื่อบุคคลและสถานที่ที่จำเป็นมิเช่นนั้นจะทำให้เสีย

^{๑๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๔.

^{๑๘๓} ที. ปา. (ไทย) ๓/๓๓๑/๓๓๓.

^{๑๘๔} พระพุทธโสมณะ รัตน **วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรสาส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๓.

ประโยชน์กันทั้งครูและศิษย์ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นโทษ สื่อสถานที่ที่ไม่เหมาะสมที่จะเลือกเป็นที่เรียนรู้หรือปฏิบัติมีสื่อที่เป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ในวิสุทธิมรรค^{๑๘๕} กล่าวไว้ ๑๘ ประการ คือ

- ๑) มหุตตม์ วัดใหญ่ (เพราะมีพระภิกษุและสามเณรมาก)
- ๒) นวตตม์ วัดสร้างใหม่ (เพราะจะมีการก่อสร้างมาก)
- ๓) ชินตตม์ วัดที่ชำรุด (เพราะจะต้องมีสิ่งที่พึงปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม)
- ๔) ปณณิสิตตตม์ วัดที่อิงทางหลวง (เพราะจะมีพระภิกษุอาศัยกันมาตามทางมาก)
- ๕) โสณทตม์ วัดที่มีสระน้ำ (เพราะมีผู้คนชาวบ้านพากันมาชุมนุมมากเพื่อต้องการน้ำ)
- ๖) ปณณ วัดมีใบไม้ใช้เป็นผัก (เพราะมีผู้คนที่มาเก็บผักบวกรวณ)
- ๗) ปุบผุ วัดมีดอกไม้ (เพราะเป็นอันตรายแก่กัมมัญฐานด้วยกลิ่นและความงามได้)
- ๘) ผล วัดมีไม้ผล (เพราะมีผู้คนมารบวกรวณ เช่น มาขอเมื่อไม่ให้เขาก็โกรธ)
- ๙) ปตถนียตา วัดที่มีคนขึ้นมาก (เพราะเป็นการรบกวนการบำเพ็ญเพียรเรียน

กัมมัญฐาน)

๑๐) นครสนนิสสิตตา วัดที่อิงเมือง (เพราะมีสิ่งรบกวนอนิฏฐานรณณ์ อารมณ์ที่ไม่นำปรารภนามีสื่ออารมณ์ คือหญิงสาว หรือผู้คนทั้งหลายผ่านไปมา)

- ๑๑) ทารุสนนิสสิตตา วัดที่อิงป่า (เพราะมีคนเก็บพื้นหรือหาไม้ใช้ทำบ้านเรือน)
- ๑๒) เขตตสนนิสสิตตา วัดที่อิงไร่นา (เพราะจะมีผู้คนทำลานข้าวรอบวัดรบกวน)
- ๑๓) วิสภาคานํ ปุคคลานํ อตถิตา วัดที่มีคนไม่ลงรอยกัน (เพราะมีผู้จองเวรกัน

และกัน)

๑๔) ปฏญสนนิสสิตตา วัดที่อิงท่า (เพราะมีผู้คนโดยสารมาด้วยเรือพวกโคต่างๆ เป็นต้น)

๑๕) ปจจนตสนนิสสิตตา วัดที่อิงบ้านป่าชายแดน (เพราะจะมีแต่ผู้คนไม่เลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนไตร)

- ๑๖) รชชสีมสนนิสสิตตา วัดที่อิงเขตแดนประเทศ (ในระหว่างประเทศย่อมมีราชภัย)
- ๑๗) อสปปายตา วัดที่ไม่มีความสบาย (เพราะสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ)
- ๑๘) กลยาณมิตตานํ อลาโก วัดที่หาอาจารย์ผู้กัลยาณมิตรไม่ได้ (เพราะขาดผู้สอน

ที่ดี)

สถานที่และการหาอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรไม่ได้ที่เป็นสื่อทั้ง ๑๘ ประการดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ไม่ควรเลือก เพราะเป็นโทษต่อผู้เรียน แต่แนวทางในการเลือกสื่อเหล่านั้นสามารถนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการได้ และศิริพงศ์ พยอมแย้ม ได้นำเสนอหลักการเลือกสื่อการสอนตามแนวทางในการเลือกสื่อการเรียนการสอนของพระพุทธองค์ว่า คือ แนวปฏิบัติตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ดังนี้

- ๑) อัมมัญญตา (ความรู้จักเหตุ) หมายถึงสื่อการสอนที่ดีต้องแก้ปัญหาได้
- ๒) อตถัญญตา (ความรู้จักผล) หมายถึงใช้สื่อเพื่อแสดงให้เห็นผลของการ

กระทำ

^{๑๘๕} ใพบุเพิ่มเติมในเรื่องเดียวกัน หน้า ๒๐๔-๒๑๑.

๓) อัตตัญญูตา (ความรู้จักตน) หมายถึงสื่อการสอนต้องเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

๔) มัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณ) หมายถึงสื่อการสอนต้องมีความยากง่ายเหมาะสมกับผู้เรียน

๕) กาลัญญูตา (ความรู้จักกาล) หมายถึงสื่อการสอนต้องใช้ในเวลาที่เหมาะสม

๖) ปริสัญญูตา (ความรู้จักชุมชน) หมายถึงสื่อการสอนที่คำนึงถึงประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

๗) บุคลัญญูตา (ความรู้จักบุคคล) หมายถึงสื่อการสอนที่สามารถสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคล^{๑๘๖} พระมหาสมณเจ้าทรงกล่าวว่า ผู้ประกอบพร้อมด้วยธรรมใดเรียกว่า สัตบุรุษ ธรรมนั้นย่อมชื่อว่า สัปปุริสธรรม^{๑๘๗} วาสนา ชาวหา ได้เสนอหลักการเลือกสื่อและลักษณะที่ดีข้อควรคำนึงในการเลือกสื่อมาใช้ มี ๓ ประการ คือ

๑) หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึงสื่อที่นำมาใช้นั้นทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในแผนการสอนทุกประการ

๒) หลักประสิทธิผล (Productivity) หมายถึง มีผู้เรียนจำนวนมากบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๑๘๘}

๓) หลักประหยัด (Productivity) หมายถึง สื่อการสอนนั้นจะต้องมีความคุ้มค่าต่อการลงทุนทั้งในด้านทุนทรัพย์ แรงงานและระยะเวลาในการใช้งาน^{๑๘๙}

ดังนั้น หลักของการเลือกสื่อที่เหมาะสมนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาวัยรุ่นชนบทสุโขทัยแลนด์ ๔.๐ ที่จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมหลายอย่างว่า ควรเลือกแบบไหนอย่างไร เช่น สื่อสถานที่เป็นสปีปายะ สื่อบุคคลที่เหมาะสม และสื่ออื่น ๆ ที่น่าเชื่อถือได้ มีความน่าสนใจ ยึดหลักประหยัด มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล อย่างที่ต้องคำนึงถึง คือ สื่อการสอนที่ดีนั้นต้องแก้ปัญหาได้ด้วย แสดงให้ผู้เรียนเห็นผลของการกระทำและการปฏิบัติที่เหมาะสมกับวัยผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกไม่ยากเกินไป ใช้ในเวลาที่เหมาะสมคำนึงถึงพื้นเพเดิมของผู้เรียน และสนองตอบความต้องการระหว่างบุคคลที่มีประสบการณ์แตกต่างกันด้วย

การใช้สื่อการสอน มีข้อควรคำนึงหลายอย่าง เช่น ใช้สื่อตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน โดยให้ผู้เรียนได้เห็นได้ยิน และมีกิจกรรมร่วมด้วยอย่างทั่วถึง ใช้สื่อการสอนภายในเวลาที่กำหนด คอยสังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนที่มีต่อสื่อ^{๑๙๐} และกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เสนอแนวทางการใช้สื่อการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพว่า ครูผู้สอนควรปฏิบัติ ดังนี้

^{๑๘๖} ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๖-๘๘.

^{๑๘๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒๘.

^{๑๘๘} ผลโดยรวมสนองตามวัตถุประสงค์สำเร็จได้ด้วยดี.

^{๑๘๙} วาสนา ชาวหา สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗-๒๐.

^{๑๙๐} จริยา เหนียนเฉลย, เทคโนโลยีการศึกษา, หน้า ๒๑.

๑) วิเคราะห์หลักสูตร ครูผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจกับแนวคิด จุดหมาย หลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อจะได้มองเห็นทิศทางของหลักสูตร และมีแนวคิดพื้นฐานในการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ให้ถูกต้องตามแนวทางที่หลักสูตรมุ่งหวัง รวมทั้งการศึกษา จุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา เพื่อจะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

๒) ศึกษาเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากเอกสารคู่มือหลักสูตร คู่มือจัดการเรียนรู้ แนวการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ วิธีการกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจบทเรียน ซึ่งการศึกษาดังกล่าวจะช่วยให้การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ของครู สัมฤทธิ์ผลตามต้องการยิ่งขึ้น

๓) กำหนดสื่อการเรียนรู้ที่จะใช้ สิ่งที่ครูผู้สอนควรคำนึงเกี่ยวกับการกำหนดสื่อการเรียนรู้ ก็คือควรเลือกใช้สื่อการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความกระจ่างได้ด้วยตนเองและช่วยให้เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

๔) ประเมินสื่อการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการใช้สื่อในการเรียนรู้^{๑๙๑}

ดังนั้น หลักของการใช้สื่อการสอนที่ดีต่อการพัฒนาวิทยุชุมชนบพสุยุคไทยแลนด์ ๔.๐ นั้น นอกจากที่จะต้องรู้จักเลือกสื่อที่มีประสิทธิภาพแล้ว สิ่งสำคัญที่ควรคำนึง คือ ความพร้อมของครูผู้สอนหรือผู้ส่งสื่อ และความพร้อมของผู้เรียนหรือผู้รับสื่อ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมความเหมาะสมในการใช้สื่อนั้น ๆ และการใช้สื่อการสอนให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ผู้สอนจำเป็นต้องมีวิธีการกำหนด ขั้นตอนลำดับขั้นของการใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมชัดเจน รวมถึงในเรื่องของ กาล เวลา และสถานที่ด้วย

๒.๓.๗.๕ รูปแบบในการใช้สื่อการสอน

หลักการในการใช้สื่อการสอนนั้น ครูผู้สอนจะต้องรู้จักเลือกสื่อที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบที่ชัดเจน การมีความพร้อมทั้งผู้สอน และผู้เรียน ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในการใช้สื่อการสอนนั้น ๆ การนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนควรสอดคล้องกับรูปแบบที่เหมาะสม ในการพัฒนาวิทยุชุมชนบพสุยุคไทยแลนด์ ๔.๐ พอสรุปได้ ๓ อย่าง ดังนี้

๑. สอดคล้องกับรูปแบบกลุ่มใหญ่ (Mass Learning) เป็นการสอนต่อบุคคลกลุ่มใหญ่ ในลักษณะของการสื่อความหมายด้านเดียว (One way communication) เช่น การบรรยายต่อที่ประชุม การฝึกอบรมกลุ่มใหญ่ สื่อที่นำมาใช้ควรเหมาะสมกับขนาดของกลุ่ม เช่น ภาพยนตร์ สไลด์มัลติวิชชั่น เครื่องฉายภาพโปรเจกเตอร์ เป็นต้น

๒. สอดคล้องกับรูปแบบรายบุคคล (Individualized Learning) คือการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ตามความสามารถเฉพาะตน โดยผู้เรียนรู้ที่จะสามารถประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากสื่อานาประเภทเป็นบทเรียนสำเร็จรูป เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องวิทัศน์ สไลด์ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เทปเสียง และชุดของการเรียนการสอน

^{๑๙๑} กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๔๘.

๓. สอดคล้องกับรูปแบบกลุ่มผู้ส่งและผู้รับ (Group Learning) เป็นการเรียนเป็นกลุ่มที่ผู้ส่งและผู้รับสามารถตอบโต้ และรับรู้ร่วมกันได้ทันที เป็นลักษณะการสื่อสาร ๒ ทาง (Two ways communication) เช่น การสนทนากลุ่มย่อย การทบทวนบทเรียน การอภิปรายแบบระดมสมอง สื่อที่นำมาใช้ อาจเป็นในรูปแบบฟิล์มสตริป สไลด์ชุด แผ่นใส เอกสารสิ่งพิมพ์^{๑๙๒}

แนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นการนำสื่อการสอนไปใช้ที่คำนึงถึงรูปแบบการสอน ๒ รูปแบบ คือสื่อแบบรายบุคคล และสื่อแบบกลุ่มบุคคล โดยมีลักษณะการใช้สื่อการสอน ๓ ลักษณะ คือ ๑. ใช้สื่อเพื่อบรรยายประกอบ ๒. ใช้สื่อในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระให้แก่ผู้เรียน ๓. ใช้สื่อถ่ายทอดเนื้อหาสาระสู่ผู้รับสื่อที่เป็นนักเรียน และผู้วิจัยได้นำรูปแบบของสื่อแบบรายบุคคลมาบูรณาการใช้ในการพัฒนาวิทยุชุมชนในโรงเรียนโรงเรียนถ้าป็นวิทยุชุมชน ที่คำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเพื่อสนองตอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ การจัดการศึกษาต้องยึดผู้เรียนเป็นหลัก เพราะผู้เรียนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยมีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมในการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของนักเรียนเป็นสำคัญ

๒.๓.๗.๖ การใช้สื่อการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา

การสอนธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งใช้ธรรมชาตินี้ และใช้สื่อบุคคลต่าง ๆ นำมาเปรียบเทียบ เพื่อให้ง่ายและสะดวกในการสอนภิกษุ เช่น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบเรื่องบุคคลที่เป็นภิกษุในพระธรรมวินัย แต่ทำตัวเป็นมหาโจร ๕ จำพวก นำมาเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ และพระพุทธองค์ก็ทรงเป็นสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพยิ่งในการสอนธรรมแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ด้วย ดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย มหาโจร ๕ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ

๑) มหาโจรบางคนในโลกนี้ ปราศจากบารมี เมื่อไรหนอ เราจึงจักมีบารมีที่เป็นกลุ่มก้อนมาห้อมล้อมแล้วก็ท่องเที่ยวไปในคาม นิคม และราชธานี ทำการฆ่าเอง สั่งให้ผู้อื่นฆ่า ตัด (เมื่อทำผู้อื่น) เอง สั่งให้ผู้อื่น ตัด เภา (บ้าน) เอง สั่งให้ผู้อื่น เภา ต่อมามหาโจรนั้น ก็ได้มีบารมีเป็นร้อยและเป็นกลุ่มก้อนได้ท่องเที่ยวไปในคาม นิคม และราชธานี ทำการฆ่าเอง สั่งให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง สั่งให้ผู้อื่น ตัดเภาเอง สั่งให้ผู้อื่นเภา ฉะนั้น มีภิกษุชั่วบางรูปที่ละเมิดในธรรมวินัยก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน ปราศจากบารมี เมื่อไรหนอ เราจักมีภิกษุบารมีเป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อมแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคม และราชธานีอันคฤหัสถ์และบรรพชิตสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัช ต่อมา ภิกษุนั้นก็ได้มีภิกษุบารมีเป็นร้อยหรือเป็นกลุ่มก้อนแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคมและราชธานี อันคฤหัสถ์และบรรพชิตสักการะ เคารพ บูชา และนับถือ ได้จีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัช (เป็นการสนองอิตตาของตน)

๒) ภิกษุทั้งหลาย ยังมีภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมวินัยที่ตลาดคตประกาศแล้ว อวดอ้างว่าเป็นของตน ภิกษุทั้งหลาย นี้คือมหาโจรจำพวกที่ ๒ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก (เป็นขโมยลิขสิทธิ์ทางด้านปัญญาของคนอื่น)

^{๑๙๒} จริยา เหนียนเฉลย, เทคโนโลยีการศึกษา, หน้า ๑๓-๑๔.

๓) ภัฏฐทั้งหลาย ยังมีภัฏฐชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ โจทเพื่อนภัฏฐผู้บริสุทธิ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ด้วยเรื่องที่ทำลายพรหมจรรย์อันไม่มีมูล ภัฏฐทั้งหลายนี้ คือมหาโจรจำพวกที่ ๓ (คือตัวบุคคลที่มีศีลไม่บริสุทธิ์)

๔) ภัฏฐทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ยังมีภัฏฐบางรูปที่ปฏิบัตินอกสิกขาบทประพฤชั่วหยาบ โดยการสงเคราะห์และประจบคฤหัสถ์ด้วยครุภัณฑ์ต่างๆ ของสงฆ์ คือ พื้นที่อาราม เช่น วิหาร พื้นที่วิหาร เติง ตั้ง พุกหมอน หม้อ โลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ ส่วานเถาว์ลย์ ไม้ไผ่ หย้ามุงกระต่าย หย้าแฝก หย้าสามัญ ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องดิน ภัฏฐทั้งหลาย นี้คือมหาโจรจำพวกที่ ๔ (เป็นการประจบมีนัยแอบแฝงบางอย่าง)

๕) ภัฏฐทั้งหลาย ภัฏฐผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริงจัดเป็นยอดมหาโจรในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภัฏฐนั้น ฉันทอาหารของชาวบ้านด้วยโดยจิต^{๑๙๓}

การมีโดยจิตนี้ เป็นการสื่อถึง จิตคิดจะลัก จิตคิดจะขโมย จิตประกอบด้วยความเป็นขโมย^{๑๙๔} จะเห็นได้ว่า ชื่อนี้ พระพุทธองค์สื่อถึงภัฏฐผู้เป็นมหาโจรที่อวดอุตตริด้วย และฉันทอาหารชาวบ้านแบบลักขโมยด้วย แม้เพียงมีจิตคิดจะลัก จะขโมย และประกอบด้วยการขโมย ถือว่าเป็นการสื่อถึงโดยจิตที่อยู่ในความเป็นมหาโจรทั้งหมด สื่อในการสอนภัฏฐเรื่องมหาโจร ๕ จำพวกนี้ ข้อสุดท้ายหนักที่สุด เพราะเสียหายในวงกว้างหากตัวบุคคลที่เป็นภัฏฐไปสอนผู้อื่นโดยการอวดคุณวิเศษต่างๆ ที่ไม่มีในตนย่อมเสียหายมาก และการอวดอุตตริมนุสสธรรมนี้ พระพุทธองค์สื่อถึงความเสียหายไม่จำเพราะแต่โลกมนุษย์เท่านั้น ยังเสียหายไปถึงเทวโลก มารโลก และพรหมโลกด้วย อีกแง่หนึ่งสื่อที่พระพุทธองค์ทรงนำมาเปรียบเทียบภัฏฐชั่วกับมหาโจรนี้ เป็นสิ่งที่บอกให้รู้ว่า สื่อมีทั้งดี และไม่ดี ผู้สอนที่ดีควรเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

พุทธวิธีในการสอนพระพุทธองค์ทรงใช้ในสมัยพุทธกาล ไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างแพร่หลายกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่อีกประการหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกไว้ก็มักเป็นคำสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม ทั้งสอนเคลื่อนที่ไปในดินแดนแคว้นต่าง ๆ อย่างอิสระ ชนิดที่ผู้สอนไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์จึงมีน้อย และโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์ก็เป็นไปได้ยากนอกจากนั้น การใช้ข้ออุปมาต่าง ๆ ก็สะดวกกว่า และให้ความเข้าใจชัดเจนอยู่แล้วแม้เมื่อใช้ของจริงเป็นอุปกรณ์ ก็มักใช้ในแง่อุปมาอีกนั่นเอง จึงปรากฏว่าคำสอนในแง่อุปมามีมากมายแต่ไม่ค่อยปรากฏการใช้อุปกรณ์การสอน อย่างไรก็ตามก็มีตัวอย่างการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอน^{๑๙๕}

^{๑๙๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๕/๑๘๐-๑๘๑.

^{๑๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒.

^{๑๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓-๕๔.

สื่อการสอนธรรมของพระพุทธองค์ที่เห็นได้ชัดในพุทธวิธีสอน คือเทคนิคการสอนที่อาศัยอุปกรณ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติประกอบการอธิบาย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้นปัจจุบันเรียกว่าสื่อประกอบการสอน ที่ทำให้วิชาทางธรรมที่เป็นเรื่องอธิบายได้ยากในสมัยพุทธกาลยังไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึง พระอัจฉริยภาพด้านการใช้สื่อการสอน เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจในเนื้อหาธรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้ว แนวคิดเรื่องสื่อหรืออุปกรณ์การสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในอดีต ควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะ “ธรรมะ” ที่ทรงค้นพบนั้นยากแก่การเข้าใจ แต่สื่อการสอนธรรมที่พระพุทธองค์ใช้ประกอบการสอนทำให้บุคคลที่เป็นเวไนยสัตว์ทั้งหลายได้เข้าใจใน “ธรรมะ” และสามารถนำไปปฏิบัติสามารถบรรลุนิพพานหรือพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา^{๑๙๖}

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบของสื่อการสอนธรรมตามแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการแบ่งประเภทสื่อการสอนออกเป็น ๔ ประเภท เช่น สื่อบุคคล ๑ สื่ออวัยวะและวิธีการประกอบการสอน ๑ สื่อสิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์ ๑ และสื่อโสตทัศนอุปกรณ์ ๑ การนำสื่อทั้ง ๔ ประเภทนี้มาใช้ เพื่อการพัฒนาวิทยุชุมชนบพูนไทยแลนด์ ๔.๐ ให้สะดวกในการเรียนการสอน และมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยในแต่ละประเภทมีลักษณะที่แตกต่างกันไป

๒.๓.๗.๗ ประเภทสื่อบุคคล

การใช้บุคคลเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้ที่มารับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า สื่อบุคคลที่พระพุทธเจ้าใช้ในสมัยพุทธกาล คือ ใช้พระองค์เองเป็นสื่อในการสอน ให้พุทธสาวกเป็นผู้เทศนาสั่งสอน และใช้บุคคลในการยกตัวอย่างในการสอนธรรม ทรงใช้พระองค์เองเป็นสื่อในการสอน หมายถึงพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้สนทนาธรรมกับผู้เลื่อมใสศรัทธา เป็นผู้บรรยายหลักคำสอน เรื่องที่ควรรู้ต่าง ๆ ให้สาวก เป็นผู้ตอบปัญหา แก่ผู้ที่มีข้อสงสัย และเป็นผู้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้บรรดาเหล่าสาวกและบุคคลทั่วไป พระพุทธเจ้าทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจ สนิทสนม และพึงพอใจได้ความสุข^{๑๙๗}

พระพุทธองค์ทรงเป็นสื่อบุคคลที่ทรงประสิทธิภาพ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคลและ ใช้ตนเองเป็นสื่อโดยการสาธิตให้ดู หรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น ทรงพยาบาลภิกษุไข้ และตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอไม่มีบิดามารดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพึงอุปัฏฐากภิกษุผู้อาพาธเถิด”^{๑๙๘} เป็นการแสดงถึงความเอื้อเฟื้อของพระพุทธองค์ที่มีต่อพระสาวกโดยไม่ทรงถือพระองค์ เพื่อไปพยาบาลภิกษุไข้ซึ่งเป็นตัวอย่างแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระพุทธองค์ทรงเป็นทั้งสื่อบุคคลด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงส่งให้พุทธสาวกซึ่งเป็นตัวแทนสื่อเพื่อไปเทศนาสั่งสอนเผยแผ่ประกาศพระศาสนาสู่ที่ต่าง ๆ ด้วย และทรงใช้บุคคลใน

^{๑๙๖} รุ่งนิภา พัฒนพฤษชาติ, พระพุทธเจ้าบรมครูเอกของโลก, อ่างแล้ว.

^{๑๙๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๒.

^{๑๙๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๓/๑๖๑/๑๕๕.

การยกตัวอย่างการสอนธรรม ดังปรากฏในปิยชาติกสูตร พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างเพื่ออธิบายธรรมแก่นาฬิซังฆพราหมณ์ ในข้อธรรมเรื่องเกี่ยวกับ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทณมัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างหญิงคนหนึ่งในกรุงสาวัตถีที่เป็นบ้าเพราะมารดาของตนเสียชีวิต^{๑๙๙} ซึ่งเป็นความฉลาดในการยกสื่อการสอนที่เกี่ยวกับบุคคล เพื่อช่วยยังประโยชน์ธรรมให้สำเร็จในที่นั้น ๆ

การใช้สื่อการสอนแบบรายบุคคลในสมัยพุทธกาลถือว่าเป็นความทันสมัยอยู่อย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงฉลาดในการเลือกใช้เพื่อให้เหมาะกับบุคคล และยุคสมัยในยุคนั้น แต่สมัยปัจจุบันมีเครื่องมือที่ทันสมัยช่วยหลายอย่างในการอำนวยความสะดวกต่อการเรียนการสอน ดังมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนแบบรายบุคคลไว้ ดังนี้

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม^{๒๐๐} ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอนไว้ว่า การเรียนรายบุคคลนั้นจำเป็นต้องใช้สื่อการเรียนที่แตกต่างจากสื่อการเรียนปกติ ที่จะต้องมีการออกแบบไว้ล่วงหน้า เพื่อผู้เรียนจะได้ลงมือศึกษาด้วยตนเอง สื่อการเรียนนั้นต้องผ่านการตรวจสอบหาประสิทธิภาพ และได้เสนอสื่อการเรียนรายบุคคลไว้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. สื่อสำเร็จรูปที่เน้นวิธีการเรียน ได้แก่ บทเรียนโปรแกรม

๒. สื่อสำเร็จรูปที่เน้นระบบสื่อประสม ได้แก่ ชุดการสอนรายบุคคล (Self Instructional Packages) ทั้ง ๒ ลักษณะนี้เน้นที่ระบบและวิธีการเป็นสำคัญ

นิพนธ์ สุขปรีดี ได้ให้แนวคิดไว้ว่า รูปแบบหนึ่งของการศึกษารายบุคคลที่ได้รับความนิยมมาก คือ การจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยบทเรียนสำเร็จรูป^{๒๐๑}

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้ให้แนวคิดไว้ว่า บทเรียนสำเร็จรูป ส่งเสริมให้นักเรียน เรียนได้ด้วยตนเองตามอัตราความสามารถของตนเอง และยังสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี^{๒๐๒}

บุญชม ศรีสะอาด ได้มีแนวคิดเสนอแนะนวัตกรรมการสอนที่สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนเป็นแบบรายบุคคลไว้ว่า บทเรียนแบบโปรแกรม การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction) การใช้ชุดการสอน และชุดการเรียน เป็นต้น^{๒๐๓}

แนวคิดดังกล่าวนี้สรุปได้ว่า สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นสื่อสิ่งหนึ่งที่ทันสมัยในยุคปัจจุบันที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียนแบบรายบุคคล ซึ่งเป็นสื่อที่ช่วยทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในการเรียนรู้สูงขึ้น และสะดวกกว่าสมัยพุทธกาลสำหรับในยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันการที่จะส่งสารสู่ผู้รับสารได้ดั่งนั้น ต้องมีสื่อช่วย และการใช้สื่อมาเป็นสิ่งช่วยเสริมในการพัฒนาต่อการศึกษารู้อื่นๆต่าง ๆ นั้น พระพุทธองค์ได้ทรงทำเป็นแนวทางไว้ให้แล้ว ด้วยการใช้อย่างไรจะเป็นวัตรธรรมและนามธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อต้องการสื่อสารกับผู้เสพสื่อได้

^{๑๙๙} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๕-๓๕๗/๔๓๖-๔๔๒.

^{๒๐๐} ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, หน้า ๑๓๑.

^{๒๐๑} นิพนธ์ สุขปรีดี, นวัตกรรมเทคโนโลยีการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๙๓.

^{๒๐๒} วิจิตร ศรีสะอ้าน, เทคนิควิทยาการทางการศึกษา ประมวลบทความเกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๒๘.

^{๒๐๓} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, หน้า ๒.

เข้าใจง่ายสะดวก และได้ประโยชน์สูงสุดทั้งผู้ส่งและผู้รับ ซึ่งการใช้สื่อสอนนักเรียนในปัจจุบันก็เช่นกัน ก็เพื่ออำนวยความสะดวกเป็นประโยชน์ ได้ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และการใช้สื่อการสอนประเภทสื่อบุคคลนี้ มีตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้ได้ผลสัมฤทธิ์มาแล้วหลายท่าน ดังนี้

๑) ใช้สื่อแบบยกตัวอย่างบุคคลมาอธิบายหลักธรรม สื่อบุคคลที่ยกตัวอย่าง เช่น นาฬิขังฆพราหมณ์ ที่พระนางมัลลิกาเทวีให้ไปถามพระพุทธองค์ซึ่งทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มีเรื่องปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระนางมัลลิกาเทวีขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของท่านพระโคตมด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุภาพ ความมีพระโรคาพาณ้อยกระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ แล้วรับสั่งทูลถามอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระดำรัสที่ว่า ‘โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้จริงหรือ” พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า จริงและโดยทรงยกตัวอย่างบุคคลมาประกอบเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่นาฬิขังฆพราหมณ์ว่า

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนั้นแล มารดาของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป เพราะความตายของมารดานั้น หญิงนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนนเข้าสู่ตรอกทุกตรอกแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านได้พบมารดาของฉันทันใดพบพวกท่านได้พบมารดาของฉันทันใด’

การที่โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนั้นแล บิดาของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป ... พี่ชาย น้องชาย ... พี่สาวน้องสาว ... บุตร ... ธิดา ... สามีของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป เพราะความตายของสามีนั่น หญิงนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนน เข้าสู่ตรอกทุกตรอกแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านได้พบสามีของฉันทันใดพบพวกท่านได้พบสามีของฉันทันใด’^{๒๐๔} พระภาชิตน์ทำให้นาฬิขังฆพราหมณ์ชื่นชมยินดี และได้ลาพระพุทธองค์กลับไปบอกต่อพระนางมัลลิกาต่อ ดังข้อความในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณาสก์ กล่าวไว้ว่า

ครั้งนั้น นาฬิขังฆพราหมณ์ชื่นชมยินดีพระภาชิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากที่นั่งได้เข้าไปเฝ้าพระนางมัลลิกาเทวีถึงที่ประทับ ได้กราบทูลถึงเรื่องการสนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคทั้งหมดแก่พระนางมัลลิกาเทวี^{๒๐๕} ประเด็นนี้ ทำให้เห็นถึงคุณความดีในการมีกัลยาณมิตร^{๒๐๖} นาฬิขังฆพราหมณ์ที่รับสารจากสื่อสอนธรรมของพระพุทธองค์ แล้วส่งต่อให้นางมัลลิกา และนางมัลลิกาก็ส่งต่อให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทำให้พระองค์เกิดความอัศจรรย์ใจ ดังมีข้อความว่า

“มัลลิกา น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นจะทรงเห็นชัดแทงตลอดด้วยพระปัญญาแล้ว มาเกิด มัลลิกาช่วยล้างมือให้ทีเถิด”

จากนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลุกขึ้นจากที่ประทับ ทรงห่มพระภูษาเฉวียงบ่า ประนมพระหัตถ์ไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อม

^{๒๐๔} ม. ม. (ไทย) ๕/๓๕๖/๔๓๗.

^{๒๐๕} ม. ม. (ไทย) ๕/๓๕๗/๔๓๘.

^{๒๐๖} กัลยาณมิตร เพื่อนที่ดี, มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ, (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๙.

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”^{๒๐๗}

การใช้ตัวอย่างบุคคลมาเป็นสื่อในการสอนธรรมนี้ พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างบุคคลมาอธิบายธรรมแก่นาฬิซังฆพราหมณ์ ในข้อธรรมเกี่ยวกับ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก ทำให้ส่งผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อ ดังนี้

ก. ส่งผลสัมฤทธิ์ให้นาฬิซังฆพราหมณ์เกิดความเข้าใจในธรรม ข้อธรรมที่เกี่ยวกับ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก

ข. ส่งผลสัมฤทธิ์ให้นางมัลลิกาได้เป็นสะพานธรรม นำความน่าอัศจรรย์ใจ ที่ไม่เคยปรากฏ ไปให้พระเจ้าปเสนทิโกศลได้

ค. ส่งผลสัมฤทธิ์ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลได้หันมาเลื่อมใสในพระพุทธองค์ หลังจากที่ได้ฟัง พระนางมัลลิกากล่าวถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงมุ่งหมาย ในข้อธรรมเกี่ยวกับ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก ที่รับฟังมาจากพระพุทธองค์

๒) ใช้พระพุทธองค์เองเป็นสื่อในการสอนธรรม ดังเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงใช้พระองค์เองเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่องคุลิมาล ที่ปรากฏ ในพระสูตรต้นตปิฏกว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิก เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ในแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีโจรชื่อนองคุลิมาล เป็นคนหยาบ ซำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจรองคุลิมาลนั้น ก่อวุ่นชาวบ้าน บ้าง ขวานคมบ้าง ขวานขบถบ้าง ให้เดือดร้อนไปทั่ว เขาเช่นฆ่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็น พวงมาลัยสวม (คอ) ไว้ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลัง เสร็จพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงเก็บจำเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรเสด็จไป ตามทางที่โจรองคุลิมาล ชุ่มอยู่ พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงสัตว์ พวกชาวนาที่เดินมาพบพระผู้มีพระภาคผู้เสด็จไปตามทางที่ โจรองคุลิมาลชุ่มอยู่ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระสมณะ อย่าเสด็จไปทางนั้น ในทางนั้นมีโจรชื่อนองคุลิมาล เป็นคนหยาบ ซำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจรองคุลิมาลนั้น ก่อวุ่นชาวบ้าน บ้าง ขวานคมบ้าง ขวานขบถบ้าง ให้เดือดร้อนไปทั่วเขาเช่นฆ่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็น พวงมาลัยสวมไว้”^{๒๐๘} แม้การที่พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงสัตว์ และพวกชาวนากราบทูลพระพุทธองค์ ก็ยังทรงดำเนินไปทางนั้นเพียงพระองค์เดียวเป่าประสงค์เพื่อไปโปรดองคุลิมาล ส่วนองคุลิมาลปองที่จะทำร้ายพระองค์ ดาบและโล่ผูกสอดแล่งธนูไว้พร้อม มีข้อความว่า ลำดับนั้น โจรองคุลิมาลก็ถือดาบ และโล่ผูกสอดแล่งธนูไว้พร้อม ติดตามพระองค์ไปในทางเบื้องพระปฤษฎางค์ พระองค์ทรงบันดาล

^{๒๐๗} ม. ม. (ไทย) ๕/๓๕๘/๔๔๒

^{๒๐๘} ม. ม. (ไทย) ๕/๓๔๗/๔๑๑.

อิทธาภิสังขาร^{๒๐๙} โดยที่โจรองค์ลีมาลจะวิ่งจนสุดกำลัง ก็ไม่สามารถตามทันพระองค์ได้ ครั้นนั้น โจรองค์ลีมาลจึงได้มีความคิดว่า

“น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เมื่อก่อนแม้ช้างที่กำลังวิ่ง ม้าที่กำลังวิ่งรถที่กำลังแล่น เนื้อที่กำลังวิ่ง เราก็ก็นวิ่งตามทันจับได้ แต่เราวิ่งจนสุดกำลังยังไม่ทันสมณะรูปนี้ซึ่งเดินตามปกติได้” จึงหยุดยืนกล่าวกับพระผู้มีพระภาคว่า “หยุดก่อนสมณะ หยุดก่อนสมณะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เราหยุดแล้ว องค์ลีมาล ท่านต่างหากจงหยุด” ... โจรองค์ลีมาล คิดว่า “สมณะเหล่านี้เป็นศากยบุตรมักเป็นคนพูดจริงมีปัญญาจริง แต่สมณะรูปนี้เดินไปอยู่แท้ๆ กลับพูดว่า ‘เราหยุดแล้ว องค์ลีมาลท่านต่างหากจงหยุด’ ทางที่ดี เราควรจะถามสมณะรูปนี้ดู”^{๒๑๐}

การที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เราหยุดแล้ว องค์ลีมาล ท่านต่างหากจงหยุด หมายถึงหยุดทำบาปทั้งปวง ประโยชน์นี้ทำให้องค์ลีมาลได้สติจึงได้กลับใจหยุดฆ่าคน ทำให้เป็นผลสัมฤทธิ์ในการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อบุคคล โดยใช้พระองค์เองเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ไปโปรด เพื่อป้องกันไม่ให้องค์ลีมาลกระทำอนันตริยกรรมต่อมารดาตนเอง และได้ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อ ๓ ประการ ดังนี้

- ก. ผลสัมฤทธิ์ทำให้องค์ลีมาลไม่มีช่องในการทำมาตุฆาตอันเป็นอนันตริยกรรมได้
- ข. ผลสัมฤทธิ์ทำให้องค์ลีมาล รู้สึกสำนึกผิดได้แล้วหยุดการฆ่าสัตว์ และผู้คนได้ด้วยการกลับใจ แล้วเข้าไปถวายบังคมพระพุทธองค์ด้วยความเคารพ
- ค. ส่งผลให้องค์ลีมาล ขอบวชกับพระพุทธองค์ในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรมจนสามารถบรรลุอรหัตต์ได้

๓) ใช้พระพุทธองค์เองเป็นสื่อในการสอนพระติสสเถระ^{๒๑๑} ดังใน ขุททกนิกาย กล่าวถึงพระติสสเถระ หรือปุตติคตติสสเถระ (พระติสสเถระผู้มีกายเน่า) มีเป็นต่อมเล็ก ๆ ประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ผุดขึ้นทั่วกาย แล้วค่อย ๆ โตขึ้นตามลำดับ ๆ เท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่ามะตูมและแล้วก็แตก น้ำเหลืองไหล สรีระทั้งสิ้นก็เป็นรูหนอนอยู่ใหญ่ สบงและจีวรเประอะไปด้วยเลือดและหนอง นอนอาพาธด้วยโรคท้องเสีย พระพุทธองค์เสด็จพร้อมพระอานนท์ตรวจเสนาสนะไปยังที่อยู่ของภิกษุทอดพระเนตรเห็นติสสเถระนอนจมปัสสาวะ อูจจาระของตนอยู่ จึงเสด็จเข้าไปหา และตรัสถาม ทรงทราบว่ามีผู้ใดช่วยดูแลรักษา พยาบาล พระพุทธองค์จึงเสด็จออกจากกุฏิพร้อมพระอานนท์ไปสู่โรงไฟ ทรงล้างหม้อน้ำด้วยพระองค์เอง พระอานนท์ติดไฟ เสร็จแล้ววางหม้อน้ำไว้บนเตา ทรงรอคอยจนน้ำเดือด แล้วเสด็จไปห้ามเตียงภิกษุใช้ พระองค์จับด้านหนึ่งและพระอานนท์จับอีกด้านหนึ่ง หามมาสู้เรือนไฟ ภิกษุหลายรูปเดินมาเห็นพระพุทธองค์ทรงกระทำเช่นนั้นก็ช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ทรงให้เปลื้องผ้าของพระติสสเถระออกแล้วซักให้สะอาด อาบน้ำให้พระติสสด้วยน้ำอุ่น

^{๒๐๙} อิทธาภิสังขาร ในที่นี้หมายถึงทรงบันดาลฤทธิ์โดยประการต่างๆ เช่น ย่อหนทางให้สั้นเพื่อทรงดำเนินได้เร็ว บันดาลให้มหาปฐพีเป็นลูกคลื่นใหญ่ ขวางองค์ลีมาลไม่ให้ตามพระองค์ทัน หรือบันดาลให้มีเถาวัลย์กั้นพระองค์ไว้ เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๓๔๘/๒๔๒).

^{๒๑๐} ม. ม. (ไทย) ๕/๓๔๘/๔๒๓.

^{๒๑๑} ขุ.ข.อ. (ไทย) ๔๐/๗/๔๓๕-๔๔๐.

เมื่อพระองค์ทรงชำระเรือนกายอันปรุปรุนด้วยพระองค์เอง พระอานนท์คอยช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิด เมื่อร่างกายนั้นสะอาดพอสมควรแล้ว และผ้าที่ซักไว้ก็นำมาครองให้เป็นปริณทล พระองค์ได้ประทานพระโอวาทให้แก่ติสสเถระว่า ร่างกายมนุษย์นี้ไม่นานนัก คงจักต้องนอนทับถมแผ่นดิน ในเมื่อร่างกายนี้ปราศจากวิญญูณครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้งเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าอันที่เขาทิ้งเสียแล้วอย่างไม่มีไยดี จงดูกายอันเน่าเปื่อยนี้ มันอาดูดยิ่งนัก ไม่สะอาดมีแต่สิ่งสกปรกไหลเข้าไหลออกอยู่เสมอ ถึงกระนั้นก็ตามยังเป็นที่น่าพอใจปรารถนายิ่งนัก ของผู้คนที่ไม่รู้จักความจริงเช่นนี้ การใช้ร่างกายเป็นสื่อสอนธรรมนี้ถือได้ว่า เป็นสื่อที่ประจักษ์ต่อสายตา เพื่อสอนธรรมให้พระติสสเถระได้พิจารณา เมื่อพระองค์แสดงธรรมจบลง พระติสสเถระได้สำเร็จพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา^{๒๑๒} และพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระว่า

บุคคลเต็มปีเวกรส^{๒๑๓} ล้มรสแห่งความสงบ^{๒๑๔} และได้ล้มรสแห่งปิตินิธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป^{๒๑๕} หลังจากนั้นก็รับสั่งให้มีการประชุมสงฆ์และตรัสว่าทั้งหลายพวกเธอไม่มีบิดามารดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอถ้าพวกเธอดูแลและไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าที่จักพยาบาลเธอ ผู้ที่จะพยาบาลเธอ ก็จงพยาบาลภิกษุผู้ป่วยไข้ด้วยเถิด”^{๒๑๖} แสดงให้เห็นว่า แม้กระทั่งพระพุทธองค์ ก็ไม่ได้ทรงถือพระองค์เอง ด้วยการทรงไปพยาบาลภิกษุไข้ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่หมู่ภิกษุด้วย พระพุทธองค์ทรงกระทำพระองค์เป็นแบบอย่าง โดยการพยาบาลพระติสสเถระด้วยพระองค์เอง ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการพัฒนาวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ เพื่อพึ่งพาตนเองและสังคมได้ โดยไม่รังเกียจเลือกชั้นวรรณะ ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

๑. ทำให้หมู่พระภิกษุทั้งหลายไม่แสดงความรังเกียจพระภิกษุด้วยกัน โดยพระพุทธองค์ทรงรักษาพยาบาลพระติสสเถระเป็นแบบอย่าง

๒. ทำให้พระติสสเถระบรรลุอรหัตต์ เนื่องจากได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า แล้วพิจารณาสังขารธรรมนั้นเห็นตามความเป็นจริงจนไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูปกายนั้น

๒. ส่งผลให้ภิกษุเหล่าอื่นที่ได้รับฟังพระพุทธโอวาทไปด้วย พร้อมทั้งการได้เห็นพระพุทธเจ้าทรงสาธิตด้วยพระองค์เองเกิดความปลื้มปิติ เข้ามาช่วยเหลือพระพุทธรูปคนละไม้คนละมือ กับทั้งได้น้อมนำคำสั่งสอนพระพุทธองค์เป็นแนวปฏิบัติ ให้มีการดูแลซึ่งกันและกัน นำไปสู่การบัญญัติแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุด้วยกันที่เป็นวัตรควรปฏิบัติสืบมา

๒.๓.๗.๘ ประเภทสื่ออุปายและวิธีการประกอบการสอน

พระพุทธองค์ทรงใช้กลวิธีและอุปายประกอบการสอน ที่เหมาะสมกับจริตอุปนิสัยหรือความต้องการของแต่ละบุคคล และทำให้การเผยแผ่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เช่น การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่น เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้

^{๒๑๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๔๐/๗/๔๓๕-๔๔๐.

^{๒๑๓} ปีเวกรส หมายถึงเอ็กิภาวสุข (สุขที่เกิดจากความเป็นผู้อยู่ผู้เดียว).

^{๒๑๔} ความสงบ (สันติ) ในที่นี้หมายถึงนิพพาน.

^{๒๑๕} คาถานี้ หมายถึงเอาคุณสมบัติของพระชินาสพผู้ตรัสปิตินิธรรมที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจโลกุตตรธรรม ๙.

^{๒๑๖} วิ.มहा. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย ๆ เพราะทำให้เข้าใจความได้ง่าย ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไป

การใช้อุบายวิธีการประกอบการสอนของพระพุทธองค์นั้น มีหลายเรื่องที่กำลังกล่าวไว้ในชาดก ต่าง ๆ เช่น เรื่องที่พราหมณ์ทะเลาะกันเกี่ยวกับความเห็น ซึ่งแต่ละคนก็คิดว่าความเห็นของตนเท่านั้นว่าถูกซึ่งคนต่างคิดไปต่าง ๆ พระพุทธองค์จึงทรงเล่าเรื่องคนตาบอดคลำช้างเป็นอุทาหรณ์^{๒๑๗} และเรื่องพระมหากัปปีนเถระ^{๒๑๘} ทรงเล่าเรื่องบุพกรรมที่ท่านทำร่วมกับภรรยาและบริวาร หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้วในชาตินั้น ก็ไปบังเกิดในสวรรค์ จนมาถึงชาติปัจจุบัน มาเกิดเป็นพระราชพาพร้อมภรรยาและบริวาร ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนาแล้วบรรลุพระอรหันต์ทุกคน แล้วทรงนำเข้าสู่การอธิบายธรรมบทเรื่องที่ยกมาประกอบเป็นอุทาหรณ์ เพื่อเป็นสื่อสอนธรรมบทที่นำมาอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น นี่ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นอุบายสอนธรรมของพระพุทธองค์ และบางครั้งก็ทรงมีการเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย การสื่อธรรมโดยการสอนแบบอุปมาอุปไมย ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้ โดยมีรูปแบบของการสื่อสอนธรรมแบบใช้อุปมาอุปไมย ดังนี้

๑) การเปรียบเทียบโดยใช้รูปธรรมกับรูปธรรมเป็นสื่อ เช่น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบคนไข้ของอนาถปิณฑิกเศรษฐีที่ไม่ได้ทานอาหารทั้งวัน จนลมกำเริบ ดิ้นรนกระวนกระวาย สิ้นลมเมื่ออรุณขึ้นว่า เหมือนดอกไม้ที่เหี่ยวแห้ง^{๒๑๙} เป็นการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มองเห็นจับต้องสัมผัสได้กับสิ่งที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นการสื่ออาศัยรูปสอนให้เข้าใจรูปธรรม

๒) การเปรียบเทียบโดยใช้สื่อรูปธรรมกับนามธรรม เช่น เปรียบคนพาลเหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงไว้ว่า “คนพาลแม้เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตตลอดชีวิต เขาก็ก้อมไม่รู้ธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงฉะนั้น”^{๒๒๐} เป็นการเปรียบเทียบสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้กับสิ่งที่จับต้องไม่ได้ คือ การสอนเรื่องรูปธรรมให้เข้าใจนามธรรมหรืออาศัยสื่อที่เป็นรูปให้เข้าใจนาม

๓) การเปรียบเทียบโดยใช้สื่อนามธรรมกับรูปธรรม เช่น เปรียบการข่มความโกรธเหมือนสารลี้ห้ามล้อรถที่กำลังแล่นไว้ว่า “นายสารลี้ผู้ฉลาดห้ามรถที่แล่นอยู่ด้วยกำลังความเร็วให้หยุดได้ตามที่ต้องการ ฉันทใด บุคคล พึงสะกด คือ ข่มความโกรธที่เกิดขึ้นไว้ได้ ฉันทนั้น”^{๒๒๑}

๔) การเปรียบเทียบโดยใช้สื่อนามธรรมกับนามธรรม เช่น เปรียบเสียงด้วยเสียง หึงไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นเสียงอื่นแม้สักอย่าง อันจะยึดจิตของบุรุษตั้งอยู่เหมือนเสียงหึง”^{๒๒๒} คือการเปรียบสิ่งที่เห็นไม่ได้กับสิ่งที่เห็นไม่ได้

๕) การใช้คำและลีลาภาษาธรรมที่ทันสมัย พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการตรัสตอบคำถาม โดยการใช้คำในการให้ความหมายใหม่ที่ฉลาดล้ำลึกทันสมัย ในสังยุตตนิกายกล่าวว่า

^{๒๑๗} ดูรายละเอียดใน พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๓๘/๘๒.

^{๒๑๘} ดูรายละเอียดใน พ.อป. ๓๓/๖๖/๒๔๖.

^{๒๑๙} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พ.ธ. ๒๕/๕๑/๔๓.

^{๒๒๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๗.

^{๒๒๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๒/๑๐๒.

^{๒๒๒} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒/๑.

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังที่ทำการงานของกสิการทวาชพราหมณ์ ขณะนั้น กสิการทวาชพราหมณ์กำลังเลี้ยงอาหารกันอยู่พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังสถานที่เลี้ยงอาหารของเขาแล้วประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร

กสิการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนบิณฑบาตอยู่ จึงกราบทูลดังนี้ว่า “ท่านพระสมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จึงบริโภคน้ำ ท่านพระสมณะ แม้ท่านก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคน้ำ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคน้ำ”

กสิการทวาชพราหมณ์ทูลถามว่า “ท่านพระสมณะ ข้าพเจ้าไม่เห็นแอก ไถผาล ประดัก หรือโคทั้งหลายของท่านพระโคตมเลย ถึงกระนั้น ท่านพระโคตมยังพูดอย่างนี้ว่า ‘พราหมณ์ แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคน้ำ’”^{๒๒๓}

การใช้คำและลีลาในภาษาธรรมที่ทันสมัย พระองค์ทรงได้ตรัสตอบโดยมีความหมายที่ลึกซึ้งด้วยการฉลาดในการใช้ภาษา สำนวน และทรงเปรียบเทียบให้ความหมายใหม่อยู่เสมอในระหว่างวัตรธรรมเข้ากับหลักธรรมทุกหมวดอย่างน่าพิสดาร ดังนี้

พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน

ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ

ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและประดัก

เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจาได้แล้ว

สำรวมในการบริโภคอาหาร

เราตายหย่า ด้วยคำสัตย์

โสรัจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ

ความเพียรของเราช่วยนำฐานะไปให้ถึงความเกษมจากโยคะ

นำไปไม่ถอยหลัง นำไปถึงที่ ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก

เราทำนองอย่างนี้ นาที่เราทำนั้นมีผลเป็นอมตะ

บุคคลครั้นทำนองอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง...”^{๒๒๔}

๖) พุทธโวหารอันชาญฉลาด คือ โวหาร^{๒๒๕} ที่เป็นภาษาอย่างชาญฉลาดในการเปรียบเทียบกับหลักธรรม ให้เข้ากับ ความหมายใหม่ซึ่งเป็นเรื่องของความสามารถในโวหารธรรมล้วน ๆ หรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบหาผู้เปรียบมิได้

๗) การรู้จักหวั่นและโอกาส เพื่อรอความพร้อมของผู้รับฟังทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจที่เหมาะสม เช่น สุขสามเณร^{๒๒๖} และมีเรื่องของนายันทโคบาลได้สนทนาธรรมกับพระพุทธองค์ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกว่า

^{๒๒๓} ขุ.ขุ. (ไทย) ๑๗/๗๓/ ๕๑๘.

^{๒๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๗/๒๘๓-๒๘๔.

^{๒๒๕} ถ้อยคำ สำนวนพูด ชื่นเชิง, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๒.

^{๒๒๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๑/๒/๑๒๖.

ก็ขณะนั้น นายนันทโคบาลยืนอยู่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น นายนันทโคบาลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักไม่เข้ามาใกล้ฝั่งนี้ จักไม่เข้าไปใกล้ฝั่งโน้น จักไม่จมในท่ามกลาง จักไม่เกยตื้น จักไม่ถูกมนุษย์จับไว้ จักไม่ถูกมนุษย์เข้าสิง จักไม่ถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้ จักไม่เป็นผู้เฝ้าภายใน ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค”^{๒๒๗} การบวชหรือบรรพชาอุปสมบทนั้น ภาษาบาลีว่า ปพฺพชฺชา สญฺชาตา อสฺสาติ ปพฺพชิตฺโต แปลเป็นภาษาไทยว่า ผู้มีบรรพชาเกิดขึ้นแล้ว^{๒๒๘} และพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

“นันทะ ถ้าอย่างนั้น เธอจงมอบโคให้เจ้าของเขาเถิด” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกโคลูกแห่งจักไปเอง” “นันทะ เธอจงมอบโคให้แก่เจ้าของเขาเถิด”

ต่อมา นายนันทโคบาลมอบโคให้แก่เจ้าของแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้มอบโคให้แก่เจ้าของเขาแล้ว ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค”^{๒๒๙} นี่เป็นการเข้าใจและฉลาดในการรู้จักจังหวะโอกาสและใช้สอยของพระพุทธองค์ เพื่อสอนธรรมนำบุคคลมาสู่การบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยอย่างยอดเยี่ยม

๘) การยืดหยุ่นยกย่องที่ยอดเยี่ยม คือ การสอนมีทั้งยกย่อง การชม การโอบอ้อมผ่อนตามเหมาะสมของแต่ละบุคคล โดยทรงคำนึงถึงจริตของแต่ละคนด้วย ตามความหนักเบาของสติปัญญาและอุปนิสัยสัตว์ต่าง ๆ ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”^{๒๓๐} ซึ่งกล่าวได้ว่า ทรงมีทั้งพระเดช และพระคุณ หรือแม้บางคนที่ว่ายากสอนยากก็ทรงปล่อย เช่น พระเทวทัตยังสงฆ์ให้แตกจากกัน^{๒๓๑} และพระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยว่า

ก็ ภิกษุใดเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถ้อยยกย่องยืนยัน อธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก” และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุสาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุสาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั้นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๒๓๒} เพราะการว่ายากสอนยากของพระเทวทัตเป็นเหตุ

การทรงสอนโดยวิธีดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ที่เข้าถึงตัวบุคคลด้วยพระองค์เองด้วย เช่น การสอนพราหมณ์มาคันทียะและภรรยา พระองค์ก็เข้าไปแสดงพระองค์หน้าโรง

^{๒๒๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๐/๒๔๑/๒๔๔.

^{๒๒๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐). หน้า ๔๐๒.

^{๒๒๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๐/๒๔๑/๒๔๔.

^{๒๓๐} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙.

^{๒๓๑} ดุราลัยเถิดใน วิ. มหา. (ไทย) ๑/๔๑๐/๔๔๓-๔๔๔.

^{๒๓๒} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๔๑๑/๔๔๔-๔๔๕.

บูชาไฟ ทำให้พราหมณ์มาคันทียะเห็น เกิดความสนใจในพระรูปกาย เพื่อจะให้ไปนำธิดาชื่อว่ามาคันทียามา พราหมณ์จึงบอกให้พระพุทธรองค์ยืนรอจะไปตามภรรยาเพื่อจะยกธิดาให้ พระพุทธรองค์ก็เสด็จกลับแสดงรอยพระบาทไว้ เพื่อให้พราหมณ์ทำลายทิวภูมิมานะก่อน เมื่อพราหมณ์ทั้งสองตามมาถึงที่ประทับก็แสดงธรรมโปรดสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงตรัสแก่พราหมณ์ว่า ความพอใจในเมถุนธรรม ไม่ได้มีแก่พระองค์ เพียงเพราะได้เห็นสรีระแห่งธิดาของพราหมณ์ที่เต็มไปด้วยมูตรและคูถ พระองค์ไม่ปรารถนาจะถูกต้องสรีระแห่งธิดาของพราหมณ์นั้นแม้ด้วยเท้า^{๒๓๓}

๙) การลงโทษ^{๒๓๔} และให้รางวัล เมื่อเห็นว่าบุคคลใดควรยกย่องก็ยกย่อง หรือควรตำหนิก็ตำหนิลักษณะการลงโทษและการให้รางวัลนั้น ในบางครั้งพระพุทธรองค์ก็ทรงใช้วิธีการชมเชยกย่องในรูปการยอมรับคุณงามความดีของผู้นั้น กล่าวชมเชยโดยทำให้เวไนยบุคคลนั้นมีความมั่นใจในการทำความดี แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบกับคนอื่นขึ้น บางทีทรงชมเชยเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง ส่วนการลงโทษ ในทางพระวินัยมีบทพระบัญญัติที่ทรงตราไว้ด้วยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์พร้อมบทกำหนดโทษไว้ด้วย ส่วนในทางธรรมิกษุที่สอนไม่ได้จริง ๆ ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธรองค์และเพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะกล่าวสั่งสอน ถือว่าเป็นการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด^{๒๓๕} การใช้วิธีและสื่อการสอนของพระพุทธรองค์ทรงมีทั้งพระเดชและพระคุณ เพื่อความเหมาะสมกับตัวบุคคลและตามสติปัญญาที่บุคคลนั้นหรือพระสาวกรูปนั้น ๆ จะสามารถรับได้และเป็นประโยชน์สูงสุด

๑๐) ปฏิภาณวิธีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ได้ตอบโต้ทันทีทันควันปัญญาแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ความคิดทันการ^{๒๓๖} ภาษาบาลีว่า ปฏิภาณุตต ผู้มีปฏิภาณ ผู้กล้า ผู้องอาจ^{๒๓๗} โดยจะต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา พระพุทธเจ้าทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ^{๒๓๘} เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นทันควัน

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งบางคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด ซึ่งการแก้ไขปัญหาย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลักการวิธีการและเทคนิควิธีการต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องราวเฉพาะคราวไปพระพุทธเจ้า ถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีเทคนิควิธีสอนที่หลากหลาย ทรงสอนแบบทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม หรือจากง่ายไปหายาก ธรรมเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ โดยเฉพาะธรรมชั้นสูง และวิธีการเผยแผ่หรือนำเสนอหลักคำสอนแก่พุทธบริษัทนั้น พระองค์ทรงเป็นต้นตำหรับหลักการสอน กล่าวคือจะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อม ๆ กับทรงคำนึงตัวผู้รับ

^{๒๓๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ (ไทย) ๒๕/๘๓๘-๘๕๕/๗๐๑-๗๐๕.

^{๒๓๔} การลงโทษตามพระวินัยมี, ๓ ชั้น คือ แบบเบา แบบปานกลาง และแบบหนัก, โทษเบา แสดงอาบัติ โทษปานกลางอยู่ปริวาสกรรม โทษหนักให้ลาสิกขา.

^{๒๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖๕/๔๒๙.

^{๒๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๑๘.

^{๒๓๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐). หน้า ๓๘๕.

^{๒๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๒-๖๔.

การสอนหรือผู้รับสารด้วยว่าเขาจะสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกรักอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น

วิธีการสอนของพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้หลากหลายรูปแบบและวิธีการดังกล่าวทำให้ในระยะแรกที่ทรงประกาศพระพุทธศาสนานั้น มีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธาอุปสมบทตาม และสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์จำนวนมาก ดังที่ปรากฏเรื่องราวและเหตุการณ์ในพุทธประวัติถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สุขสงบทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมาโดยตลอด^{๒๓๙}

๑๑) การใช้กลอุบายทรมานพระนันทะให้ละจากกาม พระพุทธองค์ต้องทรงต้องใช้อุบายในการทรมานพระนันทะให้ละจากกาม โดยได้เห็นนางเทพอัปสรบนสวรรค์ และทรงรับรองว่าถ้าตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์แล้ว พระนันทะจะได้นางเทพอัปสรเหล่านั้นตามต้องการ และให้เหล่าภิกษุพากันล้อเลียน ต่าง ๆ นานา พระนันทะได้รับความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ เพราะความคิดถึงนางชนบทกัลยาณี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางเทพอัปสร จึงคิดว่า ที่เราต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ก็เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั่นเอง ดังนั้นแล้ว เกิดความอดสาหะมีหิริและโอตตปปะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด ได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า กิจอันใดที่พระองค์ทรงพระมหากรุณาช่วยสงเคราะห์ให้ได้นางฟ้านั้น ขอเปลื้องปลดจนหมดสิ้นสมประสงค์ พระพุทธองค์ ตรัสสอนโมทนาและตรัสธรรมกถาว่า เปือกตมคือกามคุณ และเสี้ยนหนามคือกองกิเลสบุคคลใดกำจัดทำลายได้แล้ว บุคคลนั้นชื่อว่า มีใจไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ทั้งปวง และได้ตรัสกับเหล่าภิกษุเพื่อให้ได้รับความจริงถึงการเปลี่ยนแปลงของพระนันทะโดยอุปมาให้ฟังว่า ฝ้ายอมรวัตรเรือนที่มุงไม่ดีได้ ฉันใดราคะยอมรวัตรจิตที่ไม่ได้อบรมได้ ฉันนั้น ฝ้ายอมรวัตรเรือนที่มุงดีแล้วไม่ได้ ฉันใดราคะยอมรวัตรจิตที่อบรมดีแล้วไม่ได้ ฉันนั้น^{๒๔๐}

พระนันทะได้ปลีกตัวออกจากหมู่ภิกษุไปบำเพ็ญเพียร จนบรรลุอรหัตผล และได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเลิศในด้านการสำรวมอินทรีย์ ผลสัมฤทธิ์ของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อเทคนิควิธีการ โดยใช้กลอุบายทรมานให้ละจากกามนี้ เป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้ จนสัมฤทธิ์ผลจากการใช้สื่อในกรณีนี้ มี ๒ ประเด็น คือ

๑. ทำให้พระนันทะเกิดความเพียรอดสาหะมีหิริและโอตตปปะเป็นกำลัง ตั้งใจในการปฏิบัติสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด ทำความเพียรด้วยตนเอง จนบรรลุอรหัตผล และได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ให้เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุรูปอื่นในด้านการสำรวมอินทรีย์

๒. ทำให้พระนันทะได้พ้นจากความทรมานในทางใจ เพราะความคิดถึงนางชนบทกัลยาณี และได้รับการอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้

^{๒๓๙} อ้างแล้ว ดูรายละเอียดใน พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๒-๖๔.

^{๒๔๐} ดูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๔๗๙-๔๘๒. และ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓-๑๔/๒๘. และ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓-๑๖๗.

นางเทพอัปสร แต่พระนันทะได้สติว่า ที่ต้องประสบกับความทุกข์ใจก็เนื่องมาจากการไม่สำรวมอินทรีย์นั่นเอง

๑๒) การใช้เทคนิคการแก้ง่วงให้พระโมคคัลลานะ มีใน จปลายมานสูตร^{๒๔๑} มีเรื่องกล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์ ประทับอยู่ ณ สวนเกสกลาวัน ซึ่งเป็นสถานที่ให้เหยื่อแก่เนื้อ ใกล้เมืองสูงสูมารคิริอันเป็นเมืองหลวงของแคว้นภักคะ ทรงทราบด้วยพระญาณว่าพระโมคคัลลานะ โง่งงอยู่ จึงทรงทำปาฏิหาริย์ให้เห็นปรากฏ ประหนึ่งว่าเสด็จประทับอยู่ตรงหน้า ทรงแสดงอุบายระงับความง่วงแก่พระโมคคัลลานะ ๘ ประการ ดังนี้

๑. เมื่อมีสัญญาอยู่อย่างไร ความง่วงนั้น ย่อมครอบงำได้ อย่าได้มนสิการถึงสัญญานั้น อย่าได้ทำสัญญานั้นให้มาก เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้นจะละความง่วงนั้นได้

๒. ถ้ายังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้ตรีกตรองพิจารณาธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๓. ถ้า ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้สาธยายธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา โดยพิสดาร เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๔. ถ้า ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้ยอนช่องหูทั้ง ๒ ข้างใช้มือบีบนิ้วตัว เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๕. ถ้า ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้ลุกขึ้นยืน ใช้น้ำลูบตาเหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตร เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๖. ถ้า ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้มนสิการถึงอาโลกสัญญา (ความกำหนดหมายแสงสว่าง) ตั้งสัญญาว่าเป็นกลางวันไว้ คือกลางวันอย่างไร กลางคืนก็อย่างนั้น กลางคืนอย่างไร กลางวันก็อย่างนั้น มีใจเปิดเผยไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำจิตให้โปร่งใส เป็นไปได้ที่เมื่ออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๗. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงอธิษฐานจงกรมกำหนดหมายเดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ภายใน มีใจไม่คิดไปภายนอกเป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๘. ถ้ายังละความง่วงนั้นไม่ได้ ให้สำเร็จสีหไสยา (การนอนดุจราชสีห์) โดยตะแคงข้างขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำอุฏฐานสัญญา (กำหนดหมายว่าจะลุกขึ้น) ไว้ในใจพอตื่น ก็รีบลุกขึ้นด้วยตั้งใจว่า

ก. จักไม่ประกอบความสุขในการนอน

ข. ไม่ประกอบความสุขในการเอกเขนก

ค. ไม่ประกอบความสุขในการหลับ

เมื่อพระโมคคัลลานะปฏิบัติตามพระพุทธโฆสาวาทจึงทำให้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น และพระพุทธองค์ก็ทรงยกย่องว่า เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ภิญญาเป็นเลิศ กว่าสาวกรูปอื่น

^{๒๔๑} อก.สตตก (ไทย) ๒๓/๖๑/๑๑๖-๑๑๗.

ผลสัมฤทธิ์ของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่ออุบายและวิธีการสอน โดยการใช้อุบายแก้งว้างเป็นสื่อในการสอนธรรมในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ ทรงแสดงอุบายระงับความงว้างแก่พระโมคคัลลานะถึง ๘ ประการ จึงทำให้ได้ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

๑. ทำให้พระโมคคัลลานะละความงว้างเหว ที่กำลังเข้าครอบงำได้ และสามารถทำความเพียรให้เกิดขึ้นอย่างได้ผล

๒. ทำให้พระโมคคัลลานะมีกำลังในการใช้ความเพียรปฏิบัติตามพระพุทธโฆสาวาทที่ทรงสั่งสอน จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น และเอตทัคคะในด้านผู้มีฤทธิ์มาก

๑๓) ใช้พระเดช คือ ความรุนแรงในการสอนธรรมพระวัคคิ ซึ่งเกิดในตระกูลพราหมณ์ ในพระนครสาวัตถี ชื่อว่าวัคคิมาณพ มีเรื่องปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ดังนี้

วัคคิมาณพได้เห็นพระพุทธองค์ ก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระรูปพระโฉมของพระพุทธองค์ ไม่อ้อม ไม่เบื่อน่ายในการดู อยากจะดูทุกเมื่อ จึงได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นบวชแล้ว แทนที่จะท่องบ่นสาธยายธรรมและบำเพ็ญเพียรในกรรมฐาน แต่ก็หาได้ทำเช่นนั้นไม่ มัวเมาแต่เที่ยวดูพระรูปโฉมของพระพุทธองค์อยู่เท่านั้น ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสว่าอะไร พระวัคคิเที่ยวตามชมเชยอยู่เช่นนั้น ครั้นต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสสอนวัคคิ ต้องการดูกายที่เปื่อยเน่านี้เพื่อประโยชน์อะไร และตรัสสอนว่าผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่า เห็นพระพุทธองค์ ผู้ใดเห็นพระพุทธองค์ ผู้นั้นชื่อว่า เห็นธรรมแม้พระพุทธองค์จะทรงตรัสสอนอย่างนี้แล้ว ท่านพระวัคคิก็ยังไม่ฟัง พระพุทธองค์จึงทรงดำริว่า ภิกษุนี้ ถ้าไม่ได้ความพอใจเสียบ้างแล้ว ก็จะได้บรรลุมรรคผลอะไร ครั้นทรงดำรินี้ในพระทัยอย่างนี้แล้ว เมื่อจวนจะถึงวันเข้าพรรษา จึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์มหานครในวันเข้าพรรษา และมีพระพุทธภิกขุ ประณามขับไล่พระวัคคิเสียจากสำนักของพระองค์ ท่านพระวัคคิเกิดความน้อยใจว่า พระพุทธองค์จะไม่ทักทายปราศรัยด้วย และด้วยความเสียใจที่จะไม่ได้เห็นพระพุทธองค์ พระวัคคิ จึงหนีออกจากพุทธสำนัก ขึ้นไปสู้อยอดเขาชิลิกฏฐา เพื่อจะไปกระโดดดูเขาตาย พระพุทธองค์ ทรงทราบ จึงแสดงพระองค์ให้ปรากฏในที่เฉพาะหน้า และทรงแสดงธรรมสอนให้ท่านพิจารณาว่า ผู้มากด้วยความปราโมทย์เลื่อมใสแล้วในพระพุทธศาสนาบรรลุแล้วซึ่งบิณฑสันถบยอมเขาไปสงบแห่งสังขารอันเป็นสุข ท่านวัคคิได้พิจารณาไปตามคำสอนในที่สุดก็ได้บรรลุอรหัตผล^{๒๔๒}

ผลสัมฤทธิ์ของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล ประเภทสื่ออุบายและวิธีการสอน โดยการใช้ความรุนแรงเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธภิกขุ ประณามขับไล่พระวัคคิเสียจากสำนักของพระองค์ ทำให้ได้ผลจากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ ทำให้ท่านวัคคิ ละกิเลสได้ และพิจารณาไปตามคำสอนจนได้บรรลุเป็นอรหันต์ การพัฒนาวิสัยทัศน์ของชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ บางครั้งอาจใช้ความรุนแรง แต่ต้องดูความเหมาะสมตามเหตุที่ควรและเป็นไปได้

๒.๓.๗.๙ ประเภทสื่อสอนธรรมที่เป็นวัตรธรรมชาติและสิ่งพิมพ์

พระพุทธองค์ใช้สื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม ตัวอย่างดังนี้

^{๒๔๒} คุรยละเอียดใน ส.ช. (ไทย) ๑๓/๘๗/๑๕๗-๑๖๓.

๑) สื่อนอนธรรมที่เป็นผ้า ทรงใช้ผ้าเป็นสื่อนอนธรรมแก่พระจุฬป็นถก ให้เห็นไตรลักษณ์เห็นความไม่เที่ยง ทำให้คลายจากการยึดติดเห็นการเกิดดับหรือความเศร้าหมองที่ได้ใช้มือลูบผ้าเป็นสื่อนอน แล้วน้อมเข้ามาใส่ตนจนเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ได้ ในพระสูตรต้นตปิฎกกล่าวไว้ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระจุฬป็นถกนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าในที่ไม้ไกลจากพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระจุฬป็นถกผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าอยู่^{๒๔๓} และในอรรถกถากล่าวว่า

พระศาสดาได้ประทานผ้าสำหรับเช็ดเท้าให้ข้าพเจ้าด้วยความอนุเคราะห์แล้วตรัสว่า เธอจงอธิษฐานผ้าสะอาดอย่างนี้ ข้าพเจ้าได้อธิษฐาน ณ ที่สมควร ข้าพเจ้าใช้มือทั้ง ๒ จับผ้าผืนนั้น แล้วระลึกถึงดอกบัว จิตของข้าพเจ้าก็น้อมไปในดอกบัวนั้น ข้าพเจ้าจึงได้บรรลุอรหัตตผล ข้าพเจ้าถึงความสำเร็จในการแปลงกายทั้งหลายได้ตั้งใจนึกในที่ทุกสถานกำหนดรู้อาสวะทั้งปวงแล้วอยู่อย่างผู้มีอาสวะ และในอรรถกถา ได้อธิบายข้อความอีกว่า

พระศาสดาตรัสว่า ปันถกะเอ๋ย! อย่าคิดมากไปเลย. เธอभवชในศาสนาของเรา มาที่นี่ มารับผ้าผืนนี้ไป แล้วจงทำบริกรรมในใจว่า “โรหิรณฺ โรหิรณฺ” (ผ้าเช็ดธุลี ผ้าเช็ดธุลี) ดังนี้แล้ว จึงได้ประทานท่อนผ้าสะอาดอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ให้. ท่านนั่งใช้มือลูบล้างบริกรรมท่อนผ้าที่พระศาสดาทรงประทานให้มาว่า “โรหิรณฺ โรหิรณฺ” ดังนี้. เมื่อท่านบริกรรมลูบล้างผ้าผืนนั้นไปมา ผ้าสะอาดก็กลายเป็นเศร้าหมอง เมื่อท่านบริกรรมลูบล้างไปอีก ผ้าสะอาดก็กลายเป็นเช่นกับผ้า เช็ดหม้อข้าว, เพราะมีญาณอันแก่กล้า ท่านจึงคิดอย่างนี้ว่า แต่เดิมมาท่อนผ้าผืนนี้ก็บริสุทธิ์สะอาด เพราะอาศัยสรีระอันมีวิญญูณครองนี้ จึงได้กลายเป็นอย่างอื่นเศร้าหมองไป ฉะนั้น ผ้าผืนนี้เป็นอนิจจอย่างไร แม้จิตก็คงเป็นอย่างนั้นแน่ จึงเริ่มตั้งความสิ้นไปเสื่อมไป ยังฉนวนในนิมิตนั้นนั่นแหละให้เกิดขึ้นแล้ว ทำฉนวนให้เป็นบาท เริ่มเจริญวิปัสสนาก็ได้บรรลุ พระอรหัตพร้อมทั้งปฏิสัมภิทา^{๒๔๔}

การที่พระพุทธองค์ทรงให้ผ้าเป็นสื่อนอนธรรมแก่พระจุฬป็นถกนั้น เป็นวัตถุที่ง่ายและเหมาะสมต่อพระจุฬป็นถก และพระพุทธองค์ทรงทราบด้วยว่า เวลาของพระจุฬป็นถกที่จะได้บรรลุธรรมได้มาถึงแล้ว จึงทรงมอบสื่อนอนพิเศษแห่งความเป็นพระอรหันต์ให้ และเมื่อพระจุฬป็นถกตั้งปฏิบัติจนได้บรรลุธรรมพระพุทธองค์จึงแปลงพระอุทานว่า

ภิกษุมีกายที่ตั้งมั่น มีจิตที่ตั้งมั่นกำลังยืน เดิน นั่ง หรือนอนก็ตาม ก็ดำรงสตินี้ไว้มั่น เธอพึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ครั้นได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแล้ว พึงถึงสถานที่ที่มีจตุราคมองไม่เห็น^{๒๔๕}

พระอุทานดังกล่าวนี้ เป็นการทอดพระเนตรเห็นด้วยพระญาณของพระพุทธองค์ที่ทรงรู้ถึงบุญบารมีของพระจุฬป็นถกได้บรรลุธรรม ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะด้วย ในพระสูตรต้นตปิฎกกล่าวไว้ว่า “จุฬป็นถกเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้ฉลาดในใจ

^{๒๔๓} พุ.พ. (ไทย) ๑๗/๕๐/๒๗๗.

^{๒๔๔} พุ.อป.อ. (ไทย) ๓๒/๕๑-๕๓/๑๐๙.

^{๒๔๕} พุ.พ. (ไทย) ๑๗/๕๐/๒๗๘.

ไตรวิภู”^{๒๔๖} ฉลาดในเจตริวิภู หมายถึงฉลาดในการปรับเปลี่ยนใจ คือ ได้รู้ปาวจรมาน ๔ (ปฐมมาน ทุติยมาน ตติยมาน และจตุตถมาน) เพราะความฉลาดในสมบัติ

๒) สื่อนสอนธรรมที่เป็นใบไม้ เมื่อทรงประทับอยู่ที่กรุงโกสัมพี ทรงใช้ใบประดู่ ปลายสอนพระสงฆ์ในเรื่อง ของทุกข์และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ดังปรากฏพระสูตรต้นตปิฏกว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสพวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาค ทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนี้ว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอก็มีมากเหมือนกันเพราะเหตุ ไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับไม่ เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก^{๒๔๗} และทรงกล่าวอุปมาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรายังไม่รู้แจ้งทุก ขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริง แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบได้’

เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลจะพึงกล่าวว่า ‘เราจักใช้ใบตะเคียน ใบทองกลาง หรือใบ มะขามป้อมห่อหน้าหรือห่อใบตาลนำไป’ แม้ฉันใด

เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลจะพึงกล่าวว่า ‘เราไม่ได้รับรู้แจ้งทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธ คามินี ปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริง แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบได้’ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

แต่เป็นไปได้ที่บุคคลจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เราได้รับรู้แจ้งทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริย สัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์โดย ชอบได้’ เป็นไปได้ที่บุคคลจะพึงกล่าวว่า ‘เราจักใช้ใบบัว ใบทองกวาว หรือใบย่านทรายห่อหน้าหรือห่อ ใบตาลนำไป’ แม้ฉันใด

เป็นไปได้ที่บุคคลจะพึงกล่าวว่า ‘เราได้รับรู้แจ้งทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริง แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบได้’^{๒๔๘}

๓) สื่อนสอนธรรมที่เป็นน้ำ พระพุทธองค์ทรงใช้น้ำสอนพระราหุลเรื่องเกี่ยวกับการ กล่าวเท็จ เพื่อให้พระราหุลได้สำเหนียกไว้ดังนี้ว่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำ แล้วรับสั่งเรียก ทานพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะนี้ไหม”

“ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะนี้ไหม”

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

^{๒๔๖} อก.เอกก. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๒๗.

^{๒๔๗} ส. มห. (ไทย) ๑๑/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๒๔๘} ส. มห. (ไทย) ๑๑/๑๑๐๒/๖๑๔.

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มี อยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นว่าที่เหลือน้อยหนึ่งทิ้ง แล้วตรัสกับท่าน พระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราทิ้งไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มี อยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่ทิ้งแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า

“ราหุล เธอเห็นภาชนะน้ำที่คว่ำไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็ เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหงายภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า

“เธอเห็นภาชนะน้ำอันว่างเปล่าไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็เหมือนภาชนะน้ำที่ว่างเปล่าอย่างนี้ . . .”^{๒๔๙} “...ราหุล เพราะเหตุนี้แล เธอพึง สำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า ‘เราจักไม่กล่าวเท็จ แม้เพื่อให้หัวเราะกันเล่น’ เธอพึง สำเหนียกอย่างนี้แล ราหุล”^{๒๕๐}

๔) ใช้สื่อเนรมิตดอกบัวสอนสัทธวิธีหาริกของพระสารีบุตรเถระ^{๒๕๑} ที่เป็นบุตรของ นายช่างทองบวชในสำนักของพระสารีบุตร พระพุทธองค์ทรงพิจารณาทราบ ว่า พระบุตรของนายช่างทองไม่ใช่ คนราคะจริต แต่เป็นคนที่มี โทสะจริต โมโหง่าย จึงทรงให้โลหิตกสณแทนที่จะให้สุก กรรมฐาน โดยทรงเนรมิตดอกบัวทองคำขึ้นมาดอกหนึ่ง มีสีแดง แล้วให้พระลูกนายช่างทองไปนั่งที่ กองทรายหน้าวิหาร เอาดอกบัวสีแดงไปปัก เอาแกนปักเข้ากับกองทราย ล้อมตาจำภาพให้ได้ เวลา หลับตานึกถึงภาพแล้วนั่งบริกรรมว่า “โลหิตก โลหิตก” ปฏิบัติอย่างนี้ ๒ ถึง ๓ ครั้ง ปรากฏว่าบรรล ุณาน ๔ ภาพของดอกบัวกลายเป็นสีแดง เป็นสีเหลือง จากสีเหลืองเป็นสีขาว กลายจากสีขาวเป็นสี ปรายพริกแพรวพราว จะบังคับให้ใหญ่ก็ได้ จะบังคับให้เล็กก็ได้ ให้สูงได้ ให้ต่ำได้ อยู่ข้างหน้าอยู่ ข้างหลังได้ เมื่อพระบุตรชายนายช่างทองเมื่อได้ฌาน ๔ แล้วก็เพเลิเพเลินอยู่ในฌาน พระพุทธองค์จึง ทรงเนรมิตดอกบัวเดิมให้มีสีเศร้าหมองเหี่ยวแห้งลงไป พระบุตรชายนายช่างทองลืมนตาขึ้นมาดูใหม่ ก็ เห็นดอกบัวมีสีเศร้าหมอง กลับเหี่ยว เกสรแห้ง ก็นึกเปรียบเทียบกับชีวิตและร่างกายของคนกับ ดอกบัวว่า เมื่อมีความเกิดขึ้นแล้วก็มีเปลี่ยนแปลงไป หาอะไรคงที่ไม่ได้ จิตใจก็คงที่ลดลงไปจาก อำนาจกิเลส

^{๒๔๙} ม. ม. (ไทย) ๕/๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

^{๒๕๐} ม. ม. (ไทย) ๕/๑๐๘/๑๑๙.

^{๒๕๑} ดูรายละเอียดใน พุ.ข.อ. (ไทย) ๑/๙/๑๒๗-๑๓๑

ต่อมาทรงเนรมิตดอกบัวให้มีกลีบหล่น เกสรหล่น ความเหี่ยวแห้งปรากฏ ก้านค้อมลงไปพระบุตรชายนายช่างทองจึงพิจารณาได้ว่าชีวิตและร่างกายก็เหมือนกับดอกบัว มันไม่มีอะไรเป็นของจีรังยั่งยืน ไม่มีอะไรคงที่ ร่างกายคนเราก็มีสภาพเช่นนั้น เกิดขึ้นแล้วไม่ช้า ก็สลายลงไป ในที่สุดพระบุตรชายนายช่างทองก็บรรลุอรหัตผลในพระพุทธศาสนาได้

การใช้สื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์ โดยการใช้นิรมิตดอกบัวเป็นสื่อในการสอนธรรมนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้ดอกบัวเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่บุตรของนายช่างทองซึ่งเป็นศิษย์ของพระสารีบุตรเถระ ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

๑. ทำให้สัทธวิหาริกของพระสารีบุตรเถระ ที่เป็นบุตรของนายช่างทองได้บรรลุฌาน ๔ และได้พิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงได้ของร่างกายที่เหมือนกับดอกบัวว่า ไม่มีอะไรเป็นของยั่งยืน ไม่มีอะไรคงที่เที่ยงแท้แน่นอน^{๒๕๒}

๒. ทำให้บุตรของนายช่างทอง ละกิเลสได้ และได้บรรลุอรหัตต์ในที่สุด

๕) ใช้สื่อผ้าสอนพระจูฬปันถก^{๒๕๓} เช่น พระพุทธองค์ทรงประทานผ้าขาวอันบริสุทธิ์ให้พระจูฬปันถกนั่งลูบคลำทำบริกรรมว่า “รโหโรณัม รโหโรณัม” เมื่อพระจูฬปันถกลูบคลำทำบริกรรมไม่นาน ผ้านั้นก็เศร้าหมองเหมือนผ้าเช็ดมือ จึงคิดว่าผ้านี้เป็นของชาวบริสุทธ้อย่างเหลือเกิน พอถูกอุกตภาพนี้จึงละภาวะเดิมเสีย กลายเป็นผ้าที่เศร้าหมองไป สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เริ่มเจริญวิปัสสนาและได้บรรลุพระอรหัตตผล ในกรณีนี้ทำให้ได้สัมฤทธิ์ผลของสื่อการเรียนการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อวัสดุอุปกรณ์ สิ่งพิมพ์ โดยใช้ผ้าเป็นสื่อการเรียนการสอนธรรม ทำให้จูฬปันถก เกิดสมาธิที่แน่วแน่จากการลูบคลำผ้าขาว ขณะทำบริกรรม จนได้พิจารณาเห็นจริงในความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลายได้ตามความเป็นจริง และส่งผลให้จูฬปันถก มีสมาธิแน่วแน่ในการเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหัตต์ได้ในที่สุด

๖) ใช้สื่อน้ำในการสอนพระราหุลเรื่อง การพูดเท็จ ดังในจุฬาราลูวาทสูตรกล่าว ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแตเขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระราหุลพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัญญิกาครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่หลีกเร้น... ไปหาท่านพระราหุลจนถึงปราสาทชื่ออัมพลัญญิกา ท่านพระราหุลได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงปูลาดอาสนะและตั้งน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วทรงล้างพระบาท ท่านพระราหุลถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร^{๒๕๔}

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำแล้วรับสั่งเรียกท่านพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่น้อยหนึ่งในภาชนะนี้ไหม”

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ก็มีอยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เหลืออยู่หนึ่งอย่างนี้”

^{๒๕๒} คำว่า ไม่เที่ยงแท้แน่นอน คือ “อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา”, ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์.

^{๒๕๓} ม.ม. (ไทย) ๕/๑๐๗/๑๑๗.

^{๒๕๔} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๕/๑๐๗-๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหน้าที่เหลือน้อยหนึ่งทิ้ง แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราทิ้งไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มีอยู่หน้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่ทิ้งแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นภาชนะน้ำที่คว่ำไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ก็เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหงายภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “เธอเห็นภาชนะน้ำอันว่างเปล่าไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ก็เหมือนภาชนะน้ำที่ว่างเปล่าอย่างนี้ เปรียบเหมือนช้างต้นมิงงอนงาม เป็นช้างทรงที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝ่าศึกสงครามมาแล้ว บุกบั่นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อนหลังบ้าง ด้วยศีรษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง สงวนไว้แต่งวงเท่านั้น เพราะการที่ช้างสงวนวงไว้นั้น ความรู้ช้างมีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘ช้างต้น เชือกนี้มิงงอนงาม เป็นช้างทรงที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝ่าศึกสงครามมาแล้ว บุกบั่นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อนหลังบ้าง ด้วยศีรษะบ้างด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง สงวนไว้แต่งวงเท่านั้น ชื่อว่าช้างต้นยังสละไม่ได้กระทั่งชีวิต’

เมื่อใด ช้างต้นมิงงอนงาม เป็นช้างทรงที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝ่าศึกสงครามมาแล้ว บุกบั่นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ฯลฯ ด้วยหางบ้าง ด้วยวงบ้าง เพราะการที่ช้างทำการงานด้วยวงนั้นที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝ่าศึกสงครามมาแล้ว บุกบั่นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อนหลังบ้าง ด้วยศีรษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง ด้วยวงบ้าง ชื่อว่าช้างต้นสละได้กระทั่งชีวิต’ บัดนี้ ‘ไม่มีอะไรที่ช้างต้นจะทำได้’ แม้ฉันใด ตลาคตักฉันนั้นเหมือนกัน ไม่กล่าวว่ ‘บุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ จะไม่ทำบาปกรรมอะไรเลย’

ราหุล เพราะเหตุนี้แล เธอพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า ‘เราจักไม่กล่าวเท็จ แม้เพื่อให้หัวเราะกันเล่น’ เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล ราหุล”^{๒๕๕} การสอนธรรมแบบรายบุคคล ประเภตสื่อสารสิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์ โดยการใช้น้ำเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้น้ำเป็นสื่อสอนธรรมให้กับพระราหุล ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

^{๒๕๕} ม.ม. (ไทย) ๕/๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

๑. ทำให้พระราหุลเข้าใจเรื่องโทษการพูดเท็จ จากการที่พระพุทธรองค์ทรงใช้น้ำ เป็นสื่อสอนอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งนำมาบูรณาการพัฒนาวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ให้มีความ ซื่อสัตย์ได้

๒. ส่งผลให้พระราหุลมีความขยันในการเล่าเรียนจนบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ เป็น เอตทัคคะผู้มีความใคร่ในการศึกษาอย่างเป็นเลิศ ซึ่งนำมาบูรณาการพัฒนาวัยรุ่นชนบทเกิดความขยัน เป็นต้น

๒.๓.๗.๑๐ ประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์

๑. การถ่ายทอดข้อมูลการเรียนรู้ด้วยการได้ยินเสียงและเห็นภาพ ใน พระพุทธศาสนาพระพุทธรองค์ใช้สื่อเสียงในการทรงแสดง การสนทนา การบรรยาย และการตอบ ปัญหาธรรมต่าง ๆ เป็นการสื่อภาษาที่เข้าใจง่ายตามบริบทและสถานที่ในการเผยแผ่ธรรมนั้น ๆ จึง ทรงประสบความสำเร็จได้ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) กล่าวถึงการใช้ภาษาของพระพุทธร องค์ไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑) พระพุทธรองค์ทรงอุปบัติที่เมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ซึ่งขึ้นอยู่กับแคว้น โกศล พระพุทธรองค์ก็อาจตรัสภาษาของชาวโกศล

๒) พระพุทธรองค์ทรงแสวงหาโมกขธรรม และทรงประกาศพระพุทธศาสนา อยู่ในแคว้นมคธ พระพุทธรองค์ก็อาจตรัสภาษาของชาวมคธ

๓) พระพุทธรองค์ทรงเป็นนิรุตติปฏิสัมภิทา พระพุทธรองค์ก็อาจตรัสได้หลาย ภาษา^{๒๕๖}

แสง จันทรงาม ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้ภาษาของพระพุทธรองค์สรุปได้ ดังนี้ คือ ทรงระมัดระวังการใช้ภาษา ทรงใช้ภาษาของคนฟัง ทรงใช้ภาษาง่าย ๆ สั้น ๆ หรือตรัสซ้ำ ๆ เพื่อที่คน ฟังทั่วไปจะเข้าใจได้ ทรงเอาเนื้อหาของพระองค์ใส่ในศัพท์ของคนฟัง^{๒๕๗}

การใช้ภาษาในพุทธยถาคคิสูตร พระพุทธรองค์ทรงสนทนากับอุคคตสรีรพราหมณ์ที่ กำลังเตรียมก่อไผ่บูชาญาณ แต่อุคคตสรีรพราหมณ์ ใช้ภาษาในการถามไม่ถูกต้อง พระพุทธรองค์ไม่ทรง ตอบคำถามนั้น จนกระทั่งพระอานนท์ต้องให้คำแนะนำในการใช้คำถามแก่อุคคตสรีรพราหมณ์^{๒๕๘} และทรงใช้ภาษามคธ ในการประกาศศาสนา ในกลุ่มชาวมคธ เพื่อให้ง่ายและเหมาะต่อการสื่อสาร และภาษาที่พระพุทธรองค์ทรงสื่อสอนธรรมนั้นมีทั้งเปรียบเทียบและกล่าวซ้ำ ๆ ก็มี เช่น ในอาทิตต ปริยายสูตร ตรัสสอนภิกษุเรื่องสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ทรงใช้คำว่า “ของร้อน” ซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดความ เข้าใจที่ชัดเจน^{๒๕๙} เป็นต้น

เทวัญ เอกจันทร์ ได้กล่าวว่า ภาษาเป็นสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสื่อสารของ มนุษย์ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารจะเข้าใจกันได้ดั่งนั้น ก็ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อกลาง ในการประกาศพระ

^{๒๕๖} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓๕๓๔), หน้า ๔๓๗.

^{๒๕๗} แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๖๕-๗๖.

^{๒๕๘} ดุราลัยเถียรใน อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐-๗๔.

^{๒๕๙} ดุราลัยเถียรใน วิ.มหา (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

ศาสนาหรือในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า^{๒๖๐} ที่ทรงใช้สื่อเสียงและภาษาในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสื่อการสอนธรรมที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้ผู้ฟังยอมรับนับถือคำสอนพระพุทธองค์ได้อย่างแพร่หลายดังที่จังกิพราหมณ์ ได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า

“มีพระวาจาไพเราะสุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย”^{๒๖๑} และ อุตตรมาณพ ได้กล่าวถึงลักษณะมหาบุรุษประการหนึ่งว่า “. . . มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวกนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น . . .”^{๒๖๒} และกล่าวถึงการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ว่า “. . . ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยกย่องบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท โดยที่แท้ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว”^{๒๖๓} และพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงเรื่องเสียงก่อให้เกิดศรัทธา โดยกล่าวถึงบุคคล ๔ จำพวกมีปรากฏอยู่ในโลกว่า

- ๑) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป เรียกว่ารูปุปปมาณิกา
- ๒) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียงเรียกว่า โสสัปปมาณิกา^{๒๖๔}
- ๓) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง เรียกว่า

ลูขุปปมาณิกา

๔) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม เรียกว่าธัมมุปปมาณิกา^{๒๖๕} พร้อมกันนี้ ก็ได้อธิบายถึงลักษณะของบุคคลผู้เลื่อมใสในเสียงไว้ว่า บางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงนั้นที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยกย่องที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญสืบกันมาแล้ว เกิดความเลื่อมใสบุคคลนี้เรียกว่าผู้ถือเสียงเป็นประมาณเลื่อมใสในเสียง^{๒๖๖} ลักษณะเสียงของพระองค์มีถึง ๘ ลักษณะ ดังที่ปรากฏใน มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ว่า พระโคตมพระองค์นั้นทรงมีพระสุรเสียงกึกก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

- ๑) นุ่มนวล (เสียงที่นุ่มนวลฟังแล้วรู้สึกสบายหู)
- ๒) ฟังชัดเจน (เสียงชัดเจนฟังแล้วได้ยินชัด)
- ๓) ไพเราะ (เสียงเพราะเป็นที่ชอบใจทำให้เกิดศรัทธา)
- ๔) ฟังง่าย (เสียงที่ฟังง่ายโกลมโสดวิญญานให้ร่าเริง)
- ๕) กลมกล่อม (เสียงกลมกล่อมทำให้อารมณ์ดีถึงรสพระธรรมได้)
- ๖) ไม่พร่า (เสียงไม่พร่าช่วยให้การฟังเข้าใจชัด)

^{๒๖๐} เทวัญ เอกจันทร์, (ป.ธ. ๙, พธ.บ., พธ.ม.), **ภาษาพระพุทธเจ้า**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (สำนักศาสนศึกษา วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, พิมพ์เนื่องในวันคล้ายวันเกิด พระเดชพระคุณพระราช เขมากร ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๒๖๑} ดุรายละเอียดใน ม.ม.๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๒๖๒} ดุรายละเอียดใน ม.ม.๑๓/๔๒๕/๕๓๘.

^{๒๖๓} ดุรายละเอียดใน ม. ม. (ไทย) ๕/๓๓๘/๔๘๑.

^{๒๖๔} โสสัปปมาณิกา หมายถึง ผู้ถือเสียงเป็นประมาณ, ดูเพิ่มใน (ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๐๒/๖๖๖).

^{๒๖๕} ดุรายละเอียดใน อ.จ.ตฤก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๙.

^{๒๖๖} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑/๒๐๔.

๗) ลุ่มลึก (เสียงลุ่มลึกเป็นการชักจูงนำพาเข้าสู่กระแสธรรมที่ลึกซึ้ง)

๘) มีกังวาน^{๒๖๗} (เสียงกังวานบอกถึงเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ในธรรม) ดังนี้ เป็นต้น

ดังนั้น สื่อโสตทัศนูปกรณ์ ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ นอกจากจะเป็นไปในลักษณะของสื่อเสียงแล้ว การที่พระพุทธองค์ทรงใช้อธิปาทิปฏิหาริย์ หรือการเนรมิตภาพต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือเป็นสื่อในการใช้สอนบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นโสตทัศนูปกรณ์ด้วยเช่นกัน สื่อการสอนที่พระพุทธองค์ทรง นำมาใช้นั้นเมื่อกล่าวโดยหลัก ๆ แล้วมี ๔ ประเภท คือ ประเภทสื่อบุคคล ประเภทสื่ออุปาย และวิธีการประกอบการสอน ประเภทสื่อสอนธรรมที่เป็นวัตรธรรมชาติและสิ่งพิมพ์ และพร้อมทั้งประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งทรงใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสอนโดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับจริตของบุคคล สถานการณ์ สถานที่ และเวลาต่าง ๆ นั้น

การใช้สื่อการสอนธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้การสอนธรรมกับเวทีในที่หลากหลาย โดยผู้เรียนสมัยก่อนนั้นอยู่ในสังคมที่เหนียวแน่นในการถือชั้นวรรณะทั้ง ๔ จึงทำให้การใช้สื่อเพื่อแสดงธรรมกับเวทีแห่งชนชั้นในแต่ละวรรณะนั้น จำต้องเลือกสื่อที่เหมาะสมทั้งระดับเวทีใหญ่ที่ใช้กับจำนวนคนหมู่มาก ระดับปานกลางก็ลดลงมา และระดับเวทีเล็กอันนี้ก็จะมีทรงไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษตามที่ทรงตรวจเห็นด้วยพระญาณว่า บุคคลผู้นั้นมีบารมีและอินทรีย์แก่กล้ามาก แล้วควรบรรลุดรรมได้จึงทรงใช้สื่อสอนที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ แม้กระทั่งการใช้เสียงเป็นสื่อการบูรณาการสอนวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ก็เช่นกัน จำต้องใช้สื่อเสียงด้วย ดังในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๒. การใช้สื่อ “เสียง” พระพุทธองค์ตรัสปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๒๖๘}

แก้ปัญหาวัคคีย์ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว ทวยเทพชั้นภุมมะกระจายข่าวว่า “นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้”^{๒๖๙}

ทวยเทพชั้นจาตุมหาราช สดับเสียงของทวยเทพชั้นภุมมะแล้ว ได้กระจายข่าวต่อไป ฯลฯ ทวยเทพชั้นดาวดึงส์ สดับเสียงของทวยเทพชั้นจาตุมหาราชแล้ว ได้กระจายข่าวต่อไป ฯลฯ ทวยเทพชั้นยามา...ทวยเทพชั้นดุสิต...ทวยเทพชั้นนิมมานรดี...ทวยเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติ...

ทวยเทพที่นับเนื่องด้วยในหมู่พรหม สดับเสียงของหมู่เหล่าเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ แล้วก็กระจายข่าวว่า “นั่นคือพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระพุทธองค์ทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้” เพียงครู่เดียวเท่านั้น เสียงป่าวประกาศได้กระจายขึ้นไปถึงพรหมโลก ด้วยประการฉะนี้

ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ ก็สั่นสะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างอันเจิดจ้า หาประมาณมิได้ ก็ปรากฏในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทานนี้ว่า

^{๒๖๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๕/๓๓๘/๔๘๑.

^{๒๖๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๔-๒๕.

^{๒๖๙} ใครๆ ในโลกปฏิเสธไม่ได้ เพราะพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของธรรมตรัสรู้มาโดยชอบ และเพราะธรรมจักรเป็นธรรมยอดเยี่ยม (เนตติ.อ. ๙/ ๖๓, เนตติ.วิ. ๙/๙๓).

“ผู้เจริญทั้งหลาย โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ผู้เจริญทั้งหลาย โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ” ดังนั้น คำว่า “อัญญาโภณฑัญญะ” นี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโภณฑัญญะนั้นแล^{๒๗๐}

การใช้สื่อในการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์ โดยการใช้เสียงเป็นสื่อในการสอนธรรมในกรณีนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้เสียงเป็นสื่อสอนธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

๑) ทำให้ท่านโภณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบันได้หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสปฐมเทศนา โดยพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โภณฑัญญะ ได้เห็นความจริงว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น ทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา”

๒) เป็นผลทำให้ พระอัญญาโภณฑัญญะ พร้อมด้วยสหายอีก ๔ ที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนา “อานัตตลักขณสูตร” หลุดพ้นจากอาสวะกิเลส ไม่ถือน้ำมันด้วยอุพทาน ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะการใช้ เสียงเป็นสื่อในการแสดงธรรม

๓. การใช้ศมีเป็นสื่อสอนมัญญกณทลี^{๒๗๑} มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อทินนะปุพพะกะ อยู่ในกรุงสาวัตถี เป็นคนตระหนี่ที่มีบุตรคนเดียว ชื่อว่า มัญญกณทลี เมื่อบุตรอายุได้ ๑๖ ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง แต่พราหมณ์ก็ไม่ยอม หาหมอรักษาสืบเพราะกลัวเสียทรัพย์ ในที่สุดโรคกำเริบมากไม่มีหมอใครรักษาได้ พราหมณ์รู้ว่าบุตรจะตาย ก็เอามานอนที่ระเบียง ด้วยกลัวคนมาเยี่ยมจะเห็นสมบัติ ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นอุปนิสัยของมัญญกณทลี จึงเสด็จผ่านไปทางนั้นแล้วแปลงรัศมีไปวาทหนึ่ง มัญญกณทลีเห็นแล้ว ยกมือขึ้นไหว้ไม่ได้ก็ได้แต่ทำใจให้เลื่อมใส ครั้นตายไป ก็ได้ไปเกิดในวิมานทองสูงประมาณ ๓๐ โยชน์ในเทวโลก ฝ่ายพราหมณ์ก็ไปร้องไห้หาลูกที่ปาเข้าทุกวัน มัญญกณทลี ที่ไปเกิดเป็นเทพบุตรจึงจำแลงตัวเหมือนมัญญกณทลีมาพบ แล้วไปหาพราหมณ์ ได้โต้ตอบกับพราหมณ์ จนพราหมณ์ได้สดิว่า การมาร้องไห้คร่ำครวญถึงบุตรที่จากไปเป็นความเขลา จึงหายเศร้าโศก แล้วถามเทพบุตรว่าเป็นใคร เมื่อรู้ว่าเป็นบุตรที่ตายไป แล้วไปเกิดในเทวโลก ก็ถามต่อว่า ได้ทำกรรมใดไว้ เทพบุตรก็เล่าความให้ฟัง จนพราหมณ์เกิดปิติ เทพบุตรจึงให้อโวกาแก่พราหมณ์ในการไปเฝ้าพระศาสดา แล้วถวายทาน ฟังธรรม แล้วถามปัญหา

จากนั้นก็อันตรธานหายไป ฝ่ายพราหมณ์ ก็ชักชวนนางพราหมณ์นิมนต์พระศาสดามายังเรือนตน ถวายภัตตาหารแล้วกราบทูลถามปัญหา โดยถามว่า มีด้วยหรือที่เหล่าชนที่ไม่ได้ถวายทานแก่พระองค์ ไม่ได้บูชาพระองค์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้รักษาอุโบสถเลย ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยเพียงทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์อย่างเดียวนั้น

พระศาสดาก็ทรงท้าวความว่า บุตรของพราหมณ์ได้บอกแล้วมิใช่หรือ เพื่อให้มหาชนที่เข้าเฝ้าอยู่ด้วย ที่ยังไม่สิ้นสงสัย ประจักษ์ความจริง พระศาสดาจึงทรงอธิษฐานให้ มัญญกณทลีเทพบุตรลงมาปรากฏกายให้เห็น แล้วทรงตรัสถามว่า ทำกรรมสิ่งไรจึงได้สมบัตินี้ เทพบุตรกราบทูลว่า เพราะทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์ ทำให้มหาชนประกาศความยินดีว่า ไม่ได้ทำบุญอะไรอย่างอื่น

^{๒๗๐} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๑๗/๒๔-๒๕.

^{๒๗๑} มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕-๕๒.

ทำให้เลื่อมใสในพระศาสดา ยังได้สมบัติถึงเพียงนี้ และในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พระศาสดาจึงตรัสแก่พวกชนเหล่านั้นว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้วพูดอยู่ที่ใด ทำอยู่ที่ใด ความสุขย่อมไปตามเขาเพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัวติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^{๒๗๒} ผลสัมฤทธิ์ของสื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์ โดยการใช้การเปล่งรัศมีเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้การเปล่งรัศมี สอนธรรมแก่มัณฐกุนทลซึ่งขณะจะสิ้นลม จึงทำให้ได้ผลจากการใช้สื่อในกรณีนี้ คือ

๑) ทำให้มัณฐกุนทล มีความเลื่อมใสขณะก่อนจะสิ้นลมหายใจ และหลังจากตายไปแล้ว ก็ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ได้ เพราะบุญที่สำเร็จจากจิตที่มีความเลื่อมใสก่อนขณะจิตจะดับไป

๒) ทำให้มหาชน ได้ทราบว่าการทำให้เลื่อมใสในพระพุทธองค์ ก็เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง โดยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พวกชนเหล่านั้นว่า ธรรมทั้งหลาย^{๒๗๓} มีใจ^{๒๗๔} เป็นหัวหน้า^{๒๗๕} มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะถูกชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วยเพราะความชื่อนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น^{๒๗๖}

๔. การใช้สื่อภาพนิมิตสอนพระนางเขมา ในเขมาเถรียาปทานพระนางเขมาเป็น อัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นหญิงรูปงาม พระนางทรงทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงดำหนิในรูป จึงไม่ปรารถนาที่จะเข้าเฝ้า พระเจ้าพิมพิสารทรงออกอุบายให้เหล่านักกวัแตงบทกลอนพรรณนาสวนเวฬุวัน พระนางได้ยินก็เกิดความยินดีจึงตัดสินใจจะไปสวนเวฬุวัน พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระนางจะเสด็จมา จึงทรงเนรมิตหญิงมีรูปงามยิ่งคนหนึ่งถวายงานพัดอยู่ข้าง ๆ พระองค์ พระนางทอดพระเนตรเห็นหญิงรูปงามนั้นทรงดำริว่า มหาชนกล่าวว่าพระพุทธเจ้าดำหนิเรื่องรูปเห็นจะไม่เป็นความจริง หญิงนี้มีความสวยงามเป็นเลิศ พระนางทรงมองแต่หญิงเนรมิตนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของพระนาง^{๒๗๗} พระพุทธองค์จึงตรัสในขุททกนิกายว่า

“เขมา เธอจงดูรูปกายที่ไม่สะอาดเป็นอสุภและเป็นของน่าเกลียดน่ากลัวมี เน่า เปื่อย (มีของเหลว) ไหลเข้าและไหลออกอยู่ตลอดเวลา ที่พวกคนเขลาพากันยินดียิ่งนัก เธอจงอบรมจิตให้เป็นสมาธิมีอารมณ์เดียวด้วยอารมณ์ที่ไม่งามเกิด เธอจงเจริญกายคตาสติให้ได้มากไปด้วยความเบื่อหน่ายเกิด รูปของหญิงนี้เป็นฉันใด รูปกายของเธอนั้นก็เป็นฉันนั้น รูปกายของเธอนั้นเป็นฉันใด ในรูปของหญิงนี้ก็เป็นฉันนั้น ดังนั้นเธอจงคลายความยินดีพอใจในกาย ทั้งภายในและภายนอกเกิด เธอ

^{๒๗๒} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^{๒๗๓} ธรรมทั้งหลาย มีความหมาย ๔ ประการ คือ (๑) คุณธรรม (๒) เทศนาธรรม (๓) ปริยัติธรรม (๔) นิสสัคคธรรม (สภาวะที่ไม่มีใช้สั่ว) หรือนิขชีวัตรธรรม (สภาวะที่ไม่มีใช้ชีวะ) ในที่นี้หมายถึงนิสสัคคธรรมได้แก่ อรูปขันธ์ ๓ คือ เวทนขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์.

^{๒๗๔} ใจ หมายถึงจิตที่มีโสมนัสประกอบด้วยปฏิฆะ เดิมทีเดียว เป็นภวังคจิต จิตที่ผ่องใส (ปัสสัจจิต).

^{๒๗๕} เป็นหัวหน้า หมายถึงเป็นหัวหน้าของเจตสิกธรรม กล่าวคือเป็นเหตุปัจจัยให้เจตสิกธรรมเกิดขึ้น.

^{๒๗๖} ขุ.ขุ. (ไทย) ๑๗/๑/๒๓.

^{๒๗๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๖-๓๗๐/๔๓๐-๔๓๖.

ครอบบรมด้วยอนิมิตติโมกข์^{๒๗๘} จงละมานานุสัยเสีย แต่นั่นเธอจักเป็นผู้อยู่อย่างสงบ เพราะมานานุสัยสงบระงับไป ชนเหล่าใดกำหนดเพราะระคายเคืองเหมือนแมลงมูมเกาะไยอยู่ในตรงกลางที่ทำได้ ชนเหล่านั้นตัดกระแสรากะนั้นแล้ว ไม่มีความอาลัยละกามสุข หลีกไป”^{๒๗๙}

การใช้สื่อในการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์ โดยการใช้ภาพนิมิตเป็นสื่อในการสอนธรรมนี้ พระเจ้าทรงใช้ภาพนิมิตเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่นางเขมา ได้ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีดังนี้ คือ

๑) ทำให้พระนางเขมา ที่ได้ฟังแล้วเกิดบรรลุโสดาปัตติผล จากการเห็นสื่อแห่งภาพนิมิตของหญิงมีรูปงามยิ่งคนหนึ่งถวายเป็นงานพัสดุอยู่ข้าง ๆ พระองค์ แล้วเปลี่ยนเป็นรูปที่กระสับกระส่ายไม่สะอาดเปื้อยเน่า มีของเหลวไหลเข้าไหลออกเป็นต้น

๒) ทำให้พระนางเขมา ตัดกระแสรากะ ละกามสุขได้บรรลุอรหัตต์ และทูลขอบรรพชาเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

๕. การใช้อิทธิปาฏิหาริย์เป็นสื่อเปลี่ยนใจอูเรลกัสสปะ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก^{๒๘๐} และอรรถกถา^{๒๘๑} ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปโดยลำดับ ลุถึงตำบลอูเรลเวลา สมัยนั้น ชฎิล ๓ คน คือ อูเรลกัสสปะ นทีกัสสปะ คยากัสสปะ อาศัยอยู่ที่ตำบลอูเรลเวลา ในชฎิล ๓ คนนั้น ชฎิลอูเรลกัสสปะเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึก เป็นเลิศ เป็นหัวหน้าเป็นประธานของชฎิล ๕๐๐ คน ชฎิลนทีกัสสปะเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึก เป็นเลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๓๐๐ คน ชฎิลคยากัสสปะเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึก เป็นเลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๒๐๐ คน ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปยังอาศรมของชฎิลอูเรลกัสสปะ ครั้นถึงแล้วได้ตรัสกับชฎิลอูเรลกัสสปะ ดังนี้ว่า

“กัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราจะขอพักในโรงไฟคืบหนึ่ง” ชฎิลอูเรลกัสสปะกราบทูลว่า “ท่านมหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย หากแต่ว่าในโรงไฟนั้น มีพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์เป็นอสรพิษ มีพิษร้าย มันอย่าได้ทำร้ายท่าน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชฎิลอูเรลกัสสปะ แม้ครั้งที่ ๒ ว่า “กัสสปะถ้าท่านไม่หนักใจ คืบนี้ เราจะขอพักในโรงไฟ” ชฎิลอูเรลกัสสปะก็กราบทูลว่า “ท่านมหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลยหากแต่ว่า ในโรงไฟนั้น มีพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้าย มันอย่าได้ทำร้ายท่าน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชฎิลอูเรลกัสสปะ แม้ครั้งที่ ๓ ว่า “กัสสปะถ้าท่านไม่หนักใจ คืบนี้ เราจะขอพักในโรงไฟ” ชฎิลอูเรลกัสสปะก็กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลยหากแต่ว่าในโรงไฟนั้น มีพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายมันอย่าได้ทำร้ายท่าน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า “พญานาคไม่ทำร้ายเรา ท่านกัสสปะท่านโปรดอนุญาตโรงไฟเถิด” ชฎิลอูเรลกัสสปะก็กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาสมณะ นิมนต์ท่านอยู่ตามสบายเถิด”

^{๒๗๘} อนิมิตติโมกข์ หมายถึงความแห่งการหลุดพ้นที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเห็นนามรูป โดยความเป็นอนิจจัง คือ หลุดพ้นด้วยเห็นอนิจจตาแล้วถอนนิमितเสียได้ (ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒๙/๒๘๕).

^{๒๗๙} ขุ.ป. (ไทย) ๒๕/๓๕๔-๓๕๘/๔๓๔.

^{๒๘๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐/๔๘-๖๓.

^{๒๘๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๔/๓๗-๕๑/๘๔-๑๐๔.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปสู่โรงไฟ ทรงปูเครื่องลาดหญ้า ประทับนั่ง
คู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^{๒๘๒}

การที่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะกราบทูลห้าม เป็นความหวังดีที่มีต่อพระพุทธองค์ แต่
สำหรับพระพุทธองค์แล้วทรงมีความหวังดีต่อชฎิลอุรุเวลกัสสปะ และบริวารมากกว่านั้นอีก โดยพระ
ประสงค์ที่จะทรงใช้นาคที่ดุร้ายนั้นมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเป็นสื่อใช้อิทธิฤทธิ์ครอบงำเดช เพื่อ
ต้องการสอนธรรมแก่ชฎิลทั้ง ๓ พี่น้องและบริวารให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ดังในพระวินัยปิฎก
กล่าวว่า

พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า “ถ้ากระไร เราพึงครอบงำเดชของพญานาคนี้ด้วย
เดชของเรา ไม่ให้ระคายผิว หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อกระดูก” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
สำแดงอิทธิปาฏิหาริย์เช่นนั้นบังพวนคว้น พญานาคทนการลบล้างไม่ได้ จึงพ่นไฟใส่ทันทีฝ่ายพระผู้มี
พระภาคก็ทรงเข้าเตโชกสิณ แล้วโพล่งไฟสู้บ้าง เมื่อทั้งสองฝ่ายบันดาลให้เกิดไฟขึ้น เรือนไฟได้ลุก
โพล่งโชติช่วงดุจทะเลเพลิง ลำดับนั้น ชฎิลเหล่านั้นพากันล้อมเรือนไฟกล่าวกันว่า “ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลายมหาสมณะรูปงามคงจะถูกพญานาคทำร้ายเป็นแน่”

ครั้นราตรีนั้นผ่านไป พระผู้มีพระภาคก็ทรงครอบงำเดชของพญานาคนั้นด้วยทรง
จับพญานาคขดลงในบาตรแสดงแก่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า “ท่านกัสสปะ นี่พญานาคของท่าน เรา
ครอบงำเดชของมันด้วยเดชของเราได้แล้ว” ขณะนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะคิดว่า “มหาสมณะมีฤทธิ์มาก
มีอานุภาพมากจริงถึงกับครอบงำเดชของพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายได้ด้วยเดช
ของพระองค์ แต่ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่”^{๒๘๓} และในกาลาสรุบัติว่า

พระผู้มีพระภาค ทรงจับพญานาคขดลงในบาตรแล้ว ทรงแสดงแก่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะ
ว่า “ท่านกัสสปะ นี่พญานาคของท่าน เราครอบงำเดชของมันด้วยเดชของเราได้แล้ว” ขณะนั้น
ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์นี้ของพระผู้มีพระภาคยิ่งนักแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระ
ภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่มหาสมณะ โปรดประทับอยู่ที่นี่แหละ ข้าพเจ้าจักบำรุงพระองค์ด้วยภัตตาหาร
ประจำ”^{๒๘๔}

การใช้สื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคลประเภทโสฬสทัศนูปกรณ์ โดยการใช้
อิทธิปาฏิหาริย์เป็นสื่อในการสอนธรรมในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ใช้อิทธิปาฏิหาริย์สอนธรรมแก่
อุรุเวลกัสสป ทำให้ได้ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อ ดังนี้

๑) การปราบปรามทำให้อุรุเวลกัสสปะ ผู้มีความศรัทธาเชื่อมั่นในลัทธิบูชาไฟ และ
เป็นผู้มีทิฐิแรงกล้าถือตนเองว่าเป็นพระอรหันต์ กลับใจเลิกการถือลัทธิบูชาไฟ หันมาเลื่อมใสในพระ
พุทธองค์ เพราะฤทธิ์และทิวทัศน์หมดไป เสมือนนาคที่สิ้นฤทธิ์ดังกล่าว

๒) เป็นบุญใหญ่ทำให้อุรุเวลกัสสปะ ได้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นวิธีการบวช
ให้ด้วยพระพุทธองค์เอง พร้อมกับชฎิลบริวารทั้งหมด ๕๐๐ คน ส่งผลให้ชฎิลพี่น้องอีก ๒ คน คือ

^{๒๘๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗/๔๗-๔๘.

^{๒๘๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๘/๔๘-๔๙.

^{๒๘๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๙/๔๙-๕๐.

นทีกัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ๓๐๐ คน และคยาภัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ๒๐๐ คน เลิกการนับถือลัทธิบูชาไฟ หันมากราบพูลขออุปสมบทกับพระพุทธองค์ทั้งหมด

๓) การเผยแผ่ธรรมะให้แก่ชนสามพี่น้อง เป็นการขับเคลื่อนกงล้อแห่งธรรมครั้งใหญ่ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะชนนี้มีบริวารมากรวมแล้วเป็นพันรูป นี่เป็นผลสัมฤทธิ์จากสื่อที่พระพุทธองค์ทรงใช้สิทธิปาฏิหาริย์อย่างเป็นประโยชน์^{๒๘๕}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การฉลาดในการใช้สื่อการสอนของพระพุทธองค์ หากวิเคราะห์ตามรูปแบบโดยทั่วไปแล้วการใช้สื่อการสอนที่ถูกต้องนั้น ควรมีความสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือต้องสอดคล้องกับวิธีการสอนด้วย ซึ่งพุทธวิธีสอนมี ๔ แบบ เช่น แบบธรรมสากัจฉา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎเกณฑ์ และเมื่อสรุปให้สั้นแล้ว พระพุทธองค์ทรงมีรูปแบบในการใช้สื่อการสอนธรรมเป็น ๔ รูปแบบ คือ (๑) ใช้ประกอบการสนทนา (๒) ใช้ประกอบการบรรยาย (๓) ใช้ประกอบการตอบปัญหาระหว่างบุคคล เช่น เจ้าลัทธิต่างๆ สมัยพุทธกาล^{๒๘๖} (๔) ใช้ในการสอนธรรมสาสนิกทั่วไปในแต่ละครั้งไป

ดังนั้น สื่อสอนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนรูปแบบสื่อในการประกอบสอนธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้ ๒ รูปแบบ คือ สื่อแบบรายบุคคล เพราะทรงเห็นด้วยพระญาณว่าบุคคลนั้น ๆ มีอินทรีย์แก่กล้า แล้วจึงทรงใช้สื่อสอนธรรมโปรดบุคคลนั้นเพื่อให้ฟังเป็นราย ๆ ไป และทรงใช้สื่อการสอนธรรมแบบกลุ่มกับหมู่คนที่มารับฟังพระธรรมคำสอน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่อาจมีทั้งกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่ สื่อแบบทั้งรายบุคคล และแบบกลุ่มบุคคลนี้ สามารถนำมาบูรณาการพัฒนาวัยรุ่นชนบทสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้ การใช้สื่อการสอนธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อสรุปแล้วได้ ๔ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ สื่อบุคคล ประเภทที่ ๒ สื่ออุบายและวิธีการประกอบการสอน ประเภทที่ ๓ สื่อสอนธรรมที่เป็นวัตรธรรมชาติและสิ่งพิมพ์ ประเภทที่ ๔ สื่อโสตทัศนูปกรณ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒.๓.๘ หลักธรรมสำคัญในกรอบหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษานี้ เป็นข้อธรรมสำคัญในกรอบของหลักธรรมอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ซึ่งผู้วิจัยนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการนำสื่อการสอนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

๒.๓.๘.๑ ข้อธรรมสำคัญในกรอบของหลักธรรมอริยสัจ ๔

เป็นการนำเนื้อหาข้อธรรมที่สำคัญในอริยสัจ ๔ มาปรับใช้ตามหลักสูตรแกนกลางสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยข้อธรรมสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับการบูรณาการและการพัฒนาวัยรุ่น คือ ธรรมที่ควรรู้ (ขันธ ๕) ธรรมที่ควรละ (วิภูษะ ๓) ธรรมที่ควรบรรลุ (อรรถะ ๓) และธรรมที่ควรเจริญ (มรรคมงคล ๘ สัปปริยธรรม ๗ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุบาสกธรรม ๗ และ มงคล ๓๘) ซึ่งเป็นเนื้อหาที่นำมาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา หลักสูตรแกนกลาง

^{๒๘๕} ไปดูเพิ่มใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗/๔๗-๔๘.

^{๒๘๖} เจ้าลัทธิ คือ บรูณกัสสปะ, มัคชลิโคศล, อชิตะเกสกะมพล, ปุณะกะจายณะ, สัญชัย เวลัญฐบุตร, นิครนถ์นาฏบุตร หรือท่านศาสดามหาวิระ ศาสดาองค์ที่ ๒๔ ของศาสนาเชน มีประวัติมาจนถึงทุกวันนี้.

สาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบกับหนังสือแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ^{๒๘๗} และค้นคว้าจากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๘๘} ซึ่งสรุปสาระข้อธรรมสำคัญในกรอบหลักธรรมอริยสัจ ๔ ดังนี้

๑. ทุกข์ หรือ ธรรมที่ควรรู้ ประกอบด้วยหลักธรรม ชั้น ๕^{๒๘๙} ชั้น ๕ หรือ เบญจขันธ์ หมายถึงองค์ประกอบของชีวิต ๕ อย่าง

ก. ชั้น ๕ ได้แก่

๑) รูป หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นร่างกาย เรียกว่า รูปขันธ์ เกิดจากการรวมกันของธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ ดิน (กระดูก เนื้อหนัง เส้นผม) น้ำ (น้ำเลือด น้ำเหลือง ของเหลวต่าง ๆ) ลม (ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ลมพัดขึ้นเบื้องบน และลมพัดลงเบื้องต่ำ) และไฟ (ไฟเผาอาหาร อุณหภูมิในร่างกาย) รวมกันเรียกว่าเป็นรูปขันธ์ มองเห็นจับต้องได้

๒) เวทนา หมายถึง ความรู้สึก ๓ อย่าง เรียกว่า เวทนาขันธ์ คือ สุขเวทนา (สุขกายและสุขใจ) ทุกขเวทนา (ทุกข์กายและทุกข์ใจ) อุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ ที่เป็นกลาง

๓) สัญญา หมายถึง สัญญาขันธ์ คือ ความจำได้หมายรู้ จำสิ่งต่าง ๆ ได้ที่เคยสัมผัสมา เช่น จำอารมณ์ ๖ มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจโดยตรง)

๔) สังขาร หมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งจิต ทำให้จิตคิดดี คิดชั่ว หรือคิดเป็นกลาง พระธรรมปิฎกกล่าวว่า สังขารมี ๒ อย่าง คือ อุปาทินกสังขาร สังขารที่กรรมครอบครอง อนุปาทินกสังขาร สังขารที่กรรมไม่ครอบครอง แปลโดยปริยายว่า สังขารที่มีใจครอง และสังขารที่ไม่มีใจครอง^{๒๙๐}

๕) วิญญาณ ๖ คือ การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๖ เรียกว่า วิญญาณขันธ์ ได้แก่ การรับรู้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ วิญญาณ ๖ ประการนี้มีอยู่ในตัวบุคคลที่อยู่มีชีวิตอยู่ และสัตว์เดรัจฉานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์บกหรือสัตว์น้ำก็ตาม และคำว่าวิญญาณในความหมายนี้ไม่ได้หมายถึงผี แต่หมายถึงการรับรู้ทางการสัมผัสทางประสาททั้ง ๖ ดังกล่าว^{๒๙๑}

ข. สมุทัย ธรรมที่ควรละ คือ เหตุแห่งทุกข์ ประกอบด้วยข้อธรรม วัฏฏะ ๓^{๒๙๒} วัฏฏะ การเวียนสวดยกรรมไม่จบสิ้นด้วยอำนาจของ กิเลส กรรม และวิบาก

^{๒๘๗} สุริวัตร จันทรโสภา, พระพุทธศาสนา ม. ๓, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๖), หน้า ๘๒-๘๗.

^{๒๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘-๒๑๕.

^{๒๘๙} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๙๕/๑๘๒. และอภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑/๑.

^{๒๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. ฟรินติง แมส โปรดักส์ จำกัด ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๐.

^{๒๙๑} ดูเพิ่มใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๘.

^{๒๙๒} ดูเพิ่มใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๒.

ค. นิโรธ ธรรมที่ควรบรรลุ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง สภาพหรือสภาวะที่ทุกข์หมดไป ไม่มีทุกข์ ธรรมที่สามารถดับทุกข์ได้ ประกอบด้วยข้อธรรม อตตะ^{๒๙๓} ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. อตตะ หรือ ประโยชน์ คือ ทิฐุธรรมมีกัตตะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ในโลกนี้ ที่คนทั่วไปปรารถนาจะได้รับ ได้แก่

๑) มีความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัปปา) เช่น ขยันศึกษาเล่าเรียน ขยันทำงาน ประกอบอาชีพสุจริต

๒) รู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาโดยชอบธรรมและด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บออมไว้ใช้ในยามที่จำเป็น (อารักขสัปปา)

๓) คบคนดี มีเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตตตา)

๔) มีความเป็นอยู่สมควรแก่ฐานะ (สมชีวิตา) รู้จักใช้จ่ายใช้สอนเท่าที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัดอดออม

๒. สัมปรายิกัตตะ หมายถึง ประโยชน์ในเบื้องต้น หรือประโยชน์ในภพหน้า หรือชาติหน้า ที่ผู้กระทำจำต้องได้รับมี ๓ ประการ ได้แก่

๑) มีศรัทธา (สัทธาสัมปทา) เช่น ศรัทธาในพระรัตนตรัย ชาบซึ่งในบุญกุศล และความดี

๒) มีศีล (ศีลสัมปทา) คือ มีความประพฤติที่ต้งาม ทั้งทางกาย วาจา และใจ

๓) มีความเสียสละ (จาคสัมปทา) คือ มีความสุขมาจากการได้เสียสละ ได้ทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม

๔) มีปัญญา (ปัญญาสัมปทา) มีความสุขใจจากการทำความดีรับอุป บัญ คุณโทษ เป็นต้น

๓. ปรมัตตะ คือ ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพานหรือการหลุดพ้น การบรรลุธรรมในข้อนี้ คือการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา (มรรคมืองค์ ๘) ประโยชน์ควรปฏิบัติในอตตะอีกอย่างหนึ่งคือ

๑) อตตัตตะ หรือ ประโยชน์ของตนเองที่จะได้รับ

๒) ปรัตตะ หรือ ประโยชน์ของผู้อื่นที่จะได้รับ

๓) อุภยัตตะ หรือประโยชน์ที่จะได้รับทั้งสองฝ่าย

ง. มรรค คือธรรมที่ควรเจริญ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกให้เต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า “ทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ” เรียกสามัญว่า มรรคมืองค์ ๘^{๒๙๔} เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ ประกอบด้วยข้อธรรม มรรคมืองค์ ๘ ปัญญา ๓ สัปปุริสธรรม ๗^{๒๙๕} บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุบาสกธรรม ๗ และมงคล ๓๘

๑. มรรค คือ ธรรมที่ควรเจริญ หรือที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นการดำเนินไปตามทางปฏิบัติที่เป็นกลาง ๘ ประการ ดังนี้

^{๒๙๓} อ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๒๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๑.

^{๒๙๕} ดูเพิ่มใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๔๐๐.

๑) สัมมาทิฐิ หรือ ความเห็นชอบ ได้แก่ การมีความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี คือ มีความเห็น หรือ ความเข้าใจในอริยสัจ ๔

๒) สัมมาสังกัปปะ หรือ ความดำริชอบ คือ คิดถูกต้อง คิดในทางที่ดี ไม่คิดโลภอยากได้ของเขา ไม่คิดพยายามไม่คิดเบียดเบียน ดังนั้น สัมมาสังกัปปะ จึงได้แก่ ความคิดในทางที่ถูกที่ควร

๓) สัมมาวาจา หรือ เจรจาชอบ คือ พูดดีหรือมีวจีสุจริต ได้แก่ พูดคำสัตย์ไม่พูดจาส่อเสียด ไปยุยง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อจ้อเหลวไหล ดังนั้น สัมมาวาจา จึงได้แก่งดเว้นการพูดจาในทางที่ไม่ถูกไม่ควร

๔) สัมมากัมมันตะ หรือ กระทำชอบ คือ ประพฤติดีหรือมีกายสุจริตได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินในกาม

๕) สัมมาวายามะ หรือ พยายามชอบ คือ พยายามสำรวมตนมิให้ทำความชั่ว พยายามละความชั่วที่เกิดขึ้น พยายามทำในสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น พยายามรักษาความดีที่มีในตนให้ดำรงอยู่ตลอดไป ได้แก่ การประกอบความเพียร ๔ ประการ คือ เพียรระวังไม่ให้เกิดความชั่วเพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างความดีให้เกิดขึ้น และเพียรรักษาความดีที่มีอยู่ไม่ให้เสื่อม

๖) สัมมาอาชีวะ หรือ เลี้ยงชีพชอบ คือ การเว้นจากมิจฉาชีพ ประกอบแต่อาชีพสุจริต ไม่ผิดศีลธรรม เช่น ไม่คดโกง ไม่ค้าขายมนุษย์และสิ่งเสพติด ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริตด้วยการงดเว้นอาชีพที่ผิดศีลธรรม

๗) สัมมาสติ หรือ ระลึกชอบ คือ มีสติ รู้สึกตัว พิจารณาและรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ได้แก่ การตั้งสติพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๘) สัมมาสมาธิ หรือ ตั้งจิตมั่นชอบ คือ ใช้สมาธิในทางที่ถูกต้อง ตั้งใจกระทำในสิ่งที่ดีงาม ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กวัดแกว่งไปตามสิ่งยั่วเย้าใด ๆ ได้แก่ การมีจิตใจแน่วแน่ มั่นคงในอารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน^{๒๙๖}

๒. ปัญญา ๓ หมายถึง ความรู้ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ในเรื่องโลกและชีวิต รู้ตามสภาพความเป็นจริง บางครั้งเรียกว่า สติปัญญา ปัญญาแบ่งตามแหล่งกำเนิดออกได้ ๓ ประเภท คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา

๑) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง และการเล่าเรียน เป็นความรู้ที่ได้จากการได้ยิน ได้ฟัง การศึกษา การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาและการสังสมข้อมูล

๒) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาจากเหตุผล เป็นความรู้ที่ได้จากการคิดพิจารณาเชื่อมโยงเหตุผล เป็นความคิดที่เป็นระบบ ละเอียดลึกซึ้ง และคิดโดยแยกคาย หรือโยนิโสมนสิการ

๓) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฝึกฝนอบรมแล้วลงมือปฏิบัติ ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติ เป็นความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ รู้ผลสิ่งของต่าง ๆ ด้วยตนเอง^{๒๙๗}

^{๒๙๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๐ และ ๔๐๗.

^{๒๙๗} ดูเพิ่มใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๕๑๖.

๓. สัมปรีชธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมสำหรับคนดี หรือคุณธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี มี ๗ ประการ ได้แก่

๑) อัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุผล คือ รู้หลักความจริง รู้จักเหตุ รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นมาจากเหตุ

๒) อัตถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล คือ เมื่อพิจารณาเหตุแล้ว สามารถรู้ผลแห่งเหตุนั้นได้ว่า กระทำสิ่งนั้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร และรู้ความมุ่งหมายของการกระทำต่าง ๆ ว่าทำไปเพื่ออะไร

๓) อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ ความรู้ว่าตนเป็นใคร มีฐานะภาวะกำลัง ความรู้ ความสามารถอย่างไร จะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรให้เหมาะสม รู้จักแก้ไขและปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดี ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นกลาง ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป

๕) กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้เวลาอันเหมาะสม ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และเวลาไหนไม่ควรทำอะไร แล้วทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา และให้เหมาะสม

๖) ปุริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชนหรือประชุมชน คือ รู้จักเทศะหรือสถานที่ รู้ว่าสถานที่ไหนควรปฏิบัติตนเช่นใด และสถานที่ไหนไม่ควรปฏิบัติตนเช่นใด หรือรู้ว่าเข้าไปในกลุ่มชนใด ควรพูดหรือปฏิบัติตนต่อกลุ่มชนนั้นอย่างไร

๗) ปุคคลัญญตา หรือบุคคลปโรปริยัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลทั้งนิสัย ความรู้ ความสามารถ รู้ว่าคนไหนเป็นคนดี รู้ว่าควรคบหาหรือไม่ รู้ว่าควรยกย่อง หรือตำหนิ^{๒๙๘} และนำหลักธรรมสำหรับคนดีมาบูรณาการพัฒนาวัยรุ่นชนบทให้เป็นคนดีได้

๔. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือการทำความดี หรือวิธีการทำความดีในพระพุทธศาสนามี ๑๐ วิธี ได้แก่

๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

๒) สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี

๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

๔) อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพดีอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่

๕) เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจการงานต่าง ๆ

๖) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา หรือการเฉลี่ยส่วนแห่งความดี

ให้แก่ผู้อื่น

๗) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา หรือการยินดีในความดี

ของผู้อื่น

^{๒๙๘} ไปดูใน ที.ปา. (ไทย) ๓/๓๓๑/๓๓๓.

๘) ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม หรือทำบุญด้วยการฟังธรรม
ศึกษาหาความรู้

๙) ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม หรือทำบุญด้วยการสั่งสอน
ธรรม

๑๐) ทิฏฐชุกัมม บุญสำเร็จด้วยการทำความเข้าใจให้ตรง^{๒๙๙}

๕. อุบาสกธรรม ๗^{๓๐๐} หมายถึง หลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก หรือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ภาษาบาลีว่า “อุบาสกะ” คฤหัสถ์ชนผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เพราะได้ฟังพระธรรมเทศนา แต่ที่จำเพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเพราะได้ฟังแต่พุทธสาวก และพุทธศาสนิกบัณฑิตอื่น ๆ แล้วถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก^{๓๐๑} ซึ่งได้แก่ชาวพุทธทั่วไปอันมีอุบาสกธรรม ๗ ประการ ดังนี้

๑) หมั่นไปวัด การไปวัดนอกจากจะเป็นการเอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนาแล้วยังได้พบปะสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ ได้ทำบุญตามแนวทางบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่อประกอบกิจทางพระศาสนา

๒) หมั่นฟังธรรม เป็นการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ แสวงหาหลักความจริงและสิ่งดีงามให้แก่ชีวิต การฟังธรรมเป็นการพัฒนาปัญญาตามแนวทาง “สุตมยปัญญา” หรือปัญญาที่เกิดจากการฟัง

๓) รักษาศีล ฝึกตนให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งดีงาม ดำรงตนอยู่ในธรรมอันงาม คือ การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

๔) มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์เสมอกัน พระภิกษุ สามเณรเป็นผู้ที่สละเพศฆราวาสและฐานะทางสังคมเข้ามาสู่พระธรรมวินัย การปฏิบัติต่อพระสงฆ์จึงควรปฏิบัติให้เสมอภาคกัน ไม่แบ่งชั้นวรรณะ พุทธศาสนิกชนพึงเคารพกราบไหว้และอุปัชฌาย์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔^{๓๐๒}

๕) มีจิตเป็นกุศลในการฟังธรรม ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ

๖) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา สังยุตตนิกาย กล่าวว่า ท่านจงบำรุงด้วยข้าวและน้ำ และด้วยปัจจัยอื่นแก่พระชินาสพ ผู้ประกอบด้วยคุณทั้งปวงผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้มีความค่นองอันสงบแล้ว เพราะศาสนานั้นเป็นเขตบุญของผู้แสวงบุญ^{๓๐๓}

๗) ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เอาใจใส่และปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา เช่น ช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมคำสอน สงเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณร หรืออุปัชฌาย์บำรุงวัดวาอารามต่าง ๆ

๖. มงคล ๓๘ ประการ คือ ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมในการปฏิบัติที่นำความเจริญมาให้ในการดำเนินชีวิตต่อผู้ปฏิบัติ หลักแห่งมงคลธรรม ๓๘ ประการ ในขั้นนี้

^{๒๙๙} ดูเพิ่มใน อภ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๒๗.

^{๓๐๐} ดูเพิ่มใน อภ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๕.

^{๓๐๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๖.

^{๓๐๒} ไปดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๑/๒๑๐

^{๓๐๓} ส.ส. (ไทย) ๗/๑๙๕/๒๗๕.

กำหนดให้ศึกษา ๑ เรื่อง คือ มีศีลปวิทยา มงคลที่ ๘^{๓๐๔} **ลีปะ มีศีลปวิทยา** ภาษาบาลีว่า สปปติ อเนนาติ สปปิ แปลว่า สิ่งเป็นเครื่องดำเนินไปแห่งชีวิต^{๓๐๕} มงคลที่ ๘ หมายถึง มีวิชาความรู้หรือวิทยาการสำหรับนำไปประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต ในทางสุจริตธรรม ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑) วิชาสามัญ เป็นความรู้ทั่วไปในทางโลก เป็นความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสังคม

๒) วิชาชีพ เป็นความรู้เพื่อประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เพื่อให้มีความชำนาญเฉพาะด้านในการประกอบอาชีพ จัดเป็นวิชาทางโลก

๓) วิชาชีวิต เป็นความรู้ในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา

มงคลหรือประโยชน์ที่ได้จากการสนทนธรรม สำหรับนักเรียนหรือบุคคลทั่ว ๆ ไป ก็สามารถทำได้ พัฒนาปัญญา ทำให้มีความเข้าใจดียิ่งขึ้น ขจัดความลังเลสงสัยในการทำความดีจากการโต้ตอบธรรมกันด้วยเหตุผลและหาความจริงในเรื่องที่ยังไม่เข้าใจ กำจัดอึดติดด้วยการลดทิฐิ ความเห็นของตนที่เคยยึดถือเห็นว่าตนเองเป็นสำคัญกว่าผู้อื่น นำมาซึ่งความผ่องใสได้ฝึกอบรมพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ภายในจากการสนทนธรรมได้ เนื่องจากการได้ขัดเกลาจิตใจตนให้เบาบางจากการเคยกระทำทุจริตกรรมทางกาย วาจา และใจ เพราะได้ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำมานานจึงทำให้ละเอียดได้ จิตเป็นมงคลจากการได้สนทนธรรมดังกล่าว

๒.๔ บริบทพัฒนาการประเทศไทยจากยุค ๑.๐-๔.๐

บริบทพัฒนาการประเทศไทย มีการพัฒนาไปในทิศทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน และโลกสมัยนี้การพัฒนาย่อมไม่มีการหยุดยั้ง โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปทางด้านวัตถุ ซึ่งมีการเปลี่ยนอย่างเห็นได้ชัดผู้วิจัยจะอธิบายโดยแบ่งบริบทออกไปตามสมัยเป็น ๔ ยุค ดังนี้

๒.๔.๑ บริบทพัฒนาการยุค ๑.๐

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังจากพระองค์ทรงครองราชในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นต้นมาพัฒนาการของประเทศไทยในยุคนี้ รัฐเริ่มมองเห็นในการพัฒนาประเทศใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะนำประเทศชาติให้รอดพ้นจากการครอบงำของต่างชาติต่าง ๆ ในด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

“เมื่อข้าพเจ้าได้ดำรงสิริราชสมบัติแล้ว ก็ตั้งใจทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงอยู่เป็นนิจ...ข้าพเจ้าอาจปฎิญาณใจได้ว่า ถ้าชีวิตข้าพเจ้ายังอยู่ตราบใด และข้าพเจ้าคงคิดจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เป็นนิจ”^{๓๐๖} และในรัชสมัยของพระองค์นี้เอง ได้มีการ

^{๓๐๔} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๕/๗.

^{๓๐๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐ หน้า ๗๐๔.

^{๓๐๖} ดูเพิ่มและอ้างอิงใน **bubeeja: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : http://bubeeja.blogspot.com/2012/12/blog-post_7712.html [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการชำระพระไตรปิฎกและจัดพิมพ์ภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก^{๓๐๗} เนื่องจากทรงเห็นความสำคัญต่อคัมภีร์พระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา ควรจะมีการจัดพิมพ์เป็นภาษาไทยแบบใหม่ ซึ่งก่อนหน้านี้ใช้ใบลานจารบันทึกไว้ จึงโปรดให้มีการจัดพิมพ์ที่เป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. ๒๔๑๓ แจกจ่ายไปยังวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และในขณะเดียวกันพระองค์ก็ไม่ทรงทิ้งบ้านเมือง ในยุคสมัยพระองค์มีการปฏิรูประบบราชการ และเป็นยุคแห่งการเน้นการทำเกษตรส่วนใหญ่ ยุคประเทศไทย ๑.๐ ในช่วงนั้นรัฐเน้นการลงทุนทางภาคเกษตรกรรม ยกตัวอย่าง เช่น หมู ไก่ พืชไร่ พืชสวน และได้มีการส่งสินค้าที่ได้จากผลผลิต เพื่อขายสู่ประเทศต่าง ๆ แต่การส่งออกในสมัยนั้นยังเป็นแค่ไม้สักและรวมถึงดีบุกเท่านั้น

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) วัดเป็นสถานศึกษาสำหรับสามัญชนทั่วไป ผู้ปกครองมักจะพาบุตรหลานเข้ารับการศึกษาที่วัดกับพระสงฆ์เพื่อให้ใช้สอยและสั่งสอน การศึกษาในลักษณะนี้ จะไม่มีหลักสูตรกลางแต่เป็นการศึกษาที่ผู้สอน (พระสงฆ์) กำหนดเองตามประเพณีปฏิบัติ โดยในระดับชั้นต้นจะสอนการอ่านและเขียนภาษาไทย ในระดับชั้นกลาง สอนอักขระขอมและภาษามคธ สอนวิชาการช่างศิลป์ต่าง ๆ และสั่งสอนศีลธรรม ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ส่วนในชั้นสูง จะส่วนวิชาอักษรศาสตร์ ประกอบด้วยความรู้ด้านโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน นอกจากนี้ยังวิชาโหราศาสตร์ โสยศาสตร์ และทางด้านการแพทย์ เป็นต้น

จากบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งสะท้อนภาพการศึกษาไทยที่สัมพันธ์กับวัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คือบทเสภาที่กล่าวถึง พลายแก้วลูกขุนไกรเมื่อ อายุ ๑๕ ปี นางทองประสีมารดาได้พาไปบวชเณรกับเจ้าอาวาสวัดส้มใหญ่ ซึ่งเจ้าอาวาสได้เป็นอาจารย์สอนหนังสือและสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อเณรแก้วอยากจะได้เรียนให้สูงขึ้นจึงลาอาจารย์ไปเล่าเรียนหาวิชาความรู้ต่อที่วัดป่าเลไลยก์ เมืองสุพรรณบุรี การศึกษาที่นี้ทำให้เณรแก้วเรียนวิชาการทางศาสนาได้แตกฉาน และยังได้เรียนวิชาการทางโลกคือ การต่อสู้ป้องกันตัว ตลอดจนวิชาชั้นสูงทางทหารคือ ตำราพิชัยสงคราม รวมทั้งศิลปะในการครองใจ^{๓๐๘}

บริบทพัฒนาการในยุคไทย ๑.๐ วิจัยโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือตามชนบทต่าง ๆ ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด เพราะในช่วงยุคนี้การศึกษาเริ่มต้นที่วัด แต่สำหรับกลุ่มของวัยรุ่นส่วนใหญ่ที่อยู่แถบชนบทโดยรวมแล้วยังไม่มีการพัฒนาอะไรมาก เพราะยังอยู่ในช่วงยุคที่มีการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ระบอบราชการไทยยุค ๑.๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นยุคแห่งการวางรากฐานประเทศในการจัดโครงสร้างการบริหารแผ่นดินในการปฏิรูปการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางของนานาอารยประเทศ ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่มองกาลไกล มีการเปลี่ยนแปลงระบบและตั้งกระทรวง กรมใหม่ เพื่อให้เหมาะกับเวลาและสถานการณ์แวดล้อมในยุคนั้น และในช่วงรัชกาลที่ ๗ ได้มีการวางระบบของข้าราชการพลเรือนแบบสมัยใหม่ที่เน้นระบบคุณธรรมเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่า บริบทพัฒนาการของยุคไทยแลนด์ ๑.๐ นี้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นลำดับ

^{๓๐๗} ประสิทธิ์ กาพย์กลอน และนิพนธ์ อินสิน, *ภาษากับวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^{๓๐๘} อ้างใน *การศึกษาไทยมาจากไหน*, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://ilaw.or.th/node/3272> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

๒.๔.๒ บริบทพัฒนาการยุค ๒.๐

ประเทศไทย ๒.๐ ยุคนี้เป็นช่วงแห่งการวางแผนในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ดังที่ ปริญญา บุญดิสกุลโชค กล่าวว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ เป็นต้นมา จนถึงยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระบบราชการมีความเข้มแข็งและเป็นผู้นำการพัฒนาประเทศ การบริหารราชการเป็นไปตามแนวทางคลาสสิกของ Max weber ว่าด้วยความชอบธรรมทางการเมืองที่มาจากเหตุผลและกฎหมาย (Legal- Rational Legitimacy)^{๓๐๙} ในยุคแห่งประเทศไทย ๒.๐ เป็นสมัยที่เน้นอุตสาหกรรมแล้ว แต่เป็นเพียงอุตสาหกรรมที่อยู่ในระดับเบา เป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานของประเทศ และการใช้แรงงานคนเป็นหลัก

ประเทศไทยประสบปัญหาความยากจน และการขาดแคลนบริการพื้นฐานต่าง ๆ ดังนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ช่วงคือ ช่วงแรก ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๖ และ ช่วงที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๐๙ จึงได้มุ่งเน้นที่จะเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาอุตสาหกรรม และส่งเสริมการลงทุนภาคเอกชนเป็นพิเศษ และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง การพลังงาน และการชลประทาน ฯลฯ เพื่อให้มีส่วนสนับสนุนการลงทุน ด้านอุตสาหกรรม และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น^{๓๑๐} ยุคไทยแลนด์ ๒.๐ โดยหลัก ๆ แล้วมีการเน้น ดังนี้

๑. เน้นการลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ ได้แก่ทางหลวงแผ่นดิน ทางรถไฟ ประปา ไฟฟ้า และเขื่อนชลประทาน เช่น เขื่อนภูมิพล เขื่อนอุบลรัตน์ ฯลฯ

๒. ส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในภาคอุตสาหกรรม เพื่อทดแทนการนำเข้า

๓. มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลที่ได้รับเมื่อสิ้นแผนฯ เศรษฐกิจขยายตัวสูง มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น แต่เกิดปัญหาการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม เพราะผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเป็นคนส่วนน้อยที่อยู่ในเมือง และเป็นผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจ^{๓๑๑}

๒.๔.๓ บริบทพัฒนาการยุค ๓.๐

บริบทพัฒนาการยุค ๓.๐ นี้ ประเทศไทยอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งเป็นช่วงยุคสมัยแห่งอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก ยกตัวอย่าง เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ จะเน้นอุตสาหกรรมหนัก

^{๓๐๙} ปริญญา บุญดิสกุลโชค, การบรรยายหัวข้อวิธาระบบราชการไทยแลนด์ ๔.๐, วันพุธที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙, อ่างใน (สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐. ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ ๔.๐, ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐), หน้า ๓๓.

^{๓๑๐} ดูเพิ่มเติมและอ้างอิงใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://kanchanapisek.or.th/kpsub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail03.html> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

^{๓๑๑} แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙), [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/kruchaiyooooo/sersthkic-phx-pheiyng-kab-kar-phathna-sersthkic-thiy/3-phaen-phathna-sersthkic-laea-sangkham-haeng-chati> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

การส่งเสริมในการส่งออก รวมทั้งการนำเข้าของเทคโนโลยีมาจากต่างประเทศ ในยุคนี้ มีการปฏิรูประบบราชการ และยุคนี้มุ่งพัฒนาค้นหาและแก้ไขปัญหาในคนเดียว^{๓๑๒}

เป็นการเปลี่ยนแปลงมาจากการพัฒนาองค์กร ๒.๐ กล่าวคือ ในยุคที่ ๒ นั้น การเป็นการพัฒนาองค์กรที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาในองค์กร โดยเริ่มจากกระบวนการต่าง ๆ จนมาถึงตัวคน (Man) ก็ยังมีการมุ่งเน้นการค้นหาและแก้ไขปัญหาตัวคนขององค์กรอยู่ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป คนที่เคยเป็นเพียงแรงงาน (Man) ให้กับระบบการผลิตก็เปลี่ยนเป็นสิ่งที่มากกว่าแรงงาน เราเรียกว่า มนุษย์ (Human) ในยุคปัจจุบันนี้ เราพบว่า

การมุ่งเน้นที่จะค้นหาและแก้ไขปัญหาในคนเดียว กลับทำให้คนเกิดความรู้สึกไม่ดี ที่มีคนอื่น โดยเฉพาะหัวหน้างาน คอยจับผิดอยู่ตลอดเวลา คนที่ปัจจุบันเรียกว่า ทุนหรือทรัพยากรบุคคล มีทั้งจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นกว่าเดิม ไม่มีใครที่จะทำงานได้อย่างเต็มที่ เต็มกำลังของตนเอง หากว่ามีหัวหน้าคอยจับผิด หรือมีเส้นความคาดหวังของผลงานวางเอาไว้แล้วก่อนลงมือทำ

ในยุคนี้ จึงได้ผสมผสานหลักแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) เข้ามาเพื่อลดสิ่งเหล่านี้ลง โดยการมองข้ามปัญหาของการทำงานไปค้นหาสิ่งดี ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต มากกว่าการจับผิดในสิ่งไม่ดีต่าง ๆ นั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาองค์กรตามไปด้วย จนกลายเป็นการพัฒนาองค์กร ๓.๐ ในปัจจุบัน เรียกว่า Positive Model Model การพัฒนาองค์กร ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ Appreciative Inquiry (AI)

๑. Discovery การร่วมกันค้นหาสิ่งดี ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร
๒. Dream การร่วมกันวาดภาพฝันในอนาคตที่จะเกิดขึ้น
๓. Design การวางแผนเพื่อให้ภาพฝันนั้นเกิดขึ้นจริง
๔. Destiny การลงมือทำตามแผนเป็นขั้นเป็นตอน ตามจุดแข็งต่างๆ

ในยุคนี้ เรามุ่งเน้นการ “จับถูก” หรือ การ “ค้นหาสิ่งดี ๆ ที่ซ่อนอยู่” ในระบบไม่ว่าจะเป็น กระบวนการผลิต คน วัตถุดิบ เครื่องมือเครื่องจักร ขั้นตอน วิธีการ เมื่อค้นหาได้แล้วแม้เล็กน้อยเพียงใดก็ตามก็สามารถนำสิ่งดี ๆ นั้น มาพัฒนาองค์กรได้ แม้ไม่ได้แก้ไขปัญหาอย่างเช่นการพัฒนาองค์กรในยุคก่อน ๆ ก็ตาม

ในยุคที่ ๓ นี้ ไม่เพียงแต่การ “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์” เท่านั้นที่สำคัญ แต่การพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในองค์กร สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน และสำคัญที่สุดคือ การสร้างโครงสร้างที่ดีให้คนในองค์กรใช้พลังของพวกเขาอย่างเต็มที่ การใช้พลังของคนในองค์กร ผสมกับการสร้างนวัตกรรมองค์กร ที่จะช่วยเพิ่มกำไร ลดต้นทุน เพิ่มความพึงพอใจ และลดความคาดหวังต่าง ๆ ลง โดยมีข้อแม้ว่าใช้เพียงทรัพยากรที่มีอยู่เดิมขององค์กร เป็นโจทย์ที่ทำหายมากสำหรับนักจิตวิทยาพัฒนาองค์กร^{๓๑๓}

^{๓๑๒} ทศนผู้วิจัย, “ยุค ๓.๐ คนส่วนใหญ่รู้สึกทางจิตใจและอารมณ์ในลักษณะถูกเอาเปรียบที่นายจ้างคอยจับผิดอยู่ตลอดเวลา” ทำให้ผู้ใช้แรงงานหมดกำลังใจทำงานได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ, ๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มและอ้างอิงใน พัฒนาองค์กรยุค ๓.๐ คืออะไรกัน, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/591132> [๑ เมษายน ๒๕๖๑].

ส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา ประเทศไทยยุค ๓.๐ มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้แบ่งระบบการศึกษาตามมาตราของกฎหมายไว้ ดังนี้

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา คือ หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา มีการวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ คือ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของรูปแบบวิธีการจัดการศึกษา และอยู่ในระยะเวลาของการศึกษา มีการวัดประเมินผลออกมา ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการสำเร็จการศึกษานอกระบบ โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ตามมา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) จากการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาโดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจในศักยภาพ ของความพร้อม และโอกาส โดยได้ทำการศึกษาจากบุคคล ที่มีประสบการณ์ อยู่กับสังคม สภาพสิ่งแวดล้อมทั้ง สื่อ หรือในแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาควรจะจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ โดยให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ สะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบก็ได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษา เดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัยการฝึกอาชีพ หรือจาก ประสบการณ์การทำงาน^{๓๑๔}

มาตรา ๑๖ การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อน ระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดใน กฎกระทรวง การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับ ปริญญา การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เป็นไป ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๓๑๕}

มาตรา ๑๗ ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้า เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าตามหลักเกณฑ์ของ การศึกษาภาคบังคับ แต่ต้องนับอายุเด็กควรให้เป็นไปตามเกณฑ์กำหนดของกฎกระทรวง^{๓๑๖}

มาตรา ๑๘ การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษา ดังต่อไปนี้^{๓๑๗}

^{๓๑๔} นายณัฐ ปวิณวิวัฒน์, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.) ๒๕๔๖), หน้า ๘-๙.

^{๓๑๕} อ้างแล้ว หมวด ๓ ระบบการศึกษา เล่มเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๓๑๖} อ้างแล้วอยู่ในเล่มเดียวกัน.

^{๓๑๗} อ้างแล้ว หมวด ๓ ระบบการศึกษา เล่มเดียวกัน, หน้า ๙.

(๑) สถานที่พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง ศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ศึกษาของสถาบันศาสนา โดยให้เป็นศูนย์บริการความช่วยเหลือของเด็กพิการในระยะแรก ซึ่งเป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษในด้านการพัฒนาอย่างสูง และเด็กปฐมวัยจึงมีเรียกชื่ออย่างอื่นด้วย

(๒) สถานที่เรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐบาล โรงเรียนของเอกชนที่อยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษา และโรงเรียนที่อยู่ในสังกัดของการศึกษาในสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(๓) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนรู้ที่ทางหน่วยงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกระทรวงศึกษาได้จัดให้เป็นที่ยี่เรียนของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันทางศาสนาสถานประกอบการ เช่น โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ เป็นผู้จัด แต่ต้องอยู่ในกฎระเบียบของศูนย์การเรียนนั้นๆ

มาตรา ๑๙ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบัน วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง^{๓๑๘}

มาตรา ๒๐ การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง^{๓๑๙}

มาตรา ๒๑ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษา เฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๓๒๐}

๒.๔.๔ บริบทพัฒนาการยุค ๔.๐

บริบทและพัฒนาการในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ นี้ ถึงคราวที่คนควรเปิดใจ แต่ทุกคนที่รับรู้ถึงวิกฤตการณ์ของบ้านเมืองในครั้งนี้ ส่วนใหญ่แล้วได้แต่ฝากความหวังว่ายุคนี้ จะช่วยผลักดันให้ประเทศไทยได้หลุดพ้นวิกฤตทั้งหลายที่เจอมาได้ และในยุค ๔.๐ นี้ เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมลงมือทำน้อย แต่ได้ผลตอบแทนมาก โดยความคิดสร้างสรรค์ในการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วย เพื่ออำนวยความสะดวก ในการบริโภคใช้สอยจากนวัตกรรมใหม่ที่คิดค้นได้

Thailand ๔.๐ นี้จะเป็นการพูดถึง New S-Curve หรือก็คือ การพัฒนาเปลี่ยนแปลงใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งก็คล้าย ๆ กับการ Disruptive ที่เข้ามาพัฒนาสินค้าที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น และล้มล้างพฤติกรรมแบบเดิม ๆ เหมือนอย่างเช่น ฟิล์ม Kodak ที่เคยรุ่งเรืองอยู่ในสมัยก่อน ใครจะไปคิดว่า

^{๓๑๘} อ้างใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ – กระทรวงศึกษาธิการ, (เล่ม ๑๖ ตอนที่ ๗๔ ราชกิจจานุเบกษา ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒ ฉบับพิเศษ) [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.google.co.th/search?ei=lhkpW5WPGtP69QPFjJoo&q> [๑๙ เมษายน ๒๕๖๑], หน้า ๘.

^{๓๑๙} อ้างแล้วอยู่ใน มาตรา หน้าเดียวกัน.

^{๓๒๐} พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://person.mwit.ac.th/01-Statutes/NationalEducation.pdf>, [๑ เมษายน ๒๕๖๑], หน้า ๗-๘.

สุดท้ายแล้วบริษัทยักษ์ใหญ่รายนี้จะถูกคลื่นลูกใหม่ของเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาแทนที่ ต้องล้มหายไปจากความทรงจำของเด็กรุ่นใหม่ ทำให้ยุคสมัยนี้คนอาจจะไม่รู้จักรักกับ Kodak แต่รู้จักกับกล้องดิจิทัลแบรนด์ดัง ๆ อย่างอื่นแทน

ส่วนที่ยากของ New S-Curve คือเราจะเคลื่อนย้ายไปเทคโนโลยีใหม่เมื่อไหร่ อย่างแรกต้องดูว่าเราจะไปปักหลักกับเทคโนโลยีไหนดี ต่อมาคือเราจะเปลี่ยนแปลงมันไปอย่างไร และสุดท้ายเมื่อไหร่ถึงควรจะปรับตัวไปยังเทคโนโลยีนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาพร้อม Thailand ๔.๐ วิธีการถือเป็นเรื่องสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งสำหรับ Thailand ๔.๐ แล้ว การเปลี่ยนแปลงย่อมมีให้เห็น และแน่นอนว่ามันต้องเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้วย ซึ่งเมื่อมองภาพว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมอยู่มาก การเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้จึงเกิดขึ้น โดยเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบธรรมดา ให้เป็นเกษตรสมัยใหม่ หรือ Smart Farming สิ่งสำคัญคือจะทำอย่างไรให้เกิดความสมดุลในการผลิต ให้ความต้องการซื้อและขายมันพอดีกัน ต้องช่วยกันคิดว่าสิ่งที่เราเหลือสามารถนำไปแปรรูปเปลี่ยนเป็นอะไรที่มีคนต้องการได้บ้าง

อีกทั้งตัวผู้ประกอบการเองก็ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองเช่นกัน จาก SME ที่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากรัฐอยู่ตลอดเวลา เป็น Smart Enterprises และ Startup หรือบริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง อย่างที่ได้ยินข่าวกันอยู่ในทุกวันนี้ โดยการนำเอานวัตกรรมเข้ามาช่วย เพิ่มจุดแข็งและคุณค่าให้ธุรกิจรวมไปถึงสมัยก่อนเราอาจจะขาดแคลนคุณภาพของแรงงาน มีแต่แรงงานทักษะต่ำ ภูมิความรู้พื้นฐานเพียงพอ ก็เป็นอีกสิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยน สร้างพื้นฐานความรู้ ความเชี่ยวชาญ ให้แก่แรงงานของเราและการเปลี่ยนแปลงสุดท้ายคือ การบริการ อาจต้องเปลี่ยนแปลง จากที่เคยแค่บอกต่อกันไปปากต่อปาก มีคนกดไลก์เยอะ ก็คิดว่าบริการนั้นดีมากแล้ว อาจต้องมีการนำเรื่องของมาตรฐานเข้ามา เพื่อให้กลายเป็น High Value Services ต้องมีการรับรอง มีการตรวจสอบเพื่อให้มีความน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ เช่น บริการนวด ซึ่งก็เป็นอีกหนึ่งอาชีพบริการที่มีมากในประเทศไทย อาจต้องมีการตรวจสอบและผ่านการรับรองเพื่อแลกกับคุณภาพที่ได้มาตรฐาน

ในขณะที่รัฐบาลกำลังพยายามกันอย่างมากที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศไทยให้เป็นไปตามกลไกที่เหมาะสมเข้ากับยุคสมัย หน้าที่ของพวกเราทุกคนในฐานะ SMEs ผู้ประกอบการ หรือประชาชนคนไทย ก็สามารถเตรียมตัวให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นได้ โดยอันดับแรกเลยคือเรื่องของเทคโนโลยีที่ควรใช้ให้เป็น เพราะในโลกปัจจุบันเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งมันยังช่วยให้ชีวิตเราง่ายขึ้น ต้องหมั่นดูอยู่เสมอว่ามีอะไรที่ตรงกับเราบ้าง เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปได้ไวยิ่งขึ้น เรื่องของการไปเยี่ยมชมงานที่ต่างประเทศก็เช่นกัน เพราะลูกค้าในอนาคตอาจมาจากหลากหลายประเทศทั่วโลก การติดต่อ มารยาท ธรรมเนียมการปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าบริษัทไม่มีคนพูดภาษาอังกฤษได้ ส่งอีเมลมาก็ไม่สามารถตอบกลับได้ ก็ทำให้เสียโอกาสในการทำธุรกิจไปได้อย่างน่าเสียดาย และสุดท้ายเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะคนในสมัยนี้ใส่ใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น หากมีสินค้าที่คุณสมบัติเหมือนกัน ราคาใกล้เคียงกัน สินค้าที่อนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมจะสามารถจับใจลูกค้าได้มากกว่า^{๓๒๑} ปัจจัยสำคัญที่ช่วยของความสำเร็จในการพัฒนาไปสู่ระบบราชการ ๔.๐ นั้น อย่างน้อยมี ๓ อย่าง คือ

๑. การสานพลังระหว่างภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคมเป็นการยกระดับการทำงานจากการประสานงานกัน (Coordination) ทำงานด้วยกัน (Cooperation) ไปสู่การร่วมมือกัน (Collaboation) การบริหารกิจการบ้านเมืองในรูปแบบ “ประชารัฐ”

๒. การสร้างนวัตกรรม (Innovation) เป็นการคิดค้นและศึกษาเรื่องใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดผลกระทบใหญ่ ต่อการตอบสนองของประชาชนได้อย่างมีคุณภาพ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนทำความเข้าใจ การเข้าถึงความรู้สึกรักคิด

๓. การปรับเข้าสู่ความเป็นดิจิทัล (Digitalization) เป็นการจัดเก็บและประมวลผลข้อมูลผ่านระบบคลาวด์ อุปกรณ์สมาร์ทโฟน และเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการให้บริการของราชการ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ในทุกเวลาทุกสถานที่ ทุกอุปกรณ์และทุกช่องทางได้อย่างมั่นคง ปลอดภัยและประหยัด

สำหรับข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนกระบวนกรทางความคิด (Mindset) ให้ตนเองมีความเป็นผู้ประกอบการสาธารณะ (Public Entrepreneurship) เพิ่มทักษะ สมรรถนะที่จำเป็นและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงบทบาทของการเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง (Change Leader) เพื่อสร้างคุณค่า (Public Value) และประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน^{๓๒๒} ดร. สุวิทย์ เมษินทรีย์ ให้ความเห็นไว้ว่า

การผลักดันภาคราชการ ๔.๐ ได้นั้น จะต้องมีการปฏิรูปในเรื่องของทัศนคติควบคู่ไปกับการปฏิรูปโครงสร้างและกฎระเบียบ “เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและปัญหาได้อย่างรวดเร็ว และเป็นเสาหลักในการขับเคลื่อนประเทศแบบเชิงรุกให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตได้”^{๓๒๓} การมีมุมมองที่แตกต่างหรือมีทัศนคติที่ดี ย่อมเป็นสิ่งที่หนึ่งที่เป็นแรงผลักดันที่ช่วยในการปฏิรูปโครงสร้างกฎระเบียบ ซึ่งอาจช่วยให้มีการตอบสนองความต้องการของคนโดยรวมได้เร็วมากขึ้น เป็นการขับเคลื่อนสู่โลกอนาคตได้อีกทางหนึ่งในการพัฒนาสู่โลกยุคใหม่อันทันสมัยที่เรียกว่า ยุคแห่งไทยแลนด์ ๔.๐

^{๓๒๑} อ้างใน รู้จักกับ Thailand 4.0 แบบเข้าใจง่ายอ่านรอบเดียว เล่าได้เป็นช่องเป็นฉาก, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thaiembdc.org/th/2016/12/29/A-thailand-4-0-> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑]. หน้า ๑๒-๑๓.

^{๓๒๒} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมและอ้างใน สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐, ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ ๔.๐ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf> [๑ เมษายน ๒๕๖๑], หน้า ๑๒-๑๓.

^{๓๒๓} สุวิทย์ เมษินทรีย์. ๒๕๖๐. ระบบราชการ ๔. ๐, (อ้างใน สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐, ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ ๔.๐), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf> [๑ เมษายน ๒๕๖๑], หน้า ๑๒-๑๓.

๒.๕ วัยรุ่นไทยในยุคต่าง ๆ

ในแต่ละยุคสมัยของไทยประเทศชาติและบ้านเมือง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และประเพณีต่าง ๆ มากน้อยไปตามบริบทของในแต่ละยุคสมัย แม้กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนก็ย่อมเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม

๒.๕.๑ วัยรุ่นไทยยุค ๑.๐

เมื่อกล่าวถึงวัยรุ่นไทยยุค ๑.๐ หากนับตั้งแต่ยุคอดีตสมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ ตอนต้นมาจนถึงยุคกลาง ในยุคนี้นี้ข้าราชการมีจำนวนน้อยและใคร ๆ ก็อยากเป็น ซึ่งเป็นยุคที่ต้องการประชากรสำหรับนำไปฝึกเป็นทหาร เพราะเป็นบริบทสังคมและเป็นยุคสมัยที่ใช้อาวุธ เช่น ดาบ ธนู หน้าไม้ เป็นต้น และสมัยนั้นทหารส่วนใหญ่จะถูกเกณฑ์มา แม้เด็กหนุ่มหรือวัยรุ่นที่พอเป็นทหารได้ ก็ย่อมถูกเกณฑ์มาเป็นด้วย ชีวิตของประชาชนในสมัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ หาของป่า เนื่องจากเป็นยุคที่ยังไม่เจริญ เด็กและวัยรุ่นส่วนใหญ่ตามชนบท จะอยู่กับพ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นครอบครัวใหญ่ เลี้ยงโค กระบือ ตามทุ่งนา ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ เป็นวัยรุ่นที่ไม่มีการแข่งขัน ทำงานที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ผู้คนทั่วไปหรือวัยรุ่นสมัยนั้น ยังไม่รู้จักแม้แต่คำว่า โทรศัพท์มือถือ ออฟฟิศ เซเวน เซ็นทรัล เป็นต้น

การศึกษาในยุคนั้น วัยรุ่นหรือคนทั่วไปยังเรียนกับพระในวัด โลกทัศน์ก็ยังไม่เปิดกว้าง วิสัยทัศน์เลยยังไม่มี เพราะยังไม่มีการศึกษา คนทั่วไปหรือวัยรุ่นในยุคนั้น จึงทำงานโดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เป็นเกษตรกรที่อยู่กับธรรมชาติ ในยุคนั้น ยังใช้ระบบพระคลังในการผูกขาดสินค้า จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพื่อขับเคลื่อนประเทศให้เกิดความหลากหลาย เมื่อโลกทัศน์ยังไม่เปิดกว้าง วิสัยทัศน์ที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศไปในทิศทางที่เจริญก้าวหน้า จึงยังไม่มี การขับเคลื่อนไปตามที่ควร หมู่เด็กวัยรุ่นในยุคนั้น แม้สิ่งประดิษฐ์ของเล่นต่าง ๆ ก็ยังไม่มี จะมีก็แต่การเอาก้านกล้วยมาทำเป็นม้าขี่เล่น การเล่นวัวชนกันหรือนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูป โค กระบือ เล่นเป็นต้น ต่อมาเมื่อพัฒนาการได้เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีการสื่อสารกันทางอินเทอร์เน็ต โดยเริ่มต้นมาจากการใช้เว็บไซต์ และอีเมลต่าง ๆ จึงมีการกำหนดเรียกกันเป็นคำจำกัดความว่า เป็นยุค ๑.๐ เพื่อให้สอดคล้องตามวิวัฒนาการของโลก

เป็นยุคเริ่มต้นของ “อินเทอร์เน็ต InternetW โดยเราจะคำจำกัดความของ ดิจิตอล Digital ๑.๐ คือ อินเทอร์เน็ต Internet เป็นยุคบุกเบิกของการทำกิจกรรมแบบ ออนไลน์ Online ซึ่งแตกต่างจากก่อนหน้านี้ที่เราทำทุกอย่างแบบ ออฟไลน์ Offline กันมา อาทิเช่น การส่ง จดหมาย Mail ที่เปลี่ยนเป็นการส่ง อีเมล E-mail โดยเราไม่จำเป็นต้องเขียน ร่าง สร้างตัวอักษรลงบนกระดาษ แล้วส่งผ่านบุรุษไปรษณีย์อีกต่อไป และอีกหนึ่งตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนในยุคนี้นี้คือ เว็บไซต์ Website ที่ทำให้เราเข้าถึงทุกอย่าง ผ่านทางหน้าเว็บไซต์ได้ตลอด ๒๔ ชม. และทุกวัน ไม่มีวันหยุดอีกต่อไป และเริ่มมีกิจกรรมในเชิงธุรกิจ เพื่อเป็นการต่อยอดของสินค้าและบริการนั้น ๆ ผ่านทางการโฆษณาต่าง ๆ ในโลกออนไลน์อีกด้วย^{๓๒๔} เป็นต้นมาจนกระทั่งก้าวไปสู่ยุคที่ ๒ ต่อไป

^{๓๒๔} อ้างใน EP.1 อะไรคือ Digital4.0 & Thailand 4.0?, [ข้อมูลออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://ssdcoach.wixsite.com/articles/single-.../EP1-AD-Digital40-Thailand-40> [๑๙ เมษายน ๒๕๖๑].

๒.๕.๒ วัยรุ่นยุค ๒.๐

วัยรุ่นแห่งยุค ๒.๐ นี้ คือยุคอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้เรามีเครื่องมือเข้ามาช่วย เราผลิตเสื้อผ้า กระเป๋ เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ เป็นต้น ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น^{๓๒๕} ยุคของอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้ใช้แรงงานที่มีราคาถูก แต่เริ่มจะมีเครื่องมือเข้ามาช่วยผลิต เช่น เสื้อผ้า กระเป๋ เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ อาหาร เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งในยุคนี้ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น^{๓๒๖} มีการจุดประกายในเรื่องการศึกษาหลายเรื่อง โดยเฉพาะการเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่เป็นระบบรากฐานที่มีความซับซ้อนและมีขนาดใหญ่ จะเปลี่ยนแปลงด้วยการปฏิรูปจึงเป็นเรื่องยากที่จะสำเร็จ ต้องใช้วิธีการอ็อปเรต มีระบบปลั๊กอิน ระบบแพทช์ ระบบการเปลี่ยนเวอร์ชัน เหมือนซอฟต์แวร์ ที่ต้องทำให้คอมแพตติเบิลกับของเดิม การศึกษาจึงต้องเปลี่ยนเวอร์ชันให้ดีขึ้น เหมือนการทำซอฟต์แวร์ และนี่เองเป็นที่มาของหัวเรื่อง Education ๒.๐^{๓๒๗}

การพัฒนาในยุคนี้ทำให้เรามองเห็นว่า เริ่มมีเครื่องมือเข้ามาช่วยทุนแรงบ้างแล้ว ตามโรงงานต่าง ๆ มีการผลิตกระเป๋ เสื้อผ้า เครื่องเขียน เป็นต้น ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น ผู้คนกลุ่มแรงงานหรือวัยรุ่นต่าง ๆ ที่มาจากชนบทเริ่มเป็นเด็กโรงงาน วัยรุ่นหรือผู้คนในยุคนี้ อยู่ในยุคของโซเชียลมีเดีย ทำให้การสื่อสารเริ่มทันสมัยมากขึ้นจากจุดเริ่มต้นของโซเชียลมีเดีย วัยรุ่นในสังคมเมืองเริ่มมีโทรศัพท์มือถือใช้กัน และในยุคนี้เป็นยุคที่มีการทำธุรกิจ โดยใช้โทรศัพท์มือถือเป็นเครื่องมือในการวัดผลความเร็ว ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องตกอยู่ในอำนาจและอิทธิพลของโซเชียลมีเดีย โดยใช้โทรศัพท์มาเป็นเครื่องมือสื่อสารอย่างกว้างขวาง เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์ แต่ประโยชน์ที่สังคมวัยรุ่นหรือคนโดยทั่วไปได้รับนั้น อาจเป็นประโยชน์ที่ยังไม่ครบถ้วนรอบด้าน เพราะเน้นหนักไปทางด้ายวัตถุมากกว่า ซึ่งต่างจากประโยชน์ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ชื่อว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยั่งยืนคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ^{๓๒๘} ทรงสอนคนให้ศึกษาพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อประโยชน์ที่ครบถ้วนในการเรียนรู้ ดังที่ รศ. ยืน ภู่วรวรรณ กล่าวว่า

การศึกษารูปแบบใหม่จึงต้องให้ความสำคัญของการเรียนรู้มากกว่าการสอน หรือการสร้างระบบการเรียนรู้เสริมการเรียนรู้แบบเก่า เช่น ระบบสนับสนุนการเขียนการอ่านดิจิทัล การนำเสนอ การทำรายงาน หรือการสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ การคิด การแก้ปัญหา การเข้าสังคม การทำงานร่วมกัน รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนในกิจกรรมทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ... เป็นแนวทางในการปรับระบบการศึกษาให้เข้าสู่การศึกษา Education ๒.๐ ... กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ถือได้ว่ามี

^{๓๒๕} อ้างใน สร้างแบรนด์ยุค ๓.๐ อย่างไรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืนในตลาด, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : AEC <https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๓๒๖} อ้างใน ประเทศไทย 2.0 - ไทยแลนด์ 4.0 - Google Sites, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/thailand40nat/ma-rucak-prathesthiy-1.../prathesthiy-2-0> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๓๒๗} อ้างใน รศ. ยืน ภู่วรวรรณ, Education 2.0 - วิชาการ.คอม. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.vcharkarn.com/varticle/44401> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๓๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๒.

บทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการดำรงชีพที่ดีขึ้นของสังคม ไม่ใช่การศึกษาที่มุ่ง เนื้อหา หลักสูตร โดยไม่ทราบเป้าหมายว่าเรียนไปเพื่ออะไร จึงอยากให้มองการศึกษาไทย ให้เหมือนการพัฒนาซอฟต์แวร์ ที่นับวันจะมีความซับซ้อนในระบบ การเข้าไปรื้อระบบ มีแต่จะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย การศึกษาจึงต้องปรับด้วยการดำเนินการเหมือน การสร้างซอฟต์แวร์ การปรับปรุง การสร้างเวอร์ชันใหม่ และนี่เองเป็นแนวคิดของ Education ๒.๐^{๓๒๙}

การที่อิทธิพลของโลกโซเซียลมีเดีย ทำให้วัยรุ่นหรือผู้บริโภคได้นำเอาเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเนื้อหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ในส่วนของสัญลักษณ์ รูปแบบ การดีไซน์ ของแบรนด์โซเซียลมีเดียได้กลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้แบรนด์ รู้จักสร้างการคบหากันมีความสัมพันธ์กันกับผู้คนต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือที่ช่วยในบริการติดต่อทางการตลาดและนำมาซึ่งการขายสินค้าในที่สุด ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาระบบการสื่อสารมาอย่างเห็นได้ชัด และอีกอย่างหนึ่งที่ยุคนี้ได้ริเริ่มสร้างสิ่งแปลกใหม่ทำให้กลุ่มวัยรุ่นได้นำมาแสดงต่อโลก คือ เสื้อผ้าแฟชั่นต่าง ๆ ที่เราเริ่มที่จะเห็นวัยรุ่นนำมาสวมใส่ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนในการออกแบบมาเรื่อย ๆ เพื่อเอาใจวัยรุ่นหรือยุค ๒.๐ นี้ เป็นยุคแห่งการริเริ่มการเปลี่ยนโลก โดยใช้พลังโซเซียลมาเป็นตัวเชื่อม เพื่อติดต่อสื่อสารกัน มีการใส่เสื้อผ้าชุดแปลกในรูปแบบใหม่ ๆ การถือกระเป๋าที่มียี่ห้อ เพื่อแสดงอวดกันหรือสร้างกระแสนิยม ในการกระตุ้นสนองความต้องการของวัยรุ่นหรือคนทั่วไป จากในเมืองเผอิทธิพลไปสู่วัยรุ่นในชนบทต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้งและมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา เพื่อก้าวสู่ยุคต่อไป เป็นต้น

๒.๕.๓ วัยรุ่นไทยยุค ๓.๐

วัยรุ่นไทยในยุค ๓.๐ นี้ เป็นยุคของบิกดาต้า อนาคตดิจิทัล/คลาวด์คอมพิวเตอร์/แอปพลิเคชัน โซเซียลมีเดียประสบความสำเร็จจากแพลตฟอร์มที่สามารถใช้งานได้ทั่วโลก และการเติบโตของโซเซียลมีเดีย ทำให้เกิดการขยายของข้อมูลมหาศาล ในแต่ละวันทุกแพลตฟอร์ม ไม่ว่าจะเป็น Facebook Google Apple หรือแม้แต่ธุรกิจอย่าง ธนาคาร ประกันภัย รีเทลที่มีข้อมูลวิ่งเข้าออกเป็นล้านล้าน record ต่อวัน เมื่อข้อมูลมากแต่นำไปใช้งานต่อไม่ได้ก็ไม่เกิดประโยชน์^{๓๓๐} ในยุค ๓.๐ เป็นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น แต่ไทยในยุค ๑.๐ ๒.๐ และ ๓.๐ รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง^{๓๓๑}

ในยุค ๓.๐ ทุกองค์กรต่างเห็นความสำคัญของการนำบิกดาต้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดบนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของข้อมูลที่ต้องการเก็บเพื่อนำไปขยายผลในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านระบบดาต้า อนาคตดิจิทัล แต่การนำดาต้า อนาคตดิจิทัล มาใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถใช้งานได้อย่างเรียลไทม์โดยไม่มีข้อจำกัดของสถานที่ จำเป็นต้องมีคลาวด์คอมพิวเตอร์มาช่วย

^{๓๒๙} ดูรายละเอียดเพิ่มใน รศ. ยืน ภู่วรวรรณ, Education 2.0 - วิชาการ.คอม, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.vcharkarn.com/varicle/44401> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๓๓๐} Mirum, กรกฎาคม ๒๕๕๙, อ้างใน เป็ดยุค Digital 1.0-4.0 – Marketeer, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://marketeer.co.th/archives/89081>, [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

^{๓๓๑} ดูรายละเอียดเพิ่มใน ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.drborworn.com/article/detail.asp?id=16223>, [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

อำนวยความสะดวก สามารถเชื่อมโยงการทำงานต่างแพลตฟอร์มมาใช้งานร่วมกันแบบเรียลไทม์ เกิดบริการ Online Service, Omni Channel, บริการต่างๆ บนมือถือและอื่น ๆ ในยุค Digital ๓.๐ ยังมาพร้อมกับการใช้งานสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคที่กลายมาเป็นอุปกรณ์ในการค้นหาข้อมูลการสื่อสาร และการสั่งซื้อสินค้า จนแบรนด์ต้องปรับตัวสู่การเข้าถึงลูกค้าในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ผ่านบริการใหม่ ๆ ที่ให้บริการอยู่บนคลาวด์คอมพิวเตอร์ ยกตัวอย่างเฟซบุ๊กได้เปิดตัว BOT บริการที่เฟซบุ๊กร่วมมือกับร้านค้า โดยเฟซบุ๊กจะจับความต้องการของผู้ใช้ผ่านสเตตัส/คอมเมนต์ที่ผู้ใช้โพสต์ และประมวลผลผ่าน ดาต้า อนาไลติกส์ และเมื่อสิ่งที่ผู้ใช้เฟซบุ๊ก โพสต์ลงในสเตตัส ตรงกับสินค้าที่ร้านค้านั้นมีอยู่ เช่น ผู้ใช้โพสต์อวยพรวันเกิดคนสำคัญ หรือข้อความที่บ่งบอกว่าอยากซื้อดอกไม้ส่งให้คนสำคัญ ร้านดอกไม้ก็จะขึ้นมาโชว์ที่หน้าฟีดของผู้โพสต์ทันทีและทำการซื้อขายชำระเงิน กันผ่านหน้าเฟซบุ๊กได้โดยตรง และเฟซบุ๊กก็ยังสามารถเก็บข้อมูลความชอบเกี่ยวกับดอกไม้จากผู้ใช้งานเฉพาะบุคคลและนำข้อมูลนี้ไปต่อยอดกับพาร์ทเนอร์อื่น ๆ ได้อีกด้วย^{๓๓๒} นี่คือการทันสมัยที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง

การใช้เฟซบุ๊กของวัยรุ่นในยุคนี้ มีความนิยมกันอย่างแพร่หลาย และขณะเดียวกันโลกโซเชียลนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กวัยรุ่นยุคใหม่ก็ตาม บางคนมีพฤติกรรมติดเฟซบุ๊ก ติดเกม ติดไลน์กันทั่วไปหมด จึงทำให้การแสดงออกทางพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ได้ซ่อนนัยใจความว่า สังคมก้มหน้าหรือเด็กวัยรุ่นติดเกมก็มีมากไม่ว่าแต่ในเมืองหรือชนบทก็ตาม ในยุคนี้ เป็นยุคแห่งการพัฒนาที่อาจเรียกได้ว่า “เป็นกระแสแห่งการเขย่าโลกด้วยพลังโซเชียลมีเดียที่รุนแรง” และมีทั้งแง่บวกและแง่ลบคือ ได้ประโยชน์มาก แต่ในขณะเดียวกันก็มีโทษมหันต์เช่นกัน เพราะเป็นการเขย่าโลกที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า เพื่อสนองกิเลส^{๓๓๓} ตัณหาคน ไม่ว่าจะเป็นเด็กวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ก็ตาม หากเสพติดที่ถูกสร้างมาโดยไม่รู้ถึงคุณประโยชน์และโทษของสิ่งดังกล่าว จะทำให้ชีวิตเสียเวลาที่เคยมีความสุขได้อยู่กับครอบครัวที่อบอุ่น แต่พอได้เสพติดที่ถูกกระตุ้นจากสิ่งสื่อสารที่ไร้พรมแดนกลายเป็นสิ่งใหม่ที่มาทดแทนทำให้เด็กวัยรุ่นห่างเหินจากพ่อแม่ ชอบอยู่คนเดียวเงียบ ๆ โดยก้มหน้าอยู่แต่กับโทรศัพท์ไม่สนใคร เพราะมีเพื่อนใหม่กลุ่มจิตวิญญาณ เสมือนยาเสพติดชนิดใหม่ที่หาซื้อได้ตามร้านค้าแผงขายในท้องตลาดทั่วไปเสพติดอย่างเต็มที่ สำหรับวัยรุ่นในยุคไทยแลนด์ ๓.๐ และจากยุคนี้จะทวีความรุนแรงเชื่อมต่อไปยังโลกแห่งอนาคตอีก

ดังนั้น ในแต่ละยุคที่ผ่านมาล้วนมีทั้งคุณและโทษ แต่ประโยชน์อันดีเช่นกันหากตัวบุคคลเสพติดเพื่อสร้างสรรค์ การที่เด็กวัยรุ่นไทยจะพึ่งพาตนเองได้ในสังคมยุคใหม่นี้ พ่อแม่ผู้ปกครองควรตักเตือนลูกตนหรือเด็กวัยรุ่นบ่อย ๆ และควรศึกษาเรียนรู้ให้เท่าทันโลกยุคใหม่ด้วย มิเช่นนั้นจะไม่ทันหรือสายเกินแก้ เมื่อถึงคราวลูกของตนเองมีปัญหาขึ้นมา ควรหาเวลามีกิจกรรมทำสิ่งดี ๆ หรือทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันในครอบครัวบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอยสอดส่องดูแลให้คำแนะนำอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นวัยรุ่นไทยยุคใหม่ทุกคนก็ตาม ผู้ใหญ่ คือ สะพานชีวิตที่ควรให้เด็กวัยรุ่นไทยทุกคนได้เดินข้าม เพื่อไปสู่ชีวิตใหม่แห่งโลกอนาคตของไทยแลนด์ ๔.๐ ที่สดใสต่อไป

^{๓๓๒} Mirum, กรกฎาคม ๒๕๕๙, อ้างใน **เปิดยุค Digital 1.0-4.0 – Marketeer**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://marketeer.co.th/archives/89081>, [๒ เมษายน ๒๕๖๑].

^{๓๓๓} ดูเพิ่มในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๕.

๒.๖ วิสัยทัศน์ชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ และการพึ่งพาตนเอง

วิสัยทัศน์ชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ เป็นโลกแห่งการเชื่อมต่อระหว่างปัจจุบันกับโลกอนาคตที่มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาที่เรียกว่า นวัตกรรม ที่มีการสิ่งแปลกใหม่ที่แตกต่างออกมาประกาศเปิดเผยให้ผู้เสพทั่วโลกได้รับรู้ และต่างก็แข่งขันกันอย่างไม่สิ้นสุดไม่ว่าจะเป็น นวัตกรรมที่เป็นหุ่นยนต์ที่สามารถสื่อสารกันได้ หรือเครื่องมือการใช้งานทางการแพทย์ต่าง ๆ เป็นต้น

Digital ๔.๐ ยุค Machine-2-Machine ความฉลาดของเทคโนโลยีจะทำให้อุปกรณ์ต่าง ๆ คุยกันเองได้ โดยอัตโนมัติโดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก เช่นรถยนต์คุยกับบ้านแจ้งเตือนบ้านให้เปิดไฟเปิดแอร์ก่อนที่รถจะขับถึงบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่องค์กรต้องปรับตัวตามเทรนด์เหล่านี้ให้ทันพัฒนานวัตกรรมเพื่อต่อยอดธุรกิจ บนการแข่งขันที่รวดเร็วและรอบด้านโดยเฉพาะสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ ที่อยู่อาศัย การเงินธนาคาร และยานยนต์ เป็นต้น^{๓๓๔}

Thailand ๔.๐ นั่นคือ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนซึ่งโมเดลนี้ จะสำเร็จได้ ต้องใช้แนวทางสานพลังประชารัฐ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาครัฐ ประชาชน สถาบันศึกษาและสถาบันวิจัยต่าง ๆ ประกอบกับการส่งเสริม SME และ Startup เพื่อขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันพร้อมต้องมีโครงสร้างด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีคุณภาพ มีอินเทอร์เน็ตที่ครอบคลุมประชากรมากที่สุด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนได้อย่างไม่สะดุด โครงสร้างของ ICT ก็จะเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ เราจะก้าวข้ามผ่านกับดักประเทศรายได้ปานกลางไปสู่รายได้สูง ในยุค Thailand ๔.๐ ได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายให้ได้^{๓๓๕}

ดังนั้น ยุคนี้ เป็นยุคแห่งการปรับตัวของวิสัยทัศน์ เพื่อเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงโลกที่รวดเร็ว แต่ต้นแบบหรือแบบอย่างในการดำเนินไปสู่ยุคแห่งไทยแลนด์ ๔.๐ ได้สำเร็จนั้นทุกภาคส่วนขับเคลื่อนไปด้วยกันอย่างที่เรียกว่า พลังประชารัฐ ทั้งภาคเอกชน ประชาชน ภาครัฐ สถาบันศึกษาและสถาบันวิจัยต่าง ๆ ทั่วประเทศต้องร่วมมือกัน แต่พลังของวิสัยทัศน์หรือนักศึกษายุคใหม่สมัยนี้ ก็ใช้ว่า จะไม่สำคัญ เพราะตัวนวัตกรรมที่เราได้เห็นกันมาเป็นระยะ ๆ เป็นผลงานที่ออกจากสมองของวิสัยทัศน์ยุคใหม่ที่รวมพลังกันสร้างขึ้นมา เช่น หุ่นยนต์หรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ การก้าวไปสู่ยุคแห่งไทยแลนด์ ๔.๐ ได้โดย มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั้น ผู้ใหญ่สมัยนี้ต้องมีการสนับสนุนเด็กยุคใหม่ในด้านความคิดสร้างสรรค์ เพราะตัวของนวัตกรรมซ่อนอยู่ในสมองของวิสัยทัศน์คนยุคใหม่ทั่วประเทศ อาจจะอยู่ในเมืองหรือตามชนบทต่าง ๆ เพราะยุคนี้เป็นยุคแห่งความต้องการคนเก่งหรือค้นหาเด็กวิสัยทัศน์ที่มีสมองความเป็นอัจฉริยะ ที่สามารถคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมสิ่งใหม่ ๆ ได้ เพื่อเป็นหน้าเป็นตาของประเทศ และในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ นี้ เป็นยุคแห่งนวัตกรรมที่ล้ำสมัยตัวอย่าง เช่น โทรศัพท์มือถือสามารถใช้เปิดดูกล้องวงจรที่บ้านได้ โดยที่เจ้าของไม่จำเป็นต้องอยู่ที่บ้านหรือติดตั้งสัญญาณกันขโมยต่าง ๆ เป็นต้น แต่เนื่องจากการพัฒนาไม่มีหยุดยั้ง วิสัยทัศน์คนยุคใหม่จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมสิ่งที่คิดสร้างสรรค์ เพื่อเป็นนวัตกรรมแห่งยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่สมชื่อต่อไป

^{๓๓๔} ดูเพิ่มและอ้างอิงใน Mirum, กรกฎาคม ๒๕๕๙, เป็ดยุค Digital 1.0-4.0 – Marketeer, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://marketeer.co.th/archives/89081>, [๔ เมษายน ๒๕๖๑].

^{๓๓๕} ดูรายละเอียดเพิ่มและอ้างอิงใน Thailand 4.0 คืออะไร, [ข้อมูลออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0> [๔ เมษายน ๒๕๖๑].

๒.๖.๑ ทฤษฎีและแนวความคิดในการพึ่งพาตนเอง

ทฤษฎีและแนวความคิดในการพึ่งพาตนเองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาช้านานตั้งแต่อดีตที่นักปราชญ์หรือนักวิชาการทั้งหลายได้ปูแนวทางไว้ การพัฒนาในการพึ่งพาตนเองตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในรัชกาลที่ ๙ หรือปราชญ์ชาวบ้านต่าง ๆ หลายท่านที่มีชื่อเสียงในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เช่น คุณโจน จันได หรือที่หลายคนรู้จักเขาในนาม “โจน บ้านดิน” ในจังหวัดเชียงใหม่ คนจนผู้ยิ่งใหญ่การใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายในแบบ โจน จันได ถือได้ว่าเป็นต้นฉบับ เศรษฐกิจพอเพียงก็ว่าได้ เป็นตัวอย่างที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอทฤษฎีและแนวความคิดในการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

๒.๖.๒ ความหมายการพึ่งพาตนเองตามหลักแห่งพุทธธรรม

ความหมายของการพึ่งพาตนเองในพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยหลักแล้วคือ การพึ่งพาตนเองภายในและการพึ่งพาส่งภายนอก คือ การพึ่งพาส่งภายในได้แก่ที่พึ่งทางจิตใจมีพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์^{๓๓๖}

การพึ่งพาตนเองอีกอย่างหนึ่งหมายถึงพึ่งพาทางกายเรียกว่าปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคต่าง ๆ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นเครื่องอาศัยของมนุษย์โดยทั่วไป^{๓๓๗} ความหมายของการพึ่งพาตนเองเมื่อนำการพึ่งพาทั้งภายในและภายนอกมาขยายอีก จึงได้ความหมายเป็นหลายนัยด้วยกันและใกล้เคียงกันตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การได้ทำคุณงามความดีไว้ให้กับตนเอง ดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า ให้รีบทำความดีทั้งทางกาย วาจา และทางจิตใจไม่ให้ประมาทในวัย แม้ว่าบุคคลจะอายุยืนนานถึง ๑๒๐ ปี แต่ถ้าไม่ทำความดีหรือบำเพ็ญประโยชน์ใด ๆ ก็เป็นชีวิตที่ไร้ค่า ไร้สาระแก่นสาร^{๓๓๘} จะเห็นได้ว่า การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ จำต้องมีที่พึ่งทั้งภายในและภายนอกด้วย เช่น การสร้างสิ่งประดิษฐ์ภาพด้วยการลงรักปิดทองตัวนักเรียนต้องพึ่งอาศัยทั้งตนเองคือขยันเอาใจใส่ในการรับผิดชอบต่องานของตนเองที่ทำและต้องพึ่งอาศัยวัตถุสิ่งของภายนอก เช่น วัสดุอุปกรณ์ในการทำการประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง เป็นต้น ซึ่งเป็นความดีอย่างหนึ่งในการสร้างงานที่เป็นประโยชน์ให้กับตนเอง จึงทำให้ชีวิตไม่ไร้ค่า ได้สาระประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ตามกำลังและสติปัญญาของตนที่มี

๒. การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การสร้างที่พึ่งให้กับตนเอง ภาษาบาลีใช้คำว่า “อัตตทีปะ” คือ “การทำตนให้เป็นที่พัก การมีธรรมเป็นที่พึ่ง” ตามความหมายในทางธรรมแล้วมีความลึกซึ้ง ดังในสังยุตตนิกาย ชนธวรรค พระพุทธองค์ทรงตรัสเน้นความหมายในการพึ่งพาตนเองตามความเป็นจริงแห่งสังฆธรรม คือ มุ่งสอนให้รู้จักความจริงของธรรมชาติแห่งขันธ ๕ โดยไตรลักษณ์ เมื่อรู้จริงด้วย

^{๓๓๖} ดุราลัยละเอียดยใน พ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๓๓๗} ไปดุราลัยละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗/๑๐๖

^{๓๓๘} ดุราลัยละเอียดยเพิ่มใน อง. ตัก. (ไทย) ๒๐/๒๕-๒๓/๒๑๔๒๑๖.

ปัญหาว่า ชั้น ๕ ไม่เที่ยงแปรปรวนไป และดับไปเป็นธรรมดา ย่อมละไศกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้^{๓๓๙}

การพึ่งพาตนเองดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสมีความหมายที่ลึกซึ้ง โดยทรงเน้นที่การพึ่งพาตนเองด้วยปัญญาที่เห็นแจ้งตามความเป็นจริงของธรรมชาติที่มีอยู่จริง เพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร ที่พึ่งในระดับนี้ ตัวบุคคลต้องพัฒนามาตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงสูงสุดจึงหลุดพ้นได้ แต่การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ คือต้องขยันหมั่นเพียรในการทำความดี โดยผ่านกระบวนการในการทำงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง โดยการพึ่งพาตนเองในการประดิษฐ์ชิ้นงานอย่างมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในงาน เพื่อทำตนให้เป็นที่พึ่งโดยการรู้จักรับผิดชอบงานที่ทำ ซึ่งเป็นความดีในระดับพื้นฐานทั่ว ๆ ไป แต่ในขณะเดียวกันก็นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานด้วย เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีธรรมเป็นที่พึ่งในการทำงานไปพร้อม ๆ กับการประดิษฐ์ชิ้นงานให้ได้ผลและสำเร็จประโยชน์ที่สุด

๓. การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การเจริญธรรมให้เป็นที่พึ่งแก่ตนเอง เช่น การปฏิบัติธรรมไปหลักของสติปัฏฐาน ๔ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด”^{๓๔๐}

๔. การพึ่งพาตนเอง (Independent) หมายถึง ความสามารถของผู้ศึกษาหรือนักเรียนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุลและความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตใจที่เป็นอิสระ ควรมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และมีการรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักของอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เพราะทำให้ผู้พึ่งนั้น สามารถพ้นทุกข์ได้จริงไม่ต้องอาศัยวัตถุมาเป็นเกราะกำบังความชั่วของตน หากคนทำความดีและเข้าใจในหลักของอริยสัจ ๔ ทุกอย่างที่ถูกต้องและปฏิบัติตามหลักดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นหนทางสู่ความพ้นทุกข์ได้ทั้งในปัจจุบันชาติ และภพหน้า หมายความว่า การที่บุคคลจะพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องเป็นคนที่มีสติรู้ทุกข รู้จักเหตุแห่งทุกข์ รู้หนทางแห่งความพ้นทุกข์ และรู้วิธีดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง^{๓๔๑}

การพึ่งพาตนเองภายในที่ดีต้องระงับพฤติกรรม ๓ อย่าง คือ การกระทำทางกาย วาจา และทางจิตใจ ส่วนการพึ่งพาตนเองภายนอกนั้นตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วควรปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามแนวทางของหลักอริยสัจ ๔ เช่น การเลี้ยงชีพชอบ ทำการงานชอบ เป็นต้น และการดำรงชีพในการแสวงหาปัจจัย ๔ โดยไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น จึงจะชื่อว่า เป็นการพึ่งพาตนเองได้ทั้งภายในและภายนอกที่ดี โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หากดำรงชีพหรือทำงาน โดยอาศัยการพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมทั้งภายในและภายนอกดังที่กล่าวมาข้างต้น และนำมาบูรณาการกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง จะทำให้งานนั้นมีการเจริญก้าวหน้าได้ ในขณะเดียวกันก็นำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจไปด้วย

^{๓๓๙} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๔๓/๔๙-๖๑.

^{๓๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๘๐/๕๙.

^{๓๔๑} ดุราละเตียตโน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๙-๒๐๕/๑๖๑-๑๗๓.

ดังนั้น การพึ่งพาตนเองเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว คือความพยายามที่ต้องอาศัยความเพียรในการใช้ความสามารถของตนที่มีอยู่ โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องใช้ความสามารถที่ตนมีอยู่ เพื่ออุทิศตนในการทำงานให้สำเร็จด้วยตนเอง มีความเชื่อมั่นมีอิสระในการใช้ความคิดของตนเอง รับผิดชอบงานและเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนกระทำอยู่ด้วยตนเองอย่างมั่นใจ หากมีปัญหาอุปสรรคก็สามารถแก้ไขหาทางออกให้กับตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รู้จักพอประมาณในความสามารถของตนและรู้จักให้เกียรติตนเอง โดยไม่เกียจคร้านต่อหน้าที่การงานที่ตนทำและรู้สึกดีต่อการทำงานอย่างมีความสุข ไม่รู้สึกเครียด จึงจะเป็นการพึ่งพาตนเองได้ดี

๒.๖.๓ การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของนักวิชาการทั่วไป

การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยยึดทางสายกลาง มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต พอกินพอใช้ ไม่เป็นหนี้สินและดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์^{๓๔๒}

นักวิชาการบางท่านได้ให้ทัศนะในการพึ่งพาตนเองไว้ เช่น กัลตุง (Galtung) และราห์แมน (Rahman) ให้ความหมายไว้ว่า ความมีอิสระที่จะกำหนดเป้าหมายของตน และตระหนักว่าเป้าหมายนี้จะบรรลุได้ด้วยความสามารถและพลังกำลังของตนเอง โดยการแสดงออกทางกำลังภายใน เพื่อต่อสู้กับการบีบบังคับจากภายนอก โดยพื้นฐานแล้วบุคคลควรจะได้รับ การสนับสนุนและกระตุ้นทั้งวัตถุและจิตใจ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ การรับความช่วยเหลือจากจากทรัพยากรภายนอกจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

๑. ความนับถือตนเอง (Self- respect) ควรจะรับความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่จำเป็นหรือเกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของชีวิต โดยจะต้องคงไว้ซึ่งการนับถือตนเอง

๒. ความเป็นอิสระแห่งตนหรือความเป็นไท (Autonomy) ของการเลือกการตัดสินใจ และการกระทำต่อสถานการณ์หรืออนาคต การรับความช่วยเหลือนั้นต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเองต่อไป ทั้งนี้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อหลุดพ้นหรือต่อต้านความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพา หรือถูกครอบงำจากบุคคลอื่น

การพึ่งพาตนเองนั้น นอกจากจะมีความหมายเฉพาะตนแล้ว ยังมีความหมายที่ตระหนักถึงความเป็นกลาง หรือความพอดีที่เหมาะสมด้วย โดยการแสดงออกถึงความเพียรพยายามของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในการที่จะใช้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่อย่างเป็นอิสระ เชื่อมั่นและรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนทำด้วยความจริงจังและจริงจังอย่างความเป็นไทที่มั่นคงต่อการคงไว้ ซึ่งความนับถือในการพึ่งพาของตนเองที่ตนมีอย่างมีความสุขในการดำเนินชีวิตต่อไป

๒.๖.๔ การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนา

การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนานั้น มีนักวิชาการที่มีได้รับการยอมรับต่อสังคมโลกหลายท่าน เช่น พุทธศาสนิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หรือพระธรรม

^{๓๔๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), อัดสำเนา.

โกศอาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นต้น การให้ทัศนะเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองของแต่ละรูปนั้นต่างก็มีมุมมองที่เป็นทัศนะของตนเอง แต่รวมแล้วทุกสิ่งของธรรมชาติจำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่เหตุปัจจัยบางอย่างก็พึ่งอาศัยได้ในบางเรื่องเท่านั้น ตามความจำเป็นและเหมาะสมแต่ในที่สุดก็ต้องพึ่งพาตนเองอยู่นั่นเอง

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร^{๓๔๓} กล่าวไว้ใน โศลกธรรมท่านพุทธทาสว่า การที่มนุษย์พึ่งอาศัยกันนั้น เป็นหลักธรรมตาทั่วไปอยู่แล้ว เพราะมนุษย์มีขีดจำกัดในการแสวงหาปัจจัยสี่ อีกอย่างมนุษย์เป็นสัตว์อ่อนแอครั้งคลอออกมาจากท้องแม่ ต้องมีคนช่วยเหลือ ปล่อยตามลำพังไม่ได้ ไม่เหมือนลูกสัตว์อย่างวัวควาย คลอดออกมาแล้วก็พร้อมที่จะยืนด้วยขาของตนเอง ดังที่ พุทธทาสภิกขุได้ให้ทัศนะไว้โดยกล่าวเป็นโคลกกลอนตอนหนึ่งไว้ว่า

การพึ่งผู้อื่นอันท่านพึ่งได้แต่บางสิ่ง	เช่นพึ่งพึ่งผ่านเกล้าเจ้าอยู่หัว
หรือพึ่งแรงคนใช้จนควายว้าว	ใช้จะพ้นพึ่งตัวไปเมื่อไร
ต้องทำดีจึงเกิดมีที่ให้พึ่ง	ไม่มีดินหนึ่งพึ่งเขาไฉน
ทำดีไปพึ่งตัวของตัวไป	แล้วจะได้ที่พึ่งซึ่งถาวร
พึ่งผู้อื่นพึ่งได้แต่ภายนอก	ท่านเพียงแต่กล่าวบอกหรือพร่ำสอน
ต้องทำจริงเพียรจริงทุกสิ่งตอน-	จึงจะถอนตัวได้ไม่ตกจม ^{๓๔๔}

การพึ่งพาผู้อื่นนั้นเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญตัวบุคคลจำต้องพึ่งพาอาศัยตนเองด้วย เพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่เรียกว่า ช่วยเหลือตนเองด้วยตนเองตามความเหมาะสมและพอประมาณกับความสามารถของกำลังและสติปัญญาตน หรือพอเพียงนั่นเอง ดังที่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในรัชกาลที่ ๙ ได้มีแนวคิดและให้หลักไว้เพื่อการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้ ๕ ประการ แบบพอดีหรือพอเพียงอย่างเหมาะสมไว้ ดังนี้

๑. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม

๒. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักผนึกกำลัง และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง

๓. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป

๔. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

^{๓๔๓} ดูรายละเอียดใน ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, โศลกธรรมท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : สรรยทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๙.

^{๓๔๔} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๘.

๕. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่าง^{๓๔๕}

การพึ่งพาตนเองในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนให้ตัวบุคคลมีความอดทนต่อการทำงานทุกอย่าง หรือรับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนทำอย่างบากบั่นด้วยความเพียรพยายาม โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งความก้าวหน้าด้านวัตถุเครื่องมือในการใช้สอยเพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากมาย แต่ก็เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ตนเป็นสำคัญ ดังนั้น การที่ตัวบุคคลจะพึ่งพาตนเองในยุคสมัยปัจจุบันได้นั้นต้องมีความอดทนสูง และตัวบุคคลที่มีความอดทนต่อหน้าที่การงานที่ดีและไม่บกพร่องต่องานของตน จะมีสิ่งหนึ่งที่ปรากฏออกมา คือลักษณะความอดทนไม่ดื้อรั้น แต่จะมีรอยยิ้มให้บุคคลรอบข้างเสมอ ในหนังสือคู่มือสร้างตนได้กล่าวไว้ว่า

ผลของการพึ่งพาตนเองด้วยความอดทน ได้แก่มีความภูมิใจในตน สร้างเสน่ห์ให้แก่ตนเองเป็นที่รักชอบใจของคนทั่วไป ทำงานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทำให้เกิดความสุขต่าง ๆ ติดตามมา ทำให้เกิดความสุขแก่ตนและสังคม คนดีสรรเสริญและเป็นปัจจัยส่งเสริมคุณธรรมขั้นสูง ๆ ขึ้นไป^{๓๔๖}

การพึ่งพาตนเองตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ได้กล่าวถึงการพึ่งพาตนเองเอาไว้ว่า การพึ่งตนเองเป็นหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นการสอนให้ทุกคนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ไม่ให้ยึดติดหรือมัวงายเกี่ยวกับการเสียเวลากับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ การหวังพึ่งพาอำนาจดลบันดาลให้เกิดโชคลาภ ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาทและวิริยวาท ทั้งเป็นเหตุให้ตนเป็นคนเฉื่อยชา ไม่ทำอะไรรอวาสนา^{๓๔๗} ในขณะเดียวกันการที่ตัวบุคคลจะพึ่งพาตนเองได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นให้ถึงพร้อมด้วยการกระทำทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ในคุณงามความดีหรือในหน้าที่การงานของตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายไม่ว่างานนั้นจะหนักเบาปานใดก็ตาม อีกอย่างหนึ่งบุคคลก่อนที่จะช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้ดีถูกต้องและถูกทางนั้น ในเริ่มต้นควรมีกัลยาณมิตรที่เป็นดีช่วยประคองก่อน เช่น ในวิสุทธิมรรคพระพุทธโฆสเถระ ได้แสดงทัศนะถึงลักษณะกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติควรนำมาเป็นแม่แบบหรือเข้าไปหาในการพึ่งพาอาศัยก่อนมี ๗ ประการ ดังนี้

๑. มีคุณสมบัติเป็นที่รัก
๒. มีคุณสมบัติเป็นที่น่าเคารพ
๓. มีคุณสมบัติเป็นที่น่าสรรเสริญ
๔. เป็นผู้สามารถกล่าวคำตักเตือน
๕. เป็นผู้อดกลั้นต่อถ้อยคำต่ำ ๆ สูง ๆ ได้
๖. เป็นผู้สามารถที่ชี้แจงถ้อยคำที่สุขุมลุ่มลึกได้

^{๓๔๕} หลักการพึ่งตนเอง, เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient economy), [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://thaweesak.igetweb.com/index.php?mo=3&art=584766> [สืบค้น ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๓๔๖} สถาบันบันลือธรรม, **คู่มือสร้างตน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.) หน้า ๑๘.

^{๓๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๔.

๗. เป็นไม่แนะนำในทางที่ไม่สมควร^{๓๔๘}

กัลยาณมิตรถือว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีความจำเป็น และการพึ่งพาตนเองสิ่งที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นเป็นคนยุคใหม่ที่เป็นวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หรือยุคในอดีตที่ผ่านมาก็ตาม แต่ต้องมีการฝึกฝนตนเอง โดยการพัฒนาตนให้ดีขึ้นก่อน ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองอีกว่า “ถ้าหากบุคคลจะพึ่งตนเองก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นที่พึ่งให้ได้ก่อน ถ้าจะเป็นอิสระเสรีก็ต้องมีความสามารถที่จะทำงานด้วยตนเองได้...”^{๓๔๙}

ดังนั้น การพึ่งพาตนเองที่ดีจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกฝนตนให้ดีขึ้นในระดับหนึ่งอย่างน้อยพอที่จักประกอบตนเองได้ ส่วนพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองไว้ว่า

“พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออก ตอนนี้องค์การยูเนสโกกำลังสืบสวนเกิดความอัศจรรย์ในเรื่องปัญญา มีปัญหาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกา กำลังชะลอตัว เศรษฐกิจโลกก็ซบเซาตามที่เป็นเช่นนี้ เพราะคิดแบบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม แต่ละประเทศผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นค้นหา ไม่มีคำว่าพอเพียงในระบบทุนนิยม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ ๙ ทรงมีแนวพระราชดำริเรื่องหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สอนในเรื่องการพึ่งตน อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอนเรื่องการพึ่งตนเอง...”^{๓๕๐}

การพึ่งพาตนเองมีหลักมาจากพระพุทธศาสนา ดังนั้นในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่จะต้องนำหลักทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการด้วย เพื่อใช้ในการพัฒนาตนและทำงาน จะทำให้การพึ่งพาตนเองได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและเจริญก้าวหน้าทันโลกแห่งยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต่อไป

๒.๗ แนวคิดในการพึ่งพาตนเอง

การพึ่งพาตนเองมีนักวิชาการที่ให้นิยามทฤษฎีที่เป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาตนเองไว้หลายท่าน แต่ในแนวคิดทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยได้สรุปมาจากแนวคิดที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๓๕๑} ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีเรื่องเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองของชุมชนในชนบทที่เป็นประเด็นหลักมา เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ต่อการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งมีทั้งหมด ๕ แนวทาง ดังนี้

^{๓๔๘} พระพุทธโฆสเถระ, **วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรส, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๑.

^{๓๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๓๕๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), อัดสำเนา.

^{๓๕๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้างการประเมินค่าและการใช้ประโยชน์**, หน้า ๖๗-๗๔.

๑. การพึ่งพาตนเองในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีภาวะการของความเป็นกลุ่มคนที่เป็ ปึกแผ่นเหนียวแน่นกลุ่มหนึ่งที่มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพในกลุ่มของตนเอง หรือมีการอาศัยปัจจัยอื่นที่มี ความเอื้อเฟื้อกันของสังคมที่พึ่งพาอาศัยกันได้

๒. การพึ่งพาตนเองทางใจ เช่น การพัฒนาจิตใจของตนเองให้เจริญก้าวหน้า เพื่อให้ สภาพจิตมีความเข้มแข็งในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยการป้องกันและพึ่งพาตนเอง ไม่ให้อำนาจของความโลภ โกรธ และหลงครอบงำจิตใจได้

๓. การพึ่งพาตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ การมีความสามารถในการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้มีความดำรงอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสมดุลให้กับ ธรรมชาติไม่ให้เกิดความเสียหายมากเกินไป เช่น สัตว์ ป่าไม้ ดิน น้ำ และแร่ธาตุต่างๆ ที่อยู่ใต้ดินบนดินอันเป็น ปัจจัยหนึ่งที่มีค่าความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกนี้

๔. การพึ่งพาตนเองในด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นความสามารถในการดำรงชีพอย่างหนึ่งทาง เศรษฐกิจที่มีความสมบูรณ์พูนสุขและมั่นคง พอเพียงสำหรับคนในชุมชนที่พอเลี้ยงชีพพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ติดขัดมากเกินไปต่อการแสวงหาปัจจัย ๔ เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยาเพื่อ รักษาโรคต่าง ๆ เป็นต้น

๕. การพึ่งพาตนเอง อีกประการหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิต โดยเฉพาะการพึ่งพา ตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ คือ เรื่องเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรกล เครื่องไม้ เครื่องมือในการนำมาใช้อำนวยความสะดวกให้กับสังคม เช่น ปากกา ดินสอ หมึก แผ่นทองเปลว กระดาษ โทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกทางด้านการสื่อสารและเครื่องมืออื่น ๆ ที่เป็นวัตถุในการนำมาใช้ โดยการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพและรู้จักการบำรุงรักษาให้คงสภาพที่ดี อยู่เสมอ เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาใช้งานซึ่งรวมทั้งของสมัยใหม่และดั้งเดิม ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ทำให้ ชุมชนประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ นา หรือของที่เป็นเครื่อง อุตสาหกรรมในครัวเรือน การประกอบอาชีพในด้านบริการต่อการซ่อมแซมเครื่องจักรเครื่องมือช่วย ในการติดต่อสื่อสารกับสิ่งภายนอก การค้าขาย การรู้จักวางโครงการในการบริหารโครงการ ปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีเพื่อสื่อสารในชุมชน เป็นต้น

แนวทางในการพึ่งพาตนเองทั้ง ๕ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้สามารถนำไปปรับใช้กับการ พึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทได้เป็นอย่างดี เพราะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เครื่องมือการใช้งานการสื่อสารหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นวัตถุสิ่งใช้สอยต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ในการนำมาพัฒนาทั้งองค์ความรู้และด้านอื่น ๆ ให้ก้าวหน้าต่อไป

๒.๗.๑ การพึ่งพาตนเองแบบพอเพียงตามทัศนะของนักปราชญ์

การพึ่งพาตนเองแบบพอเพียงตามทัศนะของนักปราชญ์ในที่นี้ หมายถึง การใช้ชีวิตแบบ “พออยู่ พอกิน” ตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ พลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในรัชกาลที่ ๙ และทัศนะของนักปราชญ์บางท่านที่มีชื่อเสียง เช่น

ดั่งที่ สุเมธ ตันติเวชกุล^{๓๕๒} ได้กล่าวไว้ในวารสารเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยกล่าวไว้ว่า

ผู้เดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียง ควรปฏิบัติตามหลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นประโยชน์ในปัจจุบันที่มองเห็นกันในชาตินี้ คือ ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ คือ

๑. อุฏฐานสัมมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร
๒. อารักขสัมมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
๓. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี
๔. สมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ที่หาได้

ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีในการพึ่งพาตนเองนี้ สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาด้วย และหลักธรรมดังกล่าวนี้ สามารถนำมาบูรณาการใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัยได้ โดยเฉพาะกับการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หากนำแนวคิดและหลักธรรมนี้มาใช้ในการทำงานย่อมทำให้การดำเนินชีวิตในการเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียงและจิตใจเข้มแข็งมีความสุขไปด้วย

สุเมธ ตันติเวชกุล^{๓๕๓} ได้กล่าวพอสรุปได้ว่า การพึ่งพาตนเองนั้น ด้านจิตใจต้องเข้มแข็งจึงจะสามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี มีความเอื้ออาทร ประณีประยอมนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังนั้น การพึ่งพาตนเองในด้านจิตใจที่เข้มแข็งนั้น อีกอย่างหนึ่งเรื่องอารมณ์ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน เพราะเกี่ยวกับจิตใจด้านความคิดด้วย

สมใจ ลักษณะ^{๓๕๔} ได้กล่าวถึงเรื่องความสำคัญที่เกี่ยวกับอารมณ์ไว้ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามสภาพแวดล้อมและสิ่งที่ก้าวที่มากกระทบ แต่การแสดงออกทางอารมณ์จะเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผลกระทบถึงผู้แสดงอารมณ์ และถึงผู้ที่ได้รับผลของการแสดงอารมณ์ ความสามารถในการควบคุมการแสดงอารมณ์จึงเป็นความสามารถที่สำคัญที่ทำให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลอย่างยิ่ง

ฉะนั้น การพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่ดินั้น การรักษาหรือควบคุมอารมณ์ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อไม่ให้ตนเองมีความเครียดต่องานหน้าที่ของตนที่กำลังทำหรือในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นอีกประการหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่สำหรับผู้ทำงานหรือวัยรุ่นในชนบทที่ต้องประกอบอาชีพการงานในการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

๒.๗.๒ การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง

การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง มหาตมะ คานธี ได้ให้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการพึ่งพาตนเอง คือ หลักของ “สวเทสี” และหลักนี้ถือว่าเป็นหัวใจของโครงสร้างที่เป็นอุดมคติของมหาตมะ คานธี กล่าวโดยสรุปใจความได้ว่า การพึ่งพาตนเองถือว่าเป็นสิ่งที่ยิ่ง เพราะเมื่อเราไม่

^{๓๕๒} อ้างใน กนกการณ์ ฉวีวงศ์, “การศึกษาโดยการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตภาษีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

^{๓๕๓} สุเมธ ตันติเวชกุล, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, ชำราชากรครู, หน้า ๒.

^{๓๕๔} สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ทรัพย์สินการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๒-๘๔.

สามารถพึ่งพาตนเองได้ เราก็เอาเปรียบผู้อื่น หรือถูกผู้อื่นเอาเปรียบไม่ทางตรงก็ทางอ้อม การพึ่งพาตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต มหาตมะ คานธี เห็นว่า กลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง เพื่อต่อต้านการพึ่งพา สร้างความเท่าเทียมและใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ดังที่ได้เสนอไว้ในหลักแห่ง สวเทสี^{๓๕๕} และ ดร.สุทธิชัย ปัญญโรจน์ กล่าวเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเป็นแนวคิดและควรนำมาศึกษาถึง ๘ ด้าน ไว้ว่า

การพัฒนาศักยภาพของตนเองมีความสำคัญมากกับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและหน้าที่การทำงาน คนที่ต้องการประสบความสำเร็จควรจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งคงต้องมีการพัฒนากันหลาย ๆ ด้าน เช่น

๑. การอ่านหนังสือ คนที่ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ต้องเป็นคนที่ชอบการอ่าน รักการอ่าน การสร้างนิสัยรักการอ่าน เราควรฝึกอ่านหนังสือในแนวที่เราชอบหรือรักก่อน แล้วจึงขยายไปอ่านหนังสือในแนวต่าง ๆ สำหรับการอ่านเพื่ออาชีพ เราควรรหาหนังสือที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของเรา อ่านให้มากที่สุด อย่างน้อยเดือนละ ๓-๕ เล่ม ต่อเดือน และควรหาวารสารนิตยสารเกี่ยวกับอาชีพที่เราทำ อ่านเพื่อหาความก้าวหน้า ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในแวดวงอาชีพนั้น

๒. การเข้าฟังสัมมนาดี ๆ การอบรมดี ๆ ถือว่าเป็นทางลัดในการเรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ เพราะวิทยากรหรืออาจารย์มักมีประสบการณ์หรือมีเทคนิคต่าง ๆ ในการสัมมนาหรือการอบรม ทำให้เราสามารถนำเทคนิคต่าง ๆ เหล่านั้น มาปรับใช้ ประยุกต์ใช้ได้ด้วย

๓. การฟังเทปหรือ CD วิชาการในรถ เมื่อมีความจำเป็นต้องเดินทางไปในที่ต่าง ๆ หรือไปยังสถานที่ต่าง ๆ เท่าที่มีเวลาว่างหรือโอกาส เราควรใช้เวลาว่างนั้น ๆ ในขณะขับรถโดยการเปิดฟังเทปหรือ CD วิชาการ ฟัง

๔. หาทางเข้าสังคมหรือการสร้างเครือข่ายในอาชีพ หรือในงานอดิเรกที่เราสนใจ เช่น สมาคม สโมสร ชมรม (สมาคมฝึกพูด, สโมสรนักเขียน, ชมรมกีฬาต่าง ๆ) เพื่อหาเพื่อนหรือเครือข่ายในการช่วยเหลือกัน

๕. การดูแบบอย่าง การหาแบบอย่าง การดูต้นแบบ จะทำให้เราเกิดการลอกเลียนแบบ คนที่ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว มักมีต้นแบบเสมอ เราจะสังเกตเห็นว่า บางคนตอนเด็ก ๆ อยากรเป็นนักร้องแบบนักร้องคนโน้นคนนี้ จึงเริ่มต้นฝึกร้องเพลงหรือบางคนอยากชกมวยเก่งแบบเขาทราย เขาจึงเอาหนังสือประวัติของเขาทรายมาอ่าน แล้วเขาก็จะมีกำลังใจในการฝึกฝน อดทนในการซ้อมชกมวย ฯลฯ

๖. หาเวลาว่างให้กับตนเอง การใช้ชีวิตของคนเราในภาวะปัจจุบันเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ทำให้ทุก ๆ คนต้องแข่งขันกันเกือบทุก ๆ ด้าน บางคนยุ่งวุ่นวายมากจนไม่มีเวลาให้ครอบครัว หรือแม้กระทั่งตนเอง คนที่ประสบความสำเร็จมักจะต้องจัดเวลาให้แก่ตนเอง เพื่อใช้ในการคิดหรือเพื่อใช้เวลาสำหรับการพักผ่อน

^{๓๕๕} อ่างใน อภินันท์ ยอดมณี, “การศึกษาตนเองของชุมชนในไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

๗. ผึกจดบันทึกส่วนตัว เกี่ยวกับความสำเร็จ ใต้อยใหม่ ๆ การใช้ชีวิตประจำวัน การจดสิ่งเหล่านี้จะทำให้เราไม่ลืม หรือ สามารถนำเอาใต้อยเหล่านั้นมาใช้เพื่อสร้างเป็นธุรกิจหรือการทำงานของเราได้ อีกทั้งท่านสามารถรวบรวมเป็นหนังสือโดยการรวมเล่มขายได้อีกด้วย

๘. ต้องฝึกปฏิบัติหรือพัฒนาตนเองตลอดเวลา จะมีประโยชน์อันใด หากว่าเราอ่านหนังสือ เรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ ในการสัมมนา ฟังเทปหรือCD วิชาการ ถ้าเราฟังแบบสนุกหรือผ่าน ๆ ไป แต่ไม่นำมาปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ก็จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงกับตัวเราเอง และไม่เกิดการพัฒนา ชีวิตของเราก็จะคงเดิม ไม่ก้าวหน้า เช่น เรียนรู้เทคนิคทางด้านการพูดแต่ไม่นำเอาเทคนิคเหล่านั้นมาใช้ หรือไปอบรมเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองแต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนเรื่องของการแต่งกาย เรื่องของท่าทางในการเดินการนั่ง หรือ ฟังเทปหรือCD เรื่องการบริหารเวลาแต่ไม่มีความจริงจังในการทำแบบฝึกหัดที่วิทยากรบรรยาย ฯลฯ^{๓๕๖}

ดังนั้น การที่ตัวบุคคลต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริงนั้น เมื่อได้ศึกษา ได้อ่าน หรือได้ฟังสิ่งใดที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองแล้ว จึงได้แนวคิดที่ว่า ตัวเราน่าจะพัฒนาสิ่งนี้ แล้วรับนำสิ่งที่ได้ศึกษาได้อ่านและได้ยินได้ฟังนั้น ๆ มาปฏิบัติ จะทำให้ตนเองเกิดการพัฒนาดังกล่าวอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในงานวิจัยนี้เกี่ยวกับเรื่องของการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบท ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาตน เพื่อให้ทันโลกแห่งยุคไทยแลนด์ ๔.๐ และทันสมัย คนส่วนใหญ่ยังไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาสิ่งใดจึงมักไม่ค่อยทันโลกหรือประเทศอื่น และในขณะเดียวกันบุคคลทั้งหลายจะมีความเจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาได้นั้น เพราะมีการเปลี่ยนแปลงและยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าจึงจะตามมาและเจริญต่อไป

๒.๘ แนวทางการเสริมสร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเอง

แนวทางการเสริมสร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเอง เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องหาแนวทางในการพัฒนา หรือแม้กระทั่งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวัยรุ่นในชนบทหรือการสร้างเสริมความเข้มแข็งต่อชุมชนอื่นต่าง ๆ ก็ตามจำต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมภายนอกที่ควรจะได้รับ ดังที่ ร.อ. นพดล เหล่าก่อ ได้กล่าวเรียงเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้านหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่

^{๓๕๖} ดร.สุทธิชัย ปัญญาโรจน์, การพัฒนาศักยภาพตนเอง, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/markandtony/2011/07/26/entry-1> [สืบค้น ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๑. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐจากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

๒. การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชนการฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน^{๓๕๗}

การพัฒนาชุมชนในลักษณะที่ร่วมคิดร่วมทำและร่วมเรียนรู้นี้ ถือว่าเป็นทำประโยชน์ให้ทั้งตนเองและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการพึ่งพาตนเองและผู้อื่นร่วมกัน ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาบูรณาการใช้ เพื่อพัฒนากับการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ เพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของชุมชนวัยรุ่นในยุคใหม่ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้ การพัฒนาในการพึ่งพาตนเองนั้น มีมากมายหลายวิธีและแล้วแต่ว่าจะนำเอาทฤษฎีแนวความคิดของใครมาใช้ แต่ต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับงานนั้น ๆ จึงจะเป็นผลดี การพึ่งพาตนเองได้ประโยชน์หลายอย่าง ดังที่ โคมสมร เหลือโกศก ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการพึ่งพาตนเองไว้ถึง ๖ ประการด้วยกัน เมื่อกล่าวโดยสรุปที่เป็นข้อ ๆ มีดังนี้

๑. ช่วยทำให้คนได้มีการตระหนักถึงคุณค่าความสามารถและพลังศักยภาพของตนเอง
๒. ช่วยทำให้คนคิดและมีการตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องไปพึ่งพาสายภายนอกหรือบุคคลอื่น ในบางสิ่งที่ไม่จำเป็น
๓. ช่วยให้ผู้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขได้ด้วยตนเอง รู้ข้อดี ข้อด้อย และข้อจำกัด หรือข้อที่ตนบกพร่อง สามารถใช้ทรัพยากรในสิ่งที่มีคุณค่าให้ได้รับประโยชน์อย่างสูงสุดได้
๔. ช่วยทำให้เป็นตัวของตัวเองในทางความคิด เช่น ในการใช้สติปัญญาและการแสดงทัศนะในการมองปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นตัวของตัวเอง
๕. ช่วยทำให้ตัวบุคคลหรือชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยไม่ต้องยึดหรือมุ่งพึ่งพาระบบภายนอก

๖. ช่วยทำให้ตัวบุคคลที่มีการพึ่งพาตนเองได้ตื่นตัวในการมีสิทธิเสรีภาพของตนเอง สนใจในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

แนวทางการเสริมสร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเองนั้น เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ที่ได้รับทั้ง ๖ ประการนี้แล้ว ถือว่าเป็นประโยชน์มาก เพราะเป็นอานิสงส์ที่ส่งผลเมื่อตัวบุคคลได้รับหรือมีการฝึกฝนตนด้วยการพึ่งพาตนเอง เช่น กรณีการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นในชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หากจะพัฒนาสังคมชุมชนแม้กระทั่งกลุ่มของวัยรุ่นในชนบทเอง จำเป็นต้องมีการพัฒนาที่ตัวบุคคลก่อน

^{๓๕๗} อ่างใน บันทึกนี้เขียนที่ GotoKnow โดย นาย ร.อ.นพดล เหล่ากอ ใน ชุมชนเข้มแข็ง, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/32079> [สืบค้น ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

โดยยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อให้โอกาสแก่ตนเองได้รับการพัฒนาที่ดีและมีศักยภาพที่เป็นที่พึ่งพาตนเองได้และทำให้ผู้อื่นที่อยู่ในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ได้รับอานิสงส์นั้นด้วย จึงจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้สู่การพัฒนาการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ที่ยั่งยืนต่อไป

๒.๘.๑ การใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเอง

การใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองนั้น เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ต้องนำมาใช้ในการช่วยสนับสนุน เพื่อให้การพึ่งพาตนเองได้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม โดยที่นำมาปฏิบัติตามแล้วทำให้การดำเนินชีวิตในการเลี้ยงชีพเจริญก้าวหน้าได้ และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในหนังสือหลักพุทธธรรมของคนรุ่นใหม่ พระเทพเวทีได้กล่าวไว้ว่า

แม้ว่าจะมีพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงของมันอย่างเป็นกลาง ๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สารของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่มองตามสิ่งที่ตนอยากมีหรือไม่อยากมี จึงต้องเข้าใจในความจริงที่จะเป็นกลางได้ เมื่อเข้าใจในธรรมที่มีความเป็นกลางแล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงที่กว้างออกไป ครอบคลุมทั้งหมด และมีทัศนะเปิดกว้าง ให้หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นในทางจิต คือ จิตที่หลุดพ้นจากสิ่งที่บีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ จิตก็กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบาสบาย เป็นสุข และดำเนินปัญญา คือ หลุดพ้นด้วย รู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นจริงที่ล้วน ๆ บริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรงไม่ต้องรู้ผ่านใคร ๆ หรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป^{๓๕๘}

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแนะนำพุทธบริษัท ให้พึ่งพาหลักพุทธธรรม คือ อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของสัตว์ทั้งหลาย เพราะทำให้ผู้พึ่งนั้น สามารถพ้นทุกข์ได้จริง ไม่ต้องอาศัยวัตถุมหาเป็นเกราะกำบังความชั่วของตน หากคนทำความดี และเข้าใจในหลักอริยสัจ ๔ อย่างถูกต้องแล้วย่อมเป็นหนทางไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ ทั้งในปัจจุบันชาติ สัมปรายภพหมายถึงภพหน้าหมายความว่า การที่คนเราจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องเป็นคนรู้ความทุกข์ รู้สาเหตุของทุกข์ รู้หนทางพ้นทุกข์ และรู้วิธีการหรือหนทางดับทุกข์ได้ ด้วยตนเอง^{๓๕๙}

การใช้หลักพุทธธรรม นำมาช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองนั้น ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้ให้ทัศนะและความหมายของหลักธรรมในการสนับสนุนของการพึ่งพาตนเองไว้ว่า ธรรมของพระพุทธเจ้า ... หมายถึงคำสั่งสอนของพระองค์ เพราะเหตุนี้จึงได้แก่พระปริยัติโดยตรง ถ้าหากจะแปลคำว่า พุทธธรรม เป็นธรรมที่ทำให้เรากลายเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว คำว่า พุทธธรรมย่อมจะหมายถึงการปฏิบัติประเภทหนึ่ง^{๓๖๐}

^{๓๕๘} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **หลักพุทธธรรมของคนรุ่นใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๒๖๑.

^{๓๕๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๙-๒๐๕/๖ - ๗๓.

^{๓๖๐} พุทธทาสภิกขุ, **ชุมชนปาฐกถาชุดพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก, เอมี เทรตติ้ง, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

การปฏิบัติหน้าที่การงานทุกอย่างในการพึ่งพาตนเอง คือ การปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง และยิ่งน้อมนำเอาหลักธรรมไปช่วยเสริมสร้างและสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่การงานอีก ยิ่งทำให้งานนั้นๆ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไปตามความเหมาะสมและเหตุปัจจัยในการทำหน้าที่นั้น การทำงานถ้าหากมีปัจจัยบางอย่างมาช่วยเสริมสร้างในการสนับสนุน เช่น หลักธรรมเป็นต้น ย่อมทำให้บุคคลผู้นั้นได้มีแรงและกำลังใจในการทำงานอย่างมีความสุข

มันเกียรติ โกศลนิริตติวงศ์^{๓๖๑} ได้ให้ความหมายและกล่าวถึงการใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองว่า เป็นบรมสังฆะหรือความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอน เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมวลมนุษยชาติ และกล่าวว่าพุทธธรรมเป็นอกาลิก คือ ไม่ขึ้นต่อกาลเวลา ทนสมัยเสมอ เป็นประโยชน์ต่อคนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้น ไม่ว่าผู้ครองเรือนหรือผู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่ยังเกี่ยวข้องกับทางโลก ติดอยู่ในวัตถุที่เรียกว่าระดับโลกียะและยังเหมาะสมอย่างยิ่งแก่ผู้มุ่งสู่ความหลุดพ้นที่เรียกว่าระดับโลกุตระ โดยสละเรือนอบวช พุทธธรรมจึงมีคุณค่าสำหรับมนุษยชาติโดยถ้วนหน้า ตามระดับสติปัญญา ตามอรรถภาพของบุคคล ทำให้เกิดความสุข ความเจริญและความงอกงามในชีวิต

การใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติโดยตรง หากตัวบุคคลไม่น้อมนำไปปฏิบัติผลก็ย่อมไม่เกิดขึ้นเช่นกัน และการพึ่งพาตนเอง เพื่อให้ไปรอดตลอดถึงฝั่งและทำให้หน้าที่การงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น หลักพุทธธรรมจึงจำเป็นในการนำมาช่วยเสริมสร้างในการสนับสนุน เพื่อให้จิตใจมีสมาธิในการทำงาน ทำให้เกิดกำลังใจและได้ความเพียรในการมุ่ง เพื่อให้ประโยชน์นั้นสำเร็จทั้งในประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและสามารถพัฒนาต่อไปให้สำเร็จไปถึงประโยชน์ที่สูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ฉะนั้น การพึ่งพาตนเองในเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ จะต้องน้อมนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการใช้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมตามงาน หรือหน้าที่ ๆ ตนกำลังทำอยู่ เช่น การใช้สมาธิในการประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง การระบายสีลงพื้นผ้า หรือแม้กระทั่งการวางน้ำหนักรมมือในขณะที่ระบายสีจะหนักหรือเบาอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพาตนเองและตนเองต้องลงมือในการปฏิบัติตรง เมื่อมีการปฏิบัติจริงทำจริงการพัฒนาตนจึงจะได้ผลและการใช้หลักพุทธธรรมย่อมทำให้เจริญก้าวหน้าทั้งจิตใจและหน้าที่การงาน อันนำวัยรุ่นชนบทไปสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้อย่างมีความสุข เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๓๖๒} ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรมไว้หลายประเด็น ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

๑. คำสอนที่เป็นกลาง ลักษณะปฏิบัติก็ย่อมเป็นสายกลางไม่เอนเอียงในสิ่งที่สุดโต่งทั้ง ๒ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านความคิดหรือด้านปฏิบัติตนก็ตาม เห็นถึงความสำคัญด้านจิตใจ และด้านร่างกายที่มีความสัมพันธ์กันไม่อาจแยกออกจากกันได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เป็น มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางหรือข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง ที่มีความพอดีและทักษะเกี่ยวกับ สัจธรรมที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร หลักคำสอนดังกล่าวนี้ สามารถสร้างประโยชน์อย่างพอเหมาะพอดี ในการพึ่งพาตนเองแบบพุทธได้

^{๓๖๑} มันเกียรติ โกศลนิริตติวงศ์, **ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษาพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๓๖๒} ดูรายละเอียดเพิ่มใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

๒. พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากลแห่งหลักความจริงนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ในความเป็นธรรมตาของสรรพชีวิต ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตา กรุณาอย่าง เป็นสากล ชาวพุทธต้องมีเมตตาและกรุณาธรรมต่อสรรพสัตว์ ไม่เลือกชั้นวรรณะ โดยต่างมุ่งเน้นไปที่ ธรรมเพื่อนำมาบูรณาการปฏิบัติ เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจสร้างความรักและความเมตตา ให้เกิดขึ้นใน จิตสำนึกและพึ่งพาตนเองได้ โดยมีธรรมเป็นสิ่งช่วยเสริมในการเกลาจิต

๓. ความสำคัญของพุทธธรรมอยู่ที่สาระ และรูปแบบของธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของ พุทธศาสนา ที่มีควบคู่กัน ธรรมเป็นหลักความจริง คือกฎของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาสามารถ ปฏิบัติเข้าถึงได้ ส่วนวินัย คือ กฎเกณฑ์กติกาของข้อบังคับ ที่มีการบัญญัติไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติติดสันดาน นำมาบูรณาการให้พฤติกรรมกระทำทางกายและวาจา เป็นไปในทางที่ถูกต้อง จิตใจเจริญอยู่เย็นเป็นสุข พึ่งพาตนเองได้ เป็นประโยชน์ทางด้านการใช้ชีวิตที่มี วินัย เป็นต้น

๔. พระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรม ที่ยึดการกระทำไม่ให้มีการถือชั้นวรรณะด้วยชาติ กำเนิด เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน สำรวมจิตของตนเป็นสำคัญ รู้จักพึ่งพาตนเอง ไม่ฝาก ชีวิตไว้กับโชคชะตา กรรมสอนคู่กับความเพียร และบุคคลที่มีความเพียร ย่อมนำมาซึ่งความสำเร็จ

๕. พุทธธรรม สอนให้มองความจริงตามที่มันเป็นในทุกแง่มุมตามธรรมที่เป็นจริง ไม่ว่า ธรรมนั้นจะดี ชั่ว หรือไม่ดีไม่ชั่วก็ตาม แต่ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างสำรวมสังวรจิต ไม่คิดเบียดเบียน ทั้งธรรมชาติภายในและธรรมชาติภายนอก เพื่อเป็นที่พึ่งพิงของจิตและพึ่งพาตนเองอยู่กับธรรมชาติได้ อย่างอิสระปลอดภัย เพราะรู้ความจริงในการแยกแยะมมธรรมได้อย่างครบถ้วน และนำมาบูรณาการ ปรับพฤติกรรม จิตสำนึกของวัยรุ่นชนบทให้มีความอ่อนโยนสอดคล้องตามพุทธธรรมที่ดี เพื่อเป็นไป ในทางพึ่งพาตนเองสู่ความเจริญทางด้านจิตวิญญาณนั้นได้ถูกต้องถูกทาง

๖. หลักการสำคัญทางพุทธศาสนา คือ มุ่งความมีอิสรภาพทางจิต หมายถึง ความไม่ข้อง เกี่ยวกับกิเลสทั้งหลาย ด้วยการพึ่งพาตนเองจากกระทำที่สั่งสมมีความเพียรพยายามกำจัดกิเลสอย่าง บากบั่น กระทั่งจิตมีอิสรภาพจิตหลุดพ้นได้ กระทั่งจิตมีอิสรภาพหลุดพ้นได้ หลักพุทธธรรมใน พระพุทธศาสนาสอนนำมาสร้างประโยชน์ให้กับตน เพื่อให้การงานสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๗. พระพุทธศาสนา ยกย่องตัวปัญญาว่าเป็นเลิศ จึงเป็นศาสนาแห่งปัญญา และปัญญามี อยู่ ๓ ชั้น คือ ชั้นหยาบ ชั้นละเอียดและชั้นประณีต การสร้างปัญญาเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อจิตใจนั้น เป็นเรื่องสำคัญ เช่น การเสริมสร้างปัญญามาตั้งแต่ชั้นศีล สมาธิ ไปจนถึงขั้นปัญญาจากหยาบไปสู่ ละเอียด เพราะเป็นแนวทางในการได้ประโยชน์เป็นระดับความคิดที่อยู่ภายในที่ควรแก่การงานรู้ธรรม ที่ลึกซึ้งได้ จึงเรียกได้ว่า บุคคลที่มีปัญญาสามารถพึ่งพาตนเองได้ แม้บัณฑิตยังต้องสรรเสริญว่า เป็น แสงสว่างอันเสมอด้วยปัญญาไม่มี

๘. พระพุทธศาสนาสอนหลักอนัตตา ประกาศความจริงของสิ่งทั้งหลายตามสภาวะธรรมที่ มีอยู่ในโลก เพื่อให้คนทั้งหลายได้ศึกษาความจริงในตนเองว่า แท้ที่จริงแล้วไม่มีอะไรเลย ศึกษาให้เกิด ปัญญาเห็นว่า สิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมตาของมัน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับ ให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่สร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเองได้ โดยเพียง ให้ความสำคัญในการพิจารณาตัวตนบ่อย ๆ จะเป็นประโยชน์ช่วยให้เกิดปัญญากับตนเองได้ นำตน

ไปสู่ความเป็นผู้รู้และมีปัญญา มีทักษะในการทำงาน อย่างไม่เป็นทุกข์ หากสิ่งที่ทำไม่ได้ตั้งใจ หรือ ได้มาก็ไม่ดีใจมากจนเกินไป เป็นต้น

๙. การมองโลกและสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกัน เป็นไปตามกฎแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้นเอง

๑๐. ให้ความสำคัญต่อศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ว่า ประเสริฐได้ เมื่อได้รับการพัฒนาฝึกฝน ที่ดีแล้ว จึงเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด หมายถึงพฤติกรรมและจิตใจประเสริฐด้วยธรรม

๑๑. ให้ความสำคัญต่อการศึกษามาเป็นสาระในการดำเนินชีวิต เช่น ศึกษาเกี่ยวกับหลัก ไตรสิกขา อันเป็นแนวทางเพื่อสร้างประโยชน์ในการพึ่งพาตนเอง ตามหลักพุทธธรรม กระทั่งบรรลุ จุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาได้

๑๒. ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยภายใน มีโยนิโสมนสิการ คิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้งด้วยปัญญา และภายนอก ได้แก่กัลยาณมิตรดี มีครูที่ดี บุคคลใกล้ชิดแนะนำที่ถูกต้อง เป็น ตัวอย่างที่ดีในการให้การศึกษาเรียนรู้ ให้สติปัญญา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้ เป็นต้น

๑๓. สอนให้ไม่ประมาท ตื่นรู้ในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ด้วยความไม่ประมาทในธรรม ทั้งหลาย โดยมีธรรมและมีตนเป็นที่พึ่งทุกลมหายใจ

๑๔. สอนให้เผชิญกับความทุกข์ และยอมรับสภาพแห่งความจริง โดยทำจิตใจของตนให้เป็นสุข ด้วยการมองดูทุกข์นั้นตามความเป็นจริงและรู้เท่าทัน จึงทำให้ มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มี ปัญญา แม้ถูกทุกข์บีบคั้นก็ตามแต่จิตย่อมไม่ทุกข์ไปตาม

๑๕. มุ่งเพื่อประโยชน์ ๓ ประการ อย่างสมบูรณ์ คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์สูงสุด สรุปลแล้ว การใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองนั้น มิใช่ได้ ประโยชน์แต่เฉพาะตนเท่านั้น เมื่อทำประโยชน์ตนสมบูรณ์แล้ว สามารถทำประโยชน์สาธารณะด้วยการช่วยเหลือสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคำสอนหรือวัตถุต่าง ๆ ก็ตาม และอาศัยหลักพุทธธรรมพัฒนาตน เพื่อให้ได้ถึงประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนาก็สามารถทำได้ เพราะอาศัยหลักพุทธธรรมช่วย สนับสนุนในการพึ่งพาตนเอง

สรุปได้ว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ต้องใช้หลักพุทธ ธรรมช่วยสนับสนุนในการพึ่งพาตนเองนี้ มีความเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติโดยตรง หากตัวบุคคลไม่น้อม นำไปปฏิบัติผลก็ย่อมไม่เกิดขึ้นเช่นกัน และการพึ่งพาตนเองเพื่อให้ปลอดตลอดถึงฝั่งและทำให้หน้าที่ การงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น หลักพุทธธรรมจึงมีจำเป็นอย่างยิ่งในการนำมาช่วยเสริมสร้างในการ สนับสนุน เพื่อให้จิตใจมีศีล สมาธิและปัญญาในการทำงาน ทำให้เกิดกำลังใจและได้มีความเพียรใน การมุ่งมั่น เพื่อให้ประโยชน์นั้นสำเร็จทั้งในประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและสามารถพัฒนาต่อไปให้ สำเร็จไปถึงประโยชน์ที่สูงสุดในพระพุทธศาสนาและในประเทศไทยก็ได้ ฉะนั้น การพึ่งพาตนเองในเชิง พุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ จะต้องน้อมนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับ ศาสตร์สมัยใหม่มาใช้ให้สอดคล้องและเหมาะสมตามงาน หรือหน้าที่ที่ตนกำลังทำอยู่

บทที่ ๓

กิจกรรมการพึ่งพาตนเองตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

การวิจัยในบทนี้ ได้ศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด บริบทของการจัดการเรียนการสอน กระบวนการในการพึ่งพาตนเอง การปฏิบัติการตามโครงการ และการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ การอภิปรายผลของการปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาของวัยรุ่น ทฤษฎี และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะได้อธิบายเนื้อหาไปตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ การปฏิบัติการโครงการ

การปฏิบัติโครงการเป็นกิจกรรมหรือแผนงานที่วางแผนและนำไปปฏิบัติซึ่งมีลักษณะชัดเจนทั้งจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด เป็นการปฏิบัติไปตามวัตถุประสงค์ระยะเวลาและงบประมาณที่กำหนดไว้ เป็นการวางแผนจัดทำอย่างมีระบบ และในงานวิจัยนี้ มีการทำกิจกรรมร่วมกันของเด็กนักเรียนวัยรุ่นชนบทในโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคมที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยการปฏิบัติตามโครงการ ดังนี้

๓.๑.๑ การปฏิบัติการในการพึ่งพาตนเอง

๑. **หลักการและเหตุผล** ด้วยโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยาได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมชุมนุมเลือก กิจกรรมจิตสาธารณะประโยชน์และกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ การพัฒนาในการพึ่งพาตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข จึงมุ่งให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมั่นคง และได้เล็งเห็นถึงการสร้างคน สร้างงาน สร้างอาชีพ และการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ด้วยการฝึกทักษะการสร้างชิ้นงานศิลปะ ด้วยเทคนิคการลงรักปิดทองที่ผู้เรียนสามารถยึดเป็นอาชีพหรือหารายได้พิเศษได้ ทั้งนี้การทำภาพลงรักปิดทองนั้น ถือเป็นเทคนิคหนึ่งในงานช่างสิบหมู่ ที่เป็นศิลปะชั้นสูงอันทรงคุณค่า ถ้าวางไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติไทย และด้วยเทคนิคนี้ จะนำไปสู่การสร้างสรรคงานศิลปะชั้นสูงที่สวยงาม คงไว้ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมไทยอันดีงามและทรงคุณค่าสามารถสืบสานถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชนรุ่นหลังต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม งานกิจกรรมนักเรียน จึงได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน “โครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง” ขึ้นเพื่อถ่ายทอดและพัฒนาศักยภาพความรู้ให้กับผู้เรียนตามความสามารถของผู้เรียนด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยียุคไทยแลนด์ ๔.๐ และส่งเสริมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม อันล้ำค่าของชาติไทย

๒. ด้านของผลผลิต

ด้านผลผลิต (Outputs) ๑) เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งในงานช่างสิบหมู่ และเป็นการปฏิบัติการที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ๒) เพื่อให้นักเรียนสร้างงานศิลปะด้วยเทคนิคการลงรักปิดทอง ๓) เพื่อให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้ไปประกอบเป็นอาชีพหารายได้ระหว่างเรียน ๔) เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้กับนักเรียน ๕) เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติไทย

ด้านผลลัพธ์ (Outcomes)

๑) นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งในงานช่างสิบหมู่

๒) นักเรียนสามารถสร้างงานศิลปะด้วยเทคนิคการลงรักปิดทอง

๓) นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบเป็นอาชีพหารายได้ระหว่างเรียน

๔) นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำชิ้นงาน

๕) นักเรียนเห็นคุณค่าและร่วมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติ

๓. เป้าหมาย

เชิงปริมาณ

นักเรียนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๗ คน

เชิงคุณภาพ

นักเรียนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคมมีความรู้ความเข้าใจในงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ สามารถสร้างชิ้นงานด้วยเทคนิคการปิดทองได้

๔. ตารางที่ ๑ งบประมาณ

รายการ	ราคา/บาท	หมายเหตุ
กรอบรูปพร้อมกระจกใส	๙๐๐	
ทิชชู	๕๐	
ฟูก้น	๒๐๐	
ปากกาหมึกซึม	๒๐๐	
สีน้ำ	๑๐๐	
สติ๊กเกอร์	๗๕	
ทองคำเปลว	๑,๕๐๐	
ปากกาเขียนแบบ	๑,๔๐๐	
ปิโตรเลียม เจลลี่ (วาสลีน)	๗๕	
รวมจำนวนเงินตัวเลข	๔,๕๐๐	
รวมจำนวนเงินตัวอักษร	สี่พันห้าร้อยบาทถ้วน	

ระยะเวลาดำเนินงาน ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึง ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นายประจักษ์ ปัญญา ครูชำนาญการพิเศษ (ค.ศ. ๓) โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม
จังหวัดพะเยา

ที่ปรึกษาโครงการ

ว่าที่ร้อยตรีญาณบดินทร์ อินตะชะ ผู้อำนวยการโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งในงานช่างสิบหมู่ด้วยเทคนิคการปิดทอง ๒) นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบเป็นอาชีพหรือหารายได้ระหว่างเรียน ๓) เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรมและเทคโนโลยีให้กับนักเรียน ๔) เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติไทย

ความรู้เกี่ยวกับภาพลัทธิปิดทอง

งานช่างลัทธิปิดทองคำเปลว หรือ อย่างที่คนส่วนมากเรียกสั้นๆ ว่า “ลัทธิปิดทอง” คือ กระบวนการตกแต่งผิวภายนอก ของศิลปวัตถุ หรือ องค์ประกอบสำหรับงานสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ด้วยการลัทธิ หรือ ทายางลัทธิ แล้วปิดด้วยทองคำเปลวทับ ทำให้ผิวของศิลปวัตถุ หรือ องค์ประกอบสำหรับงานสถาปัตยกรรมบางสิ่ง เป็นสีทองคำเหลืองอร่าม และ เป็นมันวาวเหมือนหนึ่งว่าทำด้วยทองคำ อันเป็นความเชื่อโดยชนนิยมในสังคมไทยมาแต่โบราณกาล งานช่างลัทธิปิดทองคำเปลว ได้ทำการที่เป็นงานปิดทองเป็น ๔ ลักษณะงานด้วยกัน คือ

๑. งานลัทธิปิดทองทึบ
๒. งานลัทธิปิดทองล่องชาด
๓. งานลัทธิปิดทองร่องกระจก
๔. งานลัทธิปิดทองลายฉลุ

งานลัทธิปิดทองประดับกระจก

งานลัทธิปิดทอง เริ่มสมัยทวารวดีพบว่ามีเอาทองมาทำเครื่องทรงเครื่องประดับซึ่งพบหลักฐานที่ถ้ำเขาวง จังหวัดเพชรบุรีเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี จะเห็นรอยปิดทองที่พระองค์และที่ฐานชุกชี ส่วนสมัยสุโขทัยนั้นมีหลักฐานมีการปิดทองบนลวดลายสลักไม้ ซึ่งมีอยู่ที่เจดีย์ พระพุทธรูป ชุ่มพระปรางค์ งานปิดทองและงานประดับกระจก สังกัดอยู่ในส่วนของงานช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร งานปิดทองเป็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง จัดเป็นช่างศิลป์ประเภทหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในหมู่ช่างรัก ประกอบด้วย ช่างลัทธิ ช่างปิดทอง ช่างประดับกระจก และช่างมุก โดยได้รับอิทธิพลมาจากและแบบอย่างมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งนิยมประดับกระจกสีขึ้นเล็ก ๆ ลงบนเสื้อผ้าอาภรณ์หลักฐานที่เด่นชัด คือสมัยอยุธยานิยมประดับกระจกเป็นของสวยงามประกอบงานที่ประณีตศิลป์ต่างๆและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

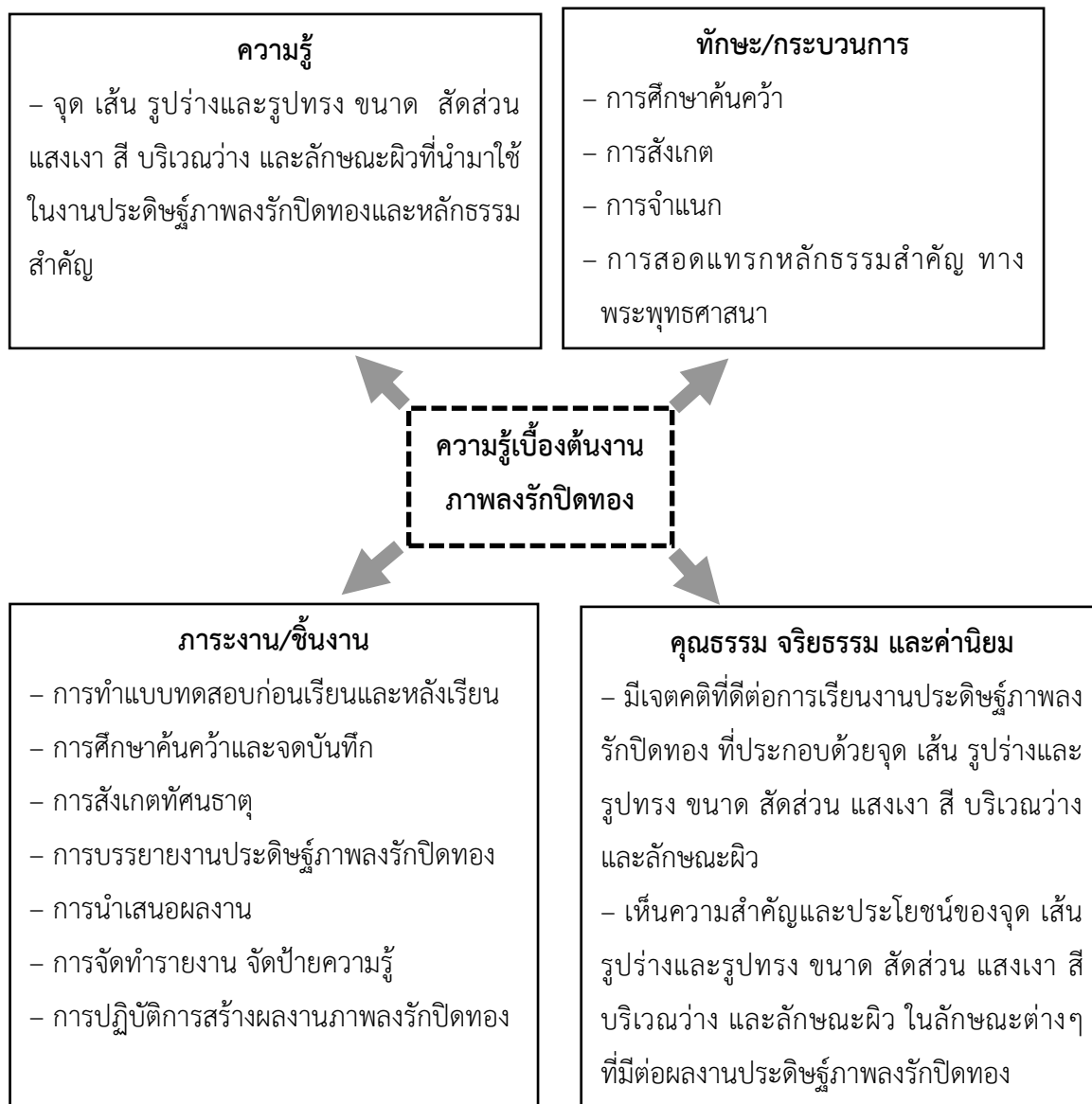
งานลัทธิปิดทองประดับกระจกเป็นงานที่ต้องทำตามหลังหรือเป็นงานประกอบขั้นสุดท้ายต่อจากงานปั้น งานแกะสลัก หรือตกแต่งส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมของไทย เนื่องจากกระจกเป็นวัสดุทนแดดทนฝน เป็นส่วนสำคัญในการตกแต่งประดับประดาเพื่อเพิ่มความสวยงามให้ชิ้นงานดูสวยงาม ด้วยสีสันของลวดลายของกระจกที่ช่างได้ประจงตกแต่งขึ้น ซึ่งต้องใช้เวลา

ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ผนวกกับความคิดสร้างสรรค์ที่สามารถออกแบบลวดลายให้ประสานสัมพันธ์ซึ่งเกิด จากความงามของสีผิวกระจกเอง และประกายแสงที่เปล่งออกมาคล้ายอัญมณี เมื่อได้รับแสงสว่างส่องกระทบ เช่น ช่อฟ้า ใบระกา คุหา หางหงส์ หน้าบัน ฐานพระ ธรรมาสน์ เพื่อความสวยงามประการหนึ่งและอีกประการหนึ่ง เพื่อเป็นการรักษาเนื้อไม้ โดยคุณสมบัติของยางรักที่ช่างจะต้องลงรักถึงสามครั้งก่อนที่จะปิดทอง และประดับกระจก ในอดีตการปิดทองรวมกับการประดับกระจก เรียกว่า ปิดทองล่องกระจก ซึ่งเป็นการพัฒนางานศิลปกรรม ซึ่งเดิมมีคำว่า ล่องชาด คือ ลงชาด หมายถึง การทาชาดลงระหว่างสิ่งที่ทาทองแล้ว และคำว่า ปิดทองล่องชาด คือ ศิลปกรรมที่นำทองมาปิดที่ลาย ซึ่งพันทาด้วยชาดดังนั้นปิดทองล่องกระจกคือปิดกระจกที่ปูนหรือไม้ส่วนล่องปิดทองแทนการทาชาด

งานประดับกระจกสามารถเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะฐานพระประธานในอุโบสถบางวัด เช่น พระวิหารหลวงวัดมหาธาตุวรวิหาร ฐานพระประธานในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร หรือตามหน้าบันอุโบสถ ช่อฟ้า ใบระกา ธรรมาสน์ คันทวย และฐานชุกชีพระพุทธรูป เป็นต้น ข้อสังเกต การประดับกระจกในที่สูง เช่น ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มักไม่ต้องคำนึงถึงความประณีตมากนัก เพียงแต่ประดับให้เรียบร้อยเต็มพื้นที่ เพราะเมื่อติดตั้งในที่สูงจะมองเป็นเนื้อเดียวกันไม่เห็นรอยต่อเชื่อม หรือรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ถ้าเป็นงานที่อยู่ในระดับสายตา ช่างจะต้องใช้ความประณีตในการประดับกระจกเป็นอย่างมาก

งานช่างปิดทองเป็นงานประเพณีศิลปกรรมในการตกแต่งส่วนประกอบของงานศิลปกรรมไทย ให้ดูว่างานศิลปะนั้นๆ เป็นทองคำสุกปลั่งเหลืองอร่าม เนื่องจากเป็นความเชื่อ เป็นความนิยมตามแบบฉบับของไทยและของชาวเอเชียหลายเชื้อชาติมาแต่โบราณ งานลงรักปิดทองในประเทศไทยจะมีมาตั้งแต่ไทยได้รับพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ดังมีหลักฐานปรากฏว่ามีช่างลงรักปิดทองมาแต่สมัยสุโขทัย และสืบทอดต่อเนื่องมา แม้ในปัจจุบันก็ยังนิยมอยู่ไม่เสื่อมคลาย งานช่างปิดทองนั้นเป็นงานที่คู่กับงานช่างรักมาโดยตลอดและงานช่างประดับกระจกก็เป็นงานช่างรักประเภทหนึ่งมาแต่โบราณภายหลังได้รับการจัดเป็นงานประณีตศิลป์อีกแขนงหนึ่ง เนื่องด้วยเป็นงานตกแต่งสิ่งอุปโภคหรือครุภัณฑ์ต่าง ๆ ให้เกิดความงามเพิ่มเติมสมบูรณ์ด้วยศิลปะ ลักษณะบนผิวภายนอกของสิ่งนั้นๆ โดยการประดับด้วยกระจกสีต่าง ๆ ฝีมือฉฉาว ซึ่งได้รับการตัดแบ่งและแต่งเป็นชั้นเล็กชั้นน้อยติดต่อกันเป็นลวดลายหลากหลายแบบด้วยกัน

ผังมโนทัศน์ที่ ๒ เป้าหมายการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เวลา ๑๘ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ฐานประติสฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทาง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ จุด	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เส้น	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ รูปร่างและรูปทรง	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ ขนาด สัดส่วน	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ แสงเงา	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗ สี	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ บริเวณว่าง	๒ ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙ ลักษณะผิว	๒ ชั่วโมง
รวม	๑๘ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาเวลา ๒ ชั่วโมง หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประติสฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สาระสำคัญ

การนำหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการทำงานการประพฤติปฏิบัติตน ซึ่งพระธรรมหรือคำสั่งสอน องค์ประกอบที่ถือว่าเป็นแก่นของศาสนา คือ หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ สามารถจำแนกออกเป็น ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์) ธรรมที่ควรละ (สมุทัย) ธรรมที่ควรบรรล (นิโรธ) และธรรมที่ควรเจริญ (มรรค) การฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้ง จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนเห็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานของการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม (ชั้น ม. ๓) มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา และหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีความศรัทธาที่ถูกต้อง โดยยึดมั่นและถือปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตัวชี้วัด ข้อที่ ๖. อธิบายสังฆคุณ รวมถึงข้อธรรมอันสำคัญในกรอบของอริยสัจทั้ง ๔ หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถืออยู่ตามความพึงพอใจ

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายข้อธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกรอบอริยสัจ ๔ ได้ถูกต้อง (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประติสฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

ได้ (P)

๔. ตารางที่ ๒ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถาม และการแสดงความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัด และประเมินผลการ เรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบ กิจกรรมและ ป้ายความรู้ ๔. จากการตรวจ แบบทดสอบก่อนและ หลังเรียนจำนวน ๒๐ ข้อ	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดี ต่อการเรียนเกี่ยวกับหลักธรรม สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ใน การปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่าง ถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติ กิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การประเมินทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน
 ระดับคุณภาพ ๔ ได้คะแนน ๓๒ – ๔๐ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๓ ได้คะแนน ๒๔ – ๓๐ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๒ ได้คะแนน ๒๐ – ๒๔ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๑ ได้คะแนน ๐ – ๑๘ คะแนน
- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงาน
อยู่ในระดับพอใช้)
- เกณฑ์ประสิทธิภาพในการเรียนการสอน นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีคุณภาพตามเกณฑ์ประเมินผลอยู่ในระดับ ๒

๕. สาระการเรียนรู้ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในงาน
ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๓ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนาสมรรถนะในการสร้างสรรค์งาน
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมขั้นตอนการสอน ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ

ในการเรียนรู้หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำงาน ส่วนประกอบตามที่กำหนด
 ๒. แจกข้อควรระวัง
 ๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
 ๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต
- ขั้นลงมือปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้คาบที่ ๑ (เวลา ๑ ชั่วโมง)

๑. ครูให้นักเรียนดูภาพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ภาพประกอบการศึกษาวันอาสาฬหบูชา)

๒. ครูสุ่มถามนักเรียน ๒-๓ คน ว่าเมื่อนักเรียนดูภาพนี้แล้วนักเรียนพูดอะไรก็ได้ตามความคิดเห็นนักเรียนเกี่ยวกับภาพนี้ ๑ - ๒ ประโยค

๓. ครูสรุปคำพูดของนักเรียนและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

๔. ครูแจ้งสาระการเรียนรู้ และตัวชี้วัดในการเรียนรู้ ข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔

๕. ครูให้นักเรียนทำข้อสอบก่อนเรียนเรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๒๐ ข้อ

๖. ครูแจกใบความรู้เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้นักเรียนไปศึกษามาล่วงหน้าจาก เว็บไซต์ www.thumpin.ac.th เพื่อเตรียมตัวเรียนในคาบที่ ๒

กิจกรรมการเรียนรู้คาบที่ ๒ (เวลา ๑ ชั่วโมง)

๑. ครูแจ้งผลการทดสอบก่อนเรียนให้นักเรียนได้ทราบและชี้แจงให้นักเรียนทราบว่าคะแนนที่ได้รับเป็นเพียงการทดสอบความรู้พื้นฐานในการเรียนเรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔ เท่านั้น

๒. ครูทบทวนสาระการเรียนรู้ และตัวชี้วัดในการเรียนรู้ เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. ครูทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔ และอธิบายประกอบการซักถามให้นักเรียนเข้าใจเรื่องกรอบของอริยสัจ ๔ และข้อธรรมสำคัญในกรอบ อริยสัจ ๔

๔. ครูชี้แจงกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕. ครูชี้แจงให้นักเรียนได้ทราบเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา จากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสำหรับครู (power point) จำนวน ๕ ชุด ดังนี้

ชุดที่ ๑ ธรรมที่ควรรู้ หรือทุกข์ ประกอบด้วยข้อธรรม ชั้น ๕

ชุดที่ ๒ ธรรมที่ควรละ หรือสมุทัย ประกอบด้วยข้อธรรม วัฏฏะ ๓

ชุดที่ ๓ ธรรมที่ควรรู้ หรือนิโรธ ประกอบด้วยข้อธรรม อตถะ ๓

ชุดที่ ๔ ธรรมที่ควรเจริญ (๑) บรรจุเนื้อหาหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ปัญญา ๓ และสัปปุริสธรรม ๗

ชุดที่ ๕ ธรรมที่ควรเจริญ (๒) บรรจุเนื้อหาหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุบาสกธรรม ๗ และมงคล ๓๘

๖. ครูแบ่งนักเรียนเป็น ๕ กลุ่มแล้วตัวแทนจับสลาก ๕ ใบและรับใบความรู้เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาแต่ละ ๑ ชุด แล้วนำเสนอบทสรุปสาระสำคัญของเนื้อหาจากใบความรู้แต่ละชุด และให้เพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ ซักถามปัญหา ข้อสงสัย และอภิปรายร่วมกัน

๗. นักเรียนนำใบความรู้แต่ละชุดมาจัดป้ายความรู้ติดไว้หน้าชั้นเรียนเพื่อใช้ประกอบการเรียนรู้ต่อไป (ครูแจกอุปกรณ์สำหรับจัดป้ายความรู้ให้นักเรียน เช่น กระดาษโปสเตอร์ กาวลาเท็กซ์ กระดาษกาวสองหน้า กระดาษสี กรรไกร ปากกาเคมี เป็นต้น)

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน

๒. สอบถามความพึงพอใจต่อผลงาน เขียนรายงานสรุป

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

– นักเรียนศึกษาหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่วัด บ้าน โรงเรียน แล้วจดบันทึก แล้วนำเสนอผลงานให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

– นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของศิลปินที่สนใจ จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่อการทำงานของเขายังไร

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

นักเรียนฝึกสร้างสรรค์นำหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ใช้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม

หลักธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ธรรมะสำหรับผู้ปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงาน คือ ผู้ที่ถูกมอบหมายให้ทำงานจากผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงานทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยกันทุกคน ดังนั้น ชุติธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คือ อิทธิบาท ๔ ซึ่งหมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จ โดยหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย

๑. ฉันทะ : ความพอใจ หมายถึง ความรักงาน - พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือ ศรัทธาในงานที่ทำอยู่ จะต้องพอใจที่จะทำและมีความสุขที่ได้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย

๒. วิริยะ : ความพากเพียร หมายถึง ขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้ง หมั่นฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓. จิตตะ : ความเอาใจใส่รับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ หรือ สมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึง มีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง

๔. วิมังสา : ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง การพิจารณาพิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงานผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึง การมีความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จ/ผลสัมฤทธิ์ของงาน

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงาน
๕. ใบความรู้ แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๖. สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสำหรับครู (power point) เรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัดเรื่องหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๘. ภาพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ภาพประกอบการศึกษาวันอาสาฬหบูชา)
๙. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ จุด เวลา ๒ ชั่วโมง หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สารสำคัญ การนำจุดมาใช้ในการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้น

บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ ควรมีแนวความคิดสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่อกานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) ควรบรรยายตามจุดประสงค์ ในเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของจุดในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)

๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)

๓. สร้างสรรค์จุดด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง ได้ (P)

๔. ตารางที่ ๔ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัดและประเมินผลงานโดยการสอบถามความรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ๑๐ ข้อ	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนเกี่ยวกับจุดในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของจุดในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์ อย่างถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การประเมินทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน
 ระดับคุณภาพ ๔ ได้คะแนน ๑๘ – ๒๐ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๓ ได้คะแนน ๑๔ – ๑๖ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๒ ได้คะแนน ๑๐ – ๑๒ คะแนน
 ระดับคุณภาพ ๑ ได้คะแนน ๐ – ๘ คะแนน
- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)
- เกณฑ์ประสิทธิภาพในการเรียนการสอน นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีคุณภาพตามเกณฑ์ประเมินผลอยู่ในระดับ ๒

๕. สารการเรียนรู้ จุดกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๕ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกจุดในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและการวิเคราะห์จุดในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการจิ้ม สร้างสรรค์จุดในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานภาพลงรักปิดทอง และชื่อศิลปิน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมขั้นตอนการสอน ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา
๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
๒. แจกข้อควรระวัง
๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)
๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟูกันตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์
๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. อภิปรายและประเมินผลงาน รายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาจุดในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองของศิลปินที่ชื่นชอบ จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของจุดว่ามีความสำคัญต่องานภาพลงรักปิดทองอย่างไรบ้าง

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

- ให้นักเรียนใช้จุดในลักษณะต่าง ๆ วาดภาพระบายสีตามความคิดจินตนาการสร้างสรรค์อิสระ
- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องจุดในลักษณะต่าง ๆ ว่าสามารถให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันในการถ่ายทอดลงในผลงานงานภาพลงรักปิดทอง

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรม ชุดที่ ๑ ธรรมที่ควรรู้ หรือทุกข์ ประกอบด้วยข้อธรรมชั้น ๕

ธรรมที่ควรรู้ ประกอบด้วยหลักธรรม ชั้น ๕ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ชั้น ๕ หรือเบญจขันธ์ หมายถึงองค์ประกอบของชีวิต ๕ อย่าง เรียกว่า ชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๑.๑ รูป หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นร่างกาย เรียกว่า รูปขันธ์ เกิดจากการรวมกันของธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ ดิน (กระดูก เนื้อหนัง เส้นผม) น้ำ (น้ำเลือด น้ำเหลือง ของเหลวต่าง ๆ) ลม (ลมหายใจเข้าและออก) และไฟ (อุณหภูมิความร้อนในร่างกาย) รวมกันเป็นรูป มองเห็นและสัมผัสได้

๑.๒ เวทนา หมายถึง ความรู้สึก มี ๓ อย่าง เรียกว่า เวทนาขันธ์ คือ ความรู้สึกสุขหรือสุขเวทนา (สุขกายและสุขใจ) ความรู้สึกทุกข์หรือทุกข์เวทนา (ทุกข์กายและทุกข์ใจ) หรือความรู้สึกเฉย ๆ เป็นกลางหรืออุเบกขาเวทนา

๑.๓ สัญญา หมายถึง ส่วนที่เป็นความจำได้หมายรู้ เรียกว่า สัญญาขันธ์ คือ จำสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น จำรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

๑.๔ สังขาร หมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งจิต ทำให้จิตคิดดี คิดชั่ว หรือคิดเป็นกลาง

๑.๕. วิญญาณ หมายถึง การรับรู้ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจ เรียกว่า วิญญาณขันธ์ได้แก่ การรับรู้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองที่แสดงจุดในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงจุดในลักษณะต่าง ๆ

๕. ใบกิจกรรม

๖. สื่อการเรียนรู้

๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด

๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปีนวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เส้น เวลา ๒ ชั่วโมง สาระที่ ๑ ทศนศิลป์ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สาระสำคัญ การนำเส้นมาใช้ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี

บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ ควรมีการวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ และถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) บรรยายจุดประสงค์ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของเส้นในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์เส้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๖ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบกิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนเกี่ยวกับเส้นในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของเส้นในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่างถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ สืบกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๗ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกเส้นในลักษณะต่างๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์เส้นในลักษณะต่างๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการขีด เขียน ลาก สร้างสรรค์เส้นในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและชื่อศิลปิน

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมขั้นตอนการสอน ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
 ๒. แจกข้อควรระวัง
 ๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
 ๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต
- ##### ขั้นลงมือปฏิบัติ
๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
 ๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)

๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)

๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลีนลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลีนแล้วเชี่ยแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาเส้นจากผลงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่สนใจ ว่ามีการนำเส้นมาใช้ในผลงานอย่างไร จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของเส้นว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

- ให้นักเรียนใช้เส้นในลักษณะต่าง ๆ วาดภาพระบายสีตามความคิดจินตนาการสร้างสรรค์อิสระ
- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องเส้นในลักษณะต่าง ๆ ว่าสามารถให้ความรู้สึที่แตกต่างกันในการถ่ายทอดลงในผลงานทัศนศิลป์อย่างไรบ้าง
- ทัศนศึกษาเพื่อวาดภาพตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในชุมชนโดยสร้างสรรค์ผลงานด้วยการใช้เส้นในลักษณะต่าง ๆ แสดงระยะใกล้ ไกล หรือตื้น ลึก ตามสัดส่วนที่ถูกต้อง ให้ผลงานสวยงาม แล้วนำผลงานมาจัดแสดงให้เพื่อน ๆ ชม

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรม ชุดที่ ๒ ธรรมที่ควรละ หรือสมุทัย ประกอบด้วย ข้อธรรมวินัยะ ๓

ธรรมที่ควรละ คือ เหตุแห่งทุกข์มี วัฏฏะ ๓ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. วัฏฏะ ๓ คำว่า วัฏฏะ หมายถึง การวนเวียน การหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยอำนาจของกิเลส กรรม และวิบาก ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยกัน ๓ ประการ คือ

๑.๑ กิเลสวัฏฏะ หมายถึง ต้นเหตุที่ผลักดันให้เกิดกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ประกอบด้วย ความไม่รู้จริง (อวิชชา) ความอยาก (ตัณหา) และความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน)

๑.๒ กรรมวัฏฏะ หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ที่เกิดจากอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลายทั้งทางด้านดีและไม่ดี ซึ่งแสดงออกได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ

๑.๓ วิบากวัฏฏะ หมายถึง ผลแห่งการกระทำทั้งหลาย และเป็นเหตุที่ทำให้เกิดกิเลสต่อไป

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงเส้นในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงเส้นในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ รูปร่างและรูปทรง เวลา ๒ ชั่วโมง สาระที่ ๑ ทักษะศิลป์ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สาระสำคัญ การนำรูปร่างและรูปทรงมาใช้ในการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดในการสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ของตนเองได้ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ในการวิเคราะห์ วิพากษ์และวิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ นำไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนรู้ ความคิดต่อยอดศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) บรรยายจุดประสงค์ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทาง

ทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของรูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์รูปร่างและรูปทรงด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๘ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความ ความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการ วัดและประเมินผลการ เรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบ กิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อ การเรียนรู้เกี่ยวกับรูปร่างและ รูปทรงในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ใน การปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของ รูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่าง ถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติ กิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ รูปร่างและรูปทรงกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๙ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกรูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์รูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษาฯ	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษาฯ	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการสร้างสรรค์รูปร่างและรูปทรงในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพฯ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานภาพลงรักปิดทอง

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมขั้นตอนการสอน ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ

ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)

๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
๒. แจกข้อควรระวัง
๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการงานประดิษฐ์ภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)
๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้พู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว

แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษารูปร่างและรูปทรงจากผลงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่สนใจ ว่ามีการนำรูปร่างและรูปทรงมาใช้ในผลงานอย่างไรบ้าง จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของรูปร่างและรูปทรงว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

- ให้นักเรียนใช้รูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ วาดภาพระบายสีตามความคิดจินตนาการสร้างสรรค์อิสระ
- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องรูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ ว่าสามารถให้ความรู้สึกและอารมณ์ที่แตกต่างกันในการถ่ายทอดลงในผลงานทัศนศิลป์อย่างไร

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรมชุดที่ ๓ ธรรมที่ควรรู้ ประกอบด้วยข้อธรรม อตถะ ๓ **ธรรมที่ควรบรรลุ** หรือนิโรธ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง สภาพหรือสภาวะที่ทุกข์หมดไป ไม่มีทุกข์ ธรรมที่สามารถดับทุกข์ได้ ประกอบด้วยข้อธรรม อตถะ ๓^๑ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. อตถะ ๓ หรืออรรถ แปลว่า ประโยชน์ หรือผลที่มุ่งหมาย มี ๓ ประการ คือ

๑.๑ ทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ในโลกนี้ ที่คนทั่วไปปรารถนาจะได้รับ ได้แก่ ๑) มีความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัปปา) เช่น ขยันศึกษาเล่าเรียน ขยันทำงาน ประกอบอาชีพสุจริต ๒) รู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาโดยชอบธรรมและด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บออมไว้ใช้ในยามที่จำเป็น (อารักขสัปปา) ๓) คบคนดี มีเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตตา)

^๑ อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

๔) ความเป็นอยู่สมควรแก่ฐานะ (สมชีวิตา) รู้จักจับจ่ายใช้สอยเท่าที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัดอดออม

๑.๒ สัมปรายิภักตะ หมายถึง ประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ในภพหน้า ได้แก่ ๑) มีศรัทธา (สัทธาสัมปทา) เช่น ศรัทธาในพระรัตนตรัย ซาบซึ้งในบุญกุศลและความดี ๒) มีศีล (ศีลสัมปทา) คือ มีความประพฤติที่ดีงาม ทั้งทางกาย วาจา และใจ ๓) มีความเสียสละ (จาคสัมปทา) คือ มีความสุขมาจากการได้เสียสละ ได้ทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม ๔) มีปัญญา (ปัญญาสัมปทา) คือมีความสุข ความสบายใจจากการทำความดีรู้จักบาป-บุญ คุณ-โทษ

๑.๓ ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพานหรือการหลุดพ้น การบรรลุธรรมในข้อนี้ คือการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา (มรรคมีองค์ ๘) ประโยชน์ควรปฏิบัติในอรรถะอีกอย่าง คือ ๑) อัตตัตถะ หรือ ประโยชน์ของตนเองที่จะได้รับ ๒) ปรัตถะ หรือ ประโยชน์ของผู้อื่นที่จะได้รับ ๓) อุภยัตถะ หรือประโยชน์ที่จะได้รับทั้งสองฝ่าย

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงรูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงรูปร่างและรูปทรงในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ ขนาด สัดส่วน เวลา ๒ ชั่วโมง สาระที่ ๑ ทักษะศิลป์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สาระสำคัญ การนำขนาด สัดส่วนมาใช้ในการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี

บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ในผลงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) บรรยายจุดประสงค์ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของขนาด สัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์ขนาด สัดส่วนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๑๐ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความ ความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการ วัดและประเมินผลการ เรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบ กิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อ การเรียนรู้เกี่ยวกับขนาด สัดส่วน ในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ใน การปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของ ขนาด สัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่าง ถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติ กิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ ขนาด สัดส่วนกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๑๑ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกขนาด สัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์ขนาด สัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการสร้างสรรค์ขนาด สัดส่วนในงานประดิษฐ์ ภาพลวงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานทัศนศิลป์และชื่อศิลปิน

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมขั้นตอนการสอน ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลวงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
๒. แจกข้อควรระวัง
๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้ นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่างๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)
๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้

จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้ว จะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำ ติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาขนาด สัดส่วนจากผลงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่สนใจ ว่ามีการนำขนาด สัดส่วนมาใช้ในผลงานอย่างไร จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครู และเพื่อนๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของขนาด สัดส่วนว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องขนาด สัดส่วนในลักษณะต่างๆ โดยการสังเกตว่าสามารถให้ความรู้สึกและอารมณ์ที่แตกต่างกันอย่างไรในผลงานทัศนศิลป์ที่สนใจ

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรมชุดที่ ๔ ธรรมที่ควรเจริญ (๑) บรรจุนี้อหาหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘

ธรรมที่ควรเจริญ หมายถึง หนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ ประกอบด้วยข้อธรรม มรรคมีองค์ ๘ มีรายละเอียดดังนี้

๑. มรรคมีองค์ ๘ หรือที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) แปลว่า ทางปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มี ๘ ประการ ดังนี้

๑.๑ สัมมาทิฐิ หรือ ความเห็นชอบ ได้แก่ การมีความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี คือ มีความเห็น หรือ ความเข้าใจในอริยสัจ ๔

๑.๒ สัมมาสังกัปปะ หรือ ความดำริชอบ คือ คิดถูกต้อง คิดในทางที่ดี ไม่คิดโลภอยากได้ของเขา ไม่คิดพยายามไม่คิดเบียดเบียน ดังนั้น สัมมาสังกัปปะ จึงได้แก่ ความคิดในทางที่ถูกที่ควร

๑.๓ สัมมาวาจา หรือ เจรจาชอบ คือ พูดดีหรือมีวจีสุจริตได้แก่ พูดคำสัตย์ ไม่พูดจาส่อเสียด ยุยง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ดังนั้น สัมมาวาจา จึงได้แก่งดเว้นการพูดจาที่ไม่ถูกไม่ควร

๑.๔ สัมมากัมมันตะ หรือ กระทำชอบ คือ ประพฤติดีหรือมีกายสุจริตได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินในกาม

๑.๕ สัมมาวายามะ หรือ พยายามชอบ คือ พยายามสำรวมตนมิให้ทำความชั่ว พยายามละความชั่วที่เกิดขึ้น พยายามทำในสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น พยายามรักษาความดีที่มีในตนให้ดำรงอยู่ตลอดไป ได้แก่ การประกอบความเพียร ๔ ประการ คือ เพียรระวังไม่ให้เกิดความชั่ว เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างความดีให้เกิดขึ้น และเพียรรักษาความดีที่มีอยู่ไม่ให้เสื่อม

๑.๖ สัมมาอาชีวะ หรือ เลี้ยงชีพชอบ คือ การเว้นจากมิถิลาชีพ ประกอบแต่อาชีพสุจริต ไม่ผิดศีลธรรม เช่น ไม่คดโกง ไม่ค้าขายมนุษย์และสิ่งเสพติด ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริต ด้วยการงดเว้นอาชีพที่ผิดศีลธรรม

๑.๗ สัมมาสติ หรือ ระลึกชอบ คือ มีสติ รู้สึกตัว พิจารณาและรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ได้แก่ การตั้งสติพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๑.๘ สัมมาสมาธิ หรือ ตั้งจิตมั่นชอบ คือ ใช้สมาธิในทางที่ถูกต้อง ตั้งใจกระทำในสิ่งที่ดีงาม ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กวัดแกว่งไปตามสิ่งยั่วเย้าใดๆ ได้แก่ การมีจิตใจแน่วแน่ มั่นคงในอารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงขนาดและสัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงขนาดและสัดส่วนในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ แสงเงา เวลา ๒ ชั่วโมง สาระที่ ๑ ทศนศิลป์ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. **สาระสำคัญ** การนำแสงเงามาใช้ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
๒. **สัมพันธ์กับสาระ** มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ ในการวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ แล้วควรถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) 8;บรรยายจุดประสงค์ในเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ ของกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของแสงเงาในลักษณะต่างๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์แสงเงาด้วยวิธีการต่างๆ ในงานภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๑๒ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบกิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนเกี่ยวกับแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่างถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ แสงเงากับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๑๓ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์แสงเงาในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการสร้างสรรค์แสงเงาในงานประดิษฐ์ ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานภาพลงรักปิดทอง

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นตอนการสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นสอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
แจ้งข้อควรระวัง
๒. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๓. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้ นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการทาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน(หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)
๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้

จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

- นักเรียนศึกษาลักษณะของแสงเงา ที่ปรากฏบนสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะพื้นผิวต่างๆ เช่น มันวาว ขรุขระ นุ่มนวล เป็นต้น แล้วจดบันทึกและวาดภาพประกอบลักษณะแสงเงาที่ปรากฏบนลักษณะพื้นผิวต่าง ๆ และนำเสนอผลงานให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง
- นักเรียนศึกษาค้นคว้าแสงเงาในผลงานภาพลงรักปิดทองประเภทต่าง ๆ ของศิลปินที่ชื่นชอบว่าศิลปินได้นำแสงเงามาใช้ในผลงานอย่างไรบ้าง จัดทำเป็นรายงานพร้อมกับภาพประกอบ แล้วนำเสนอผลงานให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ ตามความสนใจให้เกิดระยะและความเหมือนจริง

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรม ชุดที่ ๔ ธรรมที่ควรเจริญ (๑) สัปปริสธรรม ๗

๑. สัปปริสธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมสำหรับคนดี หรือคุณธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี มี ๗ ประการ ได้แก่ อัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) อตถัญญตา (รู้จักผล) อัตตัญญตา (รู้จักตน) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) กาลัญญตา (รู้จักกาล) ปุริสญญตา (รู้จักชุมชน) และปุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล)

๑.๑ อัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุผล คือ รู้หลักความจริง รู้จักเหตุ รู้ว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมาจากเหตุ

๑.๒ อตถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล คือ เมื่อพิจารณาเหตุแล้ว สามารถรู้ผลแห่งเหตุนั้นได้ว่า กระทำสิ่งนั้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร และรู้จักมุ่งหมายของการกระทำต่างๆ ว่าทำไปเพื่ออะไร

๑.๓ อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ ความรู้ว่าตนเป็นใคร มีฐานะภาวะกำลัง ความรู้ ความสามารถอย่างไร จะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรให้เหมาะสม รู้จักแก้ไขและปรับปรุงต่อไป

๑.๔ มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดี ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นกลาง ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป

๑.๕ กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้เวลาอันเหมาะสม ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และเวลาไหนไม่ควรทำอะไร แล้วทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา และให้เหมาะสม

๑.๖ บุริสัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชนหรือประชุมชน คือ รู้จักเทศะหรือสถานที่ รู้ว่าสถานที่ไหนควรปฏิบัติตนเช่นใด และสถานที่ไหนไม่ควรปฏิบัติตนเช่นใด หรือรู้ว่าเข้าไปในกลุ่มชนใด ควรพูดหรือปฏิบัติตนต่อกลุ่มชนนั้นอย่างไร

๑.๗ ปุคคลัญญูตา หรือปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลทั้งนิสัย ความรู้ ความสามารถ รู้ว่าคนไหนเป็นคนดี รู้ว่าควรคบหาหรือไม่ รู้ว่าควรยกย่อง หรือตำหนิ

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงแสงเงาในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗ สี่ เวลา ๒ ชั่วโมง สารที่ ๑ ทศนศิลป์ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สารสำคัญ การนำสีมาใช้ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และมีความคิดสร้างสรรค์ ในการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ เพื่อถ่ายทอดความรู้ และความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) ควรบรรยายจุดประสงค์ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ให้ครอบคลุมเนื้อหา โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) ทำการวิเคราะห์ในการเลือกวัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของสีในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์สีด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๑๔ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบกิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนเกี่ยวกับสีในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของสีในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่างถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ สืบกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๑๕ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกสีในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์สีในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อในการสร้างสรรค์สีในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวาส วัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานทัศนศิลป์และชื่อศิลปิน

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นตอนการสอน

ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ

๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)

๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นตอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด

๒. แจกข้อควรระวัง

๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ

๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ

๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอบรูปมาแกะเอากระจกนำเอาไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)

๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)

๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องหาวาสสีลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว

แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ เช่น จากเปลือกผลไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เป็นต้น โดยทดลองนำมาระบายสีสร้างสรรค์ตามอารมณ์และความรู้สึก แล้วนำมาเสนอให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของสีว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาการใช้สีจากผลงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่สนใจว่ามีการนำสีมาใช้ในผลงานทัศนศิลป์อย่างไร จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของสีว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

- ให้นักเรียนใช้สีประเภทต่างๆ นำมาผสมผสานสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสีตามความคิดจินตนาการสร้างสรรค์อิสระ

- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องสีในลักษณะต่าง ๆ ว่าให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันในการถ่ายทอดลงในผลงานทัศนศิลป์อย่างไร

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรม ชุดที่ ๕ ธรรมที่ควรเจริญ (๒) บรรจุเนื้อหาหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

๑. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือการทำความดี หรือวิธีการทำความดีในพระพุทธศาสนา มี ๑๐ วิธี ได้แก่

- ๑.๑ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน
- ๑.๒ สීමัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี

- ๑.๓ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
- ๑.๔ อปายนามัย บุญสำเร็จด้วยการประพาสที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
- ๑.๕ เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจการงานต่าง ๆ
- ๑.๖ ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา หรือทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
- ๑.๗ ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา หรือทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
- ๑.๘ ฌัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม หรือทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
- ๑.๙ ฌัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม หรือทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
- ๑.๑๐ ทิฏฐุชุกัมม บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงสีในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงสีในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปีนวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ บริเวณว่าง เวลา ๒ ชั่วโมง สารที่ ๑ ทักษะศิลป์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. สารสำคัญ การนำบริเวณว่างมาใช้ในการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๒. สัมพันธ์กับสาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ และควรวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) ควรบรรยายจุดประสงค์ ในเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) แล้ววิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการ

แสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) ควรใช้ทักษะในการเลือกเทคนิคใช้วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูง
ขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผล
ตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของบริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์บริเวณว่างด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๑๖ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถาม และการแสดงความ คิดเห็น ๒. จากการตรวจการ วัดและประเมินผลการ เรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบ กิจกรรม	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดีต่อ การเรียนรู้เกี่ยวกับบริเวณว่างใน ลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ใน การปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของ บริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่าง ถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติ กิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงาน
อยู่ในระดับพอใช้)

๕. สาระการเรียนรู้ บริเวณว่างกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๑๗ ต่อ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกบริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์บริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อมือในการสร้างสรรค์บริเวณว่างในงานประดิษฐ์ ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานทัศนศิลป์และชื่อศิลปิน

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นตอนการสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา

๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นสอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
๒. แจกข้อควรระวัง
๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอรูปมาแกะเอากระจกนำไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน(หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)
๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้ฟู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเขียนแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้

จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้ว จะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ

– นักเรียนศึกษาลักษณะบริเวณว่างของสิ่งของที่อยู่รอบตัว และสิ่งก่อสร้างต่างๆ แล้วจดบันทึกเพื่อจำแนกบริเวณว่างลักษณะต่าง ๆ โดยการเก็บตัวอย่างจากการวาดภาพประกอบ แล้วนำเสนอผลงานให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

– นักเรียนศึกษาค้นคว้าบริเวณว่างในผลงานทัศนศิลป์ประเภทผลงานจิตรกรรม ผลงานประติมากรรม ผลงานภาพพิมพ์ จัดทำเป็นรายงาน และนำเสนอให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม

นักเรียนสร้างสรรค์บริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ ตามความสนใจ เป็นผลงานวาดภาพระบายสี ผลงานประติมากรรม ผลงานภาพพิมพ์ เป็นต้น

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

– ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรมชุดที่ ๕ ธรรมที่ควรเจริญ (๒) บรรจุเนื้อหาหลักธรรม อุบาสกธรรม ๗

๑. **อุบาสกธรรม ๗** หมายถึง ธรรมหรือหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสกหรือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ชาวพุทธทั่ว ๆ ไป หลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสกหรือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ชาวพุทธทั่ว ๆ ไป มี ๗ ประการ ได้แก่

๑.๑ หมั่นไปวัด การไปวัดนอกจากจะเป็นการเอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้พบปะสนทนารธรรมกับพระสงฆ์ ได้ทำบุญตามแนวทางบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่อประกอบกิจทางพระพุทธศาสนา

๑.๒ หมั่นฟังธรรม เป็นการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ แสวงหาหลักความจริงและสิ่งดีงามให้แก่ชีวิต การฟังธรรมเป็นการพัฒนาปัญญาตามแนวทาง “สุตมยปัญญา” หรือปัญญาที่เกิดจากการฟัง

๑.๓ รักษาศีล ด้วยการฝึกตนเองให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ดำรงตนอยู่ในกรอบจรรยาบรรณ ได้ทำบุญตามแนวทางบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

๑.๔ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์เสมอกัน พระภิกษุ สามเณรเป็นผู้ที่สละเพศฆราวาสและฐานะทางสังคมเข้ามาสู่พระธรรมวินัย การปฏิบัติต่อพระสงฆ์จึงควรปฏิบัติให้เสมอภาคกัน ไม่แบ่งชั้นวรรณะ หรือยึดถือตามยศถาบรรดาศักดิ์ พุทธศาสนิกชนพึงเคารพกราบไหว้และอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔

๑.๕ มีจิตเป็นกุศลในการฟังธรรม ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ คือ ไม่ลบหลู่หรือคอยเพ่งโทษจับผิด

๑.๖ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา เช่น การไปหาเจ้าพ่อเจ้าแม่ การทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น

๑.๗ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการเอาใจใส่ทำนุบำรุงและปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา เช่น ช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมคำสอน สงเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณร หรืออุปถัมภ์บำรุงวัดวาอารามต่าง ๆ เมื่อพระพุทธศาสนามีภัยคุกคาม ช่วยกันปกป้องคุ้มครอง เป็นต้น

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงบริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงบริเวณว่างในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙ ลักษณะผิว เวลา ๑ ชั่วโมง หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. **สาระสำคัญ** การนำลักษณะผิวมาใช้ในการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
๒. **สัมพันธ์กับสาระ** มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ของงานทัศนศิลป์ได้ตามจินตนาการของตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าของงานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) ควรบรรยายจุดประสงค์ในเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ ศัพท์ทางทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์มีการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียงและบรรยายผลตอบรับของสังคม

๓. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายความหมายของลักษณะผิวในลักษณะต่าง ๆ ได้ (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์ลักษณะผิวด้วยวิธีการต่าง ๆ ในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้ (P)

๔. ตารางที่ ๑๘ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙

ด้านความรู้ (K)	ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม (A)	ด้านทักษะ/กระบวนการ (P)
๑. สังเกตจากการถามและการแสดงความ ความคิดเห็น ๒. จากการตรวจการวัด และประเมินผลการ เรียนรู้ประจำหน่วย ๓. จากการตรวจใบ กิจกรรม ๔. จากการตรวจแบบ ประเมินผลงานหลังเรียน	๑. สังเกตจากการมีเจตคติที่ดี ต่อการเรียนเกี่ยวกับลักษณะ ผิวในลักษณะต่าง ๆ ๒. สังเกตจากความซื่อสัตย์ใน การปฏิบัติกิจกรรม ๓. สังเกตจากความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๑. สังเกตจากการจำแนกลักษณะของ ลักษณะผิวในลักษณะต่างๆ ๒. สังเกตจากการใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่าง ถูกต้องและประหยัด ๓. สังเกตจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติกิจกรรม ๔. สังเกตจากความตั้งใจและการปฏิบัติ กิจกรรมตามขั้นตอน ๕. สังเกตจากการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- เกณฑ์การผ่านมีคะแนนร้อยละ ๖๐ หรือ มีคุณภาพระดับ ๒ ขึ้นไป (มีผลงานอยู่ในระดับพอใช้)

๕. สารการเรียนรู้ ลักษณะผิวกับงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

๖. ตารางที่ ๑๙ แนวทางบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙

ภาษาไทย	การอ่าน การเขียน การสรุป การบันทึกข้อมูล และการบรรยาย
คณิตศาสตร์	การจำแนกลักษณะผิวในลักษณะต่าง ๆ
วิทยาศาสตร์	การสังเกตและวิเคราะห์ลักษณะผิวในลักษณะต่าง ๆ
สังคมศึกษา	การปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่และการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม
สุขศึกษา	การพัฒนากล้ามเนื้อในการสร้างสรรค์ลักษณะผิวในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
การงานอาชีพ	การจัดเตรียมและดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์
ภาษาต่างประเทศ	การอ่าน การเขียนชื่อผลงานทัศนศิลป์และชื่อศิลปิน

๗. กระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นตอนการสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูและนักเรียนร่วมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิ
๒. บอกความหมาย ความสำคัญ และศึกษาใบความรู้ที่ให้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะสาขางานช่างสิบหมู่ (ภาพลงรักปิดทอง)
๓. แนะนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หน้าที่สำคัญ ลักษณะเฉพาะ เกร็ดความรู้ที่ควรทราบ การเก็บดูแลรักษา
๔. ครูแจ้งกำหนดภาระหน้าที่ของนักเรียน

ขั้นสอน

๑. มอบหมายชิ้นงาน บอกขั้นตอนการทำ ส่วนประกอบ วาดลายตามที่กำหนด
๒. แจกข้อควรระวัง
๓. นัดหมายเป็นระยะและทำงานนอกเวลา ติดตามขั้นตอนการทำ
๔. ครูคอยชี้แนะแก้ไข เพื่อให้นักเรียนทุกคนก่อเกิดชิ้นงานที่สวยงามและประณีต

ขั้นลงมือปฏิบัติ

๑. ส่วนขั้นตอนการทำงานจะเริ่มจากการหาลายในการทำภาพปิดทอง หาได้จากอินเทอร์เน็ต หนังสือลายไทยต่าง ๆ หรือการวาดลวดลายขึ้นมาเองตามจินตนาการ
๒. หลังจากได้แบบแล้วนำกรอรูปมาแกะเอากระจกนำไปล้างทำความสะอาด แล้วเช็ดกระจกให้แห้ง นำลายที่จะลอกมาวางไว้ใต้กระจกติดด้วยเทปใสเพื่อไม่ให้ภาพเคลื่อน ใช้ปากกา FABER CASTELL (S) สำหรับเขียนแผ่น CD/DVD เขียนลวดลายบนกระจก (ตากแดดให้ลายบนกระจกแห้ง)
๓. หลังจากลอกลายลงบนกระจกเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการถมดำ โดยลงหมึกจีน (หรือสีน้ำ) ให้ทั่วบริเวณพื้นที่ว่างของภาพเหลือไว้เฉพาะบริเวณที่ต้องการจะปิดแผ่นทองคำเปลว (ตากแดดให้หมึกบนกระจกแห้ง)

๔. ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการปิดแผ่นทองคำเปลวลงบนชิ้นงาน โดยการที่เราจะต้องทาวาสลินลงบนบริเวณที่จะติดแผ่นทองคำเปลว ใช้พู่กันแตะแผ่นทองคำเปลว แล้วนำไปวางไว้บริเวณที่ทาวาสลินแล้วเชี่ยแผ่นทองคำเปลวให้เรียบ เสร็จแล้วทิ้งไว้ให้แห้งขั้นตอนนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่เช่นนั้นจะทำให้แผ่นทองคำเปลวขาดหรือมีรอยยับมาก และจะทำให้ชิ้นงานไม่สมบูรณ์

๕. ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดงาน หลังจากชิ้นงานแห้งสนิทแล้วจะทำการเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายนำภาพที่ได้เข้ากรอบรูปที่เตรียมมา โดยติดกระดาษสีดำติดทับชิ้นงานด้านที่ทำการปิดทอง แล้วติดเทปกาวให้ทั่วบริเวณที่เป็นรอยต่อของภาพก่อนนำเข้ากรอบรูป จากนั้นเช็ดทำความสะอาดเป็นอันเสร็จผลงานการปิดทองแบบประยุกต์

ขั้นสรุป

๑. ให้นักเรียนนำเสนอผลงานเพื่อวิจารณ์ร่วมกัน
๒. ประเมินความพึงพอใจเขียนรายงานสรุป
๓. นักเรียนบอกชื่อและประวัติของชิ้นงาน

๘. กิจกรรมเสนอแนะ

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มสนใจพิเศษ
 - นักเรียนศึกษาลักษณะผิวที่มีอยู่ภายในบ้านโรงเรียน แล้วจดบันทึกลักษณะผิว โดยการเก็บตัวอย่างจากการใช้กระดาษวางทับบนลักษณะผิวแล้วใช้ดินสอถูแล้วนำเสนอผลงานให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง
 - นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๕ คน ศึกษาการใช้ลักษณะผิวจากผลงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่สนใจ นำลักษณะผิวมาใช้ในผลงานอย่างไร จัดทำเป็นรายงาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง โดยครูสนทนาซักถามเสริมเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของลักษณะผิว ว่ามีความสำคัญและคุณค่าต่องานทัศนศิลป์อย่างไร
๒. กิจกรรมสำหรับฝึกทักษะเพิ่มเติม
 - นักเรียนฝึกสร้างสรรค์ลักษณะผิวในลักษณะต่าง ๆ โดยใช้พื้นผิวจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เช่น ลักษณะผิวรองเท้า ลักษณะผิวโต๊ะไม้ ลักษณะผิวกำแพงปูน เป็นต้น โดยสร้างสรรค์เป็นผลงานทัศนศิลป์เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าลักษณะผิวของสิ่งต่าง ๆ นั้นสามารถให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน

๙. กิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา)

- ให้นักเรียนศึกษาหลักธรรมชุดที่ ๕ ธรรมที่ควรเจริญ (๒) บรรจุเนื้อหาหลักธรรมมงคล ๓๘ คือ สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีแต่ความโชคดี ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักปฏิบัติที่นำความสุขและความเจริญมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ หลักปฏิบัติที่นำความสุขและความเจริญมาให้แก่ผู้ปฏิบัติมี ๓๘ ประการ ในชั้นนี้กำหนดให้ศึกษาเพียง ๑ เรื่อง คือ มงคลที่ ๘ มีศิลปวิทยา

๑. มงคลที่ ๘ มีศิลปวิทยา (ศิลปญา - มีศิลปวิทยา ชำนาญในวิชาชีพของตน) หมายถึง วิชาความรู้หรือวิทยาการสำหรับประกอบอาชีพในการเลี้ยงชีวิต และเป็นอาชีพสุจริต วิชาความรู้แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑.๑ วิชาสามัญ เป็นความรู้ทั่วไปในทางโลก เป็นความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสังคม

๑.๒ วิชาชีพ เป็นความรู้เพื่อประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เพื่อให้มีความชำนาญเฉพาะด้านในการประกอบอาชีพ จัดเป็นวิชาทางโลก

๑.๓ วิชาชีวิต เป็นความรู้ในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา

๑๐. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต
๓. ตัวอย่างภาพผลงานงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงพื้นผิวในลักษณะต่าง ๆ
๔. วัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพลงรักปิดทองที่แสดงพื้นผิวในลักษณะต่าง ๆ
๕. ใบกิจกรรม
๖. สื่อการเรียนรู้
๗. หนังสือเรียน และหนังสือแบบฝึกหัด
๘. www.thumpin.ac.th (โรงเรียนถ้ำพินวิทยาคม จังหวัดพะเยา)

ใบความรู้ ประวัติความเป็นมาของการลงรักปิดทอง

การลงรักปิดทองเป็นงานประณีตศิลป์ของไทยจัดอยู่ในงานช่างสิบหมู่ มีวิวัฒนาการตั้งแต่สมัยอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เป็นช่วงศิลปะรายลดน้ำลงรักปิดทองถือว่าเจริญรุ่งเรืองที่สุด และได้รับการยกย่องว่าเป็นฝีมือชั้นบรมครูต่อมาช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓-๔ เป็นช่วงที่ศิลปะมีการแพร่หลายและเฟื่องฟูมากที่สุดการลงรักปิดทองเป็นศิลปะที่ต่อเนื่องจากการลงเส้นแต่งลายเป็นการนำทองคำเปลวมาตกแต่งให้ชิ้นงานมีความสวยงามสง่างามเพราะคนไทยในอดีตเชื่อว่าทองคำเป็นสิ่งที่มีความขลังก็คือนำทองคำมาดัดแปลงเป็นแผ่นเปลว เพื่อนำมาปิดหรือมาติดชิ้นงานให้ดูมีมูลค่ามาก

“ช่างสิบหมู่” ช่างสิบหมู่ไม่ได้หมายความว่า เป็นจำนวนสิบ แต่สิบตัวนี้เป็นภาษาบาลี ความเดิมเขียนว่า สิบปะ และเหลือ ป ตัวเดียว แล้วลดมาเป็น บ เป็นสิบ ช่างสิบปะตรงกับภาษาสันสกฤตแปลว่า “ศิลปะ” เพราะในภาษาสันสกฤต ศิลปะกับสิบปะในบาลีมีความหมายตรงกัน ช่างสิบหมู่จึงหมายถึง ช่างงานศิลปะ โดยในราชการของหลวงก็ต้องทำของใช้ในส่วนพระราชการ ส่วนพระ ส่วนราชสกุล และบริการแก่ศาสนา บริการแก่ประชาชนจึงต้องมีช่างไว้มากมายหลายประเภทช่างเหล่านี้ก็มาจากการรวบรวมคนที่มีความสามารถและฝีมือจากท้องถิ่นพื้นบ้านเอามาเป็นช่างหลวงรวมไว้ในหมู่ช่างในสมัยก่อนจะต้องเป็นทั้งผู้คิดและผู้ปฏิบัติด้วย จึงต้องเป็นคนที่มีความพรสวรรค์และ

จินตนาการที่ลึกซึ้งตลอดจนฝีมือที่ละเอียดประณีตบรรจง และที่สำคัญจะต้องมีใจรักในงานเป็นอย่างยิ่ง ช่างทั้งสิบหมื่นนี้จะเป็นช่างหลวง และทำงานสนองพระราชประสงค์ หรือพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน ช่างสิบหมู่ ประกอบด้วย

๑. **หมู่อ่างเขียน** ซึ่งเป็นงานแม่บทในกระบวนช่างทั้งหลาย เพราะไม่ว่าจะเป็นงานช่างใดก็ตาม จะต้องอาศัยการเขียน การวาดเป็นแบบก่อนเสมอ ช่างในหมื่นนี้จึงประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปิดทอง ช่างลงรัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างหุ่น และอื่น ๆ

๒. **หมู่อ่างแกะ** หรือที่ปัจจุบันเรียกว่า เป็นช่างแกะสลัก หมู่อ่างของช่างแกะ จะประกอบด้วย ช่างแกะตรา ช่างแกะลาย ช่างแกะพระ ช่างแกะภาพ ทั้งยังหมายรวมไปถึงช่างเงิน ช่างทอง และช่างเพชรพลอย อีกด้วย

๓. **หมู่อ่างหุ่น** “หุ่น” ในที่นี้หมายถึง “รูปร่าง” ช่างหุ่นจึงเป็นช่างที่ทำการสร้างให้เป็นตัว หรือเป็นรูปร่างขึ้นมา หมู่อ่างของช่างหุ่นจึงประกอบไปด้วย ช่างไม้ ช่างไม้สูง ช่างเลื่อย ช่างบากไม้ ช่างทำหุ่นรูปคน/รูปสัตว์/หัวโขน ช่างเขียน

๔. **หมู่อ่างปั้น** ช่างปั้นจะมีความสัมพันธ์กับช่างปูน ช่างหล่อเป็นอย่างมาก และผลงานช่างปั้น ก็มักจะออกมาในรูปของผลงานของช่างทั้ง ๒ หมู่อ่างปั้นจึงประกอบไปด้วยช่างขึ้นผึ้ง ช่างปูน ช่างขึ้นรูป และช่างหุ่น

๕. **หมู่อ่างปูน** ลักษณะงานของช่างปูนจะมีทั้งงานซ่อมและงานสร้าง ช่างปูนจะแบ่ง ออกเป็น พวกปูนก่อ พวกปูนฉาบ และพวกปูนปั้น ซึ่งพวกหลังสุดคือ พวกปูนปั้นนี้จะต้องมีความ

๓.๒ การอภิปรายผลของการปฏิบัติการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

อภิปรายผลของการปฏิบัติการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้นำเสนอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๖ ประเด็นดังนี้

๑. ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน นักเรียนที่เรียนจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามีคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียน ระหว่าง ๗ คะแนน ถึง ๑๑ คะแนน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ ถึงร้อยละ ๔๑.๖๗ และไม่มีนักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๒๕.๐๐

การวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนรายกลุ่ม ปรากฏผลว่า นักเรียนที่เรียนจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบก่อนเรียนคิดเป็นร้อยละ ๒๙.๐๐ มีคะแนนเฉลี่ยจากการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗๐ และมีความก้าวหน้าทางการเรียนคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖๐

๒. ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน นักเรียนกลุ่มทดลอง ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน มีระดับ

คุณภาพในระดับคุณภาพในระดับดีมาก จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ แต่ไม่มีนักเรียนที่ปรับปรุงหรือมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๕๐

๓. ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test) การทดสอบค่าที (t-test) ของการทดสอบหลังเรียน พบว่านักเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นได้ค่า t-test เท่ากับ ๓๐.๖๐

๔. ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียน ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพของกลุ่มทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในระดับมากที่สุด (= ๔.๗) นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลการประเมินผลงานด้านคุณภาพจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองกับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาส่วนมาก อยู่ในระดับดีมาก คะแนนเฉลี่ยที่ได้ร้อยละ ๘๐

๕. ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณของกลุ่มทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลอง ได้คะแนนจากการประเมินผลงานด้านปริมาณเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน มีระดับคุณภาพในระดับดีมาก จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ระดับดี จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ แต่ไม่มีนักเรียนที่ปรับปรุง หรือมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๕๐

๖. ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ในการสอนธรรมแก่อรุเวลกัสสปะ ผลสัมฤทธิ์มี ดังนี้

๑) ทำให้อรุเวลกัสสปะ ผู้มีความศรัทธาเชื่อมั่นในลัทธิบูชาไฟ และเป็นผู้มีทิฐิรุนแรง กล่าวติดตนเองว่าเป็นพระอรหันต์ เปลี่ยนใจเลิกการนับถือลัทธิบูชาไฟ หันมาเลื่อมใสในพระพุทธองค์

๒) ทำให้อรุเวลกัสสปะ ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา พร้อมกับชฎิลบริวารทั้งหมด ๕๐๐ คน และยังส่งผลให้ชฎิลพี่น้องอีก ๒ คน คือ นทีกัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ๓๐๐ คน และคยาภัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ๒๐๐ คน เลิกการนับถือลัทธิบูชาไฟ และทูลขออุปสมบท

๓) การเผยแผ่ธรรมะให้แก่ชฎิลสามพี่น้อง ส่งผลให้การเผยแผ่ศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็วเพราะชฎิลมีบริวารมาก

จากตัวอย่างผลสัมฤทธิ์การสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย การสอนด้วยพระองค์เอง การใช้เทคนิควิธีการ การใช้วัสดุอุปกรณ์ และการใช้โสตทัศนูปกรณ์ จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์ สอดคล้องกับจริตนิสัย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ ที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคล บางกรณีพระพุทธองค์ต้องใช้วิธีการบูรณาการหลาย ๆ วิธีการเข้าด้วยกัน นอกจากนั้นยังคำนึงถึงเวลา และสถานที่อันเหมาะสม จะเห็นได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมในพระพุทธศาสนาเมื่อวิเคราะห์จากกรณีตัวอย่างแล้วจะพบว่า บุคคลที่พระพุทธองค์ทรงโปรดสั่งสอนด้วยสื่อหลากหลายประเภทนั้น ได้รับผลสำเร็จจากการฟังเทศนาแตกต่างกันไป ตามแต่จริต ความรู้ ความสามารถและศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมีตั้งแต่ผลเบื้องต้นคือ ความเข้าใจในธรรมของพระพุทธองค์ และหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์ จนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด

๓.๓ สรุป

การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง ผู้วิจัยจะสรุปประเด็นหลักแห่งการบูรณาการ หลักเนื้อหาของการสอนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน โดยรวมทั้งหลักที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน หลักเกี่ยวกับตัวการสอน หลักการสอนใหญ่โดยทั่วไป รวมทั้งกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันเป็นสิ่งสำคัญในการนำไปปฏิบัติเพื่อพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยทำให้การบูรณาการในการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธสมบูรณ์มากขึ้น ดังนี้

๑. หลักบูรณาการจำเป็นต้องใช้หลักความพอดี ๕ อย่าง ในการพึ่งพาตนเอง เช่น ความพอดีทางจิตใจ ความพอดีทางสังคม ความพอดีทางทรัพยากรธรรมชาติ ความพอดีทางเทคโนโลยี และความพอดีทางเศรษฐกิจ หลักการทั้ง ๕ นี้ จะช่วยทำวัยรุ่นหรือคนทั่วไปลดความโลภได้ เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมโลก จิตใจมีความพอดีและพึ่งพาอาศัยทั้งตนเองรวมทั้งผู้อื่นอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุขด้วย หลักบูรณาการนี้ จิตใจจะพอดีต้องตั้งอยู่ในหลักธรรม ๕ ประการ อันเป็นสิ่งที่เป็นที่พึ่งให้กับตนเองและเอื้อเพื่อให้ผู้อื่นพึ่งได้ด้วย พระพุทธองค์ตรัสว่า การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นจิตพึงตั้งอยู่ในธรรมก่อน คือ แสดงธรรมไปตามลำดับ แสดงอรรถแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู แสดงธรรมไม่เพ่งอามิส แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น จะเห็นได้ว่า หลักแห่งการบูรณาการนี้ เป็นหลักความพอดีซึ่งสามารถพึ่งพาตนเองและทำให้ผู้อื่นพึ่งได้ด้วย

๒. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาในเรื่องที่สอนโดยย่อมี ๗ ประเด็น คือ สอนจากสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมไปสู่นามธรรมหรือจากง่ายไปหายาก สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกไปโดยลำดับ สอนด้วยของจริง สอนตรงตามเนื้อหา สอนมีเหตุผล สอนอย่างพอดีเท่าที่จำเป็น สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์ทั้งตนและสังคมโดยรวม นี่เป็นหลักของเนื้อหา

๓. หลักที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน ผู้สอนต้องตระหนักถึงผู้เรียน ๗ ประเด็นด้วยกัน คือ คำนึงถึงความเหมาะสมและความแตกต่าง ปรับไปตามความเหมาะสมกับตัวบุคคล คำนึงถึงความพร้อม สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง สอนโดยให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนรู้สึกมีบทบาทร่วมกัน เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์ รวมทั้งช่วยเหลือเอาใจใส่บุคคลที่ด้อยมีปัญหาย่างสุดความสามารถ นี่เป็นหลักที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๔. หลักเกี่ยวกับตัวการสอนมี ๔ ประเด็น เช่น สร้างความสนใจในการสอนนั้น สร้างบรรยากาศให้เพลิดเพลินไม่ตึงและไม่หย่อนเกินรวมทั้งให้เกียรติต่อผู้เรียน สอนมุ่งที่เนื้อหาให้เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นสำคัญ โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น สอนโดยตั้งใจให้ความสำคัญต่อผู้เรียน มีความเคารพในการสอนอย่างจริงจัง ใช้วาจาสุภาพนุ่มนวลชวนให้น่าฟังแล้วรู้สึกสบายใจ และเข้าใจง่าย นี่เป็นหลักเกี่ยวกับตัวการสอน

๕. หลักการสอนใหญ่โดยทั่วไป คือ สอนให้เห็นชัดแจ้ง สอนจงใจให้เห็นจริง สอนราวใจให้แกลัทธิ สอนขโลมใจแฉ่มขึ้นร้ายแรง เบิกบาน หลักการสอนเมื่อกล่าวไปแล้วมีหลายวิธีที่เป็นหลักใหญ่ เช่น หลักพระพุทธศาสนากล่าวว่า วิธีสอนแบบให้มีการสนทนาธรรมกัน วิธีสอนแบบการบรรยาย วิธีสอนแบบให้มีการถามตอบ วิธีสอนแบบการวางข้อฝึกหัดที่เรียกว่าพระวินัยนั่นเอง หลักและวิธีดังกล่าวเพื่อเป็นเครื่องฝึกพัฒนาตนให้มีที่พึ่งและพึ่งพาตนเองได้ แต่จะต้องอาศัยการปฏิบัติไปตามกระบวนการในการพัฒนาตนเองอีกเรียกว่า ไตรสิกขาด้วย

๖. กระบวนการในการพึ่งพาตนเองอันเป็นเครื่องฝึกพัฒนา กาย วาจา และใจนั้น กระบวนการสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ ไตรสิกขา ศีล เป็นเครื่องคุมความประพฤติทาง กาย และวาจา เพื่อให้ตนและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ สมาธิ เป็นการฝึกจิตให้มีคุณธรรม มีเมตตา กรุณา ทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ รู้สึกสดชื่นเบิกบานพึงพอใจ มีจิตใจเอื้อเฟื้อในตนและผู้อื่น อย่างเป็นสุข ปัญญา เป็นการพัฒนาฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เป็นคนมีเหตุผลรู้จักวิเคราะห์ แยกแยะข้อดีได้ บุคคลที่มีปัญญาย่อมทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทสิ่งแวดล้อม ใดๆก็ตาม ย่อมพึ่งตนเองโดยใช้ปัญญาปรับตัวได้อย่างเหมาะสม เช่น ดำเนินชีวิตอย่างสุจริต ได้ศึกษา มากหรือเปิดใจฟังคนอื่น รู้จักคบคนดี เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย รู้จักขวนขวายในกิจส่วนรวม เป็นผู้ใฝ่ใน ธรรม มีความเพียร มีความพอดี มีสติที่มั่นคง มีปัญญาอยู่เหนืออารมณ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการบูรณาและ การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธนี้ อาศัยหลักธรรมมาเป็นที่พึ่งหรือเป็นตัวนำขับเคลื่อนด้วย จึงจะช่วยให้ ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมบริบทสิ่งแวดล้อมหรือการทำงานนั้น ๆ โดยเฉพาะหลักและ กระบวนการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นชนบทในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ผ่านโครงการบูรณาการข้างลง รักปิดทอง จะต้องนำหลักธรรมและกระบวนการของธรรมไปปฏิบัติหรือนำไปบูรณาการใช้ทำงาน เพื่อให้การพึ่งพาตนเองนั้น มีผลสัมฤทธิ์ได้ด้วยดี

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระ พุทธองค์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการศึกษาถึงพุทธวิธีที่พระพุทธรองค์ทรงใช้ในการสั่งสอน ธรรมและวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์หลังจากการสั่งสอนจากพระพุทธรองค์ว่า ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดมี ผลสัมฤทธิ์ หรือการบรรลุธรรมอย่างไร และผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณา การของวัยรุ่น โดยใช้โครงการบูรณาการข้างลงรักปิดทองว่าเป็นอย่างไร ซึ่งปรากฏผลสรุปได้เป็น ๖ ประเด็น ดังนี้

๑) ผลนักเรียนมีความก้าวหน้า คือ การเรียนรายบุคคลสูงขึ้นตามเกณฑ์ความก้าวหน้า ทางการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป ร้อยละ ๑๐๐ เป็นการแสดงให้เห็นว่า การใช้แผนการ จัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีประสิทธิผล ในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายบุคคลของนักเรียนกลุ่มทดลอง เป็นไปตามเกณฑ์ ความก้าวหน้าทางการเรียนในลักษณะสูงกว่าเกณฑ์ ร้อยละของคะแนนความก้าวหน้าของผลการ เรียนของนักเรียนรายกลุ่มในกลุ่มทดลอง

๒) ผลตามเกณฑ์มาตรฐาน คือ ร้อยละของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการทำ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป มีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็น ร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๓) ผลการทดสอบที (t-test) การทดสอบค่าที (t-test) คือ การทดสอบหลังเรียนนักเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นได้ค่า t-test เท่ากับ ๓๐.๖๐

๔) ผลความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียน คือ คะแนนร้อยละของนักเรียนกลุ่ม ทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านคุณภาพ มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไปมีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนน ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๕) ผลการประเมินผลงานด้านปริมาณของกลุ่มทดลอง คือ ร้อยละของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านปริมาณ มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป มีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๖) ผลที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธานั้น คือ ช่วยให้บุคคลบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้ ในธรรมพระพุทธรองค์ได้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล จากการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมในพระพุทธศาสนาพบว่า การสอนธรรมนั้น ช่วยทำให้ผู้เรียนได้บรรลุผลสำเร็จในการเรียนตามความรู้และความสามารถของตนเอง อย่างเหมาะสมและพอดีได้

บทที่ ๔

วิเคราะห์พฤติกรรมกาฟ้พาดตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการ ช่างลงรักปิดทอง

การศึกษาการฟ้พาดตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการฟ้พาดตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมการฟ้พาดตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม จังหวัดพะเยา และ ๓) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมกาฟ้พาดตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม จังหวัดพะเยา เป็นการประยุกต์จัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกันที่เหมาะสม ที่ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปิ่นวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน และนำแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานตามลำดับ

๔.๑ ผลสัมฤทธิ์ของการฟ้พาดตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา

การฟ้พาดตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาถึงพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้ในการสั่งสอนธรรมและวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์หลังจากการสั่งสอนจากพระพุทธเจ้าว่า ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดมีผลสัมฤทธิ์ (การบรรลุธรรม) อยู่ในระดับใด และผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการฟ้พาดตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทองว่าเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งปรากฏผล ดังนี้

๔.๑.๑ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนธรรม

ผลสัมฤทธิ์การสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ตัวอย่างของผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น

๔.๑.๑.๑ การใช้พระพุทธองค์เองเป็นแบบอย่างสอนพระตีสสเถระ^๑

ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท กล่าวถึงพระเถระชื่อ ตีสสเถระ หรือปุตติคตตีสสเถระ (พระตีสสเถระผู้มีกายเฝ้า) มีเป็นต่อมเล็ก ๆ ประมาณเท่าเมล็ดฝักกาด ผุดขึ้นทั่วกาย แล้วค่อย ๆ โตขึ้นตามลำดับ ๆ เท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่าเม็ดมูมและแล้วก็แตก น้ำเหลืองไหล สรีระทั้งส้นก็เป็นรูน้อยรูใหญ่ สบงและจีวรเประอะไปด้วยเลือดและหนอง นอนอาพาธด้วยโรคท้องเสีย พระพุทธองค์เสด็จ

^๑ ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๔๐/๗/๔๓๕-๔๔๐.

พร้อมพระอานนท์ตรวจเสนาสนะไปยังที่อยู่ของภิกษุ ทอดพระเนตรเห็นตีสสเถระนอนจมปัสสาวะ อุจจาระของตนอยู่ จึงเสด็จเข้าไปหา และตรัสถาม ทรงทราบว่าไม่มีผู้ใดช่วยดูแลรักษา พยาบาล พระพุทธรองค์จึงเสด็จออกจากกุฏิพร้อมพระอานนท์ไปสู่วังไฟ ทรงล้างหม้อน้ำด้วยพระองค์เอง พระอานนท์ติดไฟ เสร็จแล้ววางหม้อน้ำไว้บนเตา ทรงรอคอยจนน้ำเดือด แล้วเสด็จไปหามเตียงภิกษุใช้ พระองค์จับด้านหนึ่งและพระอานนท์จับอีกด้านหนึ่ง หามมาสู่เรือนไฟ ภิกษุหลายรูปเดินมาเห็นพระพุทธรองค์ทรงกระทำเช่นนั้นก็ช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ^๒ ทรงให้เปลื้องผ้าของพระตีสสเถระออกแล้วซัก ให้สะอาด อาบน้ำให้พระตีสสเถระด้วยน้ำอุ่น ทรงชำระเรือนกายอันปรุปรุนด้วยพระองค์เอง พระอานนท์คอยช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิด เมื่อร่างกายนั้นสะอาดพอสมควรแล้ว และผ้าที่ซักไว้ก็พองนุ่มได้เรียบร้อย ประทานพระโอวาทให้ตีสสเถระว่า ร่างกายนี้ไม่นานนักดอก คงจักต้องนอนทับถมแผ่นดิน ร่างกายนี้เมื่อปราศจากวิญญานครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้งเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าอันหาทิ้งเสียแล้วอย่างไม่ไยดี จงดูกายอันเปื่อยเน่านี้เถิด มันอาดูรไม่สะอาดมีสิ่งสกปรกไหลเข้าไหลออกอยู่เสมอ ถึงกระนั้นก็ตามมันยังเป็นที่พอใจปรารถนายิ่งนัก ของคนผู้ไม่รู้ความจริงข้อนี้

เมื่อพระพุทธรองค์แสดงธรรมจบลง พระตีสสเถระได้สำเร็จพระอรหัตตผลพร้อมด้วย ปฏิสัมภีทา และเนื่องจากอาการป่วยหนักมาก จึงนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน^๓ หลังจากนั้นรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอไม่มีบิดามารดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุผู้ป่วยไข้เถิด”^๔ แสดงให้เห็นว่า แม้กระทั่งพระพุทธรเจ้า ก็ไม่ได้ทรงถือพระองค์เอง ยังทรงลดพระองค์ไปพยาบาลภิกษุไข้เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ภิกษุทั้งหลาย

ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธรเจ้าโดยการใช้พระองค์เองเป็นแบบอย่างในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธรเจ้าทรงกระทำพระองค์ให้เป็นแบบอย่าง โดยทรงชำระพยาบาลพระตีสสเถระด้วยพระองค์เอง ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้มีดังนี้

๑. ทำให้พระตีสสเถระบรรลุอรหัตต์ เนื่องจากได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธรเจ้า แล้วพิจารณาตามในหลักธรรมนั้น มีความเห็นแจ้งในหลักของสังขารว่าเป็นของสกปรก มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ไม่ควรยึดติด

๒. ส่งผลให้ภิกษุเหล่าอื่นที่ได้รับฟังพระพุทธรโอวาท พร้อมทั้งการได้เห็นพระพุทธรเจ้าทรงสาธิตด้วยพระองค์เองเกิดความปลื้มปิติ เข้ามาช่วยเหลือพระพุทธรองค์คนละไม้คนละมือ กับทั้งได้น้อมนำคำสั่งสอนพระพุทธรองค์เป็นแนวปฏิบัติ ให้มีการดูแลซึ่งกันและกัน นำไปสู่การบัญญัติแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุด้วยกันเองที่เรียกว่า “วัตร”

๔.๑.๑.๒ ใช้พระพุทธรองค์เองเป็นตัวอย่างสอนองคฺลิมาลให้กลับใจ^๕

องคฺลิมาล เกิดในตระกูลสูง ตระกูลพราหมณ์ เดิมชื่อหิงสกะ บิดาเป็นปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิ แห่งแคว้นโกศล มารดาชื่อ พราหมณีนันทาณี เมื่อหิงสกะศึกษาเล่าเรียนสำนัก

^๒ พระพุทธรองค์ทรงทำโดย “ไม่รังเกียจ” เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้หมู่ภิกษุทั้งหลายเห็น และทำตาม.

^๓ ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๔๐/๓/๔๓๕-๔๔๐.

^๔ วิ.มทา. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘/๔๒๓. และ ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒๑/๕๑๑-๕๒๕/๑๔๑-๑๔๕.

ดักศิลา เรียนเก่งจนเพื่อน ๆ อิจฉาริษยา ช่วยกันกล่าวโทษว่า อหิงสกะ คิดล้างครุ จะเป็นอาจารย์เสียเอง อาจารย์หลงเชื่อ จึงคิดหาทางกำจัด โดยให้ฝึกฝนวิชาอาวุธ จะได้มีทักษะ จะต้องฆ่าคนให้ได้ ๑,๐๐๐ คน จึงถือว่าจบหลักสูตรภาคปฏิบัติ อหิงสกะเป็นเด็กที่มีความเคารพเชื่อฟัง คิดว่าเป็นความจริง จึงรีบออกเดินทางไปไปชุมตามป่า ดักฆ่าผู้คนล้มตายเป็นอันมาก เกรงว่าจะล้มจำนวนคนที่ฆ่าได้ จึงตัดนิ้วมือเอามาร้อยด้วยหวายเป็นพวงมาลัยคล้องคอนั่งนบอยู่ทุกวัน อหิงสกะจึงได้ชื่อใหม่ว่า “องคุลิมาล” แปลว่า ผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลัย

ฝ่ายมารดาขององคุลิมาลเมื่อได้ทราบข่าวว่าลูกชายกลายเป็นโจร นางมีความเศร้าโศกเสียใจอย่างที่สุด รีบเดินทางไปพบ หวังจะตักเตือนสั่งสอนให้มีสติ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงเสด็จมาโปรดและป้องกันไม่ให้องคุลิมาลกระทำความผิดซ้ำอีกเป็นบาปชั้นอนันตริยกรรมเมื่อองคุลิมาลเห็นพระพุทธองค์ จึงกล่าวกับพระพุทธองค์ว่า หยุดก่อนสมณะ หยุดก่อนสมณะ พระพุทธองค์ตรัสว่า เราหยุดแล้ว องคุลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด องคุลิมาลได้ถามพระพุทธองค์ว่าท่านกำลังเดินไป กลับกล่าวว่าหยุดแล้ว แต่ข้าพเจ้าหยุดแล้วกลับกล่าวว่ายังไม่หยุด พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบว่า เราได้หยุดคือเลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้ว ส่วนตัวเรายังไม่หยุด คือยังฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอยู่ เราจึงพูดเช่นนั้น องคุลิมาลได้ยิน รู้สึกสำนึกผิดได้ทันทีที่แล้ววางดาบ ทั้งธนู สลัดแล่งโยนทิ้งลงเหวที่หุบเขา เข้าไปถวายบังคมพระบาทมยุคลของพระพุทธองค์ ทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาก็ได้บรรลอรหัต

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้พระองค์เองเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์เสด็จมาโปรดและป้องกันไม่ให้องคุลิมาล กระทำความผิดซ้ำอีกเป็นบาปชั้นอนันตริยกรรม ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อในกรณีนี้มีดังนี้

๑. ทำให้องคุลิมาล รู้สึกสำนึกผิดได้ทันทีที่แล้ววางดาบ ทั้งธนู สลัดแล่งโยนทิ้งลงเหวที่หุบเขา เข้าไปถวายบังคมพระบาทมยุคลของพระพุทธองค์

๒. ส่งผลให้องคุลิมาล ขอบวชในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรมสืบต่อมาจนบรรลอรหัต

๔.๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมใช้เทคนิควิธีการ

ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรม โดยใช้เทคนิควิธีการ หรือกลวิธี และอุปายประกอบการสอน ที่พระพุทธองค์ทรงปรากฏในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ การใช้กลอุปายทรมานพระนันทะให้ละจากาม พระนันทะ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กับพระนางมहाปชาบดีโคตมี ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ ครั้นเจริญวัยพระราชบิดาได้จัดพิธีอวามหงคลกับนางชนบทกัลยาณีที่พระราชนิเวศน์อย่างยิ่งใหญ่ พระพุทธองค์เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์เพื่อบิณฑบาตในวโรกาสอวามหงคลของนันทกุมาร ทรงให้นันทกุมารรับบาตร และเมื่อตรัสมงคลแก่นันทกุมารจบแล้ว พระพุทธองค์ก็ไม่รับเอาบาตรกลับมา เสด็จมุ่งหน้าไปยังวิหารให้นันทกุมารถือบาตรตามไปด้วยจิตใจร้อนรนคิดถึงคนที่ตนรัก ถึงสำนักนิโครธาราม ได้ตรัสถามว่าจะบวชหรือนันทะ พระกุมารไม่อาจปฏิเสธเพราะเหตุแห่งความเคารพและเกรงใจในพระศาสดา จึงรับปากว่าจะบวช

ฝ่ายพระนันทเถระ ครั้นเมื่อต้องจำพระทัยบวชแล้ว ก็ได้เอาพระทัยใส่ในวัตรปฏิบัติมากนัก ด้วยความที่มีพระทัยมุ่งไปทางราคะจริต จึงทรงเอาพระทัยใส่อยู่ในการแต่งพระองค์ โดยไม่ระมัดระวัง จนทำให้เกิดเสียงตำหนิต่าง ๆ มากมายและเป็นสาเหตุให้พระบรมศาสดาทรงบัญญัติพระวินัยอยู่หลายครั้ง

พระพุทธร่องค์ต้องทรงต้องใช้อุบายในการทรมานพระนันทให้ละจากกาม โดยได้เห็นนางเทพอัปสรบนสวรรค์ และทรงรับรองว่า ถ้าตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์แล้ว พระนันทจะได้เห็นนางเทพอัปสรเหล่านั้นตามต้องการ และให้เหล่าภิกษุพากันล้อเลียน ต่าง ๆ นานา พระนันทเถระได้รับความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ เพราะความคิดถึงนางชนบทกัลยาณี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางเทพอัปสร จึงคิดว่า ที่เราต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ก็เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั้นเอง ดังนี้แล้ว เกิดความอึดอัดหามีหิริและโอตตปะปะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด ได้กราบทูลพระพุทธร่องค์ว่า กิจอันใดที่พระองค์ทรงพระมหากรุณาช่วยสงเคราะห์ให้ได้นางฟ้านั้น ขอเปลื้องปลดจนหมดสิ้นสมประสงค์ พระพุทธร่องค์ ตรัสอนุโมทนาและตรัสธรรมกถาว่า เปลือกตมคือกามคุณ และเสี้ยนหนามคือกองกิเลส บุคคลใดกำจัดทำลายได้แล้ว บุคคลนั้นชื่อว่า มีใจไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ทั้งปวง และได้ตรัสกับเหล่าภิกษุเพื่อให้ได้รับความจริงถึงการเปลี่ยนแปลงของพระนันทโดยอุปมา ให้ฟังว่า ฝ้ายย้อมร่ำรดเรือนที่มุงไม่ดีได้ ฉันทใครจะย้อมร่ำรดจิตที่ไม่ได้อบรมได้ ฉันทนั้น ฝ้ายย้อมร่ำรดเรือนที่มุงดีแล้วไม่ได้ ฉันทใครจะย้อมร่ำรดจิตที่อบรมดีแล้วไม่ได้ ฉันทนั้น^๖

พระนันทได้ปลื้มตัวออกจากหมู่ภิกษุไปบำเพ็ญเพียรด้วยตนเอง จนบรรลุอรหัตผล และได้รับยกย่องจากพระพุทธร่องค์ว่าเป็นเลิศในด้านการสำรวมอินทรีย์ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรม โดยการใช้กลอุบายทรมานให้ละจากกามในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธร่องค์ทรงใช้กลอุบายทรมานพระนันทให้ละจากกาม ผลสัมฤทธิ์ในกรณีนี้มี ดังนี้

๑. ทำให้พระนันทเถระได้พ้นจากความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ เพราะความคิดถึงนางชนบทกัลยาณี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางเทพอัปสร เพราะพิจารณาได้ว่าที่ต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ เนื่องมาจากการไม่สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

๒. ทำให้พระนันทเกิดความอึดอัดหามีหิริและโอตตปะปะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด บำเพ็ญเพียรด้วยตนเอง จนบรรลุอรหัตผล และได้รับยกย่องจากพระพุทธร่องค์ให้เป็นเอตทัคคะ ด้านการสำรวมอินทรีย์

๔.๑.๒.๒ การใช้ความรุนแรงในการสอนธรรมพระวักกิลิ

พระวักกิลิ เกิดในตระกูลพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง ในพระนครสาวัตถี ชื่อว่าวักกิลิมาณพ เมื่อเจริญวัยแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาตามลัทธิของพราหมณ์จนจบไตรเพทฯ

วักกิลิมาณพได้เห็นพระพุทธร่องค์ ก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระรูปพระโฉมของพระพุทธร่องค์ ไม่อ้อม ไม่เบื้อหน้าในการดู อยากจะดูทุกเมื่อ จึงได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา ครั้น

^๖ ดูเพิ่มใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓-๑๖๗.

บวชแล้ว แทนที่จะท่องบ่นสาธยายธรรมและบำเพ็ญเพียรในกรรมฐาน แต่ก็ทำได้ทำเช่นนั้นไม่ มัวเมาแต่เที่ยวดูพระรูปโฉมของพระพุทธรองค์อยู่เท่านั้น ซึ่งพระพุทธรองค์ก็ได้ตรัสว่าอะไร พระวักลีเที่ยวตามชมเชยอยู่เช่นนั้น ครั้นต่อมาพระพุทธรองค์ได้ตรัสสอนวักลี ต้องการดูกายที่เปื่อยเน่านี้เพื่อประโยชน์อะไร และตรัสสอนว่าผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่า เห็นพระพุทธรองค์ ผู้ใดเห็นพระพุทธรองค์ ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม

แม้พระพุทธรองค์จะทรงตรัสสอนอย่างนี้แล้ว ท่านพระวักลีก็ยังไม่ฟัง พระพุทธรองค์จึงทรงดำริว่า ภิกษุนี้ ถ้าไม่ได้ความสลดใจเสียบ้างแล้ว ก็จะได้บรรลุมรรคผลอะไร ครั้นทรงดำรินี้ในพระทัยอย่างนี้แล้ว เมื่อจวนจะถึงวันเข้าพรรษา จึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์มหานครในวันเข้าพรรษา และมีพระพุทธรูป ประณามขับไล่พระวักลีเสียจากสำนักของพระองค์ ท่านพระวักลีเกิดความน้อยใจว่า พระพุทธรองค์จะไม่ทักทายปราศรัยด้วย และด้วยความเสียใจที่จะไม่ได้เห็นพระพุทธรองค์ พระวักลี จึงหลีกออกจากพุทธานุสนธิ์ ขึ้นไปสู่ยอดเขาชิลิกฏา เพื่อจะไปกระโดดภูเขาตาย พระพุทธรองค์ ทรงทราบ จึงแสดงพระองค์ให้ปรากฏในที่เฉพาะหน้า และทรงแสดงธรรมสอนให้ท่านพิจารณาว่า ผู้มากด้วยความปราโมทย์เลื่อมใสแล้วในพระพุทธศาสนาบรรลุแล้วซึ่งบิณฑบาตบิณฑบาตไปสงบแห่งสังขารอันเป็นสุข ท่านวักลีได้พิจารณาไปตามคำสอนในที่สุดก็ได้บรรลุอรหัตผล^๗

ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้ความรุนแรงเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธรองค์ทรงมีพระพุทธรูป ประณามขับไล่พระวักลีเสียจากสำนักของพระองค์ สัมฤทธิ์ผลจากการใช้สื่อในกรณีนี้มี คือ ทำให้ท่านวักลี ละกิเลส จากความลุ่มหลง และพิจารณาไปตามคำสอนในที่สุดได้บรรลุอรหัต

๔.๑.๓ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์

พระพุทธรองค์ใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมาเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม ตัวอย่าง เช่น

๔.๑.๓.๑ ใช้ผ้าสอนพระจูฬปันถก^๘

พระจูฬปันถก เป็นบุตรของธิดาแห่งเศรษฐี ในเมืองราชคฤห์ เป็นน้องชายพระมหาปันถก เมื่อพระท่านมหาปันถกได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วเสวยวิมุตติสุขอยู่ใครจะให้ความสุขเช่นนั้นเกิดแก่จูฬปันถกบ้าง จึงไปขออนุญาตจากตา เพื่อขอให้จูฬปันถกบวช ตาก่อนอนุญาตให้ตามความประสงค์ ครั้นจูฬปันถกบวชแล้วเป็นคนหัวทึบมาก พระมหาปันถก สอนให้เรียนคาถาพรรณนาพระพุทธรูปเพียงคาถาเดียว เรียนอยู่ถึงสี่เดือนก็ยังจำไม่ได้ จึงประณามขับไล่ออกจากสำนัก พระจูฬปันถกเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจคิดจะไปสึกเสีย จึงออกจากสำนักไปแต่เช้าตรู่ ได้พบพระพุทธรองค์เสด็จจงกรมอยู่ที่ซุ้มประตู และได้ตรัสถามว่าจะไปไหนในเวลานี้ พระจูฬปันถกกราบทูลว่าจะไปสึก เพราะพี่ชายขับไล่ พระพุทธรองค์จึงตรัสเตือนสติท่านว่า จูฬปันถก ไม่ได้บวชเพื่อพี่ชาย แต่บวชเพื่อพระพุทธรองค์ เมื่อพี่ชายขับไล่ ทำไมไม่มาหาพระพุทธรองค์ ไม่มีประโยชน์ที่จะอยู่กับขมาราวาส มาอยู่กับพระพุทธร

^๗ ดูรายละเอียดใน ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๗-๑๖๓. และ ส.ช.อ. (ไทย) ๒๗/๒๑๕-๒๒๑/๒๗๕-๒๘๑.

^๘ ข.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๕๑-๕๓/๑๐๙. และ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๐-๑๓๑.

องค์ดีกว่า พระจูฬปันถกเข้าไปเฝ้าแล้ว พระพุทธองค์ทรงพาไปให้นั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี ประทานผ้าขาวอันบริสุทธิ์ให้นั่งลูบลำทำบริกรรมว่า “รโหฺรณํ รโหฺรณํ” เมื่อพระจูฬปันถกลูบลำทำบริกรรมไม่นาน ผ้านั้นก็เศร้าหมองเหมือนผ้าเช็ดมือ จึงคิดว่าผ้านี้เป็นของชาวบริสุทธ้อย่างเหลือเกิน พอมาถูกอัฐภาพนี้จึงละภาวะเดิมเสีย กลายเป็นผ้าที่เศร้าหมองไป สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เริ่มเจริญวิปัสสนาและได้บรรลุพระอรหัตผล

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้ผ้าเป็นสื่อประกอบการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ได้ประทานผ้าขาวอันบริสุทธิ์ให้จูฬปันถก นั่งลูบลำทำบริกรรมว่า “รโหฺรณํ รโหฺรณํ” ผลสัมฤทธิ์ในกรณีนี้มีดังนี้

๑. ทำให้จูฬปันถก เกิดสมาธิแน่วแน่จากการลูบลำผ้าขาว ขณะทำบริกรรมว่า “รโหฺรณํ รโหฺรณํ” ทำให้จูฬปันถก ได้พิจารณาเห็นจริงในความไม่เที่ยงของสังขาร
๒. ส่งผลให้จูฬปันถก มีสมาธิแน่วแน่ในการเจริญวิปัสสนาและในที่สุดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

๔.๑.๓.๒ การใช้ดอกบัวสอนสัทธวิธีหาริกของพระสารีบุตรเถระ^๔

สัทธวิธีหาริกบุตรของนายช่างทองคนหนึ่ง บวชในสำนักของ พระสารีบุตร เป็นหนุ่มและรูปร่างงาม พระสารีบุตรดำริว่า บุตรของนายช่างทอง เป็นคนมีราคะหนา คือเป็นคนราคะจริต จึงให้อุสภกรรมฐาน เพื่อกำจัดราคะ พระบุตรของนายช่างทองเข้าไปสู่ป่าอยู่ ๓ เดือน เอาเจริญอุสภกรรมฐานไม่ได้ พระสารีบุตร จึงได้นำไปหาพระพุทธองค์ กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วก็ทราบว่า พระบุตรของนายช่างทองไม่ใช่ คนราคะจริต แต่เป็นคนที่มี โทสจริต คือเป็นคนโมโหง่าย ดังนั้นจึงทรงให้โลหิตกสถินแทนที่จะให้อุสภกรรมฐาน โดยทรงเนรมิตดอกบัวทองคำ ขึ้นมาดอกหนึ่ง มีสีแดง แล้วให้พระลูกชายนายช่างทองไปนั่งที่กองทรายหน้าวิหาร เอาดอกบัวสีแดงไปปัก เอากำปั้นปักเข้ากับกองทราย สัมผัสจำภาพให้ได้ เวลาหลับตานึกถึงภาพแล้วนั่งบริกรรมว่า “โลหิตก โลหิตก” พระลูกชายนายช่างทองก็ปฏิบัติตาม ทำอย่างนี้ ๒ ถึง ๓ ครั้ง ปรากฏว่าบรรลุฌาน ๔ ภาพของดอกบัวกลายเป็นสีแดง เป็นสีเหลือง จากสีเหลืองเป็นสีขาว กลายจากสีขาวเป็นสีประกายพริกแพรวพราว จะบังคับให้ใหญ่ก็ได้ จะบังคับให้เล็กก็ได้ ให้สูงได้ ให้ต่ำได้ อยู่ข้างหน้าอยู่ข้างหลังได้

พระบุตรชายนายช่างทองเมื่อได้ฌาน ๔ แล้วก็เพลิดเพลีนอยู่ในฌาน พระพุทธองค์จึงทรงเนรมิตดอกบัวเดิมให้มีสีเศร้าหมองเหี่ยวแห้งลงไป เมื่อพระบุตรชายนายช่างทองสัมผัสมาดูใหม่ ก็เห็นดอกบัวมีสีเศร้าหมอง กลับเหี่ยว เกสรแห้ง ก็นึกเปรียบเทียบกับชีวิตและร่างกายของคนกับดอกบัวว่าเมื่อมีความเกิดขึ้นแล้วก็มีเปลี่ยนแปลงไป หาอะไรคงที่ไม่ได้ จิตใจก็คงที่ลดลงไปจากอำนาจกิเลส ต่อมาทรงเนรมิตดอกบัวให้มีกลีบหล่น เกสรหล่น ความเหี่ยวแห้งปรากฏ ก้านค่อมลงไปพระบุตรชายนายช่างทองจึงพิจารณาได้ว่าชีวิตและร่างกายก็เหมือนกับดอกบัว มันไม่มีอะไรเป็นของจริงยั่งยืน ไม่มีอะไรคงที่ ร่างกายคนเราก็กมีสภาพเช่นนั้น เกิดขึ้นแล้วไม่ช้า ก็สลายลงไป ในที่สุดพระบุตรชายนายช่างทองก็บรรลุอรหัตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

^๔ ดูรายละเอียดใน พุ.ข.อ. (ไทย) ๑/๙/๑๒๗-๑๓๑.

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้ดอกบัวเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้ดอกบัวเป็นสื่อประกอบในการสอนธรรมแก่บุตรของนายช่างทองซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรเถระ แล้วให้นั่งบริกรรมว่า “โลหิตก โลหิตก” ผลสัมฤทธิ์จากในกรณีนี้มีดังนี้

๑. ทำให้บุตรของนายช่างทองได้บรรลุฌาน ๔ และได้พิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงไป ของร่างกายที่เหมือนกับดอกบัว ว่าไม่มีอะไรเป็นของจริงยั่งยืน ไม่มีอะไรคงที่

๒. ทำให้บุตรของนายช่างทอง ละกิเลสได้ และในที่สุดก็บรรลุอรหัตต์เป็นพระอริยบุคคล

๔.๑.๓.๓ ใช้น้ำในการสอนพระราหูเรื่อง การพูดเท็จ

จุฬาราลิวงาทสูตร^{๑๐} กล่าวถึงครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกรุงราชคฤห์ และพระราหูพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัญญิกา พระพุทธองค์ได้ทรงให้โอวาทแก่สามเณรราหูเกี่ยวกับโทษของการพูดเท็จ ทรงสอนเป็นขั้นเป็นตอน เหมาะแก่อุปนิสัยของเด็กเป็นอย่างดี

การสอนโดยการใช้น้ำเป็นสื่อในการสอนพระราหูเมื่อเสด็จพระพุทธเจ้าดำเนินไปถึง และพระราหูได้ปูอาสนะ ได้เตรียมน้ำล้างพระบาท และได้ล้างพระบาทถวาย มีดังนี้

ขั้นที่ ๑ ให้พระราหูดูน้ำที่เหลืออยู่ในภาชนะที่ใช้เทล้างพระบาทนั้น ซึ่งมีเหลืออยู่น้อย ตรัสสอนเปรียบเทียบว่าความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ก็ยังมีอยู่หน้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่เหลืออยู่หน้อยหนึ่ง

ขั้นที่ ๒ ทรงเทน้ำที่เหลือหน้อยหนึ่งทิ้ง แล้วตรัสสอนพระราหูว่าความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ก็ยังมีอยู่หน้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้ว

ขั้นที่ ๓ ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสสอนพระราหูว่าความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ก็เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้ว

ขั้นที่ ๔ ทรงหงายภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสสอนพระราหูว่า ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ก็เหมือนภาชนะน้ำที่ว่างเปล่า

ต่อจากนั้น ก็ตรัสอุปมาอีกข้อหนึ่งว่า เหมือนอย่างช่างศึกของพระเจ้าแผ่นดินที่ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อนหลังบ้าง ด้วยศีรษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง ด้วยวงบ้าง จึงชื่อว่าได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างบริบูรณ์ และก็ไม่มีอะไรที่ช่างนั้นมิได้ทำ เปรียบกับบุคคลที่ไม่มีความละอายที่จะพูดเท็จทั้งรู้ ก็กล่าวไม่ได้ว่าจะไม่ทำบาปอะไร ๆ แต่ถ้ามีความละอายอยู่ในอันที่จะพูดเท็จทั้งรู้ ด่วนเว้นจากการพูดเท็จเสียได้ จึงจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้ไม่ทำบาป แล้วจึงสรุปให้พระราหูว่าจะไม่พูดเท็จ แม้เพื่อที่จะหัวเราะเล่น

สามเณรราหูบรรพชาเมื่ออายุ ๗ ปี พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้ฟังมากมายหลายเรื่อง เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระราหูเป็นผู้ชอบการศึกษาหรือขียน

^{๑๐} จุฬาราลิวงาทสูตโร ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๗-๑๐๘/๑๑๗-๑๑๙.

หมั่นในการเล่าเรียน ต่อมาสำเร็จบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ และได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ให้เป็นผู้เลิศกว่าคนอื่นในด้านใดการศึกษา

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้คำเป็นสื่อในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้คำเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่พระราหุล ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้สื่อในกรณีนี้มี ดังนี้

๑. ทำให้พระราหุลมีความเข้าใจในพุทธโอวาท เกี่ยวกับโทษของการพูดเท็จ จากการที่ทรงใช้คำเป็นสื่อในการสอนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เหมาะแก่อุปนิสัยของเด็กเป็นอย่างยิ่ง

๒. ส่งผลให้พระราหุลเป็นผู้ชอบการศึกษาหรือขยันหมั่นในการเล่าเรียน ในที่สุดบรรลุปะเป็นพระอรหันต์และได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ให้เป็นเอตทัคคะในด้านใดการศึกษา

๔.๑.๔ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้โสตทัศนูปกรณ์

การสื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ที่พระพุทธองค์ใช้ จึงเป็นไปในลักษณะของสื่อเสียง ภาพนิมิต อธิปาฏิหาริย์ ในการโน้มน้าว ชักจูงใจ แล้วแสดงธรรมโปรด ตัวอย่างของผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมประเภทสื่อโสตทัศนูปกรณ์ มีดังนี้

๔.๑.๔.๑ ใช้ “เสียง” เทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

พระพุทธเจ้าตรัสปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสัมมาสัมโพธิญาณแก่ปัญจวัคคีย์ ในเวลาจบลงแห่งพระธรรม เทศนา ธรรมจักขุได้เกิดขึ้นแก่โกณฑัญญะ (ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรค) ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น ทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา” ท่านที่ได้บรรลุปัตติมรรคเรียกว่าพระโสดาบัน เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า โกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานว่า “อญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ อญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ” แปลว่า โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอๆ เพราะอาศัยคำว่า อญญาสิ ที่แปลว่า ได้รู้แล้ว คำว่า อญญา จึงนำหน้าท่านโกณฑัญญะว่า อญญาโกณฑัญญะ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์ได้เทศนาเกี่ยวกับหนทางแห่งการอบรมวิปัสสนาวิมุตติ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ชื่อว่า “อานัตตลักขณสูตร” ในเวลาจบพระธรรมเทศนา พระอัญญาโกณฑัญญะพร้อมด้วยปัญจวัคคีย์อีก ๔ ก็หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ไม่ยึดมั่นด้วยอุปทาน (ความยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ด้วยอำนาจกิเลส) สำเร็จเป็น พระอรหันต์

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยการใช้เสียงประกอบการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้เสียงเป็นสื่อในการสอนธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ผลสัมฤทธิ์ในกรณีนี้มีดังนี้

๑. ทำให้ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุปะพระโสดาบัน หลังจากที่ได้พระพุทธองค์ได้ตรัสปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ท่านโกณฑัญญะ ได้เห็นความจริงว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น ทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา”

๒. ส่งผลให้ พระอัญญาโกณฑัญญะพร้อมด้วยปัญจวัคคีย์อีก ๔ ที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนา “อานัตตลักขณสูตร” หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปทาน (ความยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ ด้วยอำนาจกิเลสมี รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่าง ๆ เรียกให้สั้นว่า กามคุณ ๕) ได้หลุดพ้นสำเร็จเป็น พระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา

๔.๑.๔.๒ การใช้อิทธิปาฏิหาริย์เปลี่ยนใจอูรเวลกัสสปะ

พระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์กับอูรเวลกัสสปะ ให้เลิกบูชาไฟหันมานับถือพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก^{๑๑} และอรรถกถา^{๑๒} เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสด็จต่อไปยังตำบลอูรเวลาเสนานิคม และตรัสขอพักอาศัยสำนักของเวลกัสสปะ แต่ได้รับการบ่ายเบี่ยงว่าไม่มีสถานที่ให้พัก พระพุทธองค์ได้ตรัส ขอพักอาศัยอยู่ในโรงไฟ ซึ่งเป็นที่บูชาัยญ เมื่ออูรเวลกัสสปะไม่ขัดข้อง พระพุทธองค์จึงเสด็จเข้าไปในโรงไฟ แล้ว ประทับนั่งสมาธิเจริญกรรมฐานฝ่ายพญานาค ที่อาศัยในโรงไฟ เห็นผู้แปลกหน้าผุดกลืนเข้ามาในโรงไฟก็โกรธ จึงพนัษออกมา เป็นควันไฟอบอวลทั่วทั้งโรงไฟ หวังจะทำอันตรายให้สิ้นชีวิต แต่พระพุทธองค์ทรงแสดง พุทธานุภาพให้ปรากฏ ด้วยการบันดาลให้ควันไฟกลับไปสัมผัสเนื้อ หนัง เอ็น และกระดูกของ พญานาค ทำให้ฤทธิ์เดชของพญานาคเหือดหายไป บังเกิดความเจ็บปวดขึ้นมาแทน พระพุทธองค์ทรงทรมานพญานาค ด้วยวิธีต่างๆ ทรงเข้าเตโชกสิณสมาบัติ บันดาลให้เปลวไฟรุ่งโรจน์โชตินาการทั่วโรงไฟ ในที่สุด พระพุทธองค์ ก็ทรงปราบพญานาค จนสิ้นฤทธิ์โดยสิ้นเชิงแล้วจับเอาลงไปขุดไว้ในบาตร

รุ่งเช้า อูรเวลกัสสปะ พาศิษย์ชฎิลมาตรวจดู เมื่อเป็นเหตุการณ์เช่นนั้นก็ยอมรับนับถือ แต่ก็รู้สึกเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ และ นิมนต์ให้พักอยู่ต่อไปได้ โดยพวกตนจะเป็นผู้นำอาหารมาถวายทุกวัน ในยามราตรีของแต่ละคืน ได้มีทวยเทพเทวดาตั้งแต่ชั้น จาตุมหาราชทั้ง ๔ ท้าว โกสิยเทวราช และท้าวสหัมบดีพรหม ต่างก็มาเข้าเฝ้าเพื่อฟังพระธรรมเทศนา ได้เปล่งรัศมีแสงสว่างทั่วทั้งไพโรสนธ์ ยิ่งความฉงนสนเท่ห์ให้เกิดแก่อูรเวลกัสสปะ และบริวารเป็นอย่างมาก พระบรมพุทธองค์ทรงทรมานอูรเวลกัสสปะชฎิล หลายประการ แต่อูรเวลกัสสปะ มีทิฐิแรงกล้ายังถือตนเองว่าเป็นพระอรหันต์อยู่เช่นเดิม พระพุทธองค์ตรัสว่า อูรเวลกัสสปะเพราะเหตุใดจึงลวงตนเองและผู้อื่นว่าเป็นพระอรหันต์ ท่านลวงตนเองแล้วยังลวงคนอื่น แต่ถ้ารู้สึกสำนึกตัว และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ก็จะได้เป็น พระอรหันต์ที่แท้จริง อูรเวลกัสสปะ ได้ฟังพระดำรัสแล้วก็รู้สึกสลดใจ กัมมัสสละแทบ พระบาทกราบพูลขออุปสมบท และชักชวนชฎิลบริวารของตนทั้งหมด ๕๐๐ คน พวกเขาลอยบริษัรดาบส เช่น เครื่องแต่งผมเป็นชฎา และเครื่องบูชาเพลิง เป็นต้น ลงในแม่น้ำแล้วพูลขออุปสมบท พระพุทธองค์จึงประทานการอุปสมบทด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา พร้อมกันทั้งหมด ฝ่ายนทีกัสสปะ และคยาก็สสปะ เห็นบริษัรของพี่ชายลอยมาตามน้ำ จึงรีบมาหาพร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คน และสอบถามได้ความว่า “พรหมจรรย์นี้ประเสริฐยิ่งนัก” จึงลอยบริษัรของตนเองลงในแม่น้ำแล้วขออุปสมบทด้วยกัน ทั้งหมด

ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ในการสอนธรรม ซึ่งในกรณีตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ในการสอนธรรมแก่อูรเวลกัสสปะ ผลสัมฤทธิ์มี ดังนี้

๑. ทำให้อูรเวลกัสสปะ ผู้มีความศรัทธาเชื่อมั่นในลัทธิบูชาไฟ และเป็นผู้มีทิฐิแรงกล้าถือตนเองว่าเป็นพระอรหันต์ เปลี่ยนใจเลิกการนับถือลัทธิบูชาไฟ หันมาเลื่อมใสในพระพุทธองค์

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐/๔๘-๖๓.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๔/๓๗-๕๑/๘๔-๑๐๔.

๒. ทำให้อุรุษเวลกัสสะปะ ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา พร้อมกับ ชฎิลบริวารทั้งหมด ๕๐๐ คน และยังส่งผลให้ชฎิลพี่น้องอีก ๒ คน คือ นทีกัสสะปะพร้อมทั้งบริวาร ๓๐๐ คน และคยากัสสะปะพร้อมทั้งบริวาร ๒๐๐ คน เลิกการนับถือลัทธิบูชาไฟ และทูลขออุปสมบท

๓. การเผยแพร่ธรรมะให้แก่ชฎิลสามพี่น้อง ส่งผลให้การเผยแผ่ศาสนาเป็นไป อย่างรวดเร็วเพราะชฎิลมีบริวารมาก

จากตัวอย่างผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าประกอบด้วย การสอนด้วยพระองค์เอง การใช้เทคนิควิธีการ การใช้วัสดุอุปกรณ์ และ การใช้โสตทัศนูปกรณ์ จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับ บุคคลที่มีความสัมพันธ์ สอดคล้องกับจริตนิสัย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ ที่แตกต่างกันไปของ แต่ละบุคคล บางกรณีพระพุทธองค์ต้องใช้วิธีการบูรณาการหลาย ๆ วิธีการเข้าด้วยกัน นอกจากนั้นยัง คำนึงถึง เวลา และสถานที่อันเหมาะสมด้วย

จะเห็นได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์จาก กรณียตัวอย่างแล้วจะพบว่า บุคคลที่พระพุทธองค์ทรงโปรดสั่งสอนด้วยสื่อหลากหลายประเภทนั้น ได้รับผลสำเร็จจากการฟังเทศนาแตกต่างกันไป ตามแต่จริต ความรู้ ความสามารถและศักยภาพของ แต่ละบุคคล โดยผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมีตั้งแต่ผลเบื้องต้นคือ ความเข้าใจในธรรมของพระพุทธองค์ และหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์ จนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการสอนธรรมที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าช่วยให้บุคคลบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้ ในธรรมของพระพุทธองค์ได้ตามศักยภาพของ แต่ละบุคคล

จากการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมในพระพุทธศาสนาจากกรณีศึกษา ต่าง ๆ ที่พบว่า การสอนธรรมช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จในการเรียนตามความรู้ความสามารถของ ตนเอง จึงเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยจะนำการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ในโอกาสต่อไป

๔.๒ ผลการศึกษาการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรัก ปิดทอง

การศึกษาการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้นำเสนอ ผล การวิเคราะห์ข้อมูลใน ๖ ประเด็น ได้แก่

๑. ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน
๒. ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน
๓. ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test)
๔. ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียน
๕. ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพของกลุ่มทดลอง

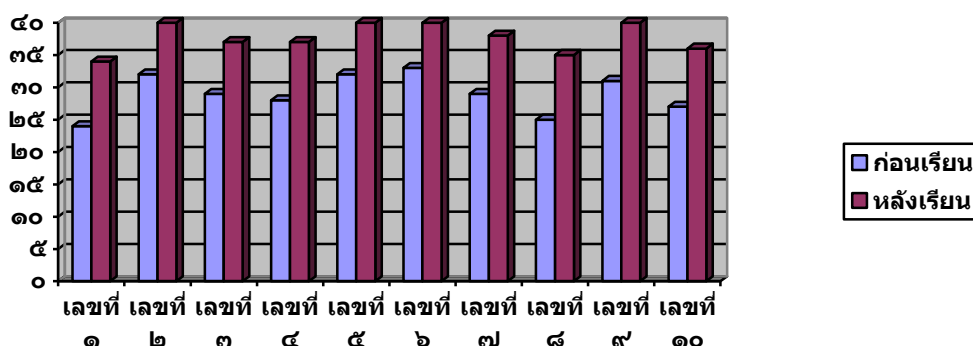
๖. ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณของกลุ่มทดลอง
ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียนของกลุ่มทดลอง ปรากฏผล
ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑ และแผนภูมิที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียน
รายบุคคลในกลุ่มทดลอง

เลขที่	ผลการสอบ			ร้อยละของคะแนน ความก้าวหน้าของผลการเรียนรู้
	ก่อนเรียน	หลังเรียน	คะแนนเพิ่ม	
๑	๒๔	๓๔	๑๐	๔๑.๖๗
๒	๓๒	๔๐	๘	๒๕.๐๐
๓	๒๙	๓๗	๘	๒๗.๕๙
๔	๒๘	๓๗	๙	๓๒.๑๔
๕	๓๒	๔๐	๘	๒๕.๐๐
๖	๓๒	๔๐	๘	๒๕.๐๐
๗	๒๙	๓๘	๙	๓๑.๐๓
๘	๒๕	๓๕	๑๐	๔๐.๐๐
๙	๓๑	๔๐	๙	๒๙.๐๓
๑๐	๒๗	๓๖	๙	๓๓.๓๓
รวม	๒๙๐	๓๗๗	๘๗	๓๐๖.๐๑
เฉลี่ย	๒๙.๐๐	๓๗.๗๐	๘.๗๐	๓๐.๖๐
ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	๓.๐๖	๒.๒๖	๐.๙๕	๖.๕๓

แผนภูมิ ๑ แสดงกราฟสถิติเปรียบเทียบผลการสอบก่อนเรียน-หลังเรียน ในกลุ่มทดลอง

จากตารางที่ ๑ และแผนภูมิ ๑ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่เรียนจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ฐานประติสัมพันธ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามีคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียน ระหว่าง ๗ คะแนน ถึง ๑๐ คะแนน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ ถึง ร้อยละ ๔๑.๖๗ และไม่มีนักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๒๕.๐๐

สรุปได้ว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรายบุคคลสูงขึ้นตามเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป ร้อยละ ๑๐๐ แสดงว่า การใช้แผนการจัดการเรียนรู้ฐานประติสัมพันธ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีประสิทธิผลในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายบุคคลของนักเรียนกลุ่มทดลอง เป็นไปตามเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนในลักษณะสูงกว่าเกณฑ์ ร้อยละของคะแนนความก้าวหน้าของผลการเรียนของนักเรียนรายกลุ่มในกลุ่มทดลอง ปรากฏผลดังรายละเอียดในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๒ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนรายกลุ่มในกลุ่มทดลอง

กลุ่มทดลอง	คะแนนเฉลี่ย		ร้อยละความก้าวหน้า
	ก่อนเรียน (๔๐)	หลังเรียน (๔๐)	
จำนวน ๑๐ คน	๒๙.๐๐	๓๗.๗๐	๓๐.๖๐

จากตารางที่ ๒ การวิเคราะห์ความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนรายกลุ่ม ปรากฏผลว่า นักเรียนที่เรียนจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ฐานประติสัมพันธ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบก่อนเรียนคิดเป็นร้อยละ ๒๙.๐๐ มีคะแนนเฉลี่ยจากการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗๐ และมีความก้าวหน้าทางการเรียนคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖๐

สรุปแล้ว นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรายกลุ่มสูงขึ้นตามเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป ในลักษณะที่สูงกว่าเกณฑ์

๔.๒.๒ ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนของกลุ่มทดลอง
ปรากฏผลดังรายละเอียดในตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ แสดงร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน ใน
นักเรียนกลุ่มทดลอง

เกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน		ช่วงคะแนน ผลสัมฤทธิ์	จำนวนนักเรียน	คิดเป็นร้อยละ
คะแนน	ระดับคุณภาพ			
๘๐-๑๐๐	๓ (ดีมาก)	๓๒-๔๐	๑๐	๑๐๐
๖๐-๗๙	๒ (ดี)	๒๔-๓๑	-	-
๕๐-๕๙	๑ (พอใช้)	๒๐-๒๓	-	-
๐-๔๙	๐ (ปรับปรุง)	๐-๑๙	-	-
รวม			๑๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบ
วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน มีระดับคุณภาพในระดับคุณภาพ
ในระดับดีมาก จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ แต่ไม่มีนักเรียนที่ปรับปรุงหรือมีคะแนน
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ สรุปได้ว่าร้อยละของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจาก
การทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้น มีจำนวน ๑๐ คน
คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนน
ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๔.๒.๓ ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test) ของกลุ่มทดลอง ปรากฏผล
ดังรายละเอียดในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ แสดงผลสัมฤทธิ์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยการทดสอบที (t-test) ของกลุ่ม
ทดลอง

ค่าสถิติ กลุ่มทดลอง	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t-test
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
	๒๙.๐๐	๓.๐๖	๓๗.๗๐	๒.๒๖	

จากตารางที่ ๔ การทดสอบค่าที (t-test) ของการทดสอบหลังเรียน พบว่านักเรียน มี
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นได้ค่า t - test เท่ากับ ๓๐.๖๐

๔.๒.๔ ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียนของกลุ่มทดลอง

ความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลอง ที่มีผลต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาปรากฏผลดังรายละเอียดในตารางที่ ๕

ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการ
การใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รายการประเมิน	ค่าสถิติ		ระดับ ความเห็น
	$\bar{x}$	S.D.	
๑. การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยสร้างและพัฒนาทักษะการทำงานได้ดีขึ้น	๔.๙	.๓๒	มากที่สุด
๒. การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยให้นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติอย่างมีขั้นตอน	๔.๘	.๔๒	มากที่สุด
๓. การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น	๔.๘	.๖๓	มากที่สุด
๔. งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองมีความเหมาะสมในการเรียนรู้กับวัยของนักเรียน	๔.๖	.๗๐	มากที่สุด
๕. งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองมีกิจกรรมสอดคล้องกับความถนัดความสนใจของนักเรียน	๔.๙	.๓๒	มากที่สุด
๖. การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยให้นักเรียนมีโอกาสฝึกการทำงานด้วยตนเอง	๔.๖	.๗๐	มากที่สุด
๗. การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนชื่นชอบในการเรียนรู้	๔.๘	.๔๒	มากที่สุด
๘. มีกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง	๔.๙	.๗๒	มากที่สุด
๙. มีกิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์	๔.๖	.๗๐	มากที่สุด
๑๐. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนมีจิตใจจดจ่อกับงาน	๔.๘	.๔๒	มากที่สุด
๑๑. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เร็วขึ้น	๔.๙	.๓๒	มากที่สุด
๑๒. มีความพึงพอใจในผลงานของตนเอง	๔.๘	.๖๓	มากที่สุด

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

รายการประเมิน	ค่าสถิติ		ระดับ ความเห็น
	$\bar{x}$	S.D.	
๑๓. มีความสุขที่ได้เรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง	๔.๖	.๗๐	มากที่สุด
๑๔. มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง	๔.๘	.๔๒	มากที่สุด
๑๕. หลังจากเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองแล้วทำให้มีวิชาชีพติดตัวและอยากเรียนวิชาชีพอื่นๆ เพิ่มขึ้น	๔.๘	.๖๓	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	๔.๗	.๕๑	มากที่สุด

จากตารางที่ ๕ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๗$)

๔.๒.๕ ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพของกลุ่มทดลอง

การประเมินผลงานด้านคุณภาพของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาปรากฏผลดังรายละเอียดในตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ แสดงค่าเฉลี่ยการประเมินผลงานด้านคุณภาพของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อที่	เกณฑ์การประเมิน	ระดับคุณภาพร้อยละ			
		๔	๓	๒	๑
๑	ความสวยงามของชิ้นงาน	๘๐	๒๐	-	-
๒	ความประณีต รายละเอียดในการวาดลาย	๗๐	๒๐	๑๐	
๓	การถมดำพื้นที่ว่างอย่างละเอียด	๙๐	๑๐	-	-
๔	การปิดทองได้แนบสนิท ไม่มีรอยแตก ไม่ขรุขระ	๘๐	๒๐	-	-
๕	ระยะเวลาเป็นไปตามที่กำหนด	๘๐	๒๐	-	-
รวมคะแนนเฉลี่ยร้อยละ		๘๐	๑๔	๖	-

จากตารางที่ ๖ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลการประเมินผลงานด้านคุณภาพจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองกับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาส่วนมากอยู่ในระดับดีมาก คะแนนเฉลี่ยที่ได้ร้อยละ ๘๐ สรุปได้ว่า คะแนนร้อยละของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านคุณภาพ มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป

ไปมีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๔.๒.๖ ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณของกลุ่มทดลอง

การประเมินผลงานด้านปริมาณของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการใช้แผนการจัดการเรียนรู้งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาปรากฏผลดังรายละเอียดในตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗ แสดงร้อยละของคะแนนการประเมินผลงานด้านปริมาณตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนในนักเรียนกลุ่มทดลอง

เกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน		คะแนน ผลสัมฤทธิ์	จำนวนนักเรียน	คิดเป็นร้อยละ
คะแนน	ระดับคุณภาพ			
๘๐-๑๐๐	๓ (ดีมาก)	๑๐๐	๘	๘๐
๖๐-๗๙	๒ (ดี)	๗๕	๒	๒๐
๕๐-๕๙	๑ (พอใช้)	๕๐	-	-
๐-๔๙	๐ (ปรับปรุง)	๐-๔๙	-	-
รวม			๑๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง ได้คะแนนจากการประเมินผลงานด้านปริมาณเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน มีระดับคุณภาพในระดับดีมาก จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ระดับดี จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ แต่ไม่มีนักเรียนที่ปรับปรุง หรือมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ สรุปได้ว่าร้อยละของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านปริมาณ มีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป มีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๓.๑ กิจกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการภาพลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา

การพึ่งพาตนเองนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า เป็นการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ ด้วยการพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุเท่านั้นแต่หมายความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลสและสามารถข่มตนข่มใจให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตรอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกข์รู้เท่าทันทุกข์และมีความสุขตามอัตภาพได้^{๑๓} ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาของการพึ่งพาตนเองแบบแนวพุทธ เช่น หลักของนาถกรรมธรรม ๑๐ ประการ ในทิมินิกาย ปาฏิกวรรค กล่าวไว้ ดังนี้

๑. ศีล ความประพฤติดีงามสุจริตรักษาระเบียบวินัยมีอาชีวนิวิริยปฏิบัติ
๒. พหุสัจจะความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมากมีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
๓. กัลยาณมิตตตา ความมีกัลยาณมิตรการคบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
๔. โสวัจสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่ายรับฟังเหตุผล
๕. กิงกรณียะสุทักขตา ความเอาใจใส่ชวนช่วยในกิจใหญ่่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่

คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย

๖. อัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรมใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริงรู้จักพูดรู้จักรับฟังทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๗. วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียรคือ เพียรละความชั่วประกอบความดีมีใจกล้าบากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ

๘. สันตุฏฐิ ความสันโดษคือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

๙. สติ ความมีสติรู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่จำคำที่พูดไว้ได้ เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท

๑๐. ปัญญา ความมีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๑๔}

๔.๓.๒ การพัฒนาองค์ความรู้

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความคิดเห็นภาพรวมการพัฒนาของประเทศในเชิงบริหารบุคคลไว้ว่าคิดว่า มนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้นจักต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น มีโอกาสทรัพยากร ปราศจากความยากจนและสามารถ

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), อ่างโน มนุญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๔} ดูเพิ่มใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๕/๓๕๙.

พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์การทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจึงต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้เกิดมีขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลก และชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกัน การพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคล จึงแยกไม่ออกจากการพัฒนาสังคม^{๑๕}

การพัฒนาองค์ความรู้ไม่ว่าจะเป็นสังคมในเมืองหรือสังคมในชนบทก็ตาม ล้วนจะต้องดิ้นรนแสวงหาเพื่อความอยู่รอด และในทางตรงกันข้ามสิ่งที่ผู้คนแสวงหามาทั้งชีวิตทำให้เราได้พบกับความสะดวกรสสบายแค่นี้ปัจจุบัน ส่วนสิ่งที่มนุษย์จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด คือ การพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจที่ดีอันได้รับการฝึกอบรมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาตนให้มีความรู้ที่พึ่งพาตนเองได้และเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐด้วยจิตใจที่มีธรรมภายใน จึงจะเรียกได้ว่าได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับตนเอง เพื่อให้สมบูรณ์ด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา และนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ จึงจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่แท้จริงและพึ่งพาตนเองได้

๔.๓.๓ แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเอง

การสร้างคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเฉพาะตัวคือผู้ใดทำผู้ใดนั้นได้ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชิ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลยาณการี กลยาณปาปการี จ ปาปกัมเปสวา บุคคลหว่านพิชเชนโดยอ้อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดีผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว”^{๑๖} เปนประเด็นสำคัญลงในการพึ่งตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยหลักใหญ่ ๆ มีดังนี้

๑. แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองเพื่อตนเอง คือ ต้องสร้างที่พึ่งให้กับตนเองด้วยการปฏิบัติตามแนวทางของศีล ซึ่งศีลย่อมช่วยให้พึ่งตนเองในด้านความประพฤติทางกายและวาจาที่ดียิ่งได้ เป็นมิตรต่อสาธารณะชนด้วยการไม่ไปเบียดเบียนกันทุกชนชั้น พาหุสัจจะการศึกษาทรงจำไว้มีมากเป็นที่พึ่งแก่ตนเองในด้านความคิดทำให้มีปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

การพึ่งพาตนเองต้องมี โสวักขัสสตา ซึ่งจะช่วยให้เป็นคนอ่อนโยน มีมารยาทที่ดีได้ วิริยารัมภะ ช่วยทำให้เป็นคนมีความขยันต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดแก่ตนเอง และการทำงานที่มุ่งมั่นด้วยใจเด็ดเดี่ยวอย่างกล้าหาญ สันตุกฐิช่วยทำให้มีสภาพจิตใจที่ปกติไม่ยินดียินร้าย ต่อทรัพย์สินสมบัติและ หน้าที่การงานของคนอื่น แต่เป็นกำลังใจให้ตนเองมีพลังต่อสู้โดยสันติวิธีในการได้มาซึ่งหน้าที่การงานนั้น ๆ ด้วยความไม่ประมาท

๒. แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเองเพื่อตนเองและสังคม ต้องสร้างที่พึ่งที่เกี่ยวกับตนและคนอื่นด้วย คือ การพึ่งพาตนเองอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอจำต้องมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันทางสังคม เนื่องจากต้องคอยช่วยเหลือส่งเสริมให้การอุดหนุนในด้านมนุษยธรรม เช่น ลูกศิษย์จะได้วิชาความรู้จากครูจำต้องพึ่งอาศัยทั้งตนเองและครูผู้สอนด้วยเช่นกัน

แนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเอง หรือการเป็นที่พึ่งให้ตนเองและผู้อื่นที่ดีได้นั้น จำต้องนำหลักกัลยาณมิตตตามาใช้ในการปฏิบัติกับตนเองและรวมทั้งการคบหาสมาคมกับเพื่อนที่ดีมีกัลยาณ

^{๑๕} พระไพศาล วิสาโล, การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๔๒/๑๑๕.

ธรรมที่งดงาม ย่อมเป็นแนวทางในการนำประโยชน์สุขมาให้เป็นที่พึงให้กับตนได้เป็นอย่างดี เรียกโดยสรุปว่า ตนพึ่งตนได้และทำตนให้เป็นที่ยึดให้กับผู้อื่นได้ด้วย เป็นต้น

๔.๓.๔ การศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา

ทำให้ได้ทราบว่ามีวิธีสอนที่คำนึงถึงศักยภาพและความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนว่ามีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล และการจัดการเรียนการสอนธรรมในสมัยพุทธกาลซึ่งเป็นพุทธวิธีของพระพุทธองค์ยังสามารถจัดการเรียนการสอนได้หลากหลายวิธีโดยนำมาบูรณาการกันได้ สอดคล้องกับเทคนิควิธีการสอนในสมัยปัจจุบันตลอดจนถึงการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปผลสัมฤทธิ์ไว้ ๔ ประการ คือ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนด้วยพระพุทธองค์เองในการสอนธรรม ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้เทคนิค วิธีการ หรือกลวิธี และอธิบายประกอบการสอนธรรม ผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ของการสอนธรรมโดยใช้สื่อโสตทัศนูปกรณ์ และยังมิข้อสังเกตว่า พุทธวิธีการสอนทั้ง ๔ ประการในสมัยพุทธกาล เป็นการเรียนการสอนด้วยตัวพระพุทธเจ้าเอง และเป็นการสอนที่ใช้สิ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ล้อมรอบและใกล้ตัว มิได้เป็นสิ่งที่สร้างหรือผลิตขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีทันสมัย แต่ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้พุทธวิธีในการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา สามารถทำให้ผู้ที่ได้รับการสั่งสอน เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เกิดความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธเจ้า จนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการบรรลุอรหัตต์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธวิธีการสอนธรรมให้บุคคลต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับผลสำเร็จในการเรียนตามศักยภาพของบุคคล

๔.๓.๕ การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน

การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนหากคำนึงถึงศักยภาพของบุคคล ความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของนักเรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนการสอนนั้น จะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งหากผู้สอนทราบความต้องการของผู้เรียนก่อนการจัดการเรียนการสอนก็จะช่วยให้การวางแผนการจัดการเรียนการสอนตลอดจนถึงการใช้สื่อประกอบการสอนที่นำไปใช้นั้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งในการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ปรากฏชัดเจนใน พุทธกิจเวลาย่ำรุ่ง หรือเวลาจวนสว่าง (ปัจฉิมยามกิจ) ที่ทรงตรวสดูสัตว์โลก ผู้ควรบรรลุธรรม เพราะทรงมีทศพลญาณ โดยเฉพาะอินทรีย์บาริปรียัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายรู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มีแนวความคิดความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อยมีอินทรีย์อ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่ ดังนั้นก่อนที่จะเสด็จไปสอนใคร จะทรงตรวสดูด้วยพระญาณ ว่าบุคคลใดควรจะสอนก่อน สอนด้วยเรื่องอะไร และสอนอย่างไร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๑, หน้า ๒๘-๒๙) ทำให้บุคคลที่ได้รับการเทศนาโปรดจากพระพุทธเจ้าบรรลุธรรมได้ตามความรู้ความสามารถของตนเอง

จากการศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการลงรักปิดทองมาจัดการเรียนการสอนนักเรียนซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ โดยจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการซึ่งประกอบด้วยความรู้ที่หลากหลายมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนจนประสบผลสำเร็จ ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นมีความพึงพอใจที่ดีต่อการเรียน และเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข

การมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดต่อการเรียนของนักเรียนนั้น นอกจากจะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ที่จะเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาแล้วเชื่อได้ว่าจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีด้วย นอกจากนั้นการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ ที่มีกระบวนการสร้างอย่างเป็นระบบ มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติม มีรูปแบบในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนโดยเฉพาะทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้ จะสามารถจำแนกนักเรียนเรียนเก่ง-อ่อน นักเรียนสามารถปฏิบัติงานได้ช้า-เร็วตามศักยภาพของตนเอง ซึ่งพิจารณาได้จากการใช้เวลาในการเรียนรู้และการปฏิบัติงานที่มอบหมายให้ หากเป็นนักเรียนเก่งมีทักษะความชำนาญจะใช้เวลาในการเรียนรู้และปฏิบัติงานแต่ละชิ้นงานน้อย ในขณะที่นักเรียนอ่อนจะใช้เวลาในการเรียนรู้และปฏิบัติงานแต่ละชิ้นงานมาก เพราะถ้าหากผลงานของตนเองไม่เหมาะสมจะต้องย้อนกลับไปทำซ้ำ ๆ จนกว่าจะสมบูรณ์ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง จะช่วยเสริมความรู้ให้กับนักเรียนเรียนรู้วิชาชีพ สามารถสร้างนวัตกรรมด้วยเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ สามารถหารายได้เป็นอย่างดี ช่วยให้นักเรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมจนสามารถประพฤติปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นการสร้างประเทศชาติให้มีความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ส่วนนักเรียนที่สนใจในวิชาชีพอื่น ๆ ก็จะสามารถเลือกเรียนรู้เพิ่มเติมได้ตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของตนเองทางอินเทอร์เน็ตหรือตามสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนทั่วไป

ดังนั้น คุณค่าที่สำคัญของการพึงพาตนเองเชิงพุทธผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง ก็คือสามารถตอบสนองการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี สามารถทำให้นักเรียนเก่งและนักเรียนอ่อนได้ช่วยกันในการเรียนรู้เกิดความสามัคคี ช่วยให้นักเรียนมีความสนใจในการสร้างอาชีพ สร้างงาน และสร้างรายได้ให้กับตนเอง เพราะสามารถใช้เวลาในการเรียนรู้การปฏิบัติชิ้นงานได้ตามศักยภาพของตนเอง ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข เป็นคนเก่ง เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมและบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยั่งยืนตลอดไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษา กิจกรรมการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา ๓. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา เป็นการประยุกต์จัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกัน ให้เหมาะสม ที่ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการช่างลงรักปิดทอง ผู้วิจัยได้ ศึกษาการจัดการเรียนการสอนธรรมของพระพุทธองค์กับบุคคลต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และนำเสนอตัวอย่างของบุคคลและผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการได้รับการเทศนาโปรด โดยยึดพุทธวิธีการเรียนการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ๔ ประการ คือ การสอนด้วยพระพุทธองค์เอง การใช้เทคนิควิธีการ การใช้วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน และใช้สื่อโสตทัศนูปกรณ์ มาเป็นกรอบในการศึกษา วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์

การศึกษาผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้าปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ที่เรียนจากแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๐ คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) โดยการเลือกเรียนด้วยความสมัครใจของตัวนักเรียนเอง และใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม เนื่องจากโรงเรียนถ้าปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ใช้ระบบการจัดห้องเรียนแบบละชั้นเรียน ที่นักเรียนแต่ละห้องมีลักษณะของนักเรียนคล้ายกัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับกลุ่มทดลอง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบบทดสอบก่อนการเรียน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินความพึงพอใจหลังเรียน และแบบสอบถามสัมภาษณ์ การวิจัยปรากฏผล ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดในการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา โดยจัดกิจกรรมที่สำคัญซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวสรุปเฉพาะประเด็นที่สำคัญมี ดังนี้

๑. แนวคิดที่เป็นหลักบูรณาการในการพึ่งพาตนเอง เช่น การพอดีทางจิตใจ พอดีทางสังคม พอดีทางทรัพยากรธรรมชาติ พอดีทางเทคโนโลยี และความพอดีทางเศรษฐกิจ หลักการบูรณาการนี้ เป็นแนวคิดที่ช่วยทำให้วัยรุ่น มีความโลภน้อยลง เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมโลก มีความพอดีพึ่งพาอาศัยตนและผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะจิตตั้งอยู่ในหลักธรรม มีธรรมเป็นที่พึ่ง จึงเอื้อเพื่อให้ผู้อื่นพึ่งได้ด้วย แม้การแสดงธรรมในพระพุทธศาสนาจิตก็ต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง เช่น แสดงธรรมไปตามลำดับ อ่างเหตุ อาศัยความเอ็นดู ไม่เพ่งอามิส ไม่กระทบตนและผู้อื่น แสดงให้เห็นถึงความพอดีปานกลาง ซึ่งสามารถพึ่งพาตนและผู้อื่นก็พึ่งได้

๒. แนวคิดที่เป็นหลักเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่สอนนี้ เป็นการสอนจากสิ่งที่ยากไปหายาก มีเนื้อหาที่ลุ่มลึกโดยลำดับด้วยของจริงตรงตามเนื้อหา มีเหตุมีผลอย่างพอดีเท่าที่จำเป็น มีความหมายและเป็นแนวคิดที่ช่วยทำให้วัยรุ่น ได้ประโยชน์ทั้งตนเองและสังคมโดยรวม

๓. แนวคิดที่เป็นหลักที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน ผู้สอนต้องตระหนักถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น คำนึงถึงความแตกต่าง การบูรณาการตามความเหมาะสมกับตัวบุคคล คำนึงถึงความพร้อม สอนให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง สอนให้ทั้งผู้เรียนรู้สึกมีบทบาทร่วมกัน เอาใจใส่ผู้ที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ตามเหตุการณ์อันควรแก่กาลเทศะ มีการช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาคือดีกว่าผู้อื่นอย่างสุดความสามารถ เป็นแนวคิดทำให้วัยรุ่น ได้เรียนรู้และพึ่งพาตนเองได้ต่อไป

๔. แนวคิดที่เป็นหลักเกี่ยวกับตัวการสอน เช่น สร้างความสนใจ ให้มีบรรยากาศเพลิดเพลินไม่ตึงและไม่หย่อนเกินไปให้เกียรติต่อผู้เรียน มุ่งเนื้อหาเป็นสำคัญ โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ตั้งใจสอนให้ต่อผู้เรียน สอนอย่างจริงจัง ใช้วาจาสุภาพน่าฟังแล้วรู้สึกสบายใจ และเข้าใจง่าย ซึ่งจะช่วยให้วัยรุ่น ไม่เครียด เกิดความสนุกต่อการเรียน ทำให้รู้สึกอบอุ่นพึ่งพากันได้ ทั้งผู้ให้ความรู้และนักเรียนผู้รับสื่อที่สอนอย่างจริงจัง

๕. แนวความคิดที่เป็นหลักการสอนโดยทั่วไป เช่น ครูผู้สอนจะต้องสอนให้เห็นชัด จูงใจให้เห็นจริง มีความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ชโลมใจให้เบิกบาน แนวความคิดที่เป็นหลักการสอนนี้ มีหลายวิธี เช่น การสนทนาธรรมกัน การบรรยาย การถามตอบ การวางข้อฝึกหัด เพื่อเป็นเครื่องฝึกพัฒนาตนให้มีที่พึ่งและพึ่งพาตนเองได้ จากการนำหลักธรรมไปปฏิบัติปรับใช้ เพื่อให้การพึ่งพาตนเองนั้นเกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้นตามความประสงค์

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทองนี้ เป็นกิจกรรมในการพึ่งพาตนเองที่เป็นเครื่องมือในการฝึกพัฒนาตน ตามกระบวนการสำคัญที่สุด คือ ไตรสิกขา

๑. ศีล เป็นเครื่องมือเพื่อฝึก กาย และวาจา หรือเป็นเครื่องคุมความประพฤติทาง กาย และวาจา เพื่อให้ตนและสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยไม่เบียดเบียนกันและนำไปบูรณาการในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงเหมาะสมในการอยู่ร่วมกัน ประเด็นนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ผู้มีศีลย่อมลดความโลภความเห็นแก่ตัวได้ โดยการไม่ไปเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ซึ่งเป็นการนำศีลมาบูรณาการได้อย่างเหมาะสมในการพึ่งพาตนเอง

๒. สมาธิ เป็นเครื่องฝึกจิตให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น ทำให้จิตเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ จิตมีเมตตา กรุณา ทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองรวมทั้งเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นได้ เพราะคุณธรรมดังกล่าวนี้ สมาธิ ทำให้จิตตั้งมั่นคงในคุณธรรม โดยเกิดมาจากการฝึกพัฒนาจิตของตน ดังนั้นตนจึงมีที่พึ่งด้วยคุณธรรมภายใน ช่วยทำให้การทำงานสำเร็จได้ด้วยดีนั่นเอง

๓. ปัญญา คือ การพัฒนาฝึกตนทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงได้อย่างมีเหตุมีผล ทำให้เป็นบุคคลที่รู้จักแยกแยะสิ่งชั่วดีเป็นและเป็นที่พึ่งให้กับตนเองได้ ผู้มีปัญญาย่อมเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพราะรู้จักปรับตัวได้อย่างเหมาะสม เป็นการบูรณาการความคิดอย่างหนึ่ง เพื่อปรับให้สอดคล้องกับบริบทสิ่งแวดล้อม มีสุจริต เปิดใจฟังคนอื่น รู้จักคบคนดี วาง่ายสอนง่าย ขวนขวายในกิจที่ชอบธรรม มีความเพียร มีความพอดี มีสติที่มั่นคงด้วยปัญญา ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการนี้ เป็นแนวคิดที่ทำให้วัยรุ่นหรือคนทั่วไป สามารถพึ่งพาตนเอง โดยอาศัยหลักธรรมมาเป็นที่พึ่งขับเคลื่อนด้วย ทำให้ความเป็นอยู่ในบริบทสังคมนั้น ๆ พึ่งพากันได้จากการนำหลักธรรมไปปฏิบัติปรับใช้ทำให้การพึ่งพาตนเองประกอบไปด้วยปัญญา

ดังนั้นการสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนธรรมมี ๔ ประการ คือ สอนด้วยพระพุทธองค์เอง สอนโดยใช้เทคนิควิธีการ สอนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ และสอนโดยสื่อโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งทรงใช้ประกอบการสอนโดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์ สถานที่ และเวลา ปรากฏผลจากการศึกษาตัวอย่างพุทธวิธีการสอนทั้ง ๔ ประการดังนี้

๑) ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนด้วยพุทธวิธี คือการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้พระองค์เอง และยกตัวอย่างบุคคล มาประกอบในการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนด้วยพุทธวิธีนี้ คือ บุคคลที่ได้รับการสอน สามารถเข้าใจในธรรม หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และบรรลุพระอรหันต์

๒) ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนโดยใช้เทคนิควิธีการ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิควิธีการ หรือกลวิธีและอุปมาประกอบการสอน ที่เหมาะสมกับจริตหรือความต้องการของบุคคลนั้นๆ และทำให้การเผยแผ่ธรรมประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนธรรมโดยใช้เทคนิควิธีการ จากกรณีตัวอย่าง คือบุคคลที่ได้รับการสอน บรรลุเป็นพระอรหันต์

๓) ผลสัมฤทธิ์จากการสอนธรรมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม ตัวอย่าง เช่น น้ำ ใบไม้ ผ้า ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการเรียนการสอนธรรมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ จากกรณีตัวอย่าง คือ บุคคลที่ได้รับการสอน มีความเข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้า และบรรลุพระอรหันต์

๔) ผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อโสตทัศนูปกรณ์ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ สื่อโสตทัศนูปกรณ์ ในลักษณะของเสียง ภาพนิมิต การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการสอนธรรมโดยใช้สื่อโสตทัศนูปกรณ์ จากกรณีตัวอย่าง คือ บุคคลที่ได้รับการสอน เกิดดวงตาเห็นธรรม เกิดความเลื่อมใส และบรรลุพระอรหันต์

สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ของพุทธวิธีการเรียนการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์จากกรณีตัวอย่างแล้วจะพบว่า บุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดสั่งสอนด้วยพุทธวิธีการทั้ง ๔ ประการนั้น ได้รับผลสำเร็จจากการพึ่งพาแตกต่างกันไป ตามแต่จริต ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล

โดยผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมีตั้งแต่ผลเบื้องต้นคือ หันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์ ความเข้าใจในธรรมจนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ การบรรลุพระอรหันต์

การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นชนบท ในเชิงบูรณาการพุทธธรรมสำหรับการทำงาน ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองของวัยรุ่นนั้น งานทุกอย่างนักเรียนต้องมีความสามัคคีกันหรือทำร่วมกัน จึงจะทำให้งานทุกอย่างสามารถทำได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมที่เป็นชุดเหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกันอีกอย่างที่เราเรียกว่า สังคหวัตถุธรรม คือ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของเพื่อนร่วมงานหรือผู้อื่น เป็นการผูกไมตรี ยินดีด้วยจิตใจที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกัน โดยนำหลักแห่งสังคหวัตถุนี้มาใช้บูรณาการกันอย่างเหมาะสม

๕.๑.๒ กิจกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ที่เรียนจากโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โดยจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ปรากฏผล ดังนี้

๑) ผลสัมฤทธิ์ด้านความก้าวหน้าทางการเรียน พบว่าเมื่อวิเคราะห์ผลเป็นรายบุคคล นักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียน ระหว่าง ๗ คะแนน ถึง ๑๐ คะแนน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ ถึง ร้อยละ ๔๑.๖๗ และเมื่อวิเคราะห์รวมทั้งกลุ่มพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีความก้าวหน้าทางการเรียนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖๐ สรุปได้ว่า ความก้าวหน้าทางการเรียนของกลุ่มทดลองสูงขึ้นตามเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป ร้อยละ ๑๐๐

๒) ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ร้อยละ ๖๐ หรือ มีระดับคุณภาพในระดับดี ขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สรุปได้ว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียน สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป

๓) ผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบที (t-test) พบว่า ค่าที (t-test) จากการ คำนวณมีค่าเท่ากับ ๓๐.๖๐ สรุปได้ว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบหลังเรียน สูงขึ้นจากคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับร้อยละ ๒๕.๐๐ และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับร้อยละ ๓๗.๗๐

๔) ผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจทางการเรียน พบว่าเมื่อวิเคราะห์ทุกรายการแล้ว มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๔.๗ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด และค่า S.D. รวม มีค่าเท่ากับ .๕๑ ซึ่งแสดงว่า นักเรียนมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุดใกล้เคียงกัน สรุปได้ว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจที่ตมมากต่อโครงการบูรณาการช่างภาพลงรักปิดทองซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในระดับมากที่สุด

๕) ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านคุณภาพมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไปจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สรุปได้ว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านคุณภาพ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป

๖) ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนจากการประเมินผลงานด้านปริมาณมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไปจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สรุปได้ว่านักเรียนกลุ่มทดลอง มีผลสัมฤทธิ์การประเมินผลงานด้านปริมาณ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป

๕.๑.๓ วิเคราะห์พฤติกรรมกาฟังพาตนเองของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นการฟังพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา เป็นกิจกรรมในการฟังพาตนเองที่เป็นเครื่องมือในการฝึกพัฒนาตน เป็นเครื่องมือเพื่อฝึก กาย และวาจา หรือเป็นเครื่องคุมความประพฤติทาง กาย และวาจา เพื่อให้ตนและสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยไม่เบียดเบียนกันและนำไปบูรณาการในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงเหมาะสมในการอยู่ร่วมกัน โดยการไม่ไปเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ซึ่งเป็นการนำศีลมาบูรณาการได้อย่างเหมาะสมในการฟังพาตนเอง ฝึกจิตให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น ทำให้จิตเข้มแข็งฟังพาตนเองได้ จิตมีเมตตา กรุณา ทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ฟังพาตนเองรวมทั้งเอื้อเพื่อต่อผู้อื่นได้ โดยเกิดมาจากการฝึกพัฒนาจิตของตน ดังนั้นตนจึงมีที่ฟังด้วยคุณธรรมภายใน ช่วยทำให้การทำงานสำเร็จได้ด้วยดีนั่นเอง และเป็นการพัฒนาฝึกตนทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงได้อย่างมีเหตุผล ทำให้เป็นบุคคลที่รู้จักแยกแยะสิ่งชั่วดีเป็นและเป็นฟังให้กับตนเองได้ ผู้มีปัญหายอมเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีสุจริต เปิดใจฟังคนอื่น รู้จักคบคนดี วาง่ายสอนง่าย ขวนขวายในกิจที่ชอบธรรม มีความเพียร มีความพอดี มีสติที่มั่นคงด้วยปัญญา ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการนี้เป็นแนวคิดที่ทำให้วัยรุ่นหรือคนทั่วไป สามารถฟังพาตนเอง โดยอาศัยหลักธรรมมาเป็นฟังขับเคลื่อนด้วย

การฟังพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่น ในการจัดการเชิงบูรณาการพุทธธรรมสำหรับการทำงานช่างลงรักปิดทองร่วมกันของวัยรุ่นชนบทนั้น งานทุกอย่างนักเรียนต้องมีความสามัคคีกันหรือทำร่วมกัน จึงจะทำให้งานทุกอย่างสามารถทำสำเร็จได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมที่เป็นชุดเหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกันอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า สังคหวัตถุธรรม คือ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของเพื่อนร่วมงานหรือผู้อื่น เป็นการผูกไมตรี ยินดีด้วยจิตใจที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกัน โดยนำหลักแห่งสังคหวัตถุนี้มาใช้บูรณาการกันอย่างเหมาะสม

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาแนวความคิดการพึ่งพาตนเองของวัยรุ่นตามหลักพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษากิจกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นตามโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยาและ ๓. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการพึ่งพาตนเองเชิงพุทธของวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทองโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา เป็นการประยุกต์จัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกันที่เหมาะสม ที่ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ ซึ่งสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑. การนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ กับนักเรียนกลุ่มทดลอง จำนวน ๑๐ คน พบว่า

(๑) นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ในลักษณะที่สูงกว่าเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป

(๒) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานในการวิจัยข้อที่ ๑.๕.๑ ที่ว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความก้าวหน้าทางการเรียนสูงขึ้น

(๓) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ โดยมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป มีจำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนที่กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานในการวิจัยข้อที่ ๑.๕.๒ ที่ว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ของโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา (นักเรียนร้อยละ ๖๕ ได้คะแนน ๖๐ คะแนน หรือมีผลการเรียน ระดับ ๒ ขึ้นไป)

(๔) นักเรียนมีความพึงพอใจทางการเรียนต่อแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๔.๗ และค่า S.D. รวม มีค่าเท่ากับ .๕๑ ซึ่งแสดงว่านักเรียนมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุดซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานในการวิจัยข้อที่ ๑.๕.๓ ที่ว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนจากการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก และเป็นการจัดการเรียนการสอนที่นักการศึกษาทั่วไปยอมรับว่าเป็นการเรียนการสอน ที่มุ่งตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนตามศักยภาพได้อย่างเหมาะสม และได้สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงการใช้เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ วิทยาการ และวัสดุอุปกรณ์มาประกอบการ

เรียนรู้ด้วยจึงทำให้นักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ ภาพลวงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๐ คน มีผลการเรียนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่โรงเรียนกำหนดไว้ สอดคล้องกับแนวคิดของ พรรณนา จาตุรพาณิขย์ (๒๕๕๗, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของ สื่อการสอนธรรมแบบรายบุคคล” พบว่า ในนักเรียนกลุ่มทดลองมีสัมฤทธิ์ผลของความก้าวหน้าทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ความก้าวหน้าทางการเรียนที่กำหนดไว้ร้อยละ ๒๕ ขึ้นไป สัมฤทธิ์ผลตาม เกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนพบว่า มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ของโรงเรียนที่ กำหนดให้นักเรียนร้อยละ ๖๕ มีคะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป หรือมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้นไป สัมฤทธิ์ผลโดยการทดสอบที (t-test) พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ที่ .๐๐๑ และสัมฤทธิ์ผลด้านเจตคติของนักเรียนพบว่า นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อสื่อการสอนธรรมแบบ รายบุคคล (บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) ในระดับมากที่สุด (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๕)^๑ และ สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน เช่น งานวิจัยของสาธิต ยัน ตรีสิงห์^๒ (๒๕๕๐, หน้า ๑๓๘) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดนครปฐม ผลของการวิจัย พบว่า นักเรียนมีผลการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังสอดคล้องกับ เอกภูมิ ชุนิตย์^๓ (๒๕๕๓, หน้า ๑๑๙) ได้เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลัง เรียน ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องทวีปเอเชีย สรุปผลการวิจัยได้ว่า นักเรียนมีผลการ เรียนรู้หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นอกจากนั้นยังสอดคล้อง กับงานวิจัยของ วิเศษ แก้วกระจาย (๒๕๕๐, หน้า ๑๑๕) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ก่อนและหลังจากการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ภูมิปัญญาไทย เบญจรงค์ จังหวัดสมุทรสาคร สรุปผลการวิจัยพบว่า คะแนนทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง หลังเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สูงกว่าคะแนนทดสอบก่อนเรียนร้อยละ ๓๒.๑๓

๒. เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนโดยใช้ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลวงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยการทดสอบค่าที (t-test) พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ทั้งนี้ เนื่องมาจากแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นมีความน่าสนใจ สามารถสนองตอบความแตกต่าง ระหว่างบุคคลในด้านศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี และมีความสะดวกใน

^๑พรรณนา จาตุรพาณิขย์, “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบ รายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^๒สาธิต ยันตรีสิงห์, “ผลการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดนครปฐมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนวัดบางพระ”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐).

^๓เอกภูมิ ชุนิตย์, “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ทวีปเอเชีย ที่สรุปบทเรียนด้วยแผน ที่ความคิด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๓).

การเรียนรู้ เพราะชุดบทเรียนคอมพิวเตอร์จะมีคำอธิบายวิธีปฏิบัติไว้อย่างละเอียด ชัดเจน นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การใช้ภาษาชัดเจน ฟังเข้าใจง่าย เนื้อหาในแต่ละกรอบ กระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย และเป็นไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก มีการเสริมแรง และบอกให้ไปปฏิบัติในขั้นตอนต่อไปได้ ภาพประกอบมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา และภาพเคลื่อนไหว (Animation) ที่นำมาประกอบมีความเหมาะสมกับวัยของนักเรียน เรียนด้วยความเพลิดเพลิน และการเรียนจากการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยี เช่น ใช้คอมพิวเตอร์ค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้อย่างเต็มที่ก็จะทำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เพิ่มมากขึ้น เรียนรู้ด้วยตนเอง และได้สอดแทรกหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมให้นักเรียนได้เรียนรู้ไปด้วย จึงทำให้นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น นอกจากนั้นสื่อการสอน ยังจำเป็นต้องใช้สื่อประกอบการสอนที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อครูและนักเรียน สามารถช่วยให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้บรรลุตามจุดประสงค์และช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของไพรัช สู่แสนสุข (๒๕๓๙, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องหลักการและกระบวนการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ มีใจความสำคัญคือ การเรียนรู้เริ่มต้นจากการสัมผัสสิ่งที่ถูกรู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาวะปรมาัตถ์และสมบัติบัญญัติ การสัมผัสหรือการเกิดผัสสะคือเป็นกระบวนการธรรมชาติที่เป็นการประจวบกันของสามองค์ประกอบสำคัญ คือ อายตนะภายนอกมี รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ต้องกาย ธรรมารมณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ และวิญญาณทั้ง ๖ ทางที่เกิดผัสสะนั้น ๆ ขึ้น^๔ และสอดคล้องกับแนวคิดของชัยยงค์ พรหมวงศ์ ที่กล่าวไว้ว่า การเรียนการสอนรายบุคคล ยึดหลักที่จะมุ่งสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยจัดสภาพการเรียนการสอนที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสามารถ และความพร้อมของแต่ละบุคคล

๓. เมื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านความพึงพอใจของนักเรียนพบว่า นักเรียนที่เรียนจากแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนสูง มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดการเรียนทำให้นักเรียนเรียนด้วยความเพลิดเพลิน และได้รับความรู้อย่างเต็มที่ องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ครบสมบูรณ์ มีขั้นตอนการปฏิบัติที่เหมาะสม มีความน่าสนใจ เหมาะสมกับวัยของนักเรียนสนองตอบความแตกต่างทางด้านศักยภาพทางการเรียนของนักเรียนได้เป็นอย่างดี นักเรียนจึงมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามกฎการเรียนรู้ (Law of learning) ของธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้แก่ กฎแห่งการพร้อม กฎแห่งการฝึกหัด และกฎแห่งผล ซึ่งกฎแห่งการพร้อม คือ สภาพความพร้อมของผู้เรียนทั้งร่างกายและจิตใจ ความพร้อมทางร่างกายได้แก่ ความพร้อมทางด้านวุฒิภาวะ ความพร้อมทางจิตใจได้แก่ ความพึงพอใจ หรือความรู้สึกที่ดีที่จะเรียนวิชานั้น ส่วนกฎแห่งการฝึกหัด คือการที่นักเรียนได้ฝึกหัดทำซ้ำบ่อย ๆ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้นานและคงทนถาวร ซึ่งในบทเรียนจะมีขั้นตอนให้นักเรียนได้ฝึกทำ เป็นการเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร และกฎแห่งผล คือนักเรียนได้รับผล

^๔ ไพรัช สู่แสนสุข, “หลักการและกระบวนการเรียนรู้ และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

ที่พึงพอใจ ทราบจากการประเมินผลงานของตนเอง หรือแบบทดสอบทันทีหลังจากทำเสร็จ ซึ่งกฎแห่งผล ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการเสริมแรงของสกินเนอร์ (Skinner) ที่กล่าวว่าการเสริมแรงควรมีขึ้นในทันทีทันใด (Immediacy of Reinforcement) หลังจากมีการตอบสนอง หรือเมื่อได้คำตอบภายใน ๕ วินาที ถ้าเกินนั้นอาจจะไม่ได้ประโยชน์ คุณลักษณะดังกล่าวของการจัดการเรียนการสอนเรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทำให้นักเรียนอยากที่จะเรียนรู้ต่อไป ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนการสอนทำให้นักเรียนเกิดสภาพความพึงพอใจ โดยให้นักเรียนทราบแบบทดสอบทันทีหลังจากทำเสร็จ และจากการที่นักเรียนมีความพึงพอใจวิธีการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วย จึงส่งผลให้นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๔. จากการสัมภาษณ์นักเรียนและผู้ปกครอง พบว่านักเรียนชื่นชอบในการเรียนรู้และจะนำไปหารายได้และประกอบอาชีพในอนาคต และผู้ปกครองก็ได้แสดงความคิดเห็นว่าดี ดีใจที่นักเรียนได้เลือกเรียนช่างลงรักปิดทอง มีรายได้ในระหว่างเรียน มีความรู้ที่จะนำไปใช้ในอนาคตและอยากให้นักเรียนได้เรียนวิชาช่างอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย

๕.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

๑. การศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนธรรมและผลสัมฤทธิ์ของการใช้พุทธวิธีการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ทราบว่าวิธีสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่ามีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เป็นการสอนที่มีอยู่ในตัวพระพุทธเจ้า และใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประกอบการสอน มิได้เป็นสิ่งที่สร้างหรือผลิตขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีทันสมัย และผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นคือช่วยให้ผู้เรียนได้รับผลสำเร็จในการเรียนตามศักยภาพของผู้เรียน

๒. การเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนของครูผู้สอน หากคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของนักเรียนเป็นสำคัญ วิธีการสอนนั้น ๆ จะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

๓. การเรียนการสอนที่ใช้คอมพิวเตอร์มาช่วยสอนและประกอบการเรียนการสอนนักเรียนเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน และเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และการมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดต่อการเรียนของนักเรียนเหล่านั้น นอกจากจะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ที่จะเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรสถานศึกษาแล้วเชื่อได้ว่าจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างสร้างสรรค์ สร้างงาน สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนและประพฤติปฏิบัติตนที่ดีในสังคมอีกด้วย

คุณค่าที่สำคัญของการนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือความสามารถในการสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคลทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑. ผู้ที่จะนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาไปใช้สอนนักเรียนต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ต้องเน้นย้ำและทำความเข้าใจกับนักเรียนในการปฏิบัติตามขั้นตอนและเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม และเพียงพอกับนักเรียน เพราะเป็นการเรียนรู้ตามสภาพจริง

๒. การนำคอมพิวเตอร์มาประกอบในการจัดการเรียนการสอน ต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์สำคัญ โรงเรียนต้องมีความพร้อมด้านอุปกรณ์การเรียนด้านคอมพิวเตอร์ โรงเรียนมีเครื่องคอมพิวเตอร์ไว้ให้บริการแก่นักเรียนอย่างพอเพียง นักเรียนสามารถใช้บริการได้ตลอดเวลา

๓. แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระ ขั้นตอนการปฏิบัติตามลำดับขั้น และมีหลักพุทธธรรมประกอบด้วย นักเรียนสามารถย้อนกลับไปศึกษาด้วยตนเองได้ โดยมีความคาดหวังว่า นักเรียนที่ปฏิบัติผลงานไม่ดี จะได้มีโอกาสในการทำใหม่ได้ อันจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในการปฏิบัติสร้างผลงานได้อย่างแท้จริง ครูผู้สอนควรชี้แจงทำความเข้าใจกับนักเรียน ในเรื่องของความตั้งใจในการเรียน และการปฏิบัติตามคำแนะนำในแต่ละขั้นตอน เป็นลำดับต่อเนื่องกันไปจนงานเสร็จเรียบร้อย

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรประยุกต์ใช้โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทองไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาประเภทอื่น ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียน เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนเอกชน เป็นต้น

๒. ควรจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้งานช่างประเภทอื่น ๆ หรือรายวิชาต่าง ๆ เช่น ช่างปั้นดินเผาบูรณาการกับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยพัฒนาขึ้นมาใหม่ ที่มีความทันสมัย ตามเวลา เพื่อให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

๓. ควรมุ่งวิจัยพัฒนาทักษะและประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านเทคโนโลยี ตามยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ อันเป็นวิสัยทัศน์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่เปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ/เอกสาร:

กรมวิชาการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา

และวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

_____. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔.
กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, ๒๕๔๖.

_____. กระทรวงศึกษาธิการ. การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร :
คุรุสภา, ๒๕๓๙.

_____. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). พิมพ์
ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.
กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

กันยา สุวรรณแสง. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๔.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๙.

กิติมา ปรีดีดีลิก. **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์, ๒๕๓๙.

_____. **ทฤษฎีบริหารองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหาร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๒.

จรรยา คุณมี. **การสอนสังคมศึกษา**. กทม. : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๒๐.

จันทร์ฉาย เตมียการ. **การเลือกใช้สื่อทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕.

_____. **การสอนรายบุคคล**. เชียงใหม่ : ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙.

จริยา เหนียนเฉลย. **เทคโนโลยีการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **มิติที่ ๓ ทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ไชยยศ เรืองสุวรรณ. **เทคโนโลยีการศึกษา : ทฤษฎีและการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

ญาณบดินทร์ อินตะชะ. “ประกาศโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม เรื่องการแต่งตั้งครูผู้รับผิดชอบโครงการบูรณาการ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐,” เอกสารประกอบการประชุมครู บุคลากรโรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม วิสาขบูชา ครั้งที่ ๐๒/๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๐. พะเยา, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

เทวัญ เอกจันทร์. (ป.ธ. ๙, พธ.บ., พธ.ม.). **ภาษาพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. (สำนักศาสนศึกษาวัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. พิมพ์เนื่องในวันคล้ายวันเกิดพระเดชพระคุณพระราชเชมากร ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑.

ธานี สมบูรณ์บุรณะ และวิโรจน์ สารรัตน์. **การสร้างผลงานทางวิชาการด้วยกระบวนการวิจัยเชิงพัฒนา** (กรณีบทเรียนสำเร็จรูป). กรุงเทพมหานคร : อักษรทิพย์, ๒๕๓๒.

ธนากรณ์ ใจสมานมิตร. **ความตระหนักในฐานะคนทำงาน**. เอกสารประกอบการบรรยาย, ๒๕๕๑.

เทียนชัย เอี่ยมวรเมธ. **พจนานุกรมไทย ฉบับนักเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา ๒๕๔๔.

ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.

นพพร ณะชัยพันธ์. สถิติเบื้องต้นสำหรับการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๕.

นิพนธ์ สุขปรีดี. นวัตกรรมเทคโนโลยีการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๑.

นายณัฐ ปวิณวิวัฒน์. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.) ๒๕๔๖.

บุญมี พันธุ์ไทย. การวิจัยในชั้นเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

บุญชม ศรีสะอาด. การพัฒนาการสอน. กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑.

บุญสืบ อินสาร. พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

ปฎิพัทธ์ สุวรรณสร. รายงานสรุปการอบรมบุคลากรเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสังคมศึกษาในส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาหลักสูตรกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘.

ประสาร ทองภักดี. ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

เป็รื่อง กุมุท. การวิจัยสื่อและนวัตกรรมการสอน. ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๑๙, (อัดสำเนา).

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน และนิพนธ์ อินสิน. ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๗.

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. สมเด็จพระพุทธมหาราช (อจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : ธนาเพราส จำกัด, ๒๕๕๖.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. “การเมืองกับพุทธธรรม”. กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณาการพิมพ์, ๒๕๒๙.

พนิดา สีนสุวรรณ และคณะ. การสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๔๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓.

พุทธทาสภิกขุ. ชุมชนปาฐกถาชุดพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หจก, เอมี เทรดี้ดิง, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____. **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตฺโต). **เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **หลักพุทธธรรมของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๗.

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมานุชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๐, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระไพศาล วิสาโล. **การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๔๒.

พระอุตรคณาธิการ. (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พนิดา สีนสุวรรณ และคณะ. **การสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓.

พวงจันทร์ ดุลละมพะ. **จิตวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๒.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. **“ความพึงพอใจ”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ ๒๕๔๖.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. **“การเมืองกับพุทธธรรม”**. กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณาการพิมพ์, ๒๕๒๙.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์และคณะ. **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ไพโรจน์ อยู่มนเฑียร. **โคลกธรรมท่านพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร: สร้อยทอง, ๒๕๔๓.

ภาควิชาจิตวิทยา. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.

มธุรส บำรุงสว่าง. **จิตวิทยาทั่วไป**. เชียงใหม่ : กิตติการพิมพ์, ๒๕๔๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

_____. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

_____. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มันเกียรติ โกศลนิตติวงศ์. **ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษาพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑.

ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน. **เทคนิคการสอน**. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม. **หลักสูตรสถานศึกษา**. พะเยา : ๒๕๕๓, (อัดสำเนา).

โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม. **สรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓**. พะเยา : ๒๕๕๙, (อัดสำเนา).

โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม. ฝ่ายวิชาการ. **เกณฑ์การประเมินการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน**, พะเยา : ๒๕๕๙, (อัดสำเนา).

ลัดดา สุขปรีดี. **เทคโนโลยีการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๓.

ลักขณา สรวิวัฒน์. **จิตวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔.

วาสนา ชาวหา. **สื่อการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. **เทคนิควิทยาการทางการศึกษา ประมวลบทความเกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๗.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. **คู่มือครูแผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม.๒**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ, ๒๕๕๖.

วัฒนาพร ระงับทุกข์. **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม. **การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

ศิริโสภาคย์ บุรพาเดชะ. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สิริมงคลโลกิขุ (ทอง สิริมงคล). **“หลักสูตรในพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย”**. สารพัฒนาหลักสูตร. ปีที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๙.

สาโรช บัวศรี. **จริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : cursa, ๒๕๒๖.

สุริวัตร จันทโรสภา. **พระพุทธศาสนา ม. ๓**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๖.

สมพร อ่อนน้อมและคณะ. **คู่มือครูแผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม. ๓**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สถาบันบันลือธรรม. **คู่มือสร้างตน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

สุธีรา เฝ้าโกศลสถิตย์. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๓.

สุพล วังสินธุ์. “การจัดทำแผนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ”, สารพัฒนาหลักสูตร, ๑๒ (๑๑๔): ๕-๙, เมษายน - พฤษภาคม, ๒๕๓๖, กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๕.

สุนันทา สุนทรประเสริฐ. **การเขียนแผนการสอนแนวปฏิรูปการศึกษา ตามพ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : ริมปีงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

แสง จันทรงาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**, กรุงเทพมหานคร : ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒.

สมบูรณ์ สุริยวงศ์ และคณะ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๔.

สมใจ ลักษณะ. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**. ข้าราชการครู, ม.ป.ป.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้างการประเมินค่าและการใช้ประโยชน์**, ม.ป.ป.

อารี พันธมณี. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทตันอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๔๔.

อรรถพร ผดุงศักดิ์ชัยกุล. **การมีส่วนร่วมและแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา. งานนิพนธ์ปริญญา ก.ศ.ม., (บริหารการศึกษา) ชลบุรี. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗.**

(๒) บทความ:

เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว. **ป็นนักเรียนป้อนไทยแลนด์ ๔.๐**. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

การุณ สกุลประดิษฐ์. **ชมไทยรัฐเป็นต้นแบบ ๔.๐**. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ข่าวในประเทศ. **หนังสือพิมพ์เดลินิวส์**. วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

จิราภรณ์ ศิริทวี. **ข้อคำนึงในการใช้สื่อการเรียนการสอน**. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ๒

พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๓๓.

ชนกนารถ บุญวัฒนะกุล. “การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม

อัธยาศัยสู่การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑”. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม) ๒๕๕๗ : ๑๖.

ขอบกิจ กนกหงส์. “**แนวทางการนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ๔H**”.

วารสารวิชาการ. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๙) : ๔๑.

ชุติมา บุญยประภัศร. “**Thailand 4.0**”, หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ ฉบับล้านนาธุรกิจ ๑๖ มีนาคม

๒๕๖๐.

ชวนพิศ เลียงประไพพันธ์. “**ป๊อปอาร์ต สตูดิโอ รับไทยแลนด์ ๔.๐**” หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ๑๓

สิงหาคม ๒๕๖๐.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา**, หน่วยที่ ๑-๕.

กรุงเทพมหานคร : สำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

๒๕๒๓.

ดารีกา ลัทธิพัฒน์. “**เน้นการคิด ผลิตภัณฑ์นวัตกรรม สร้างธุรกิจขับเคลื่อนประเทศ**”. วารสาร DPU

MAG. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ฉบับที่ ๒๑ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๓.

ปวิณ ชำนิประศาสน์. **นโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่**. หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์

ฉบับล้านนาธุรกิจ, ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๐.

ปริญญ์ บุญดีสกุลโชค. **การบรรยายหัวข้อวิชาการระบบราชการไทยแลนด์ ๔.๐, วันพุธที่ ๑๔**

ธันวาคม ๒๕๕๙, อ่างใน สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐. ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ ๔.๐,

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐.

พระพยอม กลฺยาณ. “**การใช้สื่อการสอนจริยธรรมอย่างไรจึงจะดี**”. วารสารการศึกษานอก

โรงเรียน. เล่มที่ ๑๑๘ (กุมภาพันธ์ – มีนาคม ๒๕๖๓) : ๒๔.

ไพรัช สู่แสนสุข, บรรเจอดพร สู่แสนสุข. “กิจกรรมสมาธิก่อนการเรียนรู้โดยใช้เพลง”. วารสารวิถีพุทธ “รู้ ตื่น และเบิกบาน”. ปีที่ ๗ เล่มที่ ๑๖ (ธันวาคม ๒๕๕๙): ๔-๕.

ภาสกร พงษ์สิทธาการ. “การจัดกิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ด้วย Active Learning”.

เอกสารประกอบการอบรมครูผู้สอนการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้” นำไปสู่กระบวนการ, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ ณ ห้องประชุมสุดดี ๑ โรงแรม เอ็ม บูทีค รีสอร์ท เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๐, เชียงราย. (อัดสำเนา)

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. “สมคิด’ จุดพลุ ‘4.0’ มอง ‘เลือดใหม่’ ไทยแลนด์ตอบรับ ‘สตาร์ทอัพ’”. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. **ชมไทยรัฐเป็นต้นแบบ ๔.๐**. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

อชิพร ศรียมก. เอกสารการสอนวิชาสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษาหน่วยที่ ๑-๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

อรรชกา สีบุญเรือง. **ทวิวิทยาศาสตร์ ชีว ๒ ยกคุณภาพชีวิตสู่ ‘ไทยแลนด์ ๔.๐**. ‘หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

(๓) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย:

กิตตินันท์ หอมฟุ้ง. “ผลการเรียนแบบร่วมมือที่มีการจัดการกลุ่มต่างกันตามระดับความสามารถทางการเรียน โดยใช้ CAI”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

กึ่งเพชร แสนคำ. “การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการรู้ค่าตัวเลขด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา” **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** (การศึกษาพิเศษ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

กนกการณ์ ฉวีวงศ์. “การศึกษาโดยการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตภาษีเจริญ สังกัด กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

คัชรินทร์ พิภูลทอง. “การใช้เพลงเพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงคำที่มีพยัญชนะ ร ล ว ควบกล้ำของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๙.

จาริตา ประทีปะเสน, “การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิชาสังคมศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑”. **การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

ชญานันท์ อัครธรรมานนท์. “วิเคราะห์คุณค่าเชิงพุทธจริยศาสตร์ในการจาริกแสวงบุญจุดสังเวชนียสถานของชาวพุทธไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ปฎิมาศ นิตยาชิต. “กลยุทธ์การจัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน จังหวัดกาฬสินธุ์”, **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

พระครูธรรมศาสนโฆสิต. “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระครูสมุห์บุญเลิศ ขยวีโส. “สภาพการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาวุฒิชัย เหล่าเลิศ. “ผลของคุณภาพชีวิตการทำงานและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีต่อการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาสมยศ สุทธิศิริ (คุ่มม่วง). “การศึกษาเรื่องเวไนยบุคคลในคัมภีร์พระพุทธานิกายเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระบุญทรง ปุณฺณโร (หมี่ดำ). “วิปัสสนากัมมัฏฐานกับการบูรณาการเยียวยาโรคทางใจ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุภวัฒน์ ชุตินนโธ (สุขดำ). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของมนุษย์
ในทศวรรษของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสมชาย ธมมวโร. ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชา
พระพุทธศาสนา ของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และครูประจำการในโรงเรียนเขต
ภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระอธิการธนโชติ เขื่อนเพชร. “การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียน
ระดับประถมปีที่ ๕-๖”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบัน
ราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีสันติวิธี : ศึกษา
วิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พท. นิดา ตั้งวินิต. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการแพทย์แบบองค์รวม”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๘.

พรรณนา จาตุรพาณิชย์. “ศึกษาสื่อการสอนธรรม และสัมฤทธิ์ผลของสื่อการสอนธรรมแบบ
รายบุคคล : กรณีศึกษาโรงเรียนกาวิละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๗.

ไพรัช สู่แสนสุข. “หลักการและกระบวนการเรียนรู้ และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์
พระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พูนสุข มาศรีสร้างสรรค์. “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๔.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับ
หลักธรรมในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มยุรี หินคำ. “การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง อักษรล้านนา สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

รังสิมา แจ่มจันทา. “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการจำความหมาย คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่เรียนโดยแผนการเรียนรู้ที่มี เกมประกอบและไม่มีเกมประกอบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

รัชนิศ นิสสัยเจริญ. “การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ กลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพโดยใช้ชุดการสอน รายบุคคลกับการสอนปกติ”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓.

วิเศษ แก้วกระจาย. “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ๕ เรื่องภูมิปัญญาไทย เบญจรงค์ จังหวัดสมุทรสาคร สำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดหลักสี่พัฒนาราษฎร์อุปัถม์”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.

ศรธรรม จ่ามมาตย์. “การสอนวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้บทเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

สุวรรณา พักปลั่ง. “ผลการเรียนซ่อมเสริม ๒ รูปแบบ จากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชา คณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

สุภาลักษณ์ ชัยอนันต์. “ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศแบบมี สัญญาผูกพันในจังหวัด ลำปาง”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิตเกษตรศาสตร์**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

สาธิต ยันตรีสิงห์. “ผลการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดนครปฐมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียน วัดบางพระ”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.

อรรวิภา จรุงจรรูวัฒนา. “การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในวิชาศาสนาและหน้าที่พลเมืองของศูนย์
การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลห้วยยา อำเภอมะนัง จังหวัด
เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

อัมภพร จันทร์กระจ่าง. “การสอนวิชาเสริมทักษะคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้บทเรียน
คอมพิวเตอร์ช่วยสอน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

เอกภูมิ ชุนิตย์. “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ทวีปเอเชีย ที่สรุปบทเรียนด้วยแผนที่
ความคิด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

อรรถพร ผดุงศักดิ์ชุก. การมีส่วนร่วมและแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด
การศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา. **งานนิพนธ์
ปริญญา ก.ศ.ม., (บริหารการศึกษา) ชลบุรี**. (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา,
๒๕๕๗).

อภิรักษ์ ยอดมณี. “การศึกษาตนเองของชุมชนในไม้เรียง อำเภอลำทะลุ จังหวัดนครศรีธรรมราช”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖.

อุทัยพรรณ สุดใจ. “ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การโทรศัพท์แห่ง
ประเทศไทย จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาสังคม
วิทยาประยุกต์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. [ข้อมูล
ออนไลน์] แหล่งที่มา : [http://math.ipst.ac.th/wp-
content/uploads/2015/PDF/Curriculum%202551.pdf](http://math.ipst.ac.th/wp-content/uploads/2015/PDF/Curriculum%202551.pdf) [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน
๒๕๖๐].

การศึกษาไทยมาจากไหน. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://ilaw.or.th/node/3272>
[สืบค้น ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

ความพึงพอใจ 17 พ.ย. 2558. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :
<https://www.im2market.com/2015/11/17/2049> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน
๒๕๖๐].

ความหมายและประเภทของสื่อการเรียนการสอน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://elearning.psu.ac.th/courses/163/> [สืบค้น ๔ กันยายน ๒๕๖๐].

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษา. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://nuttapong.wikispaces.com/> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ดร.สุทธิชัย ปัญญโรจน์, การพัฒนาศักยภาพตนเอง. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/markandtony/2011/07/26/entry-1> [สืบค้น ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

Thailand 4.0 คืออะไร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0>, [๔ เมษายน ๒๕๖๑].

นธิ เหมมันต์ และ อภินันท์ สิริรัตนจิตต์. บทสรุปของบทความข้อเสนอแนะต่อผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://mgronline.com/daily/detail/9580000022950> [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

แสงดาว สุกุลปราโมทย์ และคณะ, ผู้รวบรวม. เอกสารประกอบการพิจารณาเรื่อง การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/edu/download/article/article_20141126091853.pdf [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.econ.tu.ac.th/oldweb/doc/course/EC/EC460/slides/3_DevConcept_58_%281%29.pdf [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

Nikon jun - Google Sites คุณธรรมจริยธรรม. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : https://sites.google.com/site/thailand40nat/ma-rucak-prathesthiy-1... [สืบค้น ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

บันทึกนี้เขียนที่ GotoKnow โดย นาย ร.อ.นพดล เหล่ากอ ในชุมชนเข้มแข็ง. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/32079> [สืบค้น ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

bubeeja: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : http://bubeeja.blogspot.com/2012/12/blog-post_7712.html [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

ประเทศไทย 2.0 - ไทยแลนด์ 4.0 - Google Sites. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :

<https://sites.google.com/site/thailand40nat/ma-rucak-prathesthiy-1.../> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.drborworn.com/articledetail.asp?id=16223>, [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) [ข้อมูลออนไลน์]

แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/kruchaiyooooo/sersthkic-phx-pheiying-kab-kar-phathna-sersthkic-thiy/...> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. “พระพุทธศาสนากับประเทศไทย ๔.๐” ปาฐกถาเนื่องในพิธีประสาท

ปริญญาประจำปี ๒๕๖๐. ณ หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.youtube.com>. [๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา, “บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อไทยแลนด์ ๔.๐” ปาฐกถาพิเศษ. ณ มหิตลสถิตาคารมหาวิทยาลัยมหิตล ศาลายา จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaigov.go.th>. [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐].

พัฒนาองค์กรยุค ๓.๐ คืออะไรกัน. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :

<http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/591132> [๑ เมษายน ๒๕๖๑].

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://person.mwit.ac.th/01-Statutes/NationalEducation.pdf>, [๑ เมษายน ๒๕๖๑].

พระไพศาล วิสาโล, ข้อธรรม คำสอน Facebook. [ข้อมูลออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://th-th.facebook.com/visalo/posts/158553574194287> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

EP.1 อะไรคือ Digital4.0 & Thailand 4.0?. [ข้อมูลออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://ssdcoach.wixsite.com/articles/single-.../EP1-AD-Digital40-Thailand-40> [๑๙ เมษายน ๒๕๖๑].

Mirum, กรกฎาคม ๒๕๕๙, อ้างใน เปิดตัว Digital 1.0-4.0 – Marketeer. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://marketeer.co.th/archives/89081>, [๒ เมษายน ๒๕๖๑].

Starting a Business by im2market.com ความพึงพอใจ หมายถึง ? [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.im2market.com/2015/11/17/2049> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑].

เยาวลักษณ์ โปธิตารา คบ.ม. (การบริหารการพยาบาล) อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี

นครพนม : วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ บทความวิจัย ปีที่ 34 ฉบับที่ 2

(เมษายน-มิถุนายน) 2554. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :

file:///C:/Users/Administrator/ Downloads/761-Article%20Text-1341- 1- 10-20120308.pdf [สืบค้น ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

หมอจิง **เรื่องจริง ๕ วิธีเลี้ยงลูกแบบฝรั่ง มั่นดีแบบนี้เอง!-วัยรุ่น-Mthai**. หมอจิง เข้าใจวัยรุ่น

facebook Dr Jing, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<https://teen.mthai.com/variety/106673.html> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

รัตนารณ, โครงการพัฒนาบทเรียนเว็บรายวิชาการออกแบบการเรียนการสอนสำหรับนิสิตปริญญา

ตรี **ความหมายและความสำคัญของสื่อการสอน** [ออนไลน์] ที่มา

:<https://sites.google.com/.../2-2-khwam-hmay-laea-khwam-saakhay-khxng-sux-kar-sxn> [๔ กันยายน ๒๕๖๐].

รู้จักกับ **Thailand 4.0** แบบเข้าใจง่ายอ่านรอบเดียว เล่าได้เป็นช่องเป็นฉาก. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://thaiembdc.org/th/2016/12/29/A-thailand-4-0-> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑]. หน้า ๑๒-๑๓.

รศ. ยืน ภู่วรรณ. **Education 2.0 - วิชาการ.คอม**. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :

<http://www.vcharkarn.com/varticle/44401> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

หลักการพึ่งตนเอง, **เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy)**. [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา :

<http://thaweesak.igetweb.com/index.php?mo=3&art=584766> [สืบค้น ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

สร้างแบรนด์ยุค ๓.๐ อย่างไรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืนในตลาด. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : AEC

<https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0> [๑๙ เมษายน ๒๕๖๑].

สิริพัชร เกษภูวโรจน์, **ประเภทของสื่อการสอน และการเลือกใช้**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา

:<https://blog.eduzones.com/lovekru/178417> [๔ กันยายน ๒๕๖๐].

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, [ข้อมูลออนไลน์] แหล่งที่มา

:<http://kanchanapisek.or.th/kpsub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail03.html> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑].

สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐. ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ ๔.๐ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf> [๑ เมษายน ๒๕๖๑].

สุวิทย์ เมษินทรีย์. ระบบราชการ ๔. ๐. (อ้างอิงใน สำนักงาน ก.พ. ๒๕๖๐, ประเทศไทยในบริบทไทย

แลนด์ ๔.๐), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.ocsc.go.th/sites/default/](http://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf)

[files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf](http://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-system-context-thailand-4-0.pdf) [๑ เมษายน ๒๕๖๑].

๒. ภาษาอังกฤษ:

Morse, N.C., “**Satisfaction in white collar job**”. (University of Michigan Press, 1953), p. 27.

Strauss,G, & Sayless,R.L. (1960). Personal : **The humanproblem of management**, NewYork : Prentice-hall.

Schermehorn, J. (1984). **Management For Productivity**. New York : John Wiley & Sons.

Hornby,A. F. (2000). “**Advance learner's dictionary**”. (6 th ed.), London, England : OxfordUniversity.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้นิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนดัชนีพนธ์

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๙๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๖๗, ๒๗๕๑๔๕, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนดัชนีพนธ์

เรียน ผอ.โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม.

ด้วย นายประจัน ปัญญู เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๔๕๐๕๐๒๑ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดัชนีพนธ์ เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทยุค
ไทยแลนด์ ๔.๐ THE SELF- RELIANCE BY THE SYSTEM OF THE INTEGRATION OF BUDDHIST OF THE
ADOLESCENT IN THE RURAL AREA IN THAILAND 4.0”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนดัชนีพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

รักษาราชการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

๑. ผู้เชี่ยวชาญด้านงานวิจัย

๑.๑ พระครูศรีวรพินิจ, ดร.

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา จังหวัดพะเยา

๑.๒ รศ. ดร. ปฐมภ์ บุญศรีตัน

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓ ดร. พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๓๘๕๖๓, ๒๓๕๑๔๕, ๒๓๐๔๕๑,
๒๓๐๓๓๕ มือถือ ๐๘๓-๑๘๕๗๓๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๐๔๕๒

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระครูศรีวรพินิจ, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย นายประจิม ปัญญา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๔๕๐๕๐๒๑ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ THE SELF- RELIANCE BY THE SYSTEM OF THE INTEGRATION OF BUDDHIST OF THE ADOLESCENT IN THE RURAL AREA IN THAILAND 4.0”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ติดต่อนิสิต นายประจิม ปัญญา โทร. ๐๘๘-๔๐๘๘๕๓๔

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๓๘๖๖๓, ๒๓๕๑๔๕, ๒๓๐๔๕๑,

๒๓๐๓๓๕ มือถือ ๐๘๓-๑๘๕๓๓๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๐๔๕๒

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.ปรุฑมภ์ บุญศรีตัน

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย นายประจัน ปัญญู เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๔๕๐๕๐๒๑ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคุณิพนธ์เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ THE SELF- RELIANCE BY THE SYSTEM OF THE INTEGRATION OF BUDDHIST OF THE ADOLESCENT IN THE RURAL AREA IN THAILAND 4.0”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๓๑

ติดต่อนิสิต นายประจัน ปัญญู โทร. ๐๘๘-๔๐๘๘๕๓๔

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๓, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๓๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๖๓๓๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย นายประจิม ปัญญา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๔๕๐๕๐๒๑ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธบูรณาการของวัยรุ่นชนบทยุคไทยแลนด์ ๔.๐ THE SELF- RELIANCE BY THE SYSTEM OF THE INTEGRATION OF BUDDHIST OF THE ADOLESCENT IN THE RURAL AREA IN THAILAND 4.0”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขออนุมัติโครงการจากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันยยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ติดต่อนิสิต นายประจิม ปัญญา โทร. ๐๘๘-๔๐๘๘๕๓๔

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการใช้เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์นักเรียน

แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๓๘๖๖๗, ๒๓๕๑๔๕, ๒๓๐๔๕๑,

๒๓๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๓-๑๙๕๓๓๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๐๔๕๒

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ในการเครื่องมือวิจัย

นมัสการ/เรียน พระครูศรีวรพินิจ, ดร., ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, รศ.ดร.ปฐม บัญศรีตัน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการงานวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

๒. เครื่องมือวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายประจิม ปัญโญ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๔๕๐๕๐๒๑ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดุขฎิพนธ์ เรื่อง “การพึ่งพาตนเองเชิงพุทธวัยรุ่นผ่านโครงการบูรณาการ
ข้างล่างรักปิดทอง THE SELF- RELIANCE IN BUDDHIST OF THE YOUTHS”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทาง
บัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมา
พร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตเคราะห้ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ร้การเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

แบบสัมภาษณ์นักเรียน

โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง ปีการศึกษา ๒๕๖๐

โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สพม. ๓๖

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....วันที่.....เวลา.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์ นายประจิม ปัญโญ ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.๓) โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา

ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปและปัญหาที่พบ

คำถาม	คำตอบ
๑. อธิบายทราบเหตุผลที่นักเรียนเลือกเรียน โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง	
๒. ก่อนเข้าเรียนนักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับช่าง ลงรักปิดทองบ้างไหม	
๓. นักเรียนสามารถประดิษฐ์ภาพลงรักปิด ทองได้สวยงามไหม	
๔. ผู้ปกครองมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อนักเรียน เข้าเรียนช่างลงรักปิดทอง	
๕. นักเรียนจะนำความรู้ช่างลงรักปิดไปทำ เพื่อหารายได้ในอนาคตไหม	

แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง

โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทอง ปีการศึกษา ๒๕๖๐
โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สพม. ๓๖

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....วันที่.....เวลา.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์ นายประจิม ปัญโญ ครูชำนาญการพิเศษ (คศ. ๓) โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม จังหวัดพะเยา

ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปและปัญหาที่พบ

คำถาม	คำตอบ
๑. นักเรียนบอกผู้ปกครองให้ทราบว่าได้เลือกเรียน โครงการบูรณาการช่างลงรักปิดทองบ้างไหม	
๒. ผู้ปกครองสนับสนุนให้นักเรียนเรียนช่างลงรักปิดทองบ้างไหม	
๓. ผู้ปกครองรู้สึกอย่างไรที่นักเรียนสามารถประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองได้	
๔. นักเรียนสามารถหารายได้จากการจำหน่ายภาพลงรักปิดทองบ้างไหม	
๕. ผู้ปกครองอยากให้นักเรียนเรียนช่างสาขาอื่นๆเพื่อหารายได้ในอนาคตอีกไหม	

ภาคผนวก ง

ดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
และหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

**ดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและ
หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓**

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ			รวม	ค่าเฉลี่ย
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓		
๑. แผนการจัดการเรียนรู้มีองค์ประกอบครบถ้วน สัมพันธ์กัน	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๒. กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๓. กระบวนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับระดับของผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๔. กระบวนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเวลา	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๕. กระบวนการเรียนรู้สามารถสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคล	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๖. กระบวนการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๗. กระบวนการเรียนรู้เน้นการพัฒนาผู้เรียนมากกว่า การชี้นำของครู	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๘. สื่อการเรียนรู้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๙. มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลไว้ชัดเจนครอบคลุมด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ	+๑	+๑	+๑	๓	๑
๑๐. การวัดและประเมินผลตรงตามตัวชี้วัด	+๑	+๑	+๑	๓	๑
รวม					๑

ภาคผนวก จ

การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อทดสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้
เรื่องงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อทดสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เรื่องงานประดิษฐ์
ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ข้อสอบ ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ			รวม	ค่าเฉลี่ย	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓			
๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๑๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้

ข้อสอบ ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ			รวม	ค่าเฉลี่ย	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓			
๒๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๒๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๓๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้

ข้อสอบ ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ			รวม	ค่าเฉลี่ย	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓			
๔๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๔๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
๕๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้

ภาคผนวก จ

การหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจของแบบทดสอบ

การหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจของแบบทดสอบ

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๔	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๕	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๖	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๗	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑
๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๙	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๑๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๑๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๑๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๑๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๑๔	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๑๕	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๑๖	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑
๑๗	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๑๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๑๙	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒๔	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๒๕	๑	๑	๐	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
๒๖	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑
๒๗	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๒๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๒๙	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๔	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๕	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๓๖	๑	๑	๐	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๐
๓๗	๐	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๓๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๓๙	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๔๐	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๔	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๐
๔๕	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๖	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๔๗	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑
๔๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑
๔๙	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๐
๕๐	๑	๐	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๐	๐

ตารางคะแนน

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๐	๑	๐
๒	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑
๓	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๐
๔	๐	๑	๐	๐	๐	๐	๑	๐	๑	๑
๕	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๑	๑	๐	๐
๖	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๐	๐	๑	๐
๗	๐	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑
๘	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐
๙	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๐
๑๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๐
๑๑	๐	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๑
๑๒	๑	๑	๑	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
๑๓	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๐	๐	๑
๑๔	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๑๕	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐
๑๖	๐	๑	๐	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑
๑๗	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๑๘	๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑
๑๙	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๑	๑
๒๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๒๑	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๑
๒๒	๐	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๐
๒๓	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๐	๐	๑
๒๔	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๒๕	๑	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๐	๐	๑

ตารางคะแนน (ต่อ)

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๒๖	๐	๑	๐	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑
๒๗	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๒๘	๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑
๒๙	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐
๓๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๓๑	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๑
๓๒	๐	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๐
๓๓	๐	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๐
๓๔	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐
๓๕	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๓๖	๑	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๐	๐	๑
๓๗	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐
๓๘	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๓๙	๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑
๔๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑	๐	๑	๑
๔๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๔๒	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๑	๑
๔๓	๐	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๐
๔๔	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๐
๔๕	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐
๔๖	๑	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๐	๑
๔๗	๑	๐	๑	๐	๑	๑	๐	๐	๑	๑
๔๘	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐	๑	๐	๑
๔๙	๑	๑	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
๕๐	๐	๑	๐	๑	๐	๐	๐	๐	๐	๑

ตารางคะแนน (ต่อ)

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗			
๑	๑	๐	๑	๐	๐	๐	๑			
๒	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑			
๓	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๔	๐	๐	๑	๑	๑	๐	๑			
๕	๑	๑	๑	๐	๐	๐	๐			
๖	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑			
๗	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๐			
๘	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๙	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๑๐	๑	๑	๑	๐	๑	๑	๑			
๑๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๑๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๑๓	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๑๔	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๑๕	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๑๖	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑			
๑๗	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๑๘	๐	๐	๐	๑	๐	๐	๑			
๑๙	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑			
๒๐	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๒๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๒๒	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๒๓	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๒๔	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๒๕	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๑			

ตารางคะแนน (ต่อ)

ข้อที่	นักเรียนคนที่									
	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗			
๒๖	๑	๑	๑	๐	๑	๐	๑			
๒๗	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๒๘	๐	๐	๐	๑	๐	๐	๑			
๒๙	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๓๐	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๓๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๓๒	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๓๓	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๓๔	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๓๕	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๓๖	๑	๐	๐	๐	๑	๑	๑			
๓๗	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๓๘	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๓๙	๐	๐	๐	๑	๑	๑	๑			
๔๐	๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑			
๔๑	๑	๐	๑	๑	๑	๑	๑			
๔๒	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๔๓	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๔๔	๐	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๔๕	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๔๖	๑	๑	๑	๑	๑	๐	๑			
๔๗	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐			
๔๘	๑	๑	๑	๑	๐	๑	๑			
๔๙	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑			
๕๐	๑	๑	๐	๐	๑	๑	๑			

ภาคผนวก ช

ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจ ของแบบทดสอบ
จำนวน ๕๐ ข้อ เพื่อคัดเลือกไว้จำนวน ๔๐ ข้อ

ตารางค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และ การตัดสินใจ ของแบบทดสอบ

จำนวน ๕๐ ข้อ เพื่อคัดเลือกไว้จำนวน ๔๐ ข้อ

ข้อที่	p	r	การตัดสินใจ
๑	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๒	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๓	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๔	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๕	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๖	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๗	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๘	๐.๘๖	๐.๒๙	ใช้ไม่ได้
๙	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๑๐	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๑๑	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๑๒	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๑๓	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๑๔	๐.๗๑	-๐.๓	ใช้ไม่ได้
๑๕	๐.๘๖	๐.๒๙	ใช้ไม่ได้
๑๖	๐.๖๔	๐.๔๓	ใช้ได้
๑๗	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๑๘	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๑๙	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๒๐	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๒๑	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๒๒	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๒๓	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๒๔	๐.๗๑	-๐.๓	ใช้ไม่ได้
๒๕	๐.๕๗	๐.๒๙	ใช้ได้

ข้อที่	p	r	การตัดสินใจ
๒๖	๐.๖๔	๐.๔๓	ใช้ได้
๒๗	๐.๗๑	-๐.๓	ใช้ไม่ได้
๒๘	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๒๙	๐.๘๖	๐.๒๙	ใช้ไม่ได้
๓๐	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๓๑	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๓๒	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๓๓	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๓๔	๐.๘๖	๐.๒๙	ใช้ไม่ได้
๓๕	๐.๗๑	-๐.๓	ใช้ไม่ได้
๓๖	๐.๕๗	๐.๒๙	ใช้ได้
๓๗	๐.๗๑	-๐.๓	ใช้ไม่ได้
๓๘	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๓๙	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๔๐	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๔๑	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๔๒	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๔๓	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๔๔	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๔๕	๐.๘๖	๐.๒๙	ใช้ไม่ได้
๔๖	๐.๗๑	๐.๕๗	ใช้ได้
๔๗	๐.๗๑	๐.๒๙	ใช้ได้
๔๘	๐.๗๙	๐.๔๓	ใช้ได้
๔๙	๐.๔๓	๐.๕๗	ใช้ได้
๕๐	๐.๔๓	๐.๕๗	ใช้ได้

ภาคผนวก ซ

ความเที่ยงของแบบทดสอบ

ตารางคะแนน การหาค่าความเที่ยงของแบบทดสอบ ที่คัดเลือกได้จำนวน ๔๐ ข้อ

ข้อที่	คะแนนรวม (X)	X^2	p	q	pq
๑	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๒	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๓	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๔	๒๗	๗๒๙	๐.๘๗๑	๐.๑๒๙	๐.๑๑
๕	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๖	๑๘	๓๒๔	๐.๕๘๑	๐.๔๑๙	๐.๒๔
๗	๒๘	๗๘๔	๐.๙๐๓	๐.๐๙๗	๐.๐๙
๘	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๙	๒๘	๗๘๔	๐.๙๐๓	๐.๐๙๗	๐.๐๙
๑๐	๑๖	๒๕๖	๐.๕๑๖	๐.๔๘๔	๐.๒๕
๑๑	๒๕	๖๒๕	๐.๘๐๖	๐.๑๙๔	๐.๑๖
๑๒	๒๙	๘๔๑	๐.๙๓๕	๐.๐๖๕	๐.๐๖
๑๓	๑๘	๓๒๔	๐.๕๘๑	๐.๔๑๙	๐.๒๔
๑๔	๒๐	๔๐๐	๐.๖๔๕	๐.๓๕๕	๐.๒๓
๑๕	๒๘	๗๘๔	๐.๙๐๓	๐.๐๙๗	๐.๐๙
๑๖	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๑๗	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๑๘	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๑๙	๒๗	๗๒๙	๐.๘๗๑	๐.๑๒๙	๐.๑๑
๒๐	๒๘	๗๘๔	๐.๙๐๓	๐.๐๙๗	๐.๐๙

ตารางคะแนน (ต่อ)

ข้อที่	คะแนนรวม (X)	X^2	p	q	pq
๒๑	๒๗	๗๒๙	๐.๘๗๑	๐.๑๒๙	๐.๑๑
๒๒	๒๐	๔๐๐	๐.๖๔๕	๐.๓๕๕	๐.๒๓
๒๓	๑๘	๓๒๔	๐.๕๘๑	๐.๔๑๙	๐.๒๔
๒๔	๒๗	๗๒๙	๐.๘๗๑	๐.๑๒๙	๐.๑๑
๒๕	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๒๖	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๒๗	๒๑	๔๔๑	๐.๖๗๗	๐.๓๒๓	๐.๒๒
๒๘	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๒๙	๒๖	๖๗๖	๐.๘๓๙	๐.๑๖๑	๐.๑๔
๓๐	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๒๘๗	๐.๒๔
๓๑	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๓๒	๒๗	๗๒๙	๐.๘๗๑	๐.๑๒๙	๐.๑๑
๓๓	๒๐	๔๐๐	๐.๖๔๕	๐.๓๕๕	๐.๒๓
๓๔	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๓๕	๒๖	๖๗๖	๐.๘๓๙	๐.๑๖๑	๐.๑๔
๓๖	๑๗	๒๘๙	๐.๕๕๘	๐.๔๔๒	๐.๒๕
๓๗	๒๐	๔๐๐	๐.๖๔๕	๐.๓๕๕	๐.๒๓
๓๘	๓๐	๙๐๐	๐.๙๖๘	๐.๐๓๒	๐.๐๓
๓๙	๑๙	๓๖๑	๐.๖๑๓	๐.๓๘๗	๐.๒๔
๔๐	๒๖	๖๗๖	๐.๘๓๙	๐.๑๖๑	๐.๑๔
Σ	๘๗๐	๑๙๗๑๖			๗.๕๕

การหาค่าความเที่ยงของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้สูตรของ Kuder-Richardson สูตรที่ ๒๐ หรือ KR - ๒๐ ดังนี้

$$r_{tt} = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum pq}{s^2} \right)$$

๑. หาค่าความแปรปรวนของคะแนนรวมของผู้เข้าสอบแต่ละคน

$$\text{จากสูตร} \quad s^2 = \frac{n(\sum X^2) - (\sum X)^2}{n(n-1)}$$

แทนค่า

$$s^2 = \frac{(40)(19768) - (870)^2}{(40)(40-1)}$$

$$s^2 = 20.35$$

๒. หาค่าความเที่ยงของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

$$\text{จากสูตร} \quad r_{tt} = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum pq}{s^2} \right)$$

$$r_{tt} = \frac{40}{40-1} \left(1 - \frac{7.55}{20.35} \right)$$

$$r_{tt} = 0.65$$

ภาคผนวก ฅ

แบบสอบถามความพึงพอใจ

แบบสอบถามความพึงพอใจ

ของนักเรียนที่มีต่อการเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา คำชี้แจง : ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับระดับความพึงพอใจของนักเรียนมากที่สุด

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยสุด
๑	<u>ด้านวัตถุประสงค์</u> การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยสร้างและพัฒนาทักษะการทำงานได้ดีขึ้น					
๒	การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยให้นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติอย่างมีขั้นตอน					
๓	การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น					
๔	<u>ด้านเนื้อหา</u> งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองมีความเหมาะสมในการเรียนรู้กับวัยของนักเรียน					
๕	งานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองมีกิจกรรมสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของนักเรียน					
๖	<u>ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้</u> การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองช่วยให้นักเรียนมีโอกาสฝึกการทำงานด้วยตนเอง					
๗	การเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนชื่นชอบในการเรียนรู้					

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๘	<u>ด้านกิจกรรมการเรียนรู้</u> มีกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง					
๙	มีกิจกรรมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์					
๑๐	<u>ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้</u> การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนงานประดิษฐ์ ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนมีจิตใจจดจ่อกับงาน					
๑๑	การนำวิทยากรมาช่วยสอนงานประดิษฐ์ ภาพลงรักปิดทองทำให้นักเรียนเรียนได้เร็วขึ้น					
๑๒	<u>ด้านวัดและประเมินผล</u> มีความพึงพอใจในผลงานของตนเอง					
๑๓	มีความสุขที่ได้เรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง					
๑๔	มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง					

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑๕	หลังจากเรียนงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองแล้วทำให้มีวิชาชีพติดตัวและอยากเรียนวิชาชีพอื่นๆ เพิ่มขึ้น					
	รวม					

ภาคผนวก ญ

แบบประเมินผลงาน

แบบประเมินผลงาน

แบบประเมินชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนประเมินผลงานของตนเองจากการเรียนรู้และลงมือสู่

ภาคปฏิบัติงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง ระดับคุณภาพ

๔ หมายถึง ผลงานที่อยู่ในระดับดีมาก

๓ หมายถึง ผลงานที่อยู่ในระดับดี

๒ หมายถึง ผลงานที่อยู่ในระดับพอใช้

๑ หมายถึง ผลงานที่อยู่ในระดับปรับปรุง

ผลงานประดิษฐ์ภาพปิดทองชื่อ.....

ข้อที่	เกณฑ์การประเมิน	ระดับคุณภาพ			
		๔	๓	๒	๑
๑	ความสวยงามของชิ้นงาน				
๒	ความประณีต รายละเอียดในการวาดลาย				
๓	การถมดำพื้นที่ว่างอย่างละเอียด				
๔	การปิดทองได้แนบสนิท ไม่มีรอยแตก ไม่ขรุขระ				
๕	ระยะเวลาเป็นไปตามที่กำหนด				
รวมคะแนนที่ได้					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

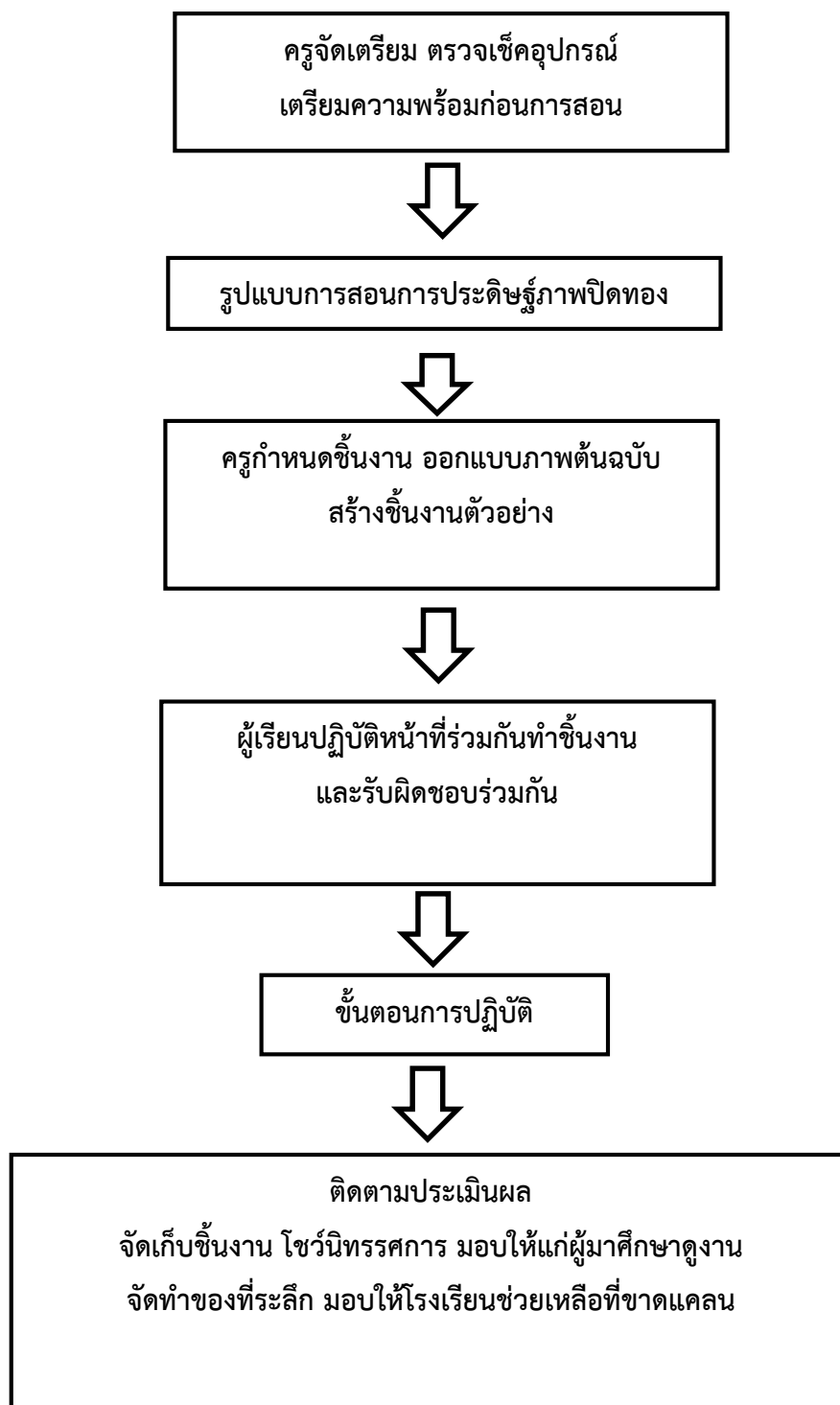
.....

.....

.....

.....

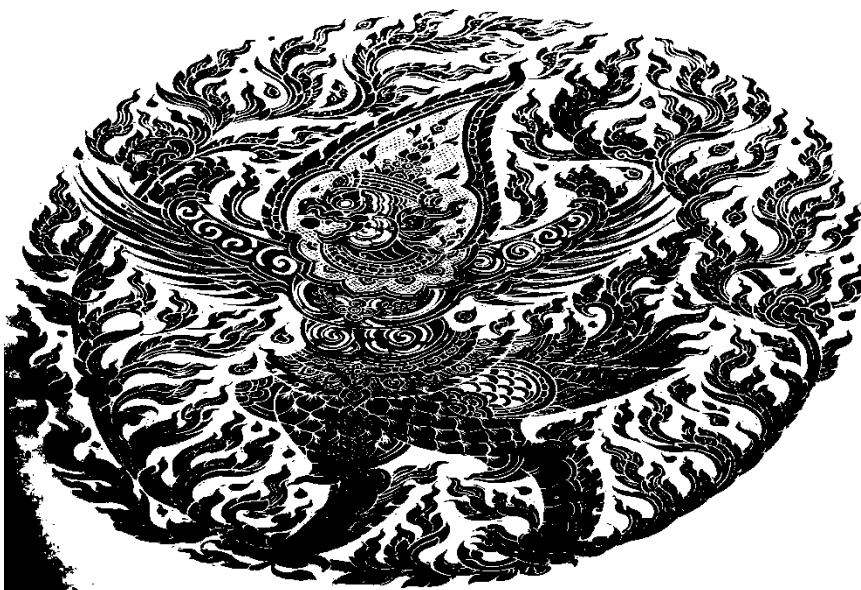
แผนภูมิลำดับขั้นตอน

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

ตัวอย่างภาพที่ใช้ประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง

แหล่งที่มาของภาพ : หนังสือ เดอะ ปุราณ โปรเจกต์ The Puran Project

ผู้แต่ง : ยุทธนา วิวัฒน์เดชากุล

ภาคผนวก ก

ข้อทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ข้อทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

วิชางานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทองและหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จำนวน ๔๐ ข้อ เวลา ๖๐ นาที

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย X ลงในช่องข้อกระดาษคำตอบเลือกที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

สาระมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี ๓ (ม. ๓)

บรรยายความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง และ
สิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุ

มาตรฐาน ศ ๑.๑ สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่น
ชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด ศ ๑.๑ (๒) บรรยายจุดประสงค์ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ โดยใช้ศัพท์ทาง
ทัศนศิลป์ (๓) วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทาง
ทัศนศิลป์ (๔) มีทักษะและเทคนิคในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการขั้นสูงขึ้นในการสร้าง
งานทัศนศิลป์

ตัวชี้วัด ศ ๑.๒ (๒) ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของ
สังคม

๑. ศิลปะช่างลงรักปิดทองมีความรู้เรื่องในสมัยใดที่สุด

ก. ในรัชสมัยราชกาลที่ ๑ - ๒

ข. ในรัชสมัยราชกาลที่ ๓ - ๔

ค. ในรัชสมัยราชกาลที่ ๕ - ๖

ง. ในรัชสมัยราชกาลที่ ๗ - ๙

๒. ช่างลงรักปิดทองจัดอยู่ในช่างสิบหมู่ประเภทใด

ก. หมู่อ่างเขียน

ข. หมู่อ่างแกะ

ค. หมู่อ่างหุ่น

ง. หมู่อ่างปั้น

๓. อุปกรณ์ชิ้นใดที่ใช้ลอกลายเส้นลงบนกระจก

ก. พู่กัน

ข. หมึกจีน

ค. แบบลาย

ง. ปากกา FABER CASTELL (S)

๔. อุปกรณ์ชิ้นใดที่ค้นหาได้จากอินเทอร์เน็ต

ก. พู่กัน

ข. หมึกจีน

ค. แบบลาย

ง. ปากกา FABER CASTELL (S)

๕. อุปกรณ์ชิ้นใดที่ใช้แทนหมึกจีนได้

ก. สีเทียน

ข. สีน้ำ

ค. สีดินสอ

ง. สีไม้

๖. ข้อใดไม่เป็นสีแท้หรือสีขั้นที่ ๑ (Primary Color)

ก. สีดำ

ข. สีแดง

ค. สีเหลือง

ง. สีน้ำเงิน

๗. สีดำมีอิทธิพลต่อจิตใจและอารมณ์ของคนอย่างไร

ก. สว่าง สดใส

ข. ร้อนแรง ตื่นเต้น เร้าใจ อันตราย

ค. หนักแน่น สุขภาพ เรียบร้อย เงียบขรึม

ง. เศร้าโศก หวาดกลัว เหงา

๘. ทศนธาตุพื้นฐานเบื้องต้นที่เล็กที่สุดคืออะไร

ก. เส้น

ข. บริเวณว่าง

ค. จุด

ง. รูปร่าง

๙. อุปกรณ์ใดไม่ใช้ในการวาดภาพ

ก. ดินน้ำมัน

ข. ดินสอดำ

ค. แท่งถ่าน

ง. ปากกา

๑๐. ศิลปินท่านใดที่สร้างวัดร่องขุนที่บ้านเกิดในจังหวัดเชียงรายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ก. เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

ข. ถวัลย์ ดัชนี

ค. อนุพงษ์ จันทร

ง. ประเทือง เอมเจริญ

สาระ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (ชั้น ม. ๓)

มาตรฐาน ส๑.๑ รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ตัวชี้วัด ข้อที่ ๖. อธิบายสังฆคุณ และข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔ หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายข้อธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกรอบอริยสัจ ๔ ได้ถูกต้อง (K)
๒. ตระหนักถึงคุณธรรม จริยธรรมในงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง (A)
๓. สร้างสรรค์หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้ (P)

๑๑. จุดมุ่งหมายสำคัญของการสอนอริยสัจ ๔ คือข้อใด

ก. <u>เพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์</u>	ข. เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
ค. เพื่อการปฏิบัติตนโดยไม่ทรمان	ง. เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๑๒. ตามหลักชั้น ๕ ในพระพุทธศาสนาร่างกายของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือข้อใด

ก. <u>รูป – นาม</u>	ข. รูป – สัมผัส
ค. สังขาร-วิญญาน	ง. วิญญาน-สัญญา

๑๓. ข้อความ “ชีวิตคนเราเมื่อเกิดมาเป็นเด็ก หนุ่ม-สาว แล้วเข้าสู่วัยแก่ชรา ” สอดคล้องกับภาวะข้อใด

ก. <u>ไม่เที่ยง</u>	ข. เป็นทุกข์
ค. กรรม	ง. สุขสบาย

๑๔. เพราะเหตุใดทุกข์จึงเป็น “ธรรมที่ควรรู้”

ก. เพราะทำให้เรารู้ถึงความทุกข์ในชีวิต	ข. เพราะทำให้เรารู้ถึงองค์ประกอบของชีวิต
ค. เพราะทำให้เรารู้เท่าทันลักษณะที่แท้จริงของชีวิต	
ง. เพราะทำให้เรารู้ถึงความไม่ สบายกาย ไม่สบายใจ	

๑๕. ข้อใดต่อไปนี้กล่าวได้ถูกต้องเกี่ยวกับ “สามัญลักษณะ” หรือ “กฎธรรมชาติ”

ก. ชีวิตเป็นสิ่งที่มิแต่ทุกข์	ข. <u>ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืนตลอดไป</u>
ค. ชีวิตเป็นของเรควรดูแลให้ดีที่สุด	ง. ร่างกายคือสิ่งที่มีตัวตนของชีวิต

๑๖. ชีวิตไม่เป็นไปตามอำนาจหรือการบังคับของเราดังนั้นเราจึงควรเรียนรู้ที่จะทำอะไร

ก. ทำใจให้ยอมรับกับสภาพของชีวิต	ข. ไม่ควรคิดอะไรมากมายนกับชีวิต
ค. ไม่ควรที่จะไปบังคับชีวิต	ง. <u>ไม่ควรยึดมั่นในชีวิต</u>

๑๗. ข้อใดเป็นไปตามกฎของธรรมชาติของคนเรา

ก. นางสาวเมตตา มีผิวเหี่ยวยามมากขึ้น

ข. ตูไม้สักของนางสาวพรณานี้มีราคาแพงขึ้นทุกวัน

ค. นางสาววิศราไปเที่ยวกรุงเทพฯ ทุกๆ ๓ เดือน

ง. นางสาวหทัยจัดดอกไม้ได้สวยเมื่อมีอายุมากขึ้น

๑๘. ธรรมควรบรรลุ (นิโรธ) หมายถึงสภาวะในข้อใด

ก. สภาวะที่แท้จริงของชีวิต

ข. สภาวะในการดำรงชีวิต

ค. สภาวะที่ทุกข์หมดไป

ง. สภาวะที่ไม่มีตัวตน

๑๙. การปฏิบัติตนเช่นไรทำได้ ปรมาตมะ หรือประโยชน์สูงสุด ?

ก. ศรัทธาในพระรัตนตรัย

ข. ปฏิบัติตนตามทางสายกลาง

ค. เสียสละแก่เพื่อนมนุษย์และสังคม

ง. ทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม

๒๐. ในฐานะนักเรียนควรปฏิบัติตนเช่นไร เพื่อให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน ?

ก. ขยันศึกษาเล่าเรียน

ข. คบคนดี มีเพื่อนที่ดี

ค. รู้จักจับจ่ายใช้สอยเท่าที่จำเป็น

ง. ประพฤติดีงามทั้งทางกาย วาจา และใจ

๒๑. เมื่อฟังครูอธิบายบทเรียนเด็กชายณัฐพลควรปฏิบัติในข้อใด จึงจะเป็นการพัฒนาปัญญา

ก. คิดตาม

ข. ฟังด้วยความตั้งใจ

ค. จดบันทึกลงในสมุด

ง. ถามเกี่ยวกับบทเรียน

๒๒. “เพราะอ่านหนังสือมากจึงทำให้เด็กชายวชิระมีความรอบรู้ในเรื่องหน้าที่เด็กเป็นอย่างดี” สอดคล้องกับข้อใด

ก. การรู้จักตน

ข. การรู้จักกาล

ค. การรู้จักบุคคล

ง. การรู้จักชุมชน

๒๓. บุคคลทั่วไปชื่นชมว่านายวิฑกานต์เป็นคนดี แสดงว่าวิฑกานต์ปฏิบัติตนตามหลักธรรมใด

ก. ปัญญา ๓

ข. ปัญญาธรรม ๓

ค. สัปปริสธรรม ๗

ง. มรรคมีองค์ ๘

๒๔. นายสุรเชษฐ์เป็นคนชายภาพลงรักปิดทอง หากมีภาพลงรักปิดทองที่ไม่ดีเขาจะคัดทิ้ง ไม่นำไปขาย การกระทำของสุรเชษฐ์ สอดคล้องกับหลักธรรมข้อใด

ก. สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

ข. สัมมาวาจา สัมมาภังคะ

ค. สัมมาภังคะ สัมมาสมาธิ

ง. สัมมาภังคะ สัมมาอาชีวะ

๒๕. ข้อใดสอดคล้องกับสัปปริสธรรม ข้อ “รู้จักประมาณ”

ก. ไม่มีไฟ ไม่มีควัน

ข. นกน้อยทำรังแต่พอตัว

ค. น้ำขึ้นให้รีบตัก

ง. เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม

๒๖. “น้ำขึ้นให้รีบตัก” สอดคล้องกับข้อใด

ก. การรู้จักตน

ข. การรู้จักกาล

ค. การรู้จักบุคคล

ง. การรู้จักชุมชน

๒๗. บุคคลใดต่อไปนี้เป็นผู้มี “สัมมาสังกัปปะ หรือ การดำริชอบ”

ก. เด็กชายกฤษกรไม่ลักขโมยของใคร

ข. นายภัทรพลไม่คิดหมกมุ่นกับความอยาก

ค. เด็กชายคัตขานนท์ค้าขายสินค้าที่ถูกกฎหมาย

ง. นายเดชภณนั่งสมาธิทุกคืนก่อนนอน

๒๘. เด็กชายศตวรรษอยากเป็นชาวพุทธที่ดี นักเรียนคิดว่า หลักธรรมใดต่อไปนี้มีเหมาะสมกับเด็กชายศตวรรษมากที่สุด

ก. มรรคมืองค์ ๘

ข. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ค. อุบาสกธรรม ๗

ง. สัมปยุตธรรม ๗

๒๙. เพราะเหตุใด มรรคจึงเป็นความจริงที่ควรเจริญ ?

ก. เพราะทำให้เรารู้ถึงวิธีการดับทุกข์

ข. เพราะทำให้เรารู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

ค. เพราะทำให้เรารู้ถึงองค์ประกอบของชีวิต

ง. เพราะทำให้เรารู้ถึงองค์ประกอบของการดับทุกข์

๓๐. เวลาเรียนเด็กชายสิทธิพงศ์ก็ตั้งใจเรียน เวลาเล่นก็เล่นอย่างเต็มที่ สิทธิพงศ์เป็นบุคคลเช่นไร ?

ก. อัมมัญญตา (รู้จักเหตุ)

ข. อัตถัญญตา (รู้จักผล)

ค. อตตัญญตา (รู้จักตน)

ง. กาลัญญตา (รู้จักกาล)

๓๑. การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันเป็นการปฏิบัติตนตามหลักสัมปยุตธรรม ๗ ข้อใด

ก. มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ)

ข. ปุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล)

ค. อตตัญญตา (รู้จักตน)

ง. อัตถัญญตา (รู้จักผล)

๓๒. การกระทำข้อใดสอดคล้องกับบุญกิริยา-วัตถุข้อ “บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม”

ก. ตั้งใจฟังครูสอน

ข. ทำบุญตักบาตรในวันเกิด

ค. ขวนเพื่อนไปทำบุญที่วัดในวันพระ

ง. ยกมือไหว้และยิ้มทักทายเมื่อพบกัน

๓๓. นายอภิวัฒน์เป็นผู้ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ จัดว่าอภิวัฒน์ทำบุญในเรื่องใด

ก. ทำบุญด้วยการให้

ข. ทำบุญด้วยการรักษาศีล

ค. ทำบุญด้วยการฟังธรรม

ง. ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

๓๔. การทำบุญด้วยการฟังธรรมจะได้รับประโยชน์ในด้านใดมากที่สุด

ก. ทำให้ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี

ข. สามารถถ่ายทอดธรรมให้แก่ผู้อื่น

ค. เป็นการเฉลี่ยความดีและประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ง. ได้ความรู้ที่เป็นประโยชน์เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์

๓๕. นายลายไทยต้องการทำความดีด้วยการให้ทานเป็นประจำ หลักธรรมใดต่อไปนี้มีเหมาะสมต่อการปฏิบัติมากที่สุด

ก. มรรคมืองค์ ๘

ข. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ค. อุบาสกธรรม ๗

ง. สัมปติธรรม ๗

๓๖. ข้อใดกล่าวถึงอุบาสกธรรม ๗ ได้ถูกต้อง?

ก. หลักปฏิบัติเพื่อการละกิเลสของพุทธศาสนิกชน

ข. หลักปฏิบัติเพื่อความเจริญของพุทธศาสนิกชน

ค. หลักปฏิบัติเพื่อการดับต้นหาของพุทธศาสนิกชน

ง. หลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพานของพุทธศาสนิกชน

๓๗. มงคลในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงอะไร ?

ก. ความรู้ทางธรรมในการดำเนินชีวิต

ข. วิธีการฝึกอบรมพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์

ค. หลักปฏิบัติที่นำความสุขมาให้

ง. สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีแต่ความโชคดี

๓๘. การปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับ “การไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา” ?

ก. การทรงเจ้าเข้าผี

ข. การใช้ไสยศาสตร์

ค. การให้ทาน รักษาศีล

ง. การไปหาเจ้าพ่อเจ้าแม่

๓๙. การสนทนาธรรมก่อให้เกิดประโยชน์ด้านสติปัญญาอย่างไร ?

ก. ทำให้จิตใจเบิกบาน

ข. ช่วยฝึกอบรมพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์

ค. ได้แสดงความเห็นของตนให้ชัดเจนขึ้น

ง. ได้รับความรู้ทางธรรมกว้างขวางยิ่งขึ้น

๔๐. การฟังธรรม และการสนทนาธรรม เป็นทางที่นำไปสู่ความดีในข้อใด

ก. สัมมาทิฐิ

ข. สัมมาสังกัปปะ

ค. สัมมาวายามะ

ง. สัมมาวาจา

ภาคผนวก ก

รูปภาพอุปกรณ์สร้างชิ้นงาน ขั้นตอนการทำ และผลงานของนักเรียน

กิจกรรมก่อนเริ่มเรียน

ไหว้พระสวดมนต์

นั่งสมาธิ

ขั้นตอนการทำ

ขั้นตอนที่ ๑ ปรี้นรูปที่เราจะทำ และแกะเอากระจกออกจากกรอบนำมาเช็ดทำความสะอาด

ขั้นตอนที่ ๒ นำรูปที่เตรียมไว้มาติดกับกระจกที่เราได้เตรียมเอาไว้

ขั้นตอนที่ ๓ ใช้ปากกาเขียนลอกลายลงบนกระดาษ

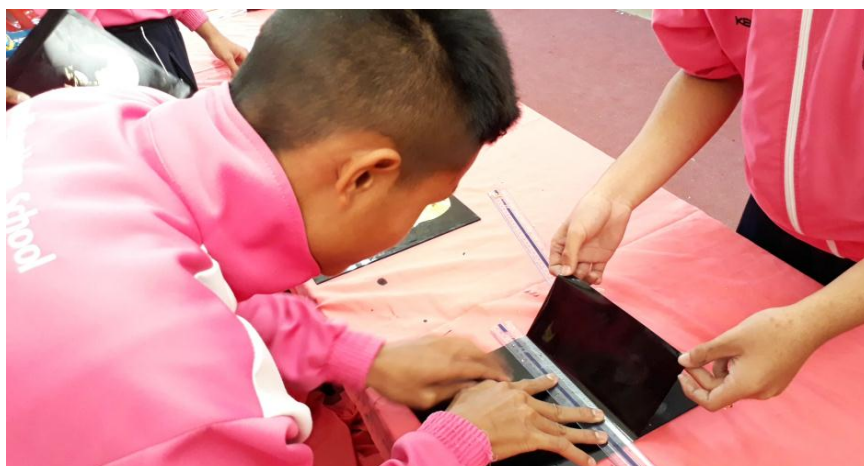
ขั้นตอนที่ ๔ ถมดำในพื้นที่ที่เราไม่ต้องการปิดทองโดยใช้หมึกจีน เสร็จแล้วนำไปตากให้แห้งสนิท

ขั้นตอนที่ ๕ ทาวาสลินในบริเวณที่เราต้องการปิดทอง หลังจากนั้นนำแผ่นทองคำเปลวมาติด

ขั้นตอนที่ ๖ นำแผ่นสติ๊กเกอร์สีดำมาติดทับตรงด้านที่เราปิดทองคำเปลว และนำไปใส่กรอบรูป

รูปผลงานของนักเรียน

รูปผลงานของนักเรียน

ผลงานชิ้นที่ ๑

ผลงานชิ้นที่ ๒

ผลงานชิ้นที่ ๓

ผลงานชิ้นที่ ๔

QR Code

กิจกรรมโครงการบูรณาการงานประดิษฐ์ภาพลงรักปิดทอง
โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	: นายประจักษ์ ปัญโญ
วัน เดือน ปีเกิด	: วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๔๘ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี พ.ศ. ๒๕๖๘ ปริญญาศึกษาศาสตร์บัณฑิต แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี
อาชีพ	: ครูชำนาญการพิเศษ (ค.ศ. ๓) กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ(ภาษาอังกฤษ) โรงเรียนถ้ำปินวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๖ โทรศัพท์ ๐๕๔ ๔๕๗ ๒๒๙ โทรสาร ๐๕๔ ๔๕๗ ๒๒๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	: บ้านเลขที่ ๒๒๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐ โทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๘๘๔ ๐๘๘๕ ๓๔